MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AYAZİNİ (AFYONKARAHİSAR) KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ KARAKTERİ VE ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülin BİLGİLİ SERİM

Programı: Koruma ve Restorasyon

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adile Binnur KIRAÇ

EYLÜL 2025

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AYAZİNİ (AFYONKARAHİSAR) KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ KARAKTERİ VE ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülin BİLGİLİ SERİM

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adile Binnur KIRAÇ

EYLÜL 2025

Gülin BİLGİLİ tarafından hazırlanan AYAZİNİ (AFYONKARAHİSAR) KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ KARAKTERİ VE ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Adile Binnur KIRAÇ

Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Aileme,

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca bilgi ve deneyimiyle yol gösteren, çalışmamı geliştirmeme büyük katkı sağlayan, çalışmaktan onur duyduğum danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Adile Binnur Kıraç'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte bilgisiyle bana ışık tutan Sayın. Dr. Öğr. Üyesi Gülce Güleycan Okyay Bayazit'e ve Ayazini Yerleşimi hakkında bilgi edinmemi sağlayan Sayın Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Yatırım ve İnşaat Müdürü Neriman Gül Albay'a teşekkür ederim.

Bu süreç boyunca her zaman yanımda olan, koşulsuz sevgileri, sabırları ve destekleriyle bana güç veren sevgili aileme; ayrıca, alan çalışmalarımda yanımda olarak bana büyük destek sunan ve sahayı defalarca benimle birlikte adım adım dolaşan eşim Mehmet Burak Serim'e içten teşekkür ederim.

Zorluklarla karşılaştığım anlarda gösterdikleri anlayış ve manevi destek, bu çalışmayı tamamlamamda en büyük dayanağım olmuştur. Varlıklarıyla her zaman güven veren aileme minnettarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ……ix
İÇİNDEKİLER xi
KISALTMALAR xiii
SEMBOLLER xiv
ŞEKİL LİSTESİ xv
ÖZET ……..xxi
SUMMARY xxii
1. GİRİŞ ……...24
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 25
1.2 Çalışmanın Yöntemi 26
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 33
2.1 Koruma Kuramının Tarihsel Gelişimi: 'Anıt'dan 'Kültürel Peyzaj'a Evrilen Süreç 33
2.2 Kültürel Peyzaj Kavramı, Kapsamı ve Bileşenleri 39
2.2.1 Kültürel peyzaj kavramı 39
2.2.2 Kriterler ve ölçütler 43
2.3 Kültürel Peyzaj Bileşeni Olarak Kırsal Miras 49
2.4 Türkiye'de Mimari Koruma Yaklaşımında 'Kültürel Peyzaj' ve 'Kırsal Miras' Kavramlarının Yeri ve Önemi 54
3. TARİHİ AYAZİNİ KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ KARAKTERİ 62
3.1 Frigya Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası 64
3.1.1 Frig Uygarlığı öncesi ve Frig Uygarlığı dönemi 64
3.1.2 Roma-Bizans dönemi ve sonrası 67
3.1.3 Sosyal ve kültürel yapı 71
3.1.4 Frig tarihi coğrafyasından günümüze ulaşan yapılı çevre 75
3.2 Ayazini Kırsal Yerleşiminin Fiziki Durumu ve Tarihi Gelişimi 84
3.2.1 Konum ve ulaşım 84
3.2.2 İklim, bitki örtüsü ve jeolojik özellikler 85
3.2.3 Demografik yapı 86
3.2.4 Ekonomik yapı 87
3.2.5 Tarihsel gelişim ve kültürel yapı 88
3.3 Ayazini Kırsal Yerleşiminin Kültürel Peyzaj Karakteri 92
3.3.1. Kültürel peyzaj alanındaki koruma sınırları 95
3.3.2. Ayazini kültürel peyzaj alanının doğal bileşenleri 99
3.3.3. Ayazini kültürel peyzaj alanının kültürel bileşenleri 108
3.3.3.1. Yapılı çevre 108
3.3.3.1.1. Arkeolojik değerler 109
3.3.3.1.2. Kırsal yerleşim dokusu 121
3.3.3.1.3. Tarımsal çevre……...……..……121

3.3.3.2. Gelenek ve göreneklerle ilgili referanslar 135
3.3.4. Karakter analizi 142
4. TARİHİ AYAZİNİ KIRSAL DOKUSUNUN VE ÖZGÜN MİMARİNİN ANALİZİ 145
4.1 Köyün Yerleşim Özellikleri 145
4.2 Doku Analizi 153
4.2.1 İşlev ve kullanım analizi 156
4.2.2 Strüktür ve sağlamlık analizi 161
4.2.3 Kültür varlığı ve özgünlük analizi 165
4.3 Odak Alan Üzerinden Konut Mimarisinin Analizi 169
5. AYAZİNİ KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL ÖNEM DEĞERLENDİRMESİ 226
6. SONUÇ……..... 246
KAYNAKLAR 252
EKLER……....262
ÖZGEÇMİŞ..... 284

KISALTMALAR

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu
IUCN : Uluslararası Doğa Koruma Birliği
CIAM : Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri
ICCROM : Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi
ICOMOS : Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
USA NPS : Amerikan Milli Park Servisi
WHC : World Heritage Centre/ Dünya Mirası Merkezi
FAO : Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
COE : Avrupa Konseyi
TMBB : Türkiye Büyük Millet Meclisi
AKK : Anıtlar Koruma Komisyonu
GEEAYK : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
KUDEB : Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
ETVKBK : Eskişehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
EKVKBK : Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
PTT : Posta ve Telgraf Teşkilatı
DSİ : Devlet Su İşleri
FRİGKÜM : Frigya Kültürel Mirasını Koruma ve Kalkınma Birliği
HGM : Harita Genel Müdürlüğü

SEMBOLLER

cm	**:** Santimetre
m	**:** Metre
km	**:** Kilometre
km²	**:** Kilometrekare
°C	**:** Santigrat Derece
l/sn	**:** Litre/ Saniye

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Tezin Metodolojisini Gösteren Diyagram ..... …29
Şekil 2: Savaş Sonrası Yapılı Çevreye İlişkin Uygulamalar (Öktem Erkartal, 2016, s.505). 35
Şekil 3: Avrupa Mimari Miras Yılı İçin Hazırlanmış Pul Örnekleri (Url-5). 37
Şekil 4: Sauer (1925) Doğal Peyzaj Kavramı (2025)..... 40
Şekil 5: Sauer (1925) Kültürel Peyzaj Kavramı (2025). 40
Şekil 6: Kültürel Peyzaj Kriterleri (2025). 49
Şekil 7: Kırsal Miras Kavramının Uluslararası Metinlerle Bağlantılı Kronolojik Gelişimi (Güler, 2016, s.34)..... 52
Şekil 8: Tarihi Kırsal Yerleşimler (Bilgin Altınöz, 2023, s.192). 53
Şekil 9: Tarihi Kırsal Yerleşimlerde Zaman İçinde Ortaya Çıkan Değişimler, Etkiler ve Sonuçları (Bilgin Altınöz, 2023, s.192). 54
Şekil 10: Friglerin Anadolu'ya Göçü (Frig Vadisi Kültür ve Turizm Atlası, 2016, s.12-13) 64
Şekil 11: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).. 65
Şekil 12: Frigya Sınırları (Pekyaman, 2008, s.5). 66
Şekil 13: Roma Dönemi'nde Frigya (Parman, 2002, s.Ekler Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir)..... 67
Şekil 14: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).. 68
Şekil 15: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).. 69
Şekil 16: Ayazini'de Frig Mezarı (Berggren, 1885, Salt Dijital Arşiv, URL-57)... .. 70
Şekil 17: Boğazköy'de Bulunmuş Olan M.Ö. 6.yüzyıla ait Heykel Grubu (Eski Ayazini Fotoğrafları (Salt Dijital Arşiv, URL-56)..... 71
Şekil 18: Frig Vadisi Yazılıkaya Bölgesi'ne Ait Eski Fotoğraf (Gabriel, 1952)... 72
Şekil 19: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).... 76
Şekil 20: Frig Vadileri (Url-10). 76
Şekil 21: Frig Vadisi Yazılıkaya Bölgesi'ne Ait Eski Fotoğraf (Haspels, 1951).... .. 77
Şekil 22: Yazılıkaya (Url-47), Solon'un Mezarı (Url-13). 77
Şekil 24: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1965).. 78
Şekil 25: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1965).. 79
Şekil 26: Alanyurt Yerleşimi (Url-18). 80
Şekil 27: Frig Vadisi Sınırları (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.187). 81
Şekil 28: 2010'da Arkeolojik Sitler, Doğal Sitler, Kentsel Sitler, Tarihi Sitler (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010 ,s. 193), Frig Vadisi'nde Kültürel Miras Önem Haritası (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.196)..... 82
Şekil 29: Doğal Koruma Alanları (ÇŞB SAYS Portal Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir). 83
Şekil 30: Afyonkarahisar Sınırları ve İlçeleri (Url-22), İhsaniye Yerleşimleri (Url-23 ve İçlek, 2019 Üzerine Yazar TarafındanVeri İşlenmiştir)..... 84
Şekil 31: Afyon Kalesi (Url-24)..... 84
Şekil 32: Ayazini Vadisi (a), Ayazini Boğazı (b), Ayazini Kaya Yapıları (c) (Özdemir ve Kaymak, 2024, s.78). 86
Şekil 33: Eski Ayazini Fotoğrafları (Salt Dijital Arşiv, 1996?, URL-55). 91
Şekil 34: Ayazini'nin Sahip Olduğu Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kültürel Peyzaj Kriterleri Tablosundaki Değerlerle Karşılaştırılması (2025). 95
Şekil 35: Ayazini ve Yakın Çevresindeki Sit Alanları (ÇŞB ve Url-21; Koç, 2023, s.487; Egeplan, 2014 Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir). 96

Şekil 37: Köy Mezarlığı (2025). 97
Şekil 38: Ayazini Yasal Durumunun Kronolojik Anlatımı (2025). 98
Şekil 39: Sıtmapınar Mevkii (2025). 100
Şekil 40: İhsaniye Fiziki Haritası (Url-30 Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir). 101
Şekil 41: Ayazini ve Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (Özdemir ve Kaymak, 2024, s.58). 102
Şekil 42: Ayazini Sınırları (İçlek, 2019 Üzerine Google Earth Verileri Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir). 103
Şekil 43: Ayazini Vadisi Yerleşmeleri Özdemir ve Kaymak, 2022, s. 4180). 103
Şekil 44: Ayazini Mescere Haritası, Ayazini Su Kaynakları Haritası (İçlek, 2019, s.42-43). 104
Şekil 45: Ayazini Göleti (Url-31). 105
Şekil 46: Deliktaş Tepeleri Peribacaları (Ekiz, 2015, s.50-51). 106
Şekil 47: Afyonkarahisar İli Jeotermal Sahaları (Başaran, 2019, s.280). 107
Şekil 48: Ayazini Gezi Rota Rehber Tabelası (Ayazini, 2025). 109
Şekil 49: Frigya Nekropolleri (Perrot&Chipiez, 1892, s. 77). 111
Şekil 50: Literatürde Geçen Arkeolojik Alanlara Ait Terminolojinin Karşılaştırması (2025). 113
Şekil 51: Kaplumbağa Vadisi Girişi ve Arkasındaki Kybele Kutsal Alanı (2025).. 114
Şekil 52: Açık Apsis (2025). 115
Şekil 53: Merdivenli Mekân (2025). 116
Şekil 54: Merdivenli Mekân İç Görseller (Ayazini, 2025) 117
Şekil 55: Ayazini Arkeolojik Yapılar Listesi Kısım I (2025). 119
Şekil 56: Ayazini Arkeolojik Yapılar Listesi Kısım II (2025). 120
Şekil 57: Ayazini Dere Uzantısı (2025). 122
Şekil 58: Ayazini ve Yakın Çevre Dokusu ve Dere Beslenmesi (Copernicus 2018 Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir). 123
Şekil 59: Ayazini Haritası Üzerinde Çeşme ve Kuyu Yerleri (Ayazini Bilgilendirme Tabelası Haritası Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir). 124
Şekil 60: Ayazini Çeşmeler Listesi (2025). 125
Şekil 61: Kuyu (2025). 126
Şekil 62: Ayazini Taş Köprü Onarım Öncesi (Afyonkarahisar Müzesi Arşivi); Ayazini Taş Köprü Onarım Sonrası (2025). 127
Şekil 63: Ayazini Cami Harim Kat Planı ve Kesiti (Erdemir ve Sündüs, 2021?, s.140), Ayazini Cami (Aralık 2023) 129
Şekil 64: Karaba Türbesi, Sarıkoçdede Türbesi (Ekiz, 2015,s. 82-84); Kıral Kızı Mezarı (2025). 129
Şekil 65: Bazı Köy Odası Görselleri (Erdoğan Kılıçaslan, 2024). 130
Şekil 66: Ayazini Köy Mezarlığı, Köye Merkezi İstikameti (2025), Köy Mezarlığı (2023). 130
Şekil 67: Ayazini Köy Mezarlığı, Köy Merkezinden Arkeolojik Alana Dönüş İstikameti (2025). 131
Şekil 68: Yapı-Kaya İlişkisi (2025). 132
Şekil 69: Tarım ve Hayvancılık Alanları (2023). 134
Şekil 70: Ayazini ve Yakın Çevresi Arazi Kullanım Haritası (Özdemir ve Kaymak, 2022, s.4179). 135
Şekil 71: Karahisar Kalesi (Url-37). 137
Şekil 72: Afyonkarahisar Zafer Müzesi (Url-40). 138
Şekil 73: Kybele Kutsal Alanı (2025). 140

Şekil 74: Sarıkoçdede Türbesi, Kıral Kızı Yatırı (2025). 141
Şekil 75: Tarımsal Alanlar ve Dere Kuruluğu (2025)..... 141
Şekil 76: Ayazini Kırsal Yerleşimi'nin Kültürel Peyzaj Değerlerinin Durumu (says.csb.gov.tr, Copernicus, Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşivi, Afyonkarahisar Müzesi Arşivi, Ayazini Alan Bilgilendirmeleri Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Oluşturulmuştur (2025)).. 144
Şekil 77: G. Berggren 1870-1880 Arşivi (Url-46), 1921'de Ayazini Köyü (Özpunar, 2012, s.103)..... 146
Şekil 78: 1922'de Ayazini Köyü (Özpunar, 2012, s.100)..... 146
Şekil 79: Tarihinde Ayazini Kaya Oymaları Önünde Yunan Askerleri (Özpunar, 2012, s.163)..... 147
Şekil 80: Ayazini'de Kırsal Peyzajın Gelişim Süreci: 1955–2024 Dönemsel Mekânsal Analiz (HGM Arşiv, Google Earth 2025 Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir). 149
Şekil 81: Ayazini 1955-2024 Karşılaştırma Haritaları (HGM Arşiv, Google Earth 2025 Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir)..... 152
Şekil 82: Ayazini'nin Güncel Haritası (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir). 153
Şekil 83: Ayazini Kırsal Yerleşimi Doku Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır). .. 155
Şekil 84: Ayazini Kırsal Yerleşimi Kat Adedi Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır)……158
Şekil 85: Ayazini Kırsal Yerleşimi İşlev Analizi(Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır). .. 159
Şekil 86: Ayazini Kırsal Yerleşimi Kullanım Analizi(Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır)……160
Şekil 87: Ayazini Kırsal Yerleşimi Strüktür Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır). .. 163
Şekil 88: Ayazini Kırsal Yerleşimi Sağlamlık Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır)…..…..164
Şekil 89: Ayazini Kırsal Yerleşimi Kültür Varlığı Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır)……...167
Şekil 90: Ayazini Kırsal Yerleşimi Özgünlük Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır)…..…168
Şekil 91: Kaya Oymaları ve Yapı İlişkisi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşivi; Koç, 2023 verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır). 171
Şekil 92: Odak 1 Yapısal İlişkiler (2025). 172
Şekil 93: I. Odak Alanı (2025)..... 172
Şekil 94: II. Odak Alanı (2025)..... 173
Şekil 95: Odak 2 Yapısal İlişkiler (2025). 174
Şekil 96: Odak 3 Yapısal İlişkiler (2025). 175
Şekil 97: III. Odak Alanı (2025). 176
Şekil 98: Köy İçi Kaya Civarı Yapısal Doluluk (2025)..... 177
Şekil 99: Ayazini Topografyası 3D Görselleştirme (2025). 177
Şekil 100: 212 Ada 36 Parsel Fotoğrafları, (2024) 179
Şekil 101: 212 Ada 36 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024)..... 180
Şekil 102: 212 Ada 36 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024)..... 180
Şekil 103: 212 Ada 36 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024)..... 181

Şekil 104: 212 Ada 36 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 182
Şekil 105: 212 Ada 36 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 183
Şekil 106: 212 Ada 36 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 183
Şekil 107: Ayazini Kaya Yapısı Fotoğrafları (2023) 184
Şekil 108: 212 Ada 36 Parsel A-A Kesiti (2024). 184
Şekil 109: 216 Ada 8 Parsel Fotoğraflar, (2024) 185
Şekil 110: 216 Ada 8 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 186
Şekil 111: 216 Ada 8 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 187
Şekil 112: 216 Ada 8 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024). 188
Şekil 113: 216 Ada 8 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 188
Şekil 114: 216 Ada 8 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları, (2024) 189
Şekil 115: 216 Ada 8 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları, (2024)……...189
Şekil 116: 216 Ada 8 Parsel A-A Kesiti (2024). 190
Şekil 117: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları, (2024) 191
Şekil 118: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları, (2024) 191
Şekil 119: Eski Ayazini Fotoğrafları Şarap Atölyesi (Solda) 212 Ada 31-32 Parsel Yapıları (Solda), Afyonkarahisar Müzesi Arşivi (2024) 192
Şekil 120: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları, (2024) 193
Şekil 121: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları, (2024) 194
Şekil 122: 212 Ada 31 Parsel Zemin Kat ve Merdiven Fotoğrafları, (2024)..... .194
Şekil 123: 212 Ada 31 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024). 195
Şekil 124: 212 Ada 31 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 196
Şekil 125: 212 Ada 31 Parsel Kesiti (2024). 197
Şekil 126: Eski Ayazini Fotoğrafı 212 Ada 31-32 Parsel Yapıları (Afyonkarahisar Müzesi Arşivi)..... 197
Şekil 127: 212 Ada 32 Parsel Fotoğrafları (2024) 198
Şekil 128: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 199
Şekil 129: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 200
Şekil 130: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 201
Şekil 131: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024). 202
Şekil 132: 212 Ada 32 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 203
Şekil 133: 212 Ada 32 Parsel Birinci Kat Fotoğraflar (2024) 204
Şekil 134: 212 Ada 32 Parsel Kesiti (2025). 205
Şekil 135: 216 Ada 12 Parsele Ait Çizimler (Mostar Mimarlık, Eskişehir KVKBK Arşivi) 206
Şekil 136: 216 Ada 12 Parsele Ait Rölöve (Solda) ve Restorasyon Öneri (Sağda) Çizimleri (Mostar Mimarlık, Eskişehir KVKBK Arşivi) 206
Şekil 137: 216 Ada 12 Parsel Fotoğrafları (2024) 207
Şekil 138: 216 Ada 12 Parsel Fotoğrafları (2024) 207
Şekil 139: 216 Ada 12 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 208
Şekil 140: 216 Ada 12 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024). 208
Şekil 141: 216 Ada 12 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 209
Şekil 142: 216 Ada 12 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024)……...210
Şekil 143: 216 Ada 12 Parsel A-A Kesiti (2025). 210
Şekil 144: 216 Ada 12 Parsel Dış Cephe ve Zemin Kat Fotoğrafları (2024) ..... .211
Şekil 145: 216 Ada 12 Parsele Ait Rölöve (Solda) ve Restorasyon Öneri (Sağda) Çizimleri (Mostar Mimarlık, Eskişehir KVKBK Arşivi) 212
Şekil 146: 216 Ada 12 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024) 213
Şekil 147: 216 Ada 12 Parsel Zemin Kat Planı (2024). 213

Şekil 148: 216 Ada 13 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 214
Şekil 149: 216 Ada 13 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 215
Şekil 150: 216 Ada 13 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024) 216
Şekil 151: 216 Ada 13 Parsel A-A Kesiti (2024)..... 217
Şekil 152: 199 Ada 9 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2021)..... 218
Şekil 153: 199 Ada 9 Parsel Bina Dışı ve Zemin Kat Fotoğrafları, Sokak Sağlıklaştırma Öncesi Görselleri (2021)..... 218
Şekil 154: 199 Ada 9 Parsel Kesiti (2021)..... 219
Şekil 155: 199 Ada 9 Parsel Ön ve Sağ Görünüşler (2021)..... 219
Şekil 156: 199 Ada 9 Parsel Bina İçi Görseller -Sokak Sağlıklaştırma Öncesi- Görselleri (2021)..... 220
Şekil 157: Dış Cephe Fotoğrafları (Afyonkarahisar Müzesi Arşivi; 2023). 220
Şekil 158: 212 Ada 6-7-8 Parsel Dış Görselleri (2024)..... 221
Şekil 159: 212 Ada 29 Parsel Dış Görselleri (2024)..... 222
Şekil 160: 214 Ada 2 Parsel Dış Görselleri (2024)..... 222
Şekil 161: Ayazini Köyü Taşıyıcı Sistem İncelemesi (Erdoğan Kılıçaslan, 2024, s.72)……...223
Şekil 162: Ayazini Yapıları İç Mekân Örnekleri (Erdoğan Kılıçaslan, 2024, s.75-76)....224
Şekil 163: Ayazini Yapıları İç Mekân Örnekleri (2024). 225
Şekil 164: Ayazini Göleti (Url-64)……...233
Şekil 165: Karakter Analizi (Şekil-76) Sentezi ile Kültürel Peyzaj Bileşenleri (2025)……237
Şekil 166: Ayazini Peribacaları (Url-65), Kişisel Arşiv (2025)……..…….239
Şekil 167: Ayazini Geleneksel Yapılar ve Kayalık Alanlar İlişkisi (2025)……..240
Şekil 168: Rehber Kitap Kriterleri Çerçevesinde Ayazini Kültürel Önem Değerlendirmesi (2025) 245

AYAZİNİ (AFYONKARAHİSAR) KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ KARAKTERİ VE ÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Bu çalışma, Ayazini (Afyonkarahisar) kırsal yerleşiminin kültürel peyzaj karakterini ve kültürel önemini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Ayazini; doğal, arkeolojik ve geleneksel mimari unsurların iç içe geçtiği, çok katmanlı yapısıyla özgün bir kültürel peyzaj alanı olarak tanımlanmaktadır. Kaya oyma mekânlar, geleneksel kırsal konutlar, tarım ve hayvancılıkla ilişkili kullanım biçimleri bu alanın kültürel peyzaj niteliklerini belirleyen temel bileşenlerdir. Bölge, hem insan eliyle şekillenmiş hem de doğayla uyumlu bir yerleşim örneği olması bakımından UNESCO'nun kültürel peyzaj tanımıyla örtüşmektedir. Ayazini, tarih boyunca süreklilik gösteren iskan yapısıyla yalnızca bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda toplumsal hafıza, mekânsal aidiyet ve mimari sürekliliği yansıtan önemli bir kültürel miras alanı niteliğindedir.

Ayazini'nin çalışma alanı olarak seçilmesinde belirleyici olan etken; bölgenin Frig tarihi coğrafyasından günümüze ulaşmış ve hala kırsal yerleşim özelliklerini sürdürebilen nadir alanlardan biri olmasıdır. Frig döneminden itibaren şekillenmiş olan kaya oyma yapılar ile güncel yaşamın iç içe geçtiği bu yerleşim, arkeolojik sürekliliğin izlenebilir olduğu bir mekânsal örüntü sunmaktadır. Ayrıca bölge, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Dağlık Frigya'nın bir parçası olmasıyla uluslararası ölçekte de kültürel bir değer taşımaktadır.

Çalışmada, Ayazini kırsal yerleşiminin geleneksel doku özelliklerini, mimari tipolojilerini ve peyzaj bileşenlerini içeren kapsamlı alan analizleri yapılmıştır. Sokak sağlıklaştırma ve restorasyon uygulamalarının dışında kalmış özgün dokunun bulunduğu bir odak alanda yapılan detaylı belgeleme, Ayazini'nin kırsal karakterine dair önemli veriler sunmuştur. Bu bağlamda, kırsal mimarinin güncel durumunun belgelenmesi, kültürel katmanlaşmanın okunabilir kılınması ve yerleşimin karakteristik özelliklerinin tanımlanması amaçlanmıştır. Tez, bu yönüyle alanın sürdürülebilir korumasına yönelik nitelikli bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın bir diğer özgün yönü ise, Ayazini'nin kültürel öneminin güncel uluslararası rehber kriterler çerçevesinde değerlendirilmesidir. Batı Avustralya Hükümeti tarafından onaylanmış 2023 tarihli Guideline: Assessing Cultural Heritage Significance dokümanı esas alınarak yapılan değerlendirme, bölgenin taşıdığı kültürel öneminin bütüncül bir şekilde analizine imkan vermiştir.

Sonuç olarak, Ayazini kırsal yerleşimi, tarihsel süreklilik, katmanlı kültürel peyzaj yapısı, özgün mimari dokusu ve toplumsal hafızayı taşıyan nitelikleri ile yalnızca yerel değil, bölgesel ve uluslararası ölçekte de korunması gereken çok önemli bir kültürel peyzaj alanıdır.

ASSESSMENT OF THE CULTURAL LANDSCAPE CHARACTER AND VALUE OF AYAZİNİ (AFYONKARAHİSAR) RURAL SETTLEMENT

SUMMARY

This study aims to reveal the cultural landscape character and cultural significance of the rural settlement of Ayazini (Afyonkarahisar). Ayazini is defined as a unique cultural landscape area shaped by a multi-layered structure where natural, archaeological, and traditional architectural elements are intertwined. Rock-cut structures, traditional rural houses, and land use patterns related to agriculture and animal husbandry constitute the main components that determine the cultural landscape qualities of the area. As a settlement shaped by human intervention yet in harmony with nature, Ayazini aligns with UNESCO's definition of a cultural landscape. Throughout history, it has not only functioned as a rural settlement but also served as a repository of social memory, spatial identity, and architectural continuity, thus gaining significance as a cultural heritage site.

The primary reason for selecting Ayazini as the study area lies in its exceptional continuity from the Phrygian historical geography to the present day, preserving its rural character. The settlement reflects a spatial pattern in which contemporary life coexists with rock-cut architecture originating from the Phrygian period, demonstrating observable archaeological continuity. Furthermore, the area forms part of Mountainous Phrygia, which is included in UNESCO's Tentative World Heritage List, thereby possessing cultural value at an international scale.

The study presents comprehensive spatial analyses of Ayazini's traditional settlement texture, architectural typologies, and landscape components. A detailed documentation was conducted in a focal area that has remained untouched by recent restoration and street rehabilitation projects, thereby providing valuable data regarding the original rural character of Ayazini. In this context, the research aims to document the current state of rural architecture, reveal the cultural stratification of the site, and define its characteristic features. This thesis serves as a valuable source for the sustainable conservation of the area.

Another original aspect of the study lies in its cultural significance assessment based on contemporary international guidelines. The evaluation was conducted using the Guideline: Assessing Cultural Heritage Significance document, approved by the Government of Western Australia in 2023. This approach allowed for a holistic analysis of the cultural values attributed to the area.

In conclusion, Ayazini stands out as a significant cultural landscape not only on a local scale but also on regional and international levels, with its historical continuity, layered cultural landscape, distinctive architectural fabric, and its capacity to embody collective memory.

1. GİRİŞ

Antik çağlardan günümüze ulaşan çok katmanlı yerleşim dokusuyla dikkat çeken Ayazini, Frigya bölgesinin kırsal karakterini yansıtan en özgün alanlardan biridir. Doğal kaya oluşumlarıyla şekillenen bu coğrafya, yalnızca jeolojik bir zenginlik sunmakla kalmamış, aynı zamanda tarih boyunca farklı uygarlıkların izlerini taşıyan yapılarıyla sürekli bir iskâna sahne olmuştur.

Ayazini, süreklilik gösteren yerleşim tarihi boyunca yalnızca bir kırsal yaşam alanı değil, aynı zamanda coğrafyanın şekillendirdiği kültürel bir peyzaj örneği olarak öne çıkmaktadır. Frigya'nın kayalık jeomorfolojisi üzerinde konumlanan bu çok katmanlı yerleşim, farklı dönemlerin ihtiyaçları doğrultusunda mevcut mekânların dönüştürülerek yeniden kullanıldığı dinamik bir süreci yansıtır. Her uygarlık, önceki izleri tamamen silmek yerine onları dönüştürmüş, böylece hem doğal çevreyle uyumlu hem de tarihsel süreklilik gösteren eşsiz bir kültürel katmanlaşma ortaya çıkmıştır.

Özellikle Frig ve Bizans dönemlerinden itibaren yoğunlaşan kaya oyma yapılar — şapeller, mezar odaları, barınaklar ve depolar— bölgenin hem doğal topografyasına hem de kırsal üretim temelli yaşam biçimine uyum sağlamıştır. Bu yapılar, yalnızca işlevsel barınma veya saklama birimleri değil, aynı zamanda toplumların inanç sistemlerini, gündelik yaşam pratiklerini ve ölüm ritüellerini yansıtan kültürel taşıyıcılar olarak da büyük önem taşımaktadır.

Yerel halkın dini pratikleri, sosyal ilişkileri ve ölü gömme gelenekleri bu kayalara oyulmuş mekânlarda somutlaşırken, zamanla bu çekirdek alanların çevresinde gelişen taş ve yığma kırsal mimari, geleneksel yapı teknikleriyle bütüncül bir mekânsal örgütlenme oluşturmuştur. Böylece kaya oyma mekânlar ile taş mimarinin birlikteliği, kırsal üretim biçimleriyle iç içe geçen özgün bir yerleşim karakterini doğurmuştur.

Ayazini'nin en dikkat çekici yönlerinden biri, doğal çevre ile kurduğu güçlü ilişkidir. Topoğrafya, kaya oluşumları, su kaynakları ve tarım alanlarıyla bütünleşen yerleşim dokusu, insan eliyle biçimlendirilmiş olsa da doğayla uyumlu bir kültürel peyzaj kimliği ortaya koymuştur. Bu bütünleşme sayesinde bölge, hem estetik hem de işlevsel

değerleriyle kırsal peyzajın tipik fakat aynı zamanda ender örneklerinden biri haline gelmiştir.

Her yeni yapılaşma süreci, önceki dönemlerin izlerini silmek yerine onları dönüştürerek içselleştirmiştir. Bu özellik, Ayazini'ni yalnızca mimari süreklilik açısından değil, aynı zamanda kültürel aidiyet ve toplumsal hafıza bakımından da yüksek bir değerle donatmıştır. Böylece bölge, özgün yerleşim kimliğiyle güçlü bir kültürel önem kazanmıştır.

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma, Afyonkarahisar ili İhsaniye ilçesi sınırlarında yer alan Ayazini kırsal yerleşiminin "kentsel arkeolojik alan" statüsündeki çekirdek bölgesi ile sınırlıdır. Frigya Bölgesi'nin özgün jeomorfolojik yapısı üzerinde konumlanan Ayazini, antik dönemden günümüze kesintisiz yerleşime sahne olmuş ve çok katmanlı kültürel peyzaj karakteriyle öne çıkmıştır. Yerleşim, kaya oyma yapılar ile geleneksel taş mimari ve kırsal üretim yapılarının bir arada görülebildiği nadir örneklerden biridir.

Araştırma, henüz sokak sağlıklaştırma ve yoğun restorasyon uygulamalarının etkisine maruz kalmamış, özgün dokusunu büyük ölçüde koruyan sokak ve yapı adalarını incelemektedir. Bu alanlarda kaya oyma şapeller, mezar odaları, barınaklar, depolar ve dini mekânların yanı sıra, bunların çevresinde gelişen geleneksel taş konutlar, ev tipleri, köy odaları ve ortak kullanım alanları belgelenmiştir. İnceleme sahası, kültürel katmanların yatay ve dikey düzlemde izlenebildiği; sosyal, dini ve üretim temelli mekânsal örüntülerin bütüncül olarak gözlemlenebildiği özgün bir kırsal peyzaj örneğini temsil etmektedir.

Ayazini, Frig, Bizans ve Türk–İslam dönemlerine ait izleri bir arada barındırarak Anadolu'nun tarihsel gelişim sürecini küçük ölçekte yansıtır. Doğal kaya oluşumlarıyla şekillenen coğrafyası, kaya oyma mekânları, geleneksel taş mimarisi ve üretim odaklı yaşam biçimiyle yalnızca fiziksel bir yerleşim alanı değil; aynı zamanda toplumsal hafıza, kültürel aidiyet ve mekânsal süreklilik açısından da yüksek değer taşıyan bir kültürel peyzaj alanıdır.

Çalışmanın temel amacı, Ayazini'nin sahip olduğu kültürel önemi çok boyutlu biçimde ortaya koymak; tarihsel, mimari, estetik, sosyal ve bilimsel değerleri belgeler

üzerinden tanımlayarak alanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması için sağlam bir kuramsal ve analitik zemin oluşturmaktır.

Bu araştırmanın iki temel gerekçesi bulunmaktadır: İlki, Ayazini'nin zengin kültürel mirasına rağmen akademik literatürde yeterince işlenmemiş olmasıdır. İkincisi ise, Türkiye'de kırsal yerleşimlerin hızla dönüşerek özgün kimliklerini kaybetmesi gerçeğidir. Kırsal alanların yok olması, yalnızca fiziki dokunun değil; bu dokunun temsil ettiği yaşam biçimlerinin, üretim kültürünün ve sosyal bağların da geri dönülmez biçimde kaybolması anlamına gelmektedir.

Araştırma, kentsel arkeolojik alan statüsündeki bölgede yer alan, kaya oyma yapılar ile geleneksel taş konutların birlikte varlığını sürdürdüğü ve özgün dokunun halen korunduğu mikro ölçekte bir alanı kapsamaktadır. Bu saha, Ayazini'nin mimari sürekliliğinin, çok katmanlı mekânsal kurgusunun ve yaşayan kırsal peyzaj kimliğinin en belirgin şekilde gözlemlenebildiği bölgedir.

Tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, koruma kuramının tarihsel gelişimi ve "anıt" odaklı yaklaşımdan "kültürel peyzaj" anlayışına geçiş süreci ele alınmakta; kırsal mirasın bu bağlamdaki yeri tartışılmaktadır. Ardından, Frigya Bölgesi ve Ayazini'nin tarihsel, coğrafi ve kültürel özellikleri incelenmiştir. Devamında, alanın mimari ve mekânsal dokusu ile geleneksel konut örnekleri ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Son bölümde ise Burra Tüzüğü'nün kültürel önem kategorileri temel alınarak Ayazini'nin estetik peyzaj değeri, mimari önemi, tarihsel sürekliliği, sosyal bağları ve bilimsel potansiyeli ortaya konmuştur.

Bu çalışma, Ayazini'nin kültürel önemini tanımlayarak hem akademik literatüre katkı sunmayı hem de özgün değerlerinin belgelenmesi yoluyla alanın korunması için kuramsal bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

Bu tezde kullanılan kaynaklar bu bölümde örneklenenlerle sınırlı olmamakla birlikte, araştırmanın kuramsal temelleri ve alan verilerinin değerlendirilmesinde başlıca başvuru kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Alanın tarihsel, kültürel, doğal ve mekânsal katmanlarını anlayabilmek amacıyla daha birçok ilave kaynağa da başvurulmuştur. Tez bünyesindeki kaynak gösterilmemiş şekiller (tablo-fotoğraf vb.) yazar arşivine aittir.

Koruma kuramının tarihsel gelişimini ele almak üzere Ahunbay'ın (2019) Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon adlı eseri temel başvuru kaynaklarından biridir. Bu eser, yalnızca kuramsal tartışmalar için değil, aynı zamanda ICOMOS ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların belge ve ilkelerini yorumlamak açısından da yön gösterici olmuştur. Ayrıca ÇEKÜL Vakfı yayınları, Türkiye'deki koruma anlayışının yerelleşme sürecine ilişkin bilgi sağlamak amacıyla incelenmiştir.

UNESCO bildirileri ile Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (1982), kültürel peyzajların tanımlanması ve değerlendirilmesi noktasında kuramsal çerçevenin aktarılmasında kullanılmıştır. Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi (1985) ise mimari mirasın korunmasına yönelik Avrupa standartlarını ve Türkiye'nin bu standartlarla olan ilişkisini anlamada önemli bir kaynak olmuştur. Bu çerçevede ayrıca ICOMOS tüzükleri, uluslararası koruma ilkelerinin tanımlanması, kırsal miras ve kültürel peyzaj alt başlıklarının açıklanması amacıyla değerlendirilmiştir.

Kültürel peyzaj kavramının tarihsel temellerini açıklamak üzere Sauer (1925) ve Eckbo (1964) gibi erken dönem çalışmalara başvurulmuş; UNESCO (2003), IUCN (2001) yayınları ile Madran ve Uysal'ın (2018) yorumları, kültürel peyzaj sınıflandırmaları, değerlendirme kriterleri ve bileşenlerin tanımlanmasında kaynaklık etmiştir. Bu kuramsal yapı, Ayazini'nin kırsal peyzaj karakterinin değerlendirilmesinde doğrudan uygulanmıştır.

Kırsal mirasın tanımı ve peyzajla ilişkisi bakımından FAO (2018), Güler'in (2016) doktora tezi, ICOMOS kırsal miras tüzükleri ve Bilgin Altınöz'ün (2023) çalışmaları, Ayazini'nin kırsal miras değerlerini belirleme sürecine katkı sağlamıştır. Türkiye'de kültürel miras koruma yaklaşımlarının gelişimini açıklamak amacıyla Madran'ın (1996), cumhuriyet döneminin ilk otuz yılında koruma alanı örgütlenmeleri, Uçkan'ın (2023) güncel verileri ve Alatlı'nın (2023) doktora tezi, tarihsel süreklilik ve uygulama ekseninde önemli veriler sunmuştur.

Ayrıca, ICOMOS Türkiye Tüzüğü (2013) kültürel mirasa ilişkin ulusal ilkelerin belirlenmesi ve uluslararası belgelerle karşılaştırmalı değerlendirmelerde temel kaynaklardan biri olmuştur.

Tezin üçüncü bölümü olan Ayazini kırsal yerleşiminin kültürel peyzaj karakterinin analizi, çok yönlü bir kaynak incelemesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, tarihsel

coğrafyadan mekânsal analizlere, doğal çevreden kültürel bileşenlere kadar pek çok farklı veri türü değerlendirilmiştir.

Öncelikle Frigya Bölgesi'nin tarihi coğrafyası ve tarihsel arka planı ele alınmış; bu çerçevede Çaypınar (1991), Memiş & Bülbül (2014), Memiş (2013), Tüfekçi Sivas (2012), Parman (2002) ve Uçkan (2010) gibi kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çalışmalar, Frigya uygarlığına ve Bizans dönemine dair tarihsel sürekliliği anlamak için kullanılmıştır. Ayrıca Akurgal (2013), Anadolu uygarlıklarının sosyal ve kültürel yapısını değerlendirmek amacıyla referans alınmıştır.

Ayazini'nin mevcut yapılı çevresi ve güncel durumu, Aşılıoğlu & Memlük (2010) tarafından hazırlanan Frig Vadisi'ndeki kültürel miras alanları üzerine çalışmayla incelenmiş; Gabriel'in (1965) arşiv verileri ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı SAYS portalı verileri ile desteklenmiştir. Bunun yanı sıra İçlek'in (2019) Ayazini'nin turizm potansiyeline yönelik yüksek lisans tezindeki alan haritaları önemli katkı sağlamıştır.

Ayrıca, Koç (2023) ve Evcim (2016) tarafından yürütülen çalışmalar aracılığıyla, Ayazini'nin morfolojik yapısı ve kaya mimarileri güncel saha verileriyle birlikte ele alınmıştır.

Ayazini'nin kültürel mirasının bütüncül bir biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla farklı kurum ve kuruluşların arşivlerinden yararlanılmıştır. Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı dijital arşivleri gibi ilgili resmi kurumlardan elde edilen belgeler; alanın tescilli yapıları, restorasyon kararları ve koruma süreçlerine ilişkin bilgiler sunmuştur.

Afyonkarahisar Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İhsaniye Belediyesi, Afyonkarahisar İl Özel İdaresi, İhsaniye İlçe Özel İdaresi ve Müze Müdürlüğü gibi yerel idareler ise yerel yönetimlerin müdahaleleri, uygulanan sokak sağlıklaştırma projeleri ve arşiv dokümanları gibi veriler sağlamıştır.

Bu kurumların arşivlerinden belge ve bilgi toplanarak çalışmada farklı kaynak türlerine yer verilmiş, böylece hem yerel hem de bölgesel düzeyde daha kapsamlı ve çok yönlü bir analiz yapılması sağlanmıştır.

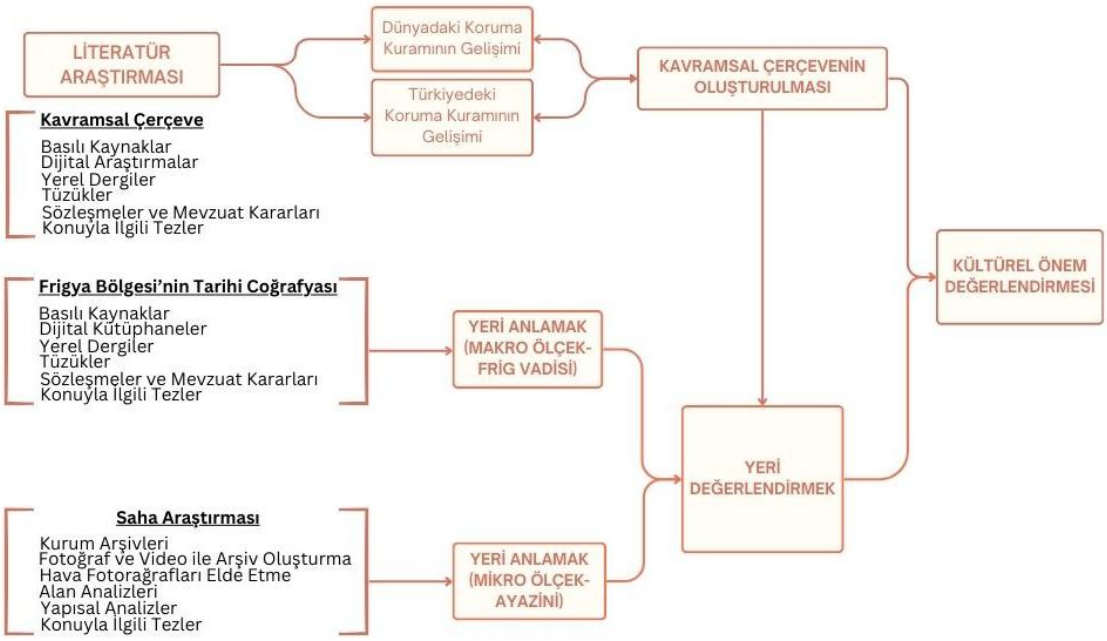
Doğal ve kültürel peyzaj bileşenlerinin analizi kapsamında, Özdemir & Kaymak (2022, 2024) tarafından hazırlanmış Ayazini ve İhsaniye ilçesine ilişkin jeomorfosit

çalışmalarına başvurulmuştur. Bu çalışmalar, alanın jeolojik özelliklerinin kültürel peyzaj üzerindeki etkilerini açıklamak için veri oluşturmuştur.

Bölgedeki yapılı çevreyi oluşturan unsurlardan, arkeolojik yapılar ve kaya oyma yerleşimleri açıklanmıştır. Bu süreçte Ramsey (1882), Perrot & Chipiez (1892), Uçkan vd. (2010), Evcim (2015) doktora tezi ve Kortanoğlu (2016) gibi bilimsel kaynaklardan faydalanılmış; yerinde gerçekleştirilen saha gözlemleri ve fotoğraf arşivleri ile mevcut durum belgelenmiştir.

Ayazini kırsal yerleşiminin zaman içerisindeki morfolojik değişimi ise Copernicus Dijital Portalı ve Harita Genel Müdürlüğü arşivinden elde edilen; 1955, 1970 ve 1991 tarihli hava fotoğrafları aracılığıyla izlenmiştir. Google Earth Pro programı ile güncel 2024 hava fotoğrafı elde edilerek, bütün haritalar üzerinden bölgedeki gelişim incelenmiştir. Bu sayede hem arazi kullanımı hem de yerleşim yapısı bağlamında değişim tespiti yapılabilmiştir.

Bunun yanında, Erdoğan'ın (2024) Ayazini üzerine gerçekleştirdiği alan çalışması, köy odalarının belgelenmesi ve kültürel değerlerin sınıflandırılması açısından güncel saha verileri sunmaktadır. Bu tez, yerel bilgilerin sistematik şekilde kayda geçirilmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Şekil 1: Tezin Metodolojisini Gösteren Diyagram

Üçüncü bölümün son kısmında, tüm bu veriler ışığında hazırlanan karakter analizi; Çevre Şehircilik Bakanlığı'nın sayısal veri arşivi says.gov.tr, Koç (2023), Egeplan (2014), İçlek (2019), Ayazini alan bilgilendirme verileri, Copernicus portalları (vd.) yardımıyla yazar tarafından oluşturulmuştur. Bu karakter analizi çalışması, Ayazini yerleşiminin kırsal peyzaj karakterini değerlendirerek, alanın estetik, tarihi, sosyal ve manevi açıdan taşıdığı kültürel önemi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Burra Tüzüğü'nde (2013) belirtildiği üzere kültürel önem; yalnızca fiziksel varlıklarla sınırlı kalmayıp, bir yerin dokusunda, kullanımında, çağrışımlarında, anlamlarında ve ilişkili olduğu ögelerde somutlaşan değerleri kapsar. Bu doğrultuda çalışma, Ayazini kırsal peyzajının korunması gereken doğal ve kültürel niteliklerini, yerel toplulukların belleğinde ve günlük yaşamındaki anlamıyla birlikte ele alarak, bütüncül bir koruma yaklaşımına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Ayazini kırsal yerleşiminin morfolojik, mekânsal ve yapısal özelliklerini anlamaya yönelik kapsamlı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Yerleşimin tarihsel gelişimi ve dönüşüm süreci, Harita Genel Müdürlüğü'nden temin edilen 1955, 1970 ve 1991 tarihli hava fotoğrafları ile Google Earth Pro 2024 verileri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiş; yerleşim alanı, yeşil alanlar, kayalık bölgeler, tarım alanları, taş ocağı faaliyet sahaları ve yol kurgusu değerlendirilmiştir.

Aynı zamanda, Salt Araştırma dijital verilerinden elde edilen G. Berggren arşivi ile Kurtuluş Savaşı döneminde Afyonkarahisar'daki Yunan işgalinin ele alındığı Özpunar (2012) tarafından yayımlanan kitabından elde edilen görsel belgeler sayesinde, Ayazini'nin tarihi silüeti ve yerleşim dokusuna dair önemli veriler elde edilmiştir. Yapılan saha çalışmaları, farklı dönemlerde tekrarlanarak yerleşimin kırsal peyzaj niteliği daha gerçekçi biçimde belgelenmiştir.

Bu analizler sonucunda, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Afyonkarahisar Müzesi arşivlerinden elde edilen veriler doğrultusunda, tescilli yapılar hakkında bilgi elde edilmiştir.

Saha çalışmalarıyla hazırlanan analizlerde yapılar; işlev, özgünlük, strüktür sistemi ve kırsal dokuya uyum açısından değerlendirilmiştir. Kaya oluşumlarıyla fiziksel ilişki kuran yapı gruplarına odaklanan üç odak alan belirlenmiş; özellikle herhangi bir müdahale görmemiş olan odak 3 bölgesinde altı yapının rölövesi alınarak malzeme, plan şeması ve kaya ile olan işlevsel ilişkileri analiz edilmiştir. Elde edilen bu veriler,

Ayazini'nin özgün kırsal peyzaj karakterinin korunmasına yönelik gelecek çalışmalara bilimsel bir zemin hazırlamak amacıyla ortaya konmuştur.

Tezin beşinci ve son bölümünde, Ayazini kırsal yerleşiminin kültürel önemini belirlemeye yönelik bütüncül bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, hem literatür taramasından elde edilen kuramsal bilgiler hem de saha çalışmalarından elde edilen veriler bir araya getirilmiş; Ayazini'nin kültürel peyzaj niteliği uluslararası rehber dokümanlar ışığında incelenmiştir. Değerlendirme sürecinde, güncel yaklaşımı ve sistematik yapısıyla öne çıkan, Assessing Cultural Heritage Significance (2017) ve A Guide to Assessing Cultural Heritage Significance (2023) yılında Avustralya Hükûmeti tarafından yayımlanan kültürel peyzaj rehberi temel alınmıştır.

Bu rehberde yer alan kültürel önem kriterleri doğrultusunda, Ayazini'deki doğal ve kültürel bileşenler ile kırsal yaşam örüntüsü üzerinden önem göstergeleri tespit edilmiş; her bir gösterge rehberdeki karşılık gelen kriterle ilişkilendirilerek, yerleşimin kültürel önemi nesnel bir çerçevede sorgulanmıştır. Böylece, Ayazini'nin korunması gereken kültürel peyzaj alanı olarak sahip olduğu değerler bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmuştur.

Ayazini kırsal yerleşimine yönelik, bugüne dek farklı araştırmalarca ortaya konan tarihsel, mekânsal ve morfolojik analizler dikkate alınmış; ilgili literatür, arşiv belgeleri, hava fotoğrafları ve saha gözlemleri ışığında çok yönlü bir değerlendirme yapılmıştır. Frigya bölgesinin tarihsel coğrafyasından kaya oyma mimarisine, jeolojik oluşumlardan tescilli yapı envanterine kadar geniş bir çerçevede yürütülen bu çalışmalar, Ayazini'nin kültürel peyzaj karakterinin çok boyutlu doğasını anlamaya katkı sağlamıştır.

Bu tez çalışması ise, söz konusu araştırmalardan farklı olarak, üçüncü bölümün sonunda sunulan karakter analiziyle belirgin biçimde ayrışmaktadır. Yazar tarafından elde edilen verilerle geliştirilen bu analiz, Ayazini kırsal peyzajının estetik, tarihi, sosyal ve manevi boyutlarını bir arada değerlendirerek özgün bir sentez sunmaktadır.

Bu çalışmayı özgün kılan bir diğer yön ise, kırsal dokular üzerinden gerçekleştirilen saha analizleriyle güncel tespitlerde bulunularak geleneksel doku ortaya konmuştur.

Özellikle sokak sağlıklaştırma çalışmalarının henüz ulaşmadığı alanlarda yapılan tespitler sayesinde, yerel mimari karakterin doğal topoğrafya ve kaya oluşumlarıyla

kurduğu ilişkiler belgelenmiş; hazırlanan rölöveler sayesinde malzeme, plan kurgusu ve strüktürel sistemler analiz edilmiştir.

Burra Tüzüğü'nde (2013) ifade edilen şekilde kültürel önem, yalnızca fiziksel varlıklarda değil; kullanım, doku, çağrışım, anlam ve ilişkili ögelerde somutlaşan çok yönlü bir değer olarak ele alınmıştır. Bu anlayış doğrultusunda yapılan değerlendirme, Ayazini'nin kırsal peyzajının yalnızca belgelemeye değil, aynı zamanda anlamaya ve yorumlamaya dayalı, koruma odaklı yeni bir yaklaşımla ele alındığını ortaya koymaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Koruma Kuramının Tarihsel Gelişimi: 'Anıt'dan 'Kültürel Peyzaj'a Evrilen Süreç

Eski eserler üzerindeki bireysel ilgiler ya da yöneticilerin dönemsel politik tercihleri, kültürel mirasın korunmasına yönelik bütüncül bir yaklaşımın gelişmesini uzun süre sekteye uğratmıştır (Çekül 2010, 16).

14. yüzyılda hümanist düşüncenin etkisiyle geçmişe ilgi artmış, Petrark'ın Roma'da gözlemlediği kültürel ihmalkarlık karşısındaki üzüntüsü bu duyarlılığın simgesi olmuştur. Klasik döneme hayranlıkla gelişen koruma bilinci, 15. yüzyılda Papa Nicolaus V'in kentsel düzenleme politikalarıyla yaygınlaşmıştır (Çekül 2010, 16). Aynı dönemde Fransa'da I. François'nın 1533'te Nimes'te anıtların korunmasını emretmesi, bireylerin de koruma faaliyetlerine katılımını teşvik etmiştir (Songülen 2009, 43). Rönesans'la birlikte Avrupa'da kültürel farkındalık artarken, eserlerin restorasyonu, taklitlerin üretimi ve sistemli arşivleme gibi uygulamalar, daha yöntemli bir koruma anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Çekül 2010, s.16).

Restorasyon, tarih boyunca toplumların estetik ve kültürel anlayışlarına göre farklı şekillerde uygulanmıştır. Modern dönemde hem estetik müdahaleler hem de birebir kopyalama eleştirilmiş; restorasyonun bilimsel temellere dayandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Rönesans ile geçmişe ilgi artsa da, arkeolojik çalışmalara karşı direniş sürmüştür. 19. yüzyılda Fransa'da Gotik mirasa yönelik ilgisizlik zamanla yerini farkındalığa bırakmış; 1830'da M. Vitet'in Tarihi Anıtlar Genel Müfettişi olarak atanması, bilimsel restorasyonun kurumsallaşmasında önemli bir adım olmuştur (Erder 2018, 236–239).

1789 Fransız Devrimi'nde anıtlar büyük zarar görmüş, ancak 1830 sonrası Orta Çağ yapıları yeniden ilgi çekmeye başlamıştır. Bu süreçte, gelişigüzel onarımları düzene sokmak amacıyla Viollet-le-Duc ön plana çıkmış, restorasyonu sistemli ve bilimsel bir yaklaşımla ele almıştır. Ona göre restorasyon, yapıyı sadece onarmak değil, ideal bir forma ulaştırmaktır. "Üslup birliği" anlayışıyla tarihsel katmanlar yok edilmiş olsa da, yaptığı araştırmalar ve belgelemeye verdiği önem, dönemine göre ileri bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir (Ahunbay 2019, 8–14).

Fransız Devrimi, koruma açısından hem yıkıma hem de belgelenme ve yasal düzenlemeler gibi yapıcı gelişmelere neden olmuştur. 1830'da kurulan Tarihi Anıtların Korunması Genel Müfettişliği, Fransa'da koruma alanındaki ilk kurumsal ve yasal adım olmuştur (Songülen 2009, 43–57). Aynı dönemde, İngiliz kuramcı John Ruskin restorasyon uygulamalarını sert şekilde eleştirmiş; yapıların yeniden inşasını özgünlüğe zarar veren bir müdahale olarak görmüş ve "anti-restorasyon" yaklaşımını savunmuştur. Bu düşünce, William Morris'in katkılarıyla Arts and Crafts hareketi içinde yaygınlık kazanmıştır (Ahunbay 2019, 14–16).

John Ruskin, 19. yüzyılda mimari korumada özgünlük ilkesini savunarak modern konservasyon kuramının temellerini atmıştır. Ona göre yapılar, sadece fiziksel değil, sanatsal ve manevi bir değer de taşır. Restorasyonu, sanat eserinin tek ve tekrarlanamaz doğasını bozan bir müdahale olarak görmüş; bunun yerine koruyucu bakım ve zamanla oluşan izlerin muhafazasını önermiştir. *The Seven Lamps of Architecture* adlı eserinde vurguladığı "bellek" kavramı, yapıların ulusal hafızayı temsil eden belgeler olarak görülmesi gerektiğini ortaya koyar (Ersen 2011, 53–59).

Alois Riegl (1858–1905), tarihi anıtları toplumsal belleğin taşıyıcıları olarak değerlendirmiş ve kültürel mirasın korunmasına yönelik önemli kuramsal katkılarda bulunmuştur (Atay 2016, 21–26). Riegl, anıtların anımsama değerlerini; eskilik değeri, tarihi değer ve amaçlanmış anımsama değeri ile ilişkilendirmiştir. Anıtların güncel değerlerlerinin ilişkisi ise; kullanım değeri ve sanat değeri ile açıklamıştır (Riegl 2015).

Fransız Devrimi'nin ardından yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları'nın yıkıcı etkileri kültürel varlıklar için de söz konusu olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda kültürlerin yok edilmesi fikri ile hangi yapıların yıkılacağı ve hangi yapıların korunacağına dair bir liste hazırlatılmıştır. Özellikle yerleşim bölgeleri ciddi hasarlar almıştır. 1930'lu yıllarda CIAM'ın[1] mevcut kent dokusuyla yeni ve modern yapıların nasıl bir arada bulunacağı tartışma konusu olmuştur. 1931'de Atina Konferansı'nın ardından Atina Anlaşması yapılarak, tekil anıtların değil, kentin bütününü oluşturan değerlerin beraber korunması gerektiği ele alınmıştır. Atina Konferansı'nda Camillo Boito'nun[2]

[1] CIAM, Congres Internationaux d'Architecture Moderne, Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri (Url-1).
[2] Camillo Boito, 1836'da Roma'da doğan, İtalya'da yaptığı önemli restorasyonlarla tanınan mimar ve yazar (Url-2).

öneri koruma yaklaşımları Gustavo Giovannoni[3] tarafından ele alınmıştır. Giovannoni'nin ilkeleri İtalya'da Carta Del Restauro'da belirtilerek İtalya mevzuatında yer almıştır (Alatlı 2023, 17-18).

1931 tarihli Carta del Restauro, anıtların müze ve arşivlerdeki eserlerden değersiz olmasdğını; oluşumuna katkı sağlayan dönem izlerinin silinmemesi ve yanıltıcı eklerden kaçınılması gerektiğini vurgular (Ahunbay 2019, 148).

1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın alt kuruluşu olan UNESCO, 1946'da faaliyete geçmiştir. UNESCO'nun 1954 ve 1956'daki toplantılarında; kültür varlığı kaçakçılığı, arkeolojik alanların korunması, devletlerin rolü ve yüzeyde ya da toprak altındaki kültürel alanların korunmasına yönelik öneriler sunulmuştur (Ayaz Akdemir 2019, 14). Savaşın yıkıcı etkilerinin görülmesi ve koruma kavramının öneminin açığa çıkması ile 1954'te UNESCO'nun önderdiğinde yapılan Lahey Sözleşmesi[4] ile kültürel mirasların bütün dünya milletleri için önemli olduğunu ve uluslararası ölçekte korunması gerektiği açıklanmıştır.

Şekil 2: Savaş Sonrası Yapılı Çevreye İlişkin Uygulamalar (Öktem Erkartal, 2016, s.505).

1959'da Roma'da ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkların Restorasyonu ve Korunması Çalışmaları Merkezi) kurulmuştur ve UNESCO'ya üye olan bütün ülkelerin ICCROM'a da üye olmaları önerilmiştir (Ayaz Akdemir 2019, 13-14).

1960'lara kadar siyasi egemenlik ve ulusal kimlik olarak öne çıkan anıtsal yapılar, ulusların geçmişlerini ve temellerini hatırlatan, geleceğe taşıdıkları bilgi olarak seçilmiş ve korunmuştur. Ancak bu durum geçmişi hatırltmaktan çok geçmişte hangi yapının korunmak için seçildiğini göstermiştir (Aksoy ve Enlil 2023, 68-69).

[3] Gustavo Giovannoni, 1876'da doğan, I. Dünya Savaşı'ndan önce Roma'da şehir planlaması ve koruma ilişkiisne yönelik yaklaşımlar geliştiren italyan mühendis (Url-3).
[4] Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi

1962'de ilke belirleyici bir yasa olan Malraux Yasası'nda koruma alanı; tarihi, estetik niteliğe sahip yapı bütünü veya doğal alan olarak açıklanmıştır ve herhangi bir sınıfa ayrılmamış, bir bütün olarak ele alınmıştır. Böylece kentlere artan göçün geleneksel kent dokularını tehdit etmesi ve yıkımlara sebep olmasının önüne geçilmek amaçlanmıştır (Songülen 2009, 44). Anıtların vurgulandığı koruma dönemindeki sorun, anıtın tekil bir yapıdan öteye gidememiş bir koruma bakışına sahip kalması olmuştur.

1964 tarihli Venedik Tüzüğü, taşınmaz kültür varlıklarının kapsamını genişleterek, kentsel ve kırsal alanları da anıtsal yapılar gibi korunmaya değer alanlar olarak tanımlamıştır. Bu yönüyle, koruma anlayışında önemli bir dönüm noktasıdır (Aksoy ve Enlil 2023, 69). Venedik Tüzüğü'nün 1. maddesi, anıt kavramının yalnızca tek bir yapıyı değil, bir uygarlık ya da olaya tanıklık eden kentsel ve kırsal yerleşimleri de kapsadığını belirtir. Ayrıca, eserin büyüklüğü değil, taşıdığı kültürel anlamın koruma için esas olduğu vurgulanır (ICOMOS 1964).

Venedik Tüzüğü (1964), korumanın yalnızca yapılarla sınırlı olmaması gerektiğini vurgulayarak, kentsel ve kırsal alanların da anıt olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. 1965'te Avrupa Kültürel İşbirliği Konseyi'nin düzenlediği sempozyum sonrası yayımlanan Palma Tavsiye Kararları'nda kültürel miras "anıt" ve "sit" olarak sınıflandırılmış; anıtlar önemli yapı veya yapı gruplarını, sitler ise insan ya da doğa kaynaklı önemli bütünleri ifade etmiştir (Ulusoy Binan ve Cantimur 2010, 176–179). 1968'de UNESCO[5], varlığını koruyan geleneksel yapılar, kentsel veya kırsal bölgelerdeki tarihi alanlar, geçmiş medeniyetlerin etnolojik yapıları ve bunlarla beraber yer altında bulunan tarihi kalıntıları dini değeri olup olmadığına bakılmaksızın miras olarak değerlendirmiştir (UNESCO 1968).

Venedik Tüzüğü'nden sonra miras kavramı, anıt ve yapı ölçeğinden çıkarılarak yapı grupları, tarihi kentler ve kırsal alanları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 19. yüzyılda yalnızca anıtlar korunurken, günümüzde bu anlayış kültürel miras çerçevesinde anıt, yapı grubu ve sit alanlarını içermektedir. ICOMOS ve Avrupa Kültürel İşbirliği miras kavramını "anıtlar ve sitler" olarak tanımlarken, UNESCO

[5] 1968'de Paris'te Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nın sonucu olarak 19 Kasım 1968'de UNESCO tarafından ''Kamusal veya Özel Çalışmalarınca Tehdit Edilen Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararları'' yayınlanmıştır (Url-4).

1954 Lahey Sözleşmesi'nde bunu "kültürel varlık" terimiyle ifade etmiş; taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları ayrımını yapmıştır. 1972'de UNESCO, bu farklılıkları "kültürel miras" ve "doğal miras" kavramlarıyla birleştirmiştir. Günümüzde bu kavramlar korunmakta, ayrıca "kültürel varlık" ve "doğal varlık" terimleri de kullanılmaktadır (Ulusoy Binan ve Cantimur 2010, 176–179).

Savaş sonrası yıkımların onarımı ve yeni yaşam alanlarının oluşturulmasıyla imar ve planlama hareketleri önem kazanmış, bu süreç kültürel varlıklar için tehdit oluşturmuştur. Bu tehditlere karşı, Avrupa Konseyi 1975'i Avrupa Mimari Miras Yılı ilan etmiş; yıl boyunca koruma odaklı toplantılar düzenlenmiştir. Sürecin sonunda Amsterdam Kongresi gerçekleştirilmiş ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, kültürel mirasın tüm halkların ortak değeri olduğunu vurgulayan Amsterdam Bildirgesi yayımlanmıştır (Ahunbay 2019, 152; Ayaz Akdemir 2019, 16–17).

Şekil.3: Avrupa Mimari Miras Yılı İçin Hazırlanmış Pul Örnekleri (Url-5).

Bildirge, mimari mirasın yalnızca tekil yapılarla sınırlı olmadığını; tarihsel, kültürel değere sahip tüm kentsel ve kırsal alanları kapsadığını vurgular. Ekonomik, kültürel ve çevresel etkileri gözeterek sürdürülebilir öneriler sunmasıyla teorik bir çerçevenin ötesine geçer (Ahunbay 2019, 152). 1976 Nairobi Toplantısı ise eski-yeni yapı ilişkisi, doku bütünlüğü ve insan faaliyetiyle şekillenen çevre gibi konulara odaklanmış; sosyal ögeleri dikkate alan ilk uluslararası kentsel koruma belgesi olmuştur (Arısoy 2018, 58).

Kültürel miras; istisnai evrensel değere sahip anıtlar, yapı toplulukları ve insan ya da insan-doğa ortak ürünü olan sit alanlarını kapsar. Doğal miras ise; estetik, bilimsel vb. doğal oluşumlar, jeolojik-fizyolojik yapılar ve nesli tehlike altındaki türlerin yaşadığı alanları içerir (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi 1982).

Kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar sürerken, endüstrileşme ve yeni yapılaşma baskısı bu alanları tehdit etmeye devam etmektedir. Halkın bilinçlenmesine rağmen birçok tarihi kent ve kentsel alan ihmal edilmiş, zarar görmüş ya da yok

olmuştur. Bu kayıplar geri dönüşü olmayan kültürel, sosyal ve ekonomik zararlar doğurmuştur. Bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla 1987'de ICOMOS tarafından Washington'da düzenlenen toplantı sonucunda, Venedik Tüzüğü'nü tamamlayıcı nitelikte "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü" yayımlanmış; tarihi kentlerin korunmasına yönelik ilke ve yöntemler belirlenmiştir (ICOMOS 1987).

ICOMOS, görüşmesinin sonucunu yayınladığı tüzükte[6] tarihi alanların tanımını ve korunmasının amacını açıklayarak çevrenin, insan belleğinde önemli bir değere sahip olduğunu belirtir ve kültürel peyzaj, somut olmayan miras gibi kavramları gündeme getirmeye başlamıştır. 1970'li yıllarda değişen dünyanın getirdiği çevre sorunları, doğal çevrenin korunmasını gerekli kılmıştır. Bunun yanında insan ve doğanın ortak eseri olan ''çevre'', 1990'lı yıllarda kültürel peyzaj kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Ulusoy Binan ve Cantimur 2010, 176-179).

1985'de Avrupa Konseyi üye devletleri tarafından imzalanan Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi ile mimari mirasın, zenginliğin ve çeşitliliğin eşsiz bir ifadesi olduğu belirtilmiş olup kalıcı varlıklar olarak 3 başlıkta ele alınmıştır: anıtlar, bina grupları ve ören yerleri (Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi 1985).

1992 yılında Dünya Mirası Komitesi, kültürel peyzajları Dünya Mirası Listesi'ne dahil ederek bu alanları tanıyan ve koruyan ilk uluslararası yasal adımı atmıştır. Komite, kültürel peyzajların (kültürel manzaralar) "doğa ve insanın ortak ürünü" olduğunu belirterek, bu alanların insan yerleşiminin doğal çevreyle ve sosyal, ekonomik, kültürel etkenlerle zaman içindeki etkileşimini yansıttığını vurgulamıştır (Url-58).

1994 yılında ise kültürlerin ve kültürel mirasın çeşitliliğinin önemini vurgulamak ve bütün ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlerine saygılı bir özgünlük kavramı ortaya çıkarmak amacıyla Japonya'nın Nara kentinde, Dünya Miras Sözleşmesini baz alarak UNESCO, ICCROM ve ICOMOS tarafından Nara Özgünlük Konferansı yapılmıştır. Küreselleşen dünyada kültürel kimliklerin zarar gördüğünün farkında olan bir yaklaşım ile insanlığın ortak belleği olan mirasa saygı duymanın, özgünlüğün dikkate alınmasındaki en büyük katkı olarak açıklanmıştır (ICOMOS, 1994).

1999 yılında ise geleneksel mimari, ICOMOS tarafından toplumun özelliklerini yansıtan ve çekici bir ürün olarak ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü'nde yer

[6] Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, Washington Tüzüğü (1987).

almıştır. Geleneksel mimari, çağdaş yaşamın ilgi odağı, toplum geçmişinin belgesi olan insan eseri zamanın bir ürünü olarak açıklanmıştır (ICOMOS, 1999).

2004 yılında Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ile peyzaj kavramı, doğal ve insan etkisiyle oluşan; kırsal, kentsel ve banliyö alanları da kapsayan korunması gereken bir değer olarak tanımlanmıştır (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 2004; T.C. Mevzuatı, 2003). Kültürel miras yönetiminde önemli bir belge olan Burra Tüzüğü ise 2013'te revize edilerek, somut olmayan değerler ve yerel halkın beklentilerinin planlamadaki önemi vurgulanmış; koruma, miras yönetiminin temel aracı olarak belirtilmiştir (Deniz, 2022).

Başlangıçta bireysel ilgi ve siyasi tercihlere dayalı olan koruma yaklaşımları, 14. yüzyılda hümanizmin etkisiyle şekillenmeye başlamış, 19. yüzyılda sistematikleşmiş, 20. yüzyılda ise kurumsal ve uluslararası bir boyut kazanmıştır. Başta yalnızca anıtsal yapıları kapsayan bu anlayış, savaşlar, sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle genişlemiş; yapı grupları, tarihi kent dokuları ve kırsal çevreleri de içeren bir yaklaşıma evrilmiştir. Bu dönüşüm, 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile yasal ve kavramsal bir temel kazanmış; kırsal alanlar ile kentlerin kültürel bileşenleri de korunması gereken miras alanları olarak tanımlanmıştır. 1980'lerden itibaren çevre sorunlarının ve sosyo-kültürel değişimlerin etkisiyle "kültürel peyzaj" kavramı gündeme gelmiş, insan-doğa etkileşimiyle şekillenen alanlar miras anlayışına dahil edilmiştir. 21. yüzyılda bu yaklaşım, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Burra Tüzüğü gibi belgelerle daha da pekişmiş; somut olmayan miras, yerel bilgi, toplumsal beklenti ve sürdürülebilirlik ilkeleri koruma politikalarının ayrılmaz unsurları haline gelmiştir.

Sonuç olarak, günümüzde koruma; yalnızca fiziksel varlıkların değil, toplumsal, kültürel ve çevresel bağlamların da gözetildiği, çok katmanlı ve katılımcı bir anlayışa dönüşmüş; bu durum, kültürel peyzaj ve kırsal miras kavramlarının kuramsal ve uygulamalı temellerini oluşturmuştur.

2.2 Kültürel Peyzaj Kavramı, Kapsamı ve Bileşenleri

2.2.1 Kültürel peyzaj kavramı

Peyzaj terimi Fransızca'da paysage kelimesinin karşılığı olarak dilimizde yer edinmiştir. Hollandalı ressamların etkisiyle, 19. yüzyıla kadar peyzaj kavramı, bir

alanın görüntüsü ve bu alanı oluşturan parçaların tümü olarak anlaşılmıştır. 19. yüzyıldan sonra, gözün görebildiği alan ve üzerindeki tüm nesneler olarak, günümüzdeki açıklamasına yakın bir anlam kazanmıştır (Arı 2005, 313-314).

Arazi topografyası, bitki örtüsü gibi etkenler doğal peyzajı oluştururken insan faaliyerlerinin peyzaj üzerindeki etkisiyle değişim ise kültürel peyzajı oluşturmuştur. 1906 yılında Alman araştırmacı Otto Schlüter[7] tarafından coğrafyanın bir peyzaj bilimi olması gerektiğini ilk kez savunulmuştur. Alman coğraftyacıların etkisiyle peyzaj kavramı, Carl O. Sauer[8] tarafından Amerikan coğrafyasında da yer edinmiştir. Schlüter'e göre, doğa ve insan etkileşiminin olmadığı doğal peyzajın, insan etkileriyle kültürel peyzaja nasıl dönüştüğü coğrafyanın ana konusu olmalıdır (Arı 2005, 313-314; James ve Martin 1981, 177).

Şekil 4: Sauer (1925) Doğal Peyzaj Kavramı (2025).

Sauer (1945), doğal alanın ortam, kültürün bir etken olduğunu belirterek, doğal peyzajın kültürel peyzajı (Şekil-4) oluşturduğu malzemeleri sağladığını ama oluşturucu gücün kültürün kendisi olduğu belirtir. Kültürel peyzaj bir sonuçtur (Şekil-5). Yani peyzaj zaman içinde kültürün etkisi altında kalarak gelişime uğrar ve gelişime uğradıkça yeni bir kültürün etkisi altında kalan peyzaj canlanır. Eski peyzaj kalıntılarının üzerine yeni bir peyzaj eklenir (s.310).

Şekil 5: Sauer (1925) Kültürel Peyzaj Kavramı (2025).

[7] Otto Schlüter akademik eğitime Alman dili ve tarih öğrencisi olarak başlamasına rağmen coğrafyaya olan ilgisi ile bu alana yönelen Alman coğrafya profesörüdür (James ve Martin, 1981, s.177).
[8] Carl Ortwin Sauer 1889'da doğan Amerikan kültürel coğrafyasının kurucusu, çevresel determinizm karşıtı Alman asıllı bilim insanıdır (Kayserili, 2010, s.177-179)

Peyzajlar başta korunması gereken bir varlık olarak görülmemiştir. Tarihi sit alanlarını koruma yaklaşımıyla değerli olduğu anlaşılmıştır. Sauer'in morfoloji çalışması ile kültürel etkilerin doğal alanı etkilediği değiştirdiği görülmüştür (UNESCO, 2009, s.18).

Eckbo[9], toplumun bir parçası olan insan ile tarihsel gelişmelerin etkileşimiyle doğanın, bu etkileşim sonucunda ise peyzajın oluştuğunu savunur (Eckbo 1964, 3).

Kültürel peyzaj kavramının tanımlamakta öncü iki kuruluş vardır: UNESCO[10] ve Amerikan Milli Park Servisi (USA NPS). Bu iki öncü dışında kültürel peyzaj alanında çalışmalar yapan kişi/ kişiler tarafından da tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları: Parks Canada, ICOMOS, IUCN'dir (Özsüle, 2005, s.6; Arkun, 2012, s.9-10).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra koruma yaklaşımı ulusal düzeyde mevzuatta yer kazanmıştır. 1962 yılında UNESCO tarafından Manzara ve Sitelerin Güzelliği ve Karakteri Hakkında Önerileri'i (Recommendation on the Beauty and Character of Landscapes and Sites) üye devletler tarafından kabul edilmiştir (Güler, 2019, s.31-32).

ICOMOS tarafından Floransa'da yapılmış olan toplantı sonucunda peyzaj alanlarının bir yapıyla ilişiği olsun ya da olmasın, somut veya somut olmayan bütün değerleriyle korunması gerektiği hakkında tavsiye veren Floransa Tüzüğü 1982 yılında yayınlanmıştır (ICOMOS, 1982).

1992'de Fransa'da düzenlenen La Petite Pierre Uzmanlar Toplantısı, UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamında kültürel peyzaj kavramının resmi olarak tanımlandığı ve kabul edildiği önemli bir dönüm noktasıdır. Toplantı, bir yandan UNESCO'nun yıllar süren tartışmalarının, diğer yandan ICOMOS UK Peyzaj Çalışma Grubu'nun çabalarının birleşimiyle gerçekleşmiştir (Brown 2018, 19).

Kültürel peyzaj kavramı, 1992 yılında UNESCO Dünya Mirası süreç ve uygulamalarına dahil edilene kadar gerçek anlamda küresel bir ilgi görmemiştir

La Petite Pierre toplantısına temel oluşturmak amacıyla, kültürel peyzaj kavramının 1992 öncesinde ABD, Kanada, Avustralya ve Birleşik Krallık'taki miras koruma uygulamalarında nasıl benimsendiği incelenmiştir. Bu ülkeler, mirasın tekil yapılardan

[9] Garrett Eckbo, 1910 yılında doğan Amerikan peyzaj bilimcidir (Eckbo,1964, s.V-VI; Url-6).
[10] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)

geniş ölçekli peyzajlara evrilmesini temsil eden "peyzajlaştırılmış miras" anlayışını geliştiren önemli kişi ve kurumları tanıtmak için seçilmiştir (Brown 2018, 22-23).

UNESCO (1992), La Petite Pierre toplantısının amacınını, ''kültürel peyzajların Dünya Mirası Listesi'ne alınabilmesi için gerekli kriterleri inceleyip, bu doğrultuda Komite'nin 1992'de Santa Fé'deki oturumuna sunulacak önerileri hazırlamak'' olarak açıklamıştır (UNESCO 1992)

UNESCO'nun 1992 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi'ne kültürel peyzajlar kavramını eklemesi kültürel peyzaj alanlarını küresel ölçekte tanıyan ve koruyan ilk yasal belge olduğu için önemli bir gelişmedir (UNESCO, 2009, s.18; Güler, 2019 s.31-32).

Kültürel peyzaj, doğa ve insanın birleşik eseridir. Doğal çevrenin getirdiği fiziksel kısıtlamalar/ fırsatlar ve sosyal, ekonomik, kültürel etkilerle insanın ve yerleşimin evrimidir (UNESCO, 2015, s.11).

UNESCO güçlenen çalışmaları desteklemek ve ilgililerin daha kolay kültürel peyzaj alanı tanımlayabilmesi için sınıflandırma yapmıştır. Bunlar:

- Açıkça tanımlanabilen kültürel peyzaj alanları (Bu tür peyzajlar genellikle dinsel ya da başka anıtsal yapılar ve topluluklarla ilişkili olan estetik amaçlarla inşa edilmiş bahçe ve park peyzajlarını kapsar)
- Organik olarak gelişimini tamamlamış veya gelişimi devam eden kültürel peyzaj alanları (Bu tür peyzajlar, başlangıçta toplumsal, ekonomik, idari ve/veya dinsel bir zorunluluk sonucu oluşmuş ve doğal çevreyle olan ilişkisi ve ona verdiği tepkiler doğrultusunda günümüzdeki biçimini almıştır. Bu peyzajlar, biçimleri ve bileşen özellikleriyle evrimsel süreci yansıtır. Bu kategori iki alt başlığa ayrılır:)
- Yardımcı kültürel peyzaj alanları (Bu tür peyzajların Dünya Miras Listesi'ne alınması, esas olarak doğal unsurun güçlü dinsel, sanatsal ya da kültürel çağrışımları sayesinde haklı görülür; çünkü bu tür peyzajlarda maddi kültürel kanıtlar önemsiz olabilir ya da tamamen yok olabilir.)

(UNESCO, 2015, s.72).

Amerikan Milli Park Servisi 1994 yılında kültürel peyzajı; kültürel ve doğal kaynaklarla, vahşi yaşamında dahil olduğu, tarihi bir olayla ilişkilendirilebilen etkenler, kişiler veya kültürel-estetik değerler taşıyan coğrafi alan olarak

tanımlamıştır. Tanımladığı kültürel peyzajı dört sınıfa ayırmıştır: Tarihi tasarlanmış peyzajlar, tarihi yerel peyzajlar, tarihi peyzajlar ve etnografik peyzajlardır (Birnbaum, 1994, s.1).

Tarihi tasarlanmış peyzajlar, teknik bilgisi olan kişi, kişiler tarafından bilinçli olarak tasarlanmış alanlardır. Bu alanlarda estetik değer oldukça önemlidir. Bu alanlara örnek olarak parklar, kampüsler ve mülkler verilmiştir.

Tarihi yerel (yöresel) peyzajlar, insanların veya insan topluluklarının günlük hayatındaki kültürel veya biyolojik faaliyetlerini içeren alanlardır. Peyzajın işlevi önemlidir.

Tarihi peyzajlar ise önemli bir tarihi olaya sahne olmuş veya önemli bir kişi veya faaliyetle ilgili alanlardır. Bu alanlara örnek savaş alanları ve başkanların evleri verilmiştir. Son sınıf olan **etnografik peyzajlarda** ise doğal ve kültürel kaynak çeşitliliği olan alanlardır, örnek olarak çağdaş yerleşimler, kutsal alanlar, devasa jeolojik yapılar, küçük bitki toplulukları, kaynaklar ve tören alanları verilmiştir (Birnbaum, 1994, s.2).

Kültürel önem, geçmiş, bugün ya da gelecek kuşaklar için estetik, tarihi, bilimsel, toplumsal veya manevi değer anlamına gelir. Kültürel önem, yerin kendisinde; fiziksel dokusunda, çevresinde (bağlamında), kullanımında, ilişkilerinde, anlamlarında, belgelerinde, ilişkili mekânlarında ve nesnelerinde somutlaşmıştır. Bir yer, farklı bireyler ya da topluluklar için farklı değerler taşıyabilir.

İnsan ve doğanın ortak faaliyetleriyle meydana gelen, yerleşim ve karakterin dönüşümünün ürünü olan sosyal ve kültürel değerlerle zenginleşmiş sınırlı bölgeler kültürel peyzaj alanları olarak değerlendirilmektedir (Ulusoy Binan ve Cantimur, 2010, s.176-179).

2.2.2 Kriterler ve ölçütler

Kültürel peyzaj alanlarının değerlendirilmesini kolaylaştırmak, koruma altına almak veya yasal düzenlemeler geliştirmek adına alanın karakterini oluşturan kriterleri anlamak gerekir. Kültürel peyzaj alanlarının fiziki, insani, kültürel, somut ve somut olmayan bütün değerleri için kriterler oluşturulmuştur ve bu kriterler peyzaj alanlarının bütün özelliklerini açıklamak için önemli bir araç olmuştur.

Bir alanın karakteri, doğal çevre öğeleriyle kültürel peyzaj unsurlarının, tarihsel birikimin ve yerel toplulukların günlük yaşamla kurduğu ilişkilerin birlikte şekillendirdiği; görsel olarak tanınabilir, işlevsel olarak sürdürülebilir ve simgesel anlamlar taşıyan, o yere özgü bütüncül bir kimliktir. Alan karakteri, yalnızca fiziksel çevre öğeleriyle değil; insan topluluklarının o alanla kurduğu ilişkiler, gündelik yaşam pratikleri ve kolektif hafıza üzerinden de biçimlenir.

Alanın karakterini oluşturan doğal bileşenler arasında topografya, su varlıkları, bitki örtüsü gibi etkenlerle; kültürel ve tarihi katmanlar, mimari yapılar, yerleşim düzeni, arkeolojik kalıntılar ve geleneksel üretim biçimleriyle kendini gösterir. Aynı zamanda, törenler, yerel etkinlikler, toplumsal etkileşim biçimleri gibi yaşantıya dair unsurlar, alanın sosyal işlevini ve dinamik yapısını besler. Bu unsurlara ek olarak, alanın manzara değerleri, bellekte yer etmiş simgesel öğeleri ve mekâna duyulan duygusal bağlılık da karakterin algısal ve simgesel boyutunu oluşturur. Dolayısıyla alan karakteri, mekânsal kimliğin yalnızca görsel değil, işlevsel, tarihsel ve kültürel katmanlarla da desteklendiği, bütüncül bir değerler sistemidir.

Kültürel peyzaj kavramının Dünya Mirası Sözleşmesi'ne eklenmesi doğa ve kültür terimlerinin karmaşık rolünün tanınması açısından önemli bir adımdır. Doğa ve kültür ögeleri arasında ilişki kurulmasına yardımcı olmuştur. Ancak kültürel peyzajler doğal kriterler olarak değil kültürel kriterler kapsamında değerlendirmeye alınmıştır, bu karar kültürel peyzaj alanlarının doğal değerlerinin tespitini zorlaştırmıştır. IUCN, ICOMOS ve WHC ile kültürel peyzaj alanlarının değerlendirilmesine ilişkin bir anlaşma hazırlamıştır. Anlaşmanın temel amacı kültürel manzaraların doğal figürleri nelerdir ve bu figürler nasıl değerlendirilmelidir sorularına cevap aramaktır. Bu değerlendirme IUCN çalışmaları için hazırlanmış olsa da taraf devletler tarafından da kullanılmaya açık tutulmuştur (IUCN, 2001, s.1-2).

II. Dünya Savaşı'nın ardından koruma faaliyetleri ulusal düzeyde önem ve yer kazanmıştır. 1962 yılında UNESCO'nun, Manzara ve Sitelerin Güzelliği ve Karakteri Hakkında Önerileri'i (Recommendation on the Beauty and Character of Landscapes and Sites) üye devletler tarafından kabul edilmiştir. 1992 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi'ne kültürel peyzaj kavramını ekleyen UNESCO, kültürel peyzaj kavramını küresel çapta tanıyan ilk yasal veriyi oluşturmuştur (UNESCO, 2009, s.18; Güler, 2019, s.31-32).

Kültürel peyzaj, doğa ve insanın ortak ve birleşik eseridir. Kültürel peyzaj, doğal çevrenin meydana getirdiği kısıtlamalar, fırsatlar, sosyal ve ekonomik veriler ve kültürel etkiler insanın ve yerleşimin evrimidir. UNESCO çalışmaları desteklemek için kültürel peyzajı sınıflandırmıştır. Bunlar: Açıkça tanımlanabilen kültürel peyzaj alanları 'insanlar tarafından bilinçli bir şekilde tasarlanmış olan alanlar', organik olarak gelişimini tamamlamış veya gelişimi devam eden kültürel peyzaj alanları 'mevcut halinde kurduğu ilişkiler ve bu ilişkinin sonucu olan alanlar' ve yardımcı kültürel peyzaj alanlarıdır 'önemli somut olmayan kültürel değerlere sahip olan ancak fiziki kültürün az bulunduğu veya hiç bulunmadığı alanlar' (Güler, 2019, s.32; UNESCO, 2015, s.11/72).

Kültürel peyzaj kavramının Dünya Mirası Sözleşmesi'ne eklenmesi, doğa ve kültür ilişkisinin tanınması için önemlidir. Doğa ve kültür ögelerinin daha anlaşılır bir ilişki kurmasına yardımcı olmuştur. IUCN, UNESCO ve WHC arasında bir anlaşma yapılarak kültürel peyzaj alanlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Anlaşmanın temelinde kültürel peyzajların, doğal etkenlerinin ne olduğu ve bu etkenlerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği sorunlarına yanıt aranmıştır. Bu anlaşma IUCN çalışmaları için altlık oluşturacak olsa da taraf milletler tarafından da kullanılabilinmiştir (IUCN, 2001, s.1-2).

IUCN 2001'de hazırladığı çalışmada kültürel peyzaj alanlarının doğal niteliklerini değerlendirmek için yedi kriter oluşturmuştur. Bunlar; yabani doğada biyolojik çeşitliliğin korunması, tarım sistemindeki biyolojik çeşitliliğin korunması, olağanüstü bitki örtüsü varlığı, sürdürülebilir arazi kullanımı, olağanüstü peyzaj nitelikleri, insanın doğa ile kurduğu olağanüstü ilişki ve doğa bilimlerinin keşfinde tarihsel açıdan önemli bulunmasıdır.

1. Yabani doğada biyolojik çeşitliliğin korunması; sulak alanların, ormanların, vahşi hayvan veya bitki türlerinin yaşamını, vahşi türlerin genetik çeşitlerinin korunmasına destek olmak, doğal yaşam alanları ve içindeki canlılar için uygun ekosistemler yaratmayı
2. Tarım sistemindeki biyolojik çeşitliliğin korunması; çeşitli evcil hayvan türlerinin geliştirilmesi, korunması ve ekili ürün çeşitliliğini geliştirmeyi
3. Olağanüstü bitki örtüsü varlığı; herbaryum, botanik bahçeler veya faunayı güçlendirmek

4. Sürdürülebilir arazi kullanımı; toprağın ve suyun kalitesini sağlamak, yağmur suyunun doğru yönetilmesi ve alandaki bitki örtüsünün korunmasını
5. Olağanüstü peyzaj nitelikleri; geçmiş bir medeniyetin doğal kaynaklar ile kurduğu olumlu veya olumsuz ilişkisine dair kanıtın var olup olmamasını değerlendirmeyi yani insanın doğa ile kurduğu güçlü ilişkinin olağanüstü varlığını korumayı
6. İnsanın doğa ile kurduğu olağanüstü ilişki, insan ve doğa arasındaki etkileşimden ve doğal özelliklerin kendi niteliklerinden kaynaklanan olağanüstü peyzaj niteliklerine sahipliğini
7. Doğa bilimlerinin keşfinde tarihsel açıdan önem bulunması ise yapılan keşiften kaynaklanan bağlamsal anlamı ve önemi ifade eder. Alanın kültürel veya bilimsel anlamı, geçmişteki bir keşfin söz konusu alanla bağlantısını değerlendirmeye amaçlar.

IUCN, bu kriterlerin yanında, kültürel peyzaj alanlarındaki yönetim planının varlığını, uzun vadeli yasal düzenlemeleri ve teorik korumanın varlığını da önemsemiştir (IUCN, 2001, s.3-4).

1992 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi'ne dahil edilen kültürel peyzaj kavramı, 1992 ve 2002 yılları arasında uygulamalı olarak denenmiştir. Kültürel peyzajı zaman içinde insan ve doğal çevre arasındaki etkileşimin sonucunda ortaya çıkan kültürel, sosyal ve ekonomik dönüşümleri yansıtan alanları kapsadığı belirlenmiştir. Bu alanlar evrensel açıdan önemli değerlere sahip olmalı ve belirli bir coğrafi alanı temsil etmelidir. Aynı zamanda bu peyzaj alanının, karakteristik kültürel unsurları yansıtması ve kendine özgü ayırt edici özellikler taşıması gerekmektedir. Uygulama boyunca birçok kültürel peyzaj alanı belirlenmiş olsa da süreç sonunda seçilen alanları gerçekten doğru olup olmadığı gündeme gelmiştir (Fowler, 2003, s.28).

IUCN'nin yürüttüğü çalışmadan yaklaşık iki yıl sonra, 2003 yılında, UNESCO kültürel peyzaj alanlarını daha kapsamlı bir çerçevede ele alarak altı temel madde belirlemiştir. Bu maddeler şu şekildedir:

1. İnsan yaratıcılığının olağanüstü bir eseri olması,
2. Belirli bir zaman dilimi veya kültürel bölge içinde; mimari, teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlaması veya peyzaj tasarımı açısından insanlık için önemli bir değere sahip olması,

3. Yaşamını sürdüren ya da yok olmuş bir kültür veya medeniyete dair benzersiz bir değer taşıması,
4. İnsanlık tarihine ait önemli bir yapı, mimari veya teknolojik gelişmenin olağanüstü bir örneği olması,
5. Tehlike altındaki bir kültüre ait geleneksel insan yerleşimi veya arazi kullanımına dair çarpıcı bir örnek sunması,
6. Evrensel düzeyde büyük öneme sahip olaylar, yaşayan gelenekler, inançlar veya eserleri barındırmasıdır (Fowler, 2003, s.28-29).

Kültürel peyzaj kriterleri üzerine yapılan değerlendirmelerde, Madran ve Uysal, bu alanların belirlenmesinde hangi unsurların öncelikli olması gerektiğini özetlemiştir. Buna göre, bir peyzaj alanının nadir olması, estetik değer taşıması ve simgesel bir anlam içermesi gibi ek kriterler öne çıkmıştır.

UNESCO ise, Kültürel peyzajların Dünya Mirası Listesi'ne alınmasında, diğer potansiyel kültürel Dünya Mirası alanlarında olduğu gibi, Dünya Mirası Merkezi'nin 1999 tarihli Uygulama Rehberi'nde altı temel ölçüt olarak ele almıştır. Bu ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır: (i) İnsan yaratıcı dehasının üstün bir eseri olması, (ii) Mimarlık, teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlaması veya peyzaj tasarımı alanlarında, zaman içinde veya dünyanın belirli bir kültürel bölgesinde insanlık değerlerinin önemli bir etkileşimini göstermesi, (iii) Yaşayan ya da ortadan kalkmış bir kültürel geleneğin veya uygarlığın benzersiz ya da en azından istisnai bir tanıklığını sunması, (iv) İnsanlık tarihinin önemli evrelerini yansıtan bir yapı türünün, mimari ya da teknolojik bir bütünün veya peyzajın seçkin bir örneği olması, (v) Bir kültürün (veya kültürlerin) temsilcisi olan, özellikle tehdit altında bulunan geleneksel insan yerleşimi veya arazi kullanımı örneği olması, (vi) Evrensel öneme sahip olaylarla, yaşayan geleneklerle, düşünce ya da inanç sistemleriyle, sanat veya edebiyat eserleriyle doğrudan ya da somut biçimde ilişkili olması (Fowler, 2003, s.28-31).

UNESCO'nun belirlediği kriterlere göre, Dünya Mirası Listesi'ne alınan kültürel peyzajların değerlendirilmesinde doğal unsurlar, peyzajın karakterini ve anlamını belirleyen temel bileşenler arasında yer almaktadır. Su, dağ, milli park/koruma alanı, orman/koruluk, göl, ırmak, deniz ve sulama sistemleri gibi göstergeler, su varlıkları, topoğrafya ve doğal örtü gibi çevresel unsurların peyzajın bütünlüğü açısından taşıdığı önemi yansıtmaktadır. Bu tür doğal değerler, hem yerleşimlerin biçimlenmesinde hem de kültürel kimliğin gelişiminde belirleyici rol oynamakta; tarımsal üretimden inanç

sistemlerine, mekânsal organizasyondan estetik algıya kadar birçok kültürel süreci doğrudan etkilemektedir. Doğal unsurların peyzajla bütünleşik şekilde değerlendirilmesi, sadece fiziksel çevrenin korunmasını değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin sağlanmasını da mümkün kılmaktadır. Bu nedenle, doğal değerlerin varlığı, kültürel peyzajların özgünlüğü, temsiliyeti ve evrensel değer taşıması açısından önemlidir (Fowler, 2003, s.30).

Madran ve Uysal (2009), kültürel peyzaj alanlarının belirlenmesinde dikkate alınması gereken temel ölçütleri kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu ölçütler, alanın hem kültürel hem de doğal miras unsurlarını bir arada barındıran yapısını yansıtmaktadır. Buna göre, öncelikle alanın taşınmaz kültür varlıkları ve genel anlamda kültürel değerler içermesi gereklidir. Bununla birlikte, fosil yatakları gibi jeolojik ve paleontolojik öneme sahip unsurların varlığı da seçim kriterleri arasında yer almaktadır. Özgün üretim kültürü ve bu kültürün bir parçası olarak gelişmiş özel tarım ürünleri ile belirli bir yaşam biçiminin izlerini taşıyan alanlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, nadir jeolojik oluşumlar ve özgün bitki türlerinin bulunması, alanın doğal çeşitliliğini destekleyen biyocoğrafik özellikleri, ekosistemleri ve fauna potansiyeli ile birlikte değerlendirilmektedir. Bu tür özellikler, alanın taşıdığı biyolojik değerin özgünlüğünü vurgulamaktadır. Ender bulunan nitelikler, estetik değerler ve yok olma tehdidi altındaki kültürel veya doğal ögeler de korunması gereken önemli kriterler olarak belirtilmektedir. Son olarak, alanın doğa tarihi açısından simgesel bir anlam taşıması ya da dini, mitolojik, geleneksel veya tarihi olaylara ve çevredeki yaşamla bağlantılı referanslara sahip olması, kültürel peyzaj değeri açısından belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır (Güler, 2018, s.143).

Bu çerçevede, Madran ve Uysal'ın sınıflandırması, kültürel peyzajın sadece fiziksel unsurlarla değil, aynı zamanda toplumsal hafıza ve yaşam biçimleriyle kurduğu çok boyutlu ilişkiye dikkat çekmektedir.

Öte yandan, Madran ve Uysal'ın değerlendirmelerinde ise din, mitolojik anlatılar ve gelenekler gibi somut olmayan kültürel ögeler de dikkate alınmıştır (Güler, 2018, s.143-144).

IUCN (2001)	UNESCO (2003)	MADRAN VE UYSAL (2018)
IUCN, 2001, s.3-4	Fowler, 2003, s.30	Güler, 2018, s.143
Yabani doğadaki biyolojik çeşitliliğin korunması	Dağ veya dağlık alanlar bulundurması	Alanın fosil yatağı olması
Tarım sistemindeki biyolojik çeşitliliğin korunması	Peyzaj içindeki su varlığı	Alanın özel jeolojik oluşumlar içermesi
Olağanüstü bitki örtüsü varlığı	Peyzaj içindeki ormanlık alanlar, önemli kayalıklar, sulama yöntemleri, göl/ nehir/ deniz alanları içermesi	Alanda özel bitki türlerinin yer alması
Sürdürülebilir arazi kullanımı	Estetik kaliteye sahip olması	Alanın biyocoğrafik koşullar, ekosistemler, doğal vejetasyon potansiyeli, fauna vb. özel biyolojik değerlere sahip olması
Olağanüstü peyzaj nitelikleri (İnsan-doğa etkileşimi)	Yapı büyüklüğü	Alanın taşınmaz kültür varlığı içermesi
İnsanın doğayla kurduğu olağanüstü ilişki (Geçmiş medeniyetler ile doğal kaynak ilişkisi)	Yaşam/arazi kullanımının sürekliliği	Alanın kültürel varlık içermesi
Tarihsel açıdan doğa bilimlerinde önemli keşiflerin gerçekleşmesi	Peyzaj unsuru olarak park ve bahçeler bulundurması	Alanın estetik değer taşıyor olması
	Endüstri alanı olması	Alanın üretim kültürünün özel örneklerini içermesi ve özel bir yaşam biçiminin ürünü olan özel tarım ürünlerinin yer alması
	Tarım faaliyetlerinin varlığı	Alanın ender olma özelliği içeriyor olması
	Milli bir park veya korunan bir alan içinde olması	Alanın doğa tarihinde simge olması
	Peyzaj içindeki kırsal alanlar	Alanın kaybolmaya yüz tutmuş değerler içeriyor olması
	Bir topluluk için önemli değerler barındırması	Alanın dini referans, mitolojik referans, adet ve geleneklerle ilgili referans, tarihi bir olay ve etkinlikle beraber olmak gibi çevredeki yaşamdan referanslar
	Yerel nüfusun yönetimi	
	Düşman güçlere rağmen düzenin hayatta kalması	
	Önemli bir kutsallık/ maneviyat içermesi	

Şekil 6: Kültürel Peyzaj Kriterleri (2025).

Kültürel peyzaj alanındaki güncel çalışmalara önemli bir örnek, Avustralya Hükümeti tarafından 2017 yılında yayımlanan Queensland Kültürel Miras Rehberidir. Bu rehber, kültürel mirasın profesyonel olarak değerlendirilmesine kapsamlı bir model sunmaktadır. Söz konusu rehber; estetik, tarihi, sosyal ve bilimsel değerler üzerinden alanların miras değeri taşıyıp taşımadığını belirlemeye yöneliktir.

Tez çalışmasının 5. bölümünde, bu rehber ayrıntılı şekilde ele alınacak ve modelin, Ayazini kırsal yerleşiminde, kültürel peyzaj alanlarının değer tespitine nasıl katkı sağlayabileceği irdelenecektir.

2.3 Kültürel Peyzaj Bileşeni Olarak Kırsal Miras

Kırsal mirası kültürel peyzaj bağlamında anlayabilmek için öncelikle bir alanın kırsal olma nedenini kavramak gerekir. Kırsal ve kentsel olanlar farklı karakterlere sahiptir.

Bir alanı kırsal yapan uluslararası bir tanım bulunmamaktadır. Bunun sebebi, ülkelerin farklı yapılarının oluşturduğu farklı kırsallık algısıdır. Bu nedenle araştırmalar için bir kırsal alan tanımı yapmak zordur. Bu zorluğu aşmak için FAO (2018), kırsalın üç ortak boyutunu belirleyen bir çalışma yapmıştır. Bu üç boyut: seyrek yerleşim, arazi örtüsü ve kentsel alanlara uzaklıktır. Kentsel kavramı, yapılaşmış alanlardaki insan yerleşiminin büyüklüğüne dayandığı için kırsal kavramı ile arasındaki en anlamlı boyut kırsalın seyrek yerleşime sahip olmasıdır (FAO, 2018, s.10-11).

Birleşmiş Milletler'in 2014 kayıtlarına göre ülkelerin kırsal açıklamaları birbirinden farklıdır. Almanya nüfusu 2000'den az olan, Kanada nüfusu 1000'den az veya önceki sayımlarda kilometre başına nüfus yoğunluğu 400 kişiden az olan, Peru 100 veya daha fazla hanenin bitişik olarak gruplandırılabilir ya yerleşim merkezi olmayan alanları, Nijerya nüfusu 20.000'den veya daha fazla olan ve faaliyetlerin çoğunlukla tarımsal olan yerleşim yerlerini, Japonya ise yoğun nüfuslu mahalleler dışında kalan kamu, sanayi, eğitim ve eğlence tesisleri bulunan bitişik yapılar bütününü ifade eder (Ballıoğlu, 2023, s.14).

FAO (2018), kentsel ve kırsal ayrımını yapabilmek için üç madde oluşturmuştur:

- Alanındaki nüfus büyüklüğü, yerleşim yoğunluğu
- Alandaki arazi şartları, bitki örtüsü, inşa edilmiş yapılar ve insan faaliyetleri ile ilgili arazi kullanımı
- İnsanların kamusal veya hizmet alabileceği noktalara olan uzaklığı (FAO, 2018, s.18).

Kırsal yerleşimlerin, kültür kimliğinin bir parçası olarak korunması fikri, 18. yüzyılın sonlarında sanayi devriminin başlamasıyla ortaya çıkmıştır (Güler, 2016, s.24-29). 1962'de UNESCO tarafından yayınlanan Tarihi Peyzaj Ve Sitlerin Karakterinin ve Güzelliklerinin Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararları'nda doğa ve insan tarafından kentsel, kırsal veya doğal çevrelerin korunmasına yönelik çalışmaların yalnızca belirli alanlar için değil, bütün ülke sınırları için düşünülmesi gerektiği ve mümkünse restore edilmesine belirtilmiştir (UNESCO, 2009, s.27; Güler, 2016, s.25).

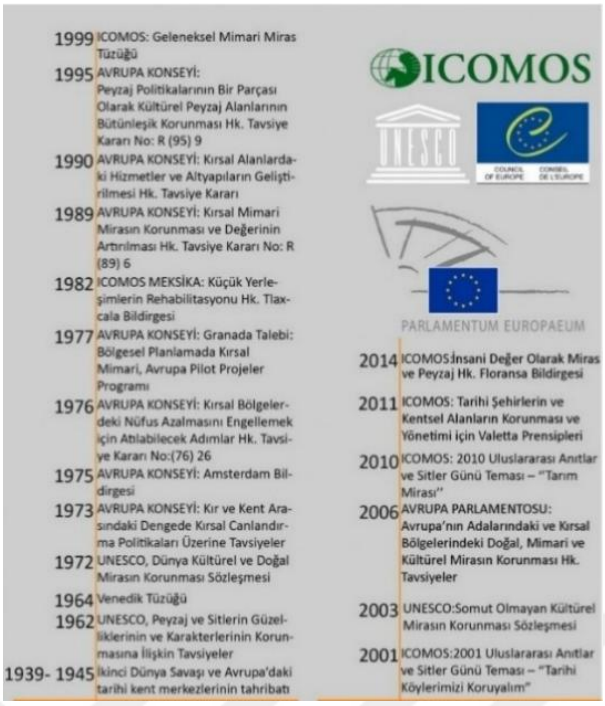
1964'te yayınlanan Venedik Tüzüğü'nde eserlerin kentsel veya kırsal yerleşimlei kapsadığı açıklanmıştır. 1970'li yıllarda kırsal mimarinin de korulması gereken miras değeri taşıdığı hakkında çalışmalar devam etmiştir ve UNESCO tarafından 1972'de yayınlanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde, kültürel ve

doğal mirasın zarar görme nedenleri arasında sosyal ve ekonomik sebepler de yer almıştır. 1973 yılında COE[11], Kır ve Kent Arasındaki Dengede Kırsal Canlandırma Politikalar Üzerine Tavsiyeler'de, insanların kırsal alanları terk ettiği, insan ve doğa arasındaki dengenin bozuldu belirtilmiştir (Güler, 2016, s.26).

Avrupa Mimarlık Mirası Yılı'nın ardından bütün Avrupa ülkelerinin üyeleri ile Amsterdam'da yapılan kongre sonrasında 1975'te yayınlanan Amsterdam Bildirgesi (Şekil-7) ile bütünleşik koruma yaklaşımı kabul edilmiştir. Bu yaklaşım kentsel ve kırsal alanların korunmasında sosyal ve fiziksel etkilerin nasıl çözülmesi gerektiğini de ele alır ve bu zamana kadar teoride kalmış olan koruma prensipleri pratikte çözüm kazanmıştır. Bildirgede kentsel veya kırsal dokuya sahip alanların karma işlevlere sahip olduğunun farkındalığı da görülmekte olup üstün nitelikli yapılar ve yapı çevrelerinin değil, tarihsel ve kültürel özelliği ile bütün kentsel veya kırsal alanların mimarlık mirası olduğu belirtilmiştir (ICOMOS, 1975).

1976 tarihli Nairobi toplantısında ise kırsal yerleşimlerin çevreleri ile birlikte korunması için önerilerde bulunulmuştur. 1982'de ICOMOS ve Meksika Ulusal Komitesi (Şekil-7) tarafından küçük yerleşim yerlerinin geçmiş kültürleri yansıtan ve yerel halk için kimlik niteliği taşıdığı; bu alanlarda koruma çalışmalarına oldukça önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı belgede, yerel malzeme ve yerel yapımı tekniklerinin sürekliliğinin sağlaması ve yöresel mimarinin korunması için tavsiyeler verilmiştir (Güler, 2016, s.27-29).

[11] Avrupa Konseyi (COE)

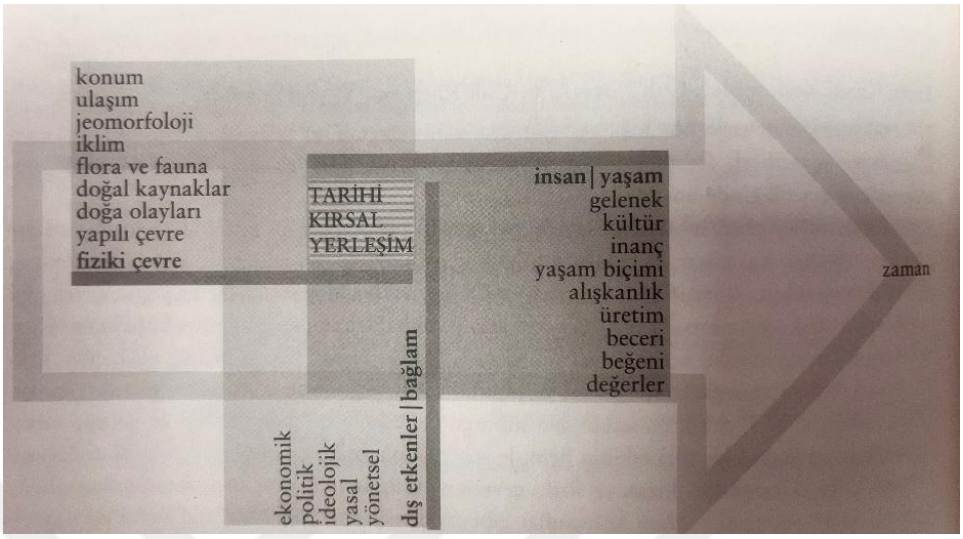

Şekil 7: Kırsal Miras Kavramının Uluslararası Metinlerle Bağlantılı Kronolojik Gelişimi (Güler, 2016, s.34).

Koruma gelişiminde önemli yer edinmiş olan kentsel ve kırsal peyzaj alanları için bir diğer önemli adım ise, 2011 yılında UNESCO tarafından kabul edilen, Tarihi Kentsel Peyzajlar Hakkında Tavsiye Kararları'dır. Bu kararlarda tarihi bir merkezden öte kültürel ve doğal etkenlerin tarihsel katmanlaşmasıyla tarihi kentsel peyzaj alanlarının oluştuğu açıklanmıştır (UNESCO-Dinçer vd., 2011; Güler, 2019, s.33-34).

ICOMOS 2014 yılında Floransa'da 18. Genel Kurul Toplantısı gerçekleştirmiş olup toplantının konusunu ise insanı değer olarak miras ve peyzaj olarak değerlendirmiştir. Bu alanların toplum kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak gelecek nesillere önemli bilgiler verebilecek bir kaynak olduğunu belirtmiştir. Ardından ICOMOS ve IFLA'nın ortak metni olan Kırsal Peyzaj Mirasına Yönelik İlkeler ise 2017 yılında mevzuatta yerini bulmuştur. Bu ilkelerde kırsal peyzaj ve kırsal peyzaj mirası terimler konu alınmıştır (Güler, 2019, s.34).

Kırsal yerleşimler, yerleşim sisteminin önemli bir ögesi olarak, alanın tarihsel, doğal, fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik değerlerini bünyesinde toplamıştır. İnsanın içinde bulunduğu çevrede, karmaşık ve sürekliliği olan etkiler bütünü, kırsal yerleşimleri oluşturur. Bu etkiler aktarılan gelenek, kültür, inanç, yaşam biçimi, üretim, beceri gibi unsurlarla kırsal yerleşimin özgünlüğünü ortaya koyar (Şekil-8).

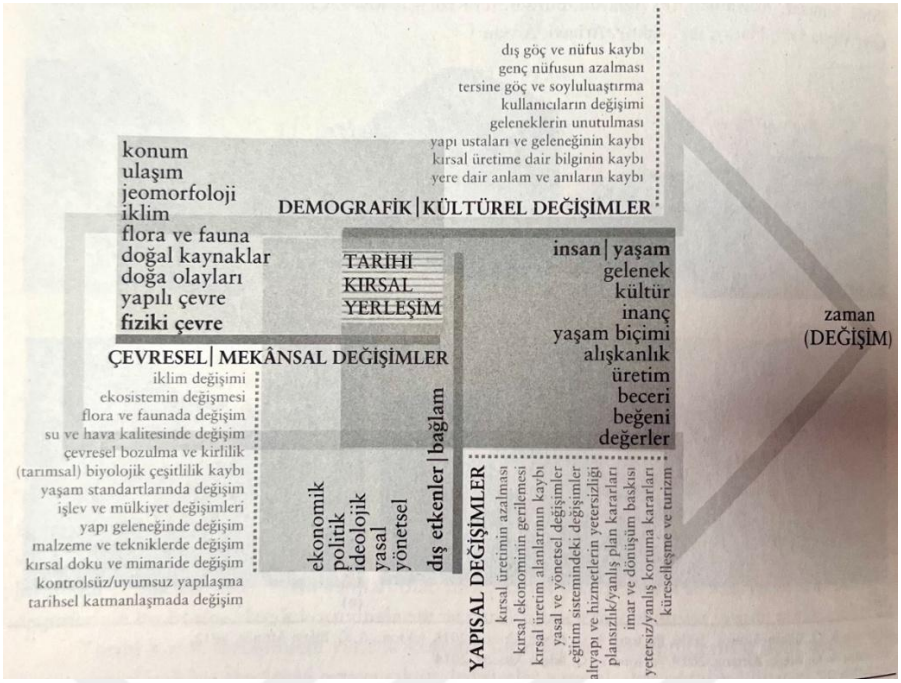
Kırsal yerleşimlerin şekillenmesinde zaman önemli bir yere sahiptir. Zaman; fiziki çevresi, etkeni ve süreci değişen kırsal yerleşimlerin somut ve somut olmayan değerlerini oluşturmuştur (Bilgin Altınöz, 2023, s.191-192).

Şekil 8: Tarihi Kırsal Yerleşimler (Bilgin Altınöz, 2023, s.192).

Kırsal yerleşimlerin araştırılması, alanlardaki toplumal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin daha kolay açıklanmasına yardımcı olmuştur ve yerel kimliklerin korunması için veri kaynağı oluşturmuştur. Kırsal yerleşimlerin tarihsel sürekliliği ve mekânsal düzeni, kırsal mirası şekillendirmiştir. Bu süreç sadece fiziki yapıların değil, bu yapıların inşa edildiği dönemin sosyo-ekonomik bağlamının da araştırılmasını sağlar. Kırsal miras, yanızca fiziksel eserlerden değil, aynı zamanda geleneksel yaşam biçimi, tarımsal pratikler ve sosyal ilişkileri de kapsayan çok yönlü bir bütündür.

Kırsal yerleşimler, her döneminin ve tarihsel katmanının sürekli etkileşimi ve dinamik ilişkisi sonucu olarak çok boyutlu ve çok katmanlı yaşam alanlarıdır. İnsanın dış etkilerden ve fiziki çevresinden etkilendiği ve bu etkinin sonucunda değişen, bu değişikliğin de izlenebildiği tarihi kırsal yerleşimlerin çok katmanlı değerini açığa çıkarır. Günümüze kadar farklı medeniyetlerin ve farklı dönemlerin izleri, tarihsel süreklilik içinde somut ve somut olmayan miras değerleriyle tarihsel katmanları oluşturmuştur. Bu alanlar çok katmanlı kırsal miras bileşenini karşımıza çıkarmaktadır (Bilgin Altınöz, 2023, s.191-193).

Şekil 9: Tarihi Kırsal Yerleşimlerde Zaman İçinde Ortaya Çıkan Değişimler, Etkiler ve Sonuçları (Bilgin Altınöz, 2023, s.192).

Kırsal yerleşimlerin tarihi süreçlerinde beşeri müdahaleler ve insan-doğa arasındaki uyumun oluşması, kırsal mimarlık mirasının temelini oluşturmaktadır. Kırsal mimari miras, bir alanın tarihi, coğrafi ve topografik koşullarına uygun şekillenmiş, yerel malzeme ve yerel yapım teknikleri ile inşa edilmiş yapıları oluşturur. Bu miras değeri ile söz konusu alanların yerel kültür özgünlükleri açığa çıkmaktadır. Kırsal mimarlık mirasının korunması, kültürel kimlikte sürdürülebilirliği, yerel kalkınmayı ve geçmiş bağlarının kuvvetli bir şekilde geleceğe aktarılmasını sağlar.

2.4 Türkiye'de Mimari Koruma Yaklaşımında 'Kültürel Peyzaj' ve 'Kırsal Miras' Kavramlarının Yeri ve Önemi

Osmanlı İmparatorluğu'nda taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin erken dönem uygulamaların, büyük ölçüde vakıf sistemi ve dönemin sosyal-hukuki düzenlemeleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Yapıların korunması, genellikle dini, sosyal veya kamusal işlevlerini sürdürebilmeleriyle ilişkilendirilmiş; bu çerçevede, padişah fermanlarıyla belirli anıtsal yapıların ve çevrelerinin bakımı ve onarımı yönünde kararlar alınmıştır (Coşkun, 2023, s. 94).

Tanzimat Fermanı'yla koruma fikri, kamu denetimi ve düzenleyici irade çerçevesinde güç kazanmaya başlamıştır. 1839 sonrasında modernleşme sürecinin bir parçası olarak kültürel miras alanında da çeşitli dönüşümler yaşanmış; eski eserlerin kayıt altına alınması, düzenli denetimi ve bu amaçla kurumsal yapıların oluşturulması yönünde adımlar atılmıştır. 1848–1917 yılları arasında ise eski eserlerin korunmasına yönelik bilinç daha sistematik bir düzeye ulaşmış, arkeolojik kazılar ve müzecilik faaliyetleri giderek önem kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk resmi kazılar 1842 yılında gerçekleştirilmiş, elde edilen eserlerin koleksiyonlaştırılması yönünde kurumsallaşma çabaları başlamış ve müzecilik faaliyetleri önem kazanmıştır (Coşkun, 2023, s. 94).

Osmanlı, Batılılaşma sürecindeyken de önceki dönem onarım yaklaşıları devam etmiştir. Eski eser (asar-ı atika) olaral kabul edilmiş yapılar fıkıh kurallarına göre değerlendirilmiştir. 1958 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin 107. maddesinde, tesadüfen ortaya çıkarılmış eserlerin, ortaya çıkarana ait olduğu belirtilir. Aynı yıl kabul edilen Ceza Kanunnamesi'nde de kutsal sayılan yapılara zarar verenlerin cezalandırılacağı açıklanmıştır. 1864'de Ebniye Nizamnameleri ise yangınları önlemek için yapıların onarımı konulu, kentleşmeye yönelik ilk yasal faaliyettir (Madran, 1996, s.61).

Korumanın bir kuruma bağlanması ise anıtların ve tarihi eserlerin korunmasına yönelik resmi oluşum kabul edilen, Tanzimat Dönemi'nde (1839-1876) Osman Hamdi Bey[12] öncülüğünde, 1869 yılında kabul edilen, Asar-ı Atika Nizamnameleri ile yasal zemine oturmaya başlamıştır (Ahunbay, 2019, s.136; Çekül, 2010, s.30-31). Asar-ı Atika Nizamnamesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun korunmasına yönelik ilk yasal düzenlemedir. İçeriğinin büyük bir kısmı arkeolojik kazılarla ilgilidir. Kazı yapacak yetkililerin izine tabi olması ve ortaya çıakrılan eserlerin yurt dışına çıkarılmaması gerektiği belirtilmiştir (Madran, 1996, s.61).

Türkiye'de koruma yaklaşımına yasal zemin yaklaşımının Asar-ı Atika Nizamnameleri, 1874, 1884, ve 1904 tarihlerinde değişen koşul ve gereksinimlerden dolayı güncellenmiştir. 1906'da ise yenilerek 4. Asar-ı Atika Nizamnamesi ve ardından 1912 yıllarında Muhafaza-i Abidat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunlar Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında da kullanılmıştır (Ahunbay, 2019, s. 136).

[12] Osman Hamdi Bey, 1842 yılında doğan, Paris'te eğitim almış müzeci ve ressam (Cezar, 1987).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kültürel mirasın korunmasına yönelik çabalar, Osmanlı'dan devralınan yapılarla birlikte kurumsal düzeyde şekillenmeye başlamıştır. TBMM'nin kurulumundan sonra koruma ile ilgili iki ana kurum (Şeri'ye ve Evkaf Vekaleti ve Maarif Vekaleti) Cumhuriyet Döneminde de faaliyetine devam etmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından 10.05.1920'de Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak Asar-ı Atika Müdürlüğü, 1921'de Hars (Kültür) Müdürlüğü kurulmuş; bu kurumlar müzecilik ve kazı faaliyetlerini üstlenmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin temelleri bu dönemde atılmış, illerde envanter çalışmaları başlatılmıştır. 1920'li ve 30'lu yıllarda bazı anıtsal yapılar restore edilmiş, yurtdışına uzman yetiştirmek üzere öğrenciler gönderilmiştir. Diyanet, Milli Eğitim, Belediyeler ve Vakıflar gibi kurumlar aracılığıyla farklı yapı türlerinin idaresi yeniden düzenlenmiştir (Madran, 1996, s.63; Coşkun, 2023, s. 95-98).

1931'de Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu kuruluş, Alacahöyük, Çankırıkapı, Karatepe gibi arkeolojik alanlarda kazı çalışmaları yürütmüştür. Dönemin önemli yaklaşımı, Türk kimliğinin oluşmasında tarihi eserlerin katkısının ne olacağı ve unutulmak istenen geçmişin mirasına nasıl bir pencereden bakılması gerektiği olmuştur (Kayın, 2008).

1933 yılında abide onarımı, tescil işlemleri, rölöve hazırlanması, bilimsel yayın oluşturulması, abidelerin turist faaliyetlerine kazandırılması ve yabancı uzmanların onarım amaçlı geziler yapması için dönemin ilgili kültür kurumu tarafından ödenek oluşturmuştur. Ardından Anıtlar Koruma Komisyonu (AKK) kurulmuş olup 1933 yılında yasal düzenleme, rölöve çalışmaları, onarım, belgeleme ve yayın faaliyetleri olarak programa alınmıştır. Bu program Cumhuriyet'in ilk büyük programlı etkinliği olmuştur (Madran, 1996, s.59-97).

1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. Bu kuruluş dönemi için önemli koruma çalışmalarında bulunmuştur. Bu dönemde tarihi yapılar, yakın çevresi ile beraber ele alınarak korunmaya çalışılmıştır……..

1950-1960 yılları arasında bilim adamları etkileri, kurumsal destekler, yasalaşma çalışmaları ile koruma yaklaşımı güncellenmeye çalışılmıştır ancak tam anlamıyla bütüncül bir yaklaşım yakalanamamıştır. Rant büyümesini yok edemeyen bir ortamda

koruma yaklaşımı adına mücadele edilmesi gereken bir dönem olmuştur (Kayın, 2008).

1951-1973 yılları arasında Türkiye'de koruma anlayışı, modernleşme baskısıyla geleneksel yapıların zarar gördüğü ancak kurumsal ve hukuki temellerin atıldığı bir geçiş dönemidir. Osmanlı yapıları Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, ancak bütçe yetersizliği nedeniyle koruma faaliyetleri sınırlı kalmıştır. 1954'te Vakıflar Bankası bu soruna çözüm amacıyla kurulmuştur. 1961 Anayasası ile devletin kültürel varlıkları koruma sorumluluğu anayasal güvenceye alınmıştır. 1964'te kabul edilen Venedik Tüzüğü ve 1967'de bu tüzüğün GEEAYK tarafından benimsenmesi, Türkiye'nin bütüncül koruma anlayışına geçişini simgeler (Olcay Uçkan, 2023, s.176-177).

1970'li yıllarda kentleşmeye bağlı olarak kültürel dokular ciddi tahribata uğramış, denetimsiz yapılaşmalar koruma ihtiyacını daha da belirginleştirmiştir. Türkiye'de uzun yıllar yürürlükte kalan 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yerine, kabul edilen 1710 sayılı Eski Eserler Kanun'unda, envanter ve tescil sürecini hızlandırmış, kültür varlıklarının tespiti ile korumaya dair idari çerçeveyi güçlendirmiştir. Aynı zamanda devletin, özel mülkiyetteki eserlerin korunmasına maddi ve teknik destek sağlayabilmesinin yolunu açmıştır (Coşkun, 2023, s.99).

Bu dönemde kırsal mirasın da, korunması gereken kültürel miras kapsamında değerlendirilmiş olması gündeme gelmiştir. Bu alandaki bilimsel toplantı ve bildirilerin sayısı artmıştır. 1972 tarihli UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi, kültürel ve doğal mirasın yalnızca fiziksel değil, sosyal ve ekonomik değişimlerle de tehdit altında olduğunu vurgulamış; sit kavramını insan-doğa etkileşimiyle oluşan alanları da kapsayacak biçimde tanımlamıştır. 1973'te Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan tavsiye kararında (Kır ve Kent Arasındaki Dengede Kırsal Canlandırma Politikaları Üzerine Tavsiyeler) ise kırsal alanlardaki nüfus kaybı, ekonomik yetersizlikler ve sosyal etkenlerle ilişkilendirilmiş; kırsal canlanma için yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik politikalar önerilmiştir (Güler, 2016, s.26).

Venedik Tüzüğü, Türkiye'de 1967'de kabul edilse de, kültür varlıklarının korunması hakkında ilk yasa 1973 yılında 1710 sayı ile Eski Eserler Kanunu olarak yürürlüğe alınmıştır (Alatlı, 2023, s.128). Bu dönemde sit alanı kavramı literatüre girmiş, tarihi

yapılar çevreleriyle birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır. 1973'de korumaya yönelik kapsamlı bu yasada "sit, tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit" kavramı ilk kez tanımlanmıştır. Koruma bilinci yaygınlaşmadığı için yasal düzenlemeler etkili olamamış, rant baskısı nedeniyle tarihi yapılar zarar görmüştür. Bu dönemde umut verici adımlardan biri de Türkiye'nin 1972 Dünya Mirası Sözleşmesi'nin kabul edilmesi ve 1973'te İTÜ'de Restorasyon Enstitüsü'nün kurulması olmuştur (Olcay Uçkan, 2023, s.176-177).

1974 yılında ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin kurulması, çağdaş koruma kuramları doğrultusunda kapsamlı bir koruma mevzuatının oluşturulmasına yönelik önemli bir adım olmuştur. Kültür Bakanlığı'na bağlı yarı resmi bir yapı olan bu komite, ulusal ve uluslararası ölçekte çeşitli bilimsel çalışmalar, etkinlikler ve danışmanlık faaliyetleri yürüterek koruma alanında etkili bir rol üstlenmiştir (Alatlı, 2023, s.128).

1975 Avrupa Mimari Miras Yılı'nın da etkisiyle, sivil mimari mirasa yönelik ilgi artmış ve 1978 tarihli 10200 sayılı kararnameyle sivil mimari eserlerin değerlendirilmesi yönünde sınıflandırma yapılmıştır. Ancak bu sınıflamanın uygulamada sınırlı etkisi olmuş, birçok yapı İmar Kanunu kapsamında yıkılmış veya işlevi değiştirilmiştir.

1976 tarihli Nairobi Bildirgesinde kırsal miras alanları tekrar hatırlatılmış olarak, yalnızca kentsel değil kırsal yerleşimlerin de korunması gerektiğini vurgulamış; bu alanlarda sosyal ve ekonomik değişimlerin kontrol altına alınması gerektiğini belirtmiştir. Aynı yıl Avrupa Konseyi (COE), kırsal nüfus kaybının önlenmesine yönelik yeni bir tavsiye kararı almış; tarım dışı ekonomik faaliyetlerin teşviki, altyapı yatırımları ve kırsal çevrenin yaşanabilirliğinin artırılmasına yönelik politikalar önermiştir. 1977 tarihli Granada Belgesi ise kırsal mimarinin bölgesel planlama süreçlerinde dikkate alınması gerektiğini vurgulamış; kırsal mirasın çeşitli tehditler karşısında korunması için bütüncül stratejilere, yerel kimliğe duyarlı yeni yapılar inşa edilmesine ve kırsal turizmin desteklenmesine yönelik öneriler sunmuştur (Güler, 2016, s.27-28).

1983'den sonra da Anıtlar Yüksek Kurulu'nun tarihi eserleri belgeleme ve tescil çalışmaları devam etmiştir ancak koruma amaçlı imar planı hazırlanamamıştır. Tescilli yapıların varlığı bazı kurum ve kuruluşlar tarafından imar faaliyetlerine kurban

edilmiştir. 1983'de Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu yayınlanmıştır. Bu kanuna göre eski eser tanımı artık kültürel varlık ve kültürel miras olarak ele alınmıştır. Yani yeni kanun ile söz konusu yapılar sadece anıtsal değeri ile değil kültürümüzün bir parçası olması nedeniyle korunmalıdır (Olcay Uçkan, 2023, s.177-178). Bu yasa, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tanımını genişletmiş, koruma süreçlerini merkezi iş birliğine dayalı bir yapıya kavuşturmayı hedeflemiştir (Ahunbay, 2019, s. 136–137).

2000'li yıllarda ilgili akademisyenler, bilginler, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler aktif bir koruma anlayışına bürünmeye başlamıştır. İlgili kurum ve kuruluşlara önemli sorumluluklar verilmiştir. 1983 yılında onaylanmış olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, 2004 yılında 5226 sayı ile yenilenmiştir (Olcay Uçkan, 2023).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na eklenen 'alan yönetimi' kavramı, doğal, kültürel ve yapılı çevrenin birlikte değerlendirilmesini esas alan bütüncül bir koruma yaklaşımının benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Ancak bu kavram yasal olarak tüm sit alanlarını kapsamakta olsa da, uygulamada yalnızca Dünya Mirası alanlarıyla sınırlı kalmıştır (Alatlı, 2023, s.139).

Bununla birlikte mevzuatta hala geniş çaplı yer edinemeyen kırsal miras ise, 2000'li yıllardan itibaren uluslararası kurumlarca kültürel ve doğal değerlerin bütüncül biçimde ele alındığı bir alan olarak tanımlanmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun 2006 tarihli "Avrupa'nın Adalarındaki ve Kırsal Bölgelerindeki Doğal, Mimari ve Kültürel Mirasın Korunması Hakkındaki Tavsiye Kararları" kapsamında kültürel mirasın Avrupa kimliğinin temel bileşeni olduğu vurgulanmış, kırsal alanlarda sürdürülebilirlik, yerel katılım, yasal altyapı ve finansal destek gibi çok boyutlu çözüm önerileri getirilmiştir. ICOMOS'un 2011 tarihli Valletta Tüzüğü, kırsal alanlara doğrudan atıfta bulunmasa da, tarihi mirasın korunmasında yalnızca yapıların değil, onları çevreleyen peyzajın, geleneksel arazi kullanım biçimlerinin ve toplumsal ilişkilerin de korunması gerektiğini ifade eden önemli değerlendirmeler içermektedir.

Gelişmelerin ardından miras alanlarının bütüncül korunmasında önemli bir engel teşkil edecek okarar alınmıştır. 2011'de 644 sayılı KHK ile, Kültür ve Turizm Varlıklarını Koruma Kurulu'nun görevi sonlandırılıp; mevcut doğal sitleri ve korumaya alınmış tabiat varlıkları hakkında değerlendirme yapmak ve yeni doğal koruma alanlarının

tespiti üzerine yetkili ‘‘Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’’ ve kültürel varlıklardan sorumlu ‘‘Kültür Varlıkları Koruma Kurulu’’ olarak bölünmüştür.Bu mevzuatta doğal ve kültürel değerleri birlikte ele alan alanlara ilişkin net bir kavram bulunmamaktadır. Uluslararası literatürde 'kültürel peyzaj' olarak tanımlanan bu yaklaşım, Mimarlar Odası’nın girişimlerine rağmen uygulamada karşılık bulamamıştır. Bu durum hakkında uzmanlar görüşlerde bulunmuştur (Url-7/Koruma Alanı Yeniden Tarifleniyor, 2011).

- Ahunbay, doğal ve kültürel varlıklar ile tarihi ve arkeolojik sit alanlarının çoğu zaman iç içe geçmiş bir bütünlük arz ettiğini, bu unsurlar arasında keskin bir ayrım yapmanın yapay ve gerçeklikten uzak bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.
- Akkurt, kültür ve tabiat varlıklarının farklı disiplinleri ilgilendirmelerine rağmen çoğu zaman aynı mekânda örtüşen değerler olarak karşımıza çıktığını ve bu durumun, karar yetkisinin hangi kuruma ait olacağı konusunda belirsizlik yaratmakta olduğunu; özellikle karma sit alanlarında yatırım baskılarıyla ilişkilendirilebilecek riskler doğuracağını ifade etmiştir. Önceki sistemde tabiat varlıkları konusunda uzman olmayan kurulların karar alması eleştirilmiş; ancak bu sorunun çözümünün kurumların ayrıştırılması değil, disiplinlerarası uzmanlığı esas alan bütünleşik bir yapılanmayla mümkün olabileceği vurgulamıştır.
- Dostoğlu, kültür ve tabiat varlıkları çoğu zaman mekânsal olarak iç içe geçtiğinden, bu iki alanın ayrı kurumlarca ele alınması sağlıklı bir koruma yaklaşım sunmayacağını belirtmiştir (Url-7/Koruma Alanı Yeniden Tarifleniyor, 2011).

Ulusal ve uluslararası boyutta, yapı özelinde başlayan koruma süreci günümüzde bir kültürel varlığı esas almaktan öte, o varlığın/varlık topluluğunun doğal çevresi ile kurduğu ilişki, beşeri çevresi bütünleştiği tüm özellikleri ve sahip olduğu somut olmayan tüm miras değerleriyle korunmaya değer bir bütünü oluşturur. Sahip olduğu doğal ve/veya beşeri çevre ile o çevrenin tüm değerleri bir bütün olarak korunduğu sürece sürdürülebilir miras anlayışından bahsedebiliriz.

Türkiye’nin kültürel miras değerlerinin evrensel düzeyde önemli ve zengin olduğunu bu nedenle de Türkiye’nin değerlerini korumak için uluslararası bir sorumluluğa sahip

olduğunu belirten ICOMOS, kültürel mirasın önemli bir kolu olarak mimari mirası kabul etmiştir. Mimari mirasın çağdaş yaşam ile birlikteliğini ise toplumun sürdürülebilir olmasına sebep görmüştür. Kültürü mirası, geçmişten günümüze kadar gelmiş sürekli bir değişimin söz konusu olduğu değerler, inançlar, bilgiler geleneklerin oluşturduğu somut ve somut olmayan bütün varlıklar olarak tanımlamıştır. Mimari miras ise, özgün değerleriyle geleceğe aktarılması gereken insanlığın ortak malı olarak kabul edilmiş yapı ve yapı gruplarıdır. Bu tanımlar ve mimari mirasa müdahale edilirken dikkat edilmesi gereken ilkeler Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi adıyla 2013 yılında ICOMOS Tarafından yayınlanmıştır. Kültürel miras ve mimari mirasın yanında koruma alanı, etkileşimli geçiş alanı, sit alanı, kentsel/ arkeolojik/ kırsal sit, geleneksel mimari miras, endüstri mirası, modern mimarlık miras, su altı kültür mirası ve kültürel peyzaj alanı gibi daha geniş ölçekli tanımlamalarda da bulunulmuştur (ICOMOS, 2013).

Türkiye, tarih öncesi dönemlerden günümüze uzanan çeşitli medeniyetlerin izlerini taşıyan zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Kültürel varlıkların korunmasına yönelik ilk girişimler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sınırlı yasal düzenlemeler ve bürokratik yapılanmalarla şekillenmiştir. Cumhuriyet'in erken yıllarında ise koruma faaliyetleri, sınırlı sayıdaki yasa ve kurum çerçevesinde yürütülmüş, uzmanlaşmış kadrolar henüz yeterince gelişmemiştir. 1950'li yıllara kadar bu alanda oldukça dar kapsamlı bir yapı hakim olmuştur. Ancak 1970'lerden itibaren nüfus artışı, kentleşme dinamikleri ve sivil inisiyatiflerin yükselişiyle birlikte kültürel çevrenin korunması konusu daha görünür hale gelmiş; Türkiye, bu süreçte uluslararası platformların da etkisiyle çeşitli yasal reformlara tanıklık etmiştir. 1980 sonrası dönemde, koruma alanlarıyla ilgili düzenlemeler genişletilmiş ve kültürel miras yönetiminde farklı aktörlerin sürece dahil olduğu daha kapsayıcı bir yapıya geçilmiştir. Neoliberal politikaların etkisini artırdığı 2000'li yıllarda ise özellikle kentsel ve kırsal sit alanlarını içeren koruma süreçleri, giderek karmaşıklaşan çok aktörlü bir yapıya evrilmiştir (Coşkun, 2023, s. 93).

3. TARİHİ AYAZİNİ KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ KARAKTERİ

Bu bölümde, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Dağlık Frigya'nın önemli bir bileşeni olan Ayazini Yerleşimini oluşturan kültürel peyzaj değerleriyle ele alınacaktır. Çalışma kapsamında, bölgenin miras değerleri ve kültürel önemi mevcut bilgi ve belgeler ışığında analiz edilerek görünür kılınmaya çalışmak ve bu kültürel önemin tanımlanmasının ardından uygun koruma yöntemlerinin belirlenmesine katkı sunmak hedeflenmiştir.

Kültürel miras, yalnızca tekil anıtları değil, insan ile doğa arasındaki karşılıklı etkileşim sonucunda oluşmuş, tarihsel, estetik ve bilimsel değerler taşıyan alanları da kapsamaktadır. Bu çerçevede Ayazini, sahip olduğu kaya oyma yapılar, peribacası oluşumları, belirli bir düzende konumlanan ya da bağımsız olarak varlık gösteren oyma mekân grupları ile dikkat çeker. Bu yapılar, yalnızca mimari değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın izlerini taşıyan mekânsal organizasyonları da yansıtmaktadır. Ayrıca, bölgenin kendine özgü jeolojik yapısı ile insan eliyle biçimlendirilmiş kültürel unsurlar arasındaki bütünlük, kırsal yaşamın doğa ve kültür ortaklığıyla inşa edildiği nadir peyzajlardan birini oluşturur. Tüm bu nitelikleriyle Ayazini, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini bir arada barındıran, özgün ve korunması gereken bir kültürel peyzaj örneğidir.

Venedik Tüzüğü'nde kültürel mirasın yalnızca anıtsal yapılarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda tarihi kent dokuları ve kırsal yerleşimlerin de benzer bir özenle korunması gerektiği açıkça vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda Ayazini, barındırdığı çok katmanlı tarihsel yapılaşma, özgün morfolojisi ve yerel üretim pratikleriyle birlikte, bir kültürel miras alanı olarak değerlendirilmelidir. Ayazini'nin geleneksel dokusu, kaya oyma yapılar, arkeolojik kalıntılar ve doğal topoğrafya ile bütünleşmiş yaşam alanları aracılığıyla günümüze kadar ulaşan özgün bir alan karakteri sunmaktadır. Ayrıca, Palma Tavsiye Kararları'nda kültürel peyzajların, ister doğa tarafından şekillenmiş ister insan eliyle biçimlendirilmiş olsun, anlamlı bütünler oluşturdukları ve bu bağlamda korunmaları gerektiği belirtilmiştir. Ayazini örneğinde, doğal çevre ile kültürel katmanlar arasında kurulan girift ilişki, alanın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyo-kültürel boyutlarıyla da korunması gereken çok yönlü bir kırsal peyzaj olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle Frigya bölgesinin tarihsel coğrafyası ele alınacak olup, Frig Uygarlığı öncesinden başlayarak Frig, Roma-Bizans ve sonraki dönemlere uzanan süreçte bölgenin tarihsel gelişimi, sosyal ve kültürel yapıları değerlendirilecektir. Ardından, Frig coğrafyasındaki kırsal yerleşim örneklerinin günümüze ulaşan biçimleri, süreklilik ve dönüşüm bağlamında incelenecektir.

UNESCO'nun 1972 yılında kabul ettiği Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, kültürel ve doğal mirasın korunması ve tanıtılması amacıyla oluşturulmuştur. Türkiye, bu sözleşmeye 1983 yılında taraf olmuştur. Dünya Mirası statüsü, uluslararası öneme sahip doğal oluşumlara, anıtlara ve sit alanlarına verilir ve başvurular ICOMOS ile IUCN uzmanlarınca değerlendirilir. 2023 itibarıyla Dünya Miras Listesi'nde 933 kültürel, 227 doğal ve 39 karma olmak üzere toplam 1199 varlık yer almaktadır. Türkiye ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla bugüne kadar bu listeye 21 varlık dahil ettirmiştir. Bunlar: kültürel varlıklar ve karma varlıklar (kültürel ve doğal miras) olarak iki grupta ele alınmıştır (URL-8, URL-9).

Türkiye'deki Dünya Mirası Geçici Liste'de ise 80 farklı bölge yer almaktadır. Bunlardan biri 2015 yılında kültürel varlık kategorisinde, Dağlık Frigya (Mountainous Phrygia) adıyla bu listeye alınan İç Anadolu, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar topraklarında yer alan Frig yerleşimleridir (Url-9).

Bölgedeki tarihi kırsal yerleşimler arasında, Ayazini kırsal yerleşimi; doğal çevreyle kurduğu güçlü mekânsal ilişki, barındırdığı çok katmanlı kültürel miras öğeleri ve son yıllarda yaşanan hızlı fiziksel dönüşüm nedeniyle dikkat çeken bir yerleşim yeridir. Ayazini'de yürütülen sokak sağlıklaştırma projeleri, artan turizm potansiyeli ve buna bağlı olarak gelişen mekânsal müdahaleler, yerleşimin özgün yapısını tehdit eden değişim süreçlerini hızlandırmaktadır. Bu dinamik yapısı nedeniyle Ayazini, hem kültürel peyzaj değerlerinin belgelenmesi hem de söz konusu değerlerin korunmasına yönelik bütüncül stratejilerin tartışılması açısından örnek bir çalışma alanı sunmaktadır.

Ayazini kırsal yerleşiminin fiziksel çevresi ve tarihi gelişimi detaylandırılacaktır. Bu kapsamda; yerleşimin konumu, ulaşım ilişkileri, iklim ve jeolojik özellikleri gibi doğal veriler ile birlikte demografik yapı, ekonomik faaliyetler ve kültürel-tarihsel gelişim süreçleri açıklanacaktır.

Son olarak, Ayazini'nin kültürel peyzaj karakterine odaklanılacaktır.Kültürel peyzajı oluşturan miras değerleri ele alıncaktır ve miras değerlerinin doğal ve kültürel bileşenleri ayrı ayrı değerlendirilecektir. Yapılı çevrenin katmanları, arkeolojik alanlar, kırsal yerleşimler ve tarım-hayvancılık kullanımları (geleneksel üretim pratikleri) analiz edilecek; somut olmayan değerler ve koruma bölgeleri üzerinden alanın kültürel peyzaj kimliği tanımlanacaktır.

3.1 Frigya Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası

3.1.1 Frig Uygarlığı öncesi ve Frig Uygarlığı dönemi

Frig varlığının tarihi geçmişi net bilinmese de, Heredotos kayıtları Friglerin, Makedonya kökenli ve Brigler adını taşıyan uygarlık olduklarını belirtmektedir. Anadolu topraklarındaki varlığını ise, Klasik Grek yazarlarına göre M.Ö. 13.yüzyıldan itibaren Frigler'in Batı Anadolu'da bulunduklarını belirtir ve güçlü bir siyasi uygarlık olacağı döneme kadar (M.Ö. 8.yüzyıl) dağınık kabileler olarak Anadolu topraklarında varlığını sürdürdüklerini aktarmaktadır (Çaypınar, 1991, s.188; Memiş, 2013, s.187-188).

Herodotos kayıtlatına göre Halys Irmağı'nın(bugünkü Kızılırmak) Phrygia'yı soluna alarak sınır oluşturduğunu ve Lidya ile Kapadokya arasındaki bölgenin Frigya olduğunu belirtir (Ökmen, 1973, s.I.72; Memiş, 2013, s.188).

Şekil 10: Friglerin Anadolu'ya Göçü (Frig Vadisi Kültür ve Turizm Atlası, 2016, s.12-13)

Frigler, daha önce Kapadokya yakınlarındayken, Asurluların baskıları ile başkentleri Gordion'a yerleşmişlerdir (Çaypınar, 1991, s.44).

Bu bilgilerle Friglerin Anadolu topraklarına gelişini 13.yüzyıl olarak kabul edilebilir. M.Ö. 13. yüzyıl sonlarında Hitit ülkelerini etkileyen kıtlığın, Egeli kavimleri yeni yaşam alanları bulmak için, topraklarını terk etmeye zorlamıştır (Şekil-10). Bu coğrafyaya geliş nedenlerini ise Troya Savaşı'nda Frig-Troya ittifakının etkisinin ve ardından yaşanan Ege Göçleri'nin sebep olduğunu söylenebilir (Memiş ve Bülbül, 2014, s.108/147).

Dönemin yazılı kaynaklarında Frigler isminin geçmemiş olması, Frigler'in Ege Göçü'ne katılmadığı görüşünü güçlendirse de, Anadolu topraklarını yurt edinmiş olan Friglerin, başka bir yere göç etmesine gerek kalmadığı görüşü de hakimdir. Bu nedenle Frig adının kaynaklarda geçmemesi normal görümektedir (Memiş ve Bülbül, 2014, s.149).

Frigler'in yerleştiği alanın, Hitit coğrafyası olduğunu anlaşılmaktadır ancak Hititler gibi Anadolu'nun bütününe egemen olamamasının iki sebebi olduğu düşünülmektedir. İlki, jeomorfolojik özellikleri ile Anadolu'nun kuzey ve güneyde uzanan sıradağlarla; doğuda yüksek dağlarla, güneydoğuda Anti Toros Dağları'yla çevrelenen kapalı bir bölge konumunda olmasıdır. İkincisi ise batıya oldukça uzak bir konumda bulunmasıdır (Çaypınar, 1991, s.6).

Şekil 11: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).

Frigler'in Anadolu'daki varlığını üç aşamada ele alırsak: doğma dönemini erken dönem, yayılma dönemini gelişme dönemi ve bitişini çöküş dönemi olarak değerlendirilebilir.

Friglerin Anadolu'daki erken dönemi ile ilgili mevcut arkeolojik ve yazılı kaynaklar yetersizdir. Bu dönem için, Hitit topraklarında büyümeye çalışan, Hititlerin aksine doğuyu değil batıyı hedef alan, Yunanlılar ile dostanevi ilişkiler kuran ve Asurluların baskısı ile Kapadokya çevresindeki yerleşimlerini Gordion'a taşımış olan bir Frigya uygarlığı görülmektedir (Çaypınar, 1991, s.44).

Frig Uygarlığı'nın gelişme dönemi, M.Ö. 9. yüzyılda Gordion'da yaşamaya başlamaları ile ivme kazanmıştır. Bu dönemde Friglerin hakim oldukları bölge; Gordionu merkez alan, Ankara, Sinop, Konya, Malatya, Afyon ve Manisa'ya uzanan topraklardır (Şekil-12) (Memiş, 2013, s.187).

Şekil 12: Frigya Sınırları (Pekyaman, 2008, s.5).

Frig Uygarlığı siyasi anlamda en güçlü dönemine 8. yüzyılda Midas Krallığı'yla erişmiştir. Bu dönemde Anadolu'da henüz bir Frig eserine rastlanılmamıştır. M.Ö. 717'de Yukarı Kızılırmak'ı Asurlardan almak ve Klikya Bölgesi'nden Akdenize ulaşmak isteyen Midas'ın hükümdarlığı başlamıştır. M.Ö. 8.yüzyılın sonlarında Midas krallığının yükselişi, Anadolu siyaseti için oldukça önemlidir (Çaypınar, 1991, s.44-46).

Kral Midas hüküm sürdüğü M.Ö. 8.yüzyılda Frig Uygarlığını en güçlü dönemini yaşatırken Anadolu Kimmerlerin saldırısına uğramıştır. Frigya'nın çöküş dönemi bu saldırı ile başlamıştır. Kimmerler Doğu Anadolu'daki Urartu topraklarını geçerek,

Orta Anadolu'ya ulaşmışlardır. Bu saldırılar Frigler için ağır sonuçlar oluşturmuştur. Efsanelere göre yenilgiyi hazmedemeyen Kral Midas'ın, 60 yaşlarında, bir boğa kanını içerek intihar ettiği anlatılmaktadır (Memiş ve Bülbül, 2014, s.154-155/160).

En parlak dönemini yaşayan Frig Uygarlığını yıkan Kimmerler ise çok uzun süre Anadolu topraklarında barınamamıştır. Asurlular ve Lidyalılar tarafından Anadolu'dan atılmışlardır (Çaypınar, 1991, s.49).

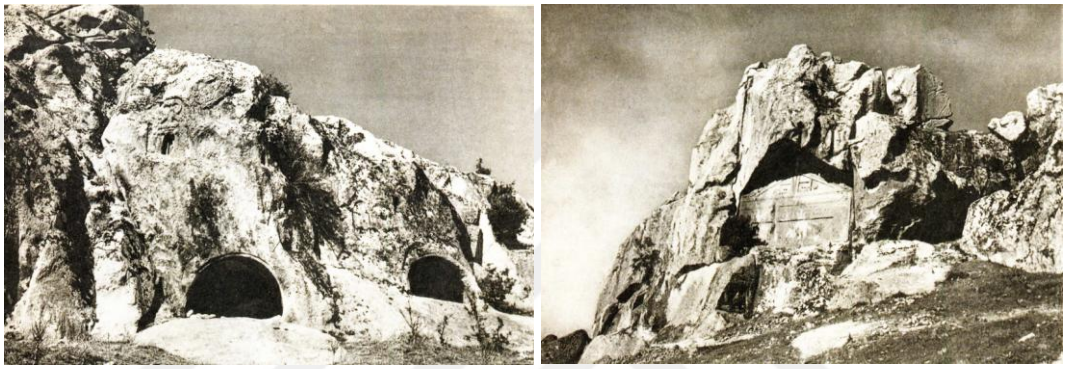
3.1.2 Roma-Bizans dönemi ve sonrası

Frig hükümdarlığının çökmesi ile bu toprakların Lidya hükümdarlığına geçmesi ile, Kızılırmak, Lidya ve Med Devlet'i için sınır duruma gelmiştir. Bu dönemde bazı Frigliler, bir müddet daha bu topraklarda yaşamışlardır (Çaypınar, 1991, s.49).

Şekil 13: Roma Dönemi'nde Frigya (Parman, 2002, s.Ekler Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir)

Lidya ve Med Devleti'nin bu topraklardaki hükmünden sonra, M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender Anadolu'ya gelerek Frigya'nın egemeni olmuş ve Frigya'da Helenistik Çağ başlamıştır. Büyük İskender'in ölümüyle komutanlarının sık sık yönetimde el değiştirmesi ve M.Ö. 2. yüzyılda Bergama Krallığı Frigya topraklarında egemen olmuştur. Frigya topraklarında Bergama Krallığı'nın sonlanmasıyla, veraset ile bu topraklar Roma'ya bırakılmıştır. Roma'nın ikiye ayrıldığı zaman ise, Doğu Roma bu topraklara egemen olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu, yani Bizans, Selçuklu akınlarına kadar, 4. ve 11. yüzyıllar arasında hüküm sürmüştür (Parman, 2002, s.15-16).

Şekil 14: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).

Frigya Bölgesi'nde Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve Erken Hristiyanlık Dönemi'nde kullanıldığı düşünülen kaya oymaları bulunmaktadır. Bu kayaoymalarının bazıları Frig Dönemi'nden kalmadır, bazıları ise bu dönemden kalan oymaların dönemin egemen medeniyetleri tarafından dönüştürülerek kullanılmasıyla günümüze ulaşmıştır. Kaya oymalarında boya kullanımı, beşik çatı formu, Frig klinelerini andıran yataklar, Ana Tanrıça inancına adanmış sembolik yapılar ve cephe süslemeleri, yapının Frig Dönemi'ne ait olduğunu düşündürür. Diğer dönemlerde yapılarda değişiklikler görülse de, formlar genellikle korunmuştur. Frig Dönemi dışındaki kaya oymalarının tavan sisteminin düz veya kemerli olduğu görülmüştür (Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2012, s.289-298).

Şekil 15: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).

Frigya Bölgesi'ndeki erken Hristiyanlık'a ait izler, Kadoi'de bulunmuştur. Kadoi Gediz Ovası'nın yukarı kesimlerinde yer almaktadır. Bulunan eser, M.S. 157 yılına tarihlenen bir yazıttır. Bir diğer iz ise Çeltikçi'de bulunan elinde üzüm salkımı ve üzerinde haç sembollü madalyon tutan bir figür kabartmasıdır. Haç figürlü kabartmalar Frigya'nın bir çok alanında görülmüştür (Parman, 2002, s.37-38).

Afyon yakınlarında bulunan ilk Eumenia (Eumeneian) formülü[13] içeren yazıtın, ''ve eğer bir kimse başka bir cesedin yanına girerse, hem şimdi hem de sonsuza dek Tanrı ile hesaplaşacak ve Tanrı'nın vaadinde hiçbir payı olmayacaktır''[14] anlamı taşıyan mezar soyguncularını korkutmaya yönelik olduğu düşünülmektedir (Calder, 1955, s.38).

Hıristiyanlık başlarda gizli olarak yayılmaktadır. Frigya'da başlangıç gösteren Montanizsm[15] görüşündeki kişilere ise ''Katafrigler'' yani kalın kafalı Frigler lakabı takılmıştır. Parman (2002), gösterişli ayinlerin ve rahibelere verdikleri kutsal değerin Frigya'daki pagan kültürüne dayandığının kabul edildiğini belirtmiştir (38-39).

İmparator I. Konstantinus'un Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden sonra montanism gibi inanışlar cezalandırılması gereken inançlar olmuştur. Ancak açıkça Hıristiyanlığa dair ifadelerin de bu bölgede görülmesi bu süreçte Frigya Bölgesi'nde

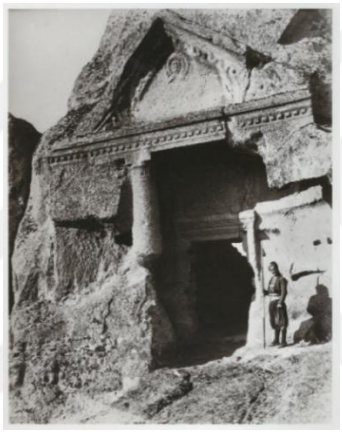
[13] Eumenia, Yukarı Menderes taraflarında bulunan büyük bir Frig kentidir. Eumenia formulü ise, Hosion ve Dikaion'un kutsal ve adil tanrılarla betimlenmesinin erken Hıristiyanlık tabiri, 3. yüzyıla ait bir yazıtta görülmüştür (Parman, 2002, s.35/50/68).

[14] ''And if anyone intrudes another corpse he shall have to reckon with God both now and in alleternity, and may he have no part in God's promise'' çevirisidir.

[15] Ortadoks mezhebine karşı çıkan Montanus tarafından kurulan mezhep (Parman, 2002, s.27/38).

4. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar mezhep çatışmaları yaşandığını göstermektedir (Parman, 2002, s.118).

Uçkan (2010) M.S. 7. yüzyıl dolaylarında İslamiyet'in Arap yarımadasında güç kazanması ile Anadolu'ya saldırılar ın başladığını, Bizans ile Araplar arasındaki savaşların ilk Frigya Bölgesi'nde gerçekleştiğini ve M.S. 837 yılında Amorium'un kuşatılmasıyla Bizans epey zarar gördüğünü belirtmiştir. Aynı çalışmada Uçkan, 11. yüzyılda Frigya'nın Haçlı Seferleri açısından önemli bir jeopolitik konumda olduğunu; Bizans izlerinin azlığını Arap akınlarının yarattığı tahribata bağladığını ve yüzyılın sonunda Bizans'ın bölgedeki hakimiyetini kaybederek yerini Anadolu'ya giren Türklere bırakmaya başladığını ifade etmiştir (14).

Şekil 16: Ayazini'de Frig Mezarı (Berggren, 1885, Salt Dijital Arşiv, URL-57).

Gündüz (2009), Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte Selçuklu Devleti'nin 1318 yılında Moğolların etkisiyle yıkıldığını ve ardından Osmanlı Beyliği'nin Anadolu'da güçlenerek büyük bir imparatorluğa dönüştüğünü ifade etmiştir (201).

Demir (2017), Osman Bey'in fetih planladığı bölgelerde Müslümanları askeri ve siyasi güç kazanmak üzere teşvik ettiğini; Hristiyan nüfusun yaşadığı yerlerde ise fetih sonrası dini serbestlik, adalet ve ekonomik rahatlık sağlayarak Osmanoğulları'nı cazip bir siyasi güç haline getirdiğini ifade etmiştir (60).

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda oldukça güç kaybetmiştir. Ardından yaşanan savaşlar sonucunda, Mustafa Kemal Atatürk önderdiğinde yapılan, Kurtuluş Savaşı ile, ardından resmi olarak kurulacak Türkiye Cumhuriyeti, bu toprakların sahibi olmuştur.

3.1.3 Sosyal ve kültürel yapı

Frigler ilk kez M.Ö. 750'den sonra siyasal bir yapı oluşturmuştur, Midas döneminde (M.Ö. 725-695/675) Orta ve Güneydoğu Anadolu'da güçlü bir krallık kurmuşlardır. Avrupa kökenli olmalarına rağmen kısa sürede Anadolulaşmış, Hellen ve Geç Hitit etkilerini taşırken özgün bir kültür geliştirmişlerdir (Akurgal, 2003, s.191).

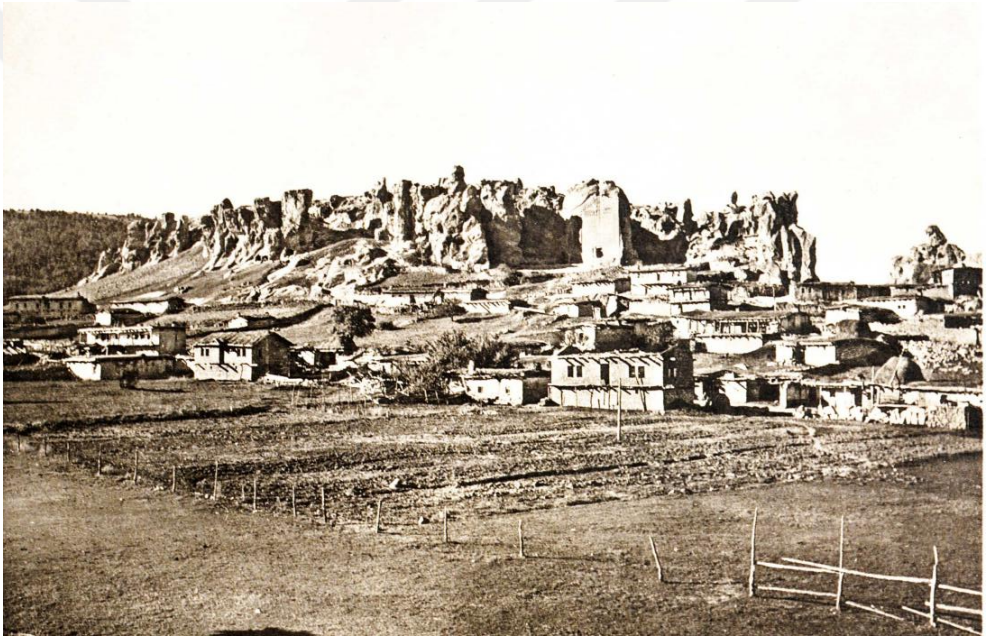
Frigler, M.Ö. 11. yüzyılda Anadolu'ya gelmiş olsa da, M.Ö. 750'den önceye ait arkeolojik kanıt bulunmamaktadır. Frig kalıntıları Anadolu'da yaygın olmasına rağmen, en erken M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenmektedir. Önemli Frig merkezlerindeki (Alişar, Boğazköy, Kültepe, Alacahöyük, Gordion) eserler de M.Ö. 750 (Şekil-17) sonrası döneme aittir. Frig eserleriyle birlikte Yakın Doğu'ya ait parçalar bulunmasına rağmen, bunların hiçbiri M.Ö. 750'den eski değildir. Bu durum, erken Frig toplumlarının nüfusunun az olması ve göçebe bir yaşam sürmeleriyle açıklanabilir. Midas dönemi, Hellenler için mitolojik bir konudur. Eusebios'un kroniğinde Midas'ın M.Ö. 738'de tahta çıktığı ve M.Ö. 695'te öldüğü belirtilmektedir. Assur kaynakları ise Midas'ı ilk kez M.Ö. 717'de, son olarak M.Ö. 709'da anmaktadır. Antik kaynaklara göre, Midas'ın babası Gordios Frigya Krallığı'nı kurmuş ve M.Ö. 750 civarında başa geçmiştir. Bu tarih, arkeolojik verilerle de örtüşmektedir. Frig sanatına ait buluntular stil özelliklerine göre beş döneme ayrılmaktadır:

1. Erken Evre (M.Ö. 750-730)
2. Geçiş Evresi (M.Ö. 730-725)
3. Olgun Evre (M.Ö. 725-650)
4. Subgeometrik Evre (M.Ö. 650-575)
5. Geç Frig Stili (M.Ö. 575-300 (Akurgal, 2003, ,s.191).

Şekil 17: Boğazköy'de Bulunmuş Olan M.Ö. 6.yüzyıla ait Heykel Grubu (Eski Ayazini Fotoğrafları (Salt Dijital Arşiv, URL-56).

Akurgal (2003), erken Frig seramiğinin 40-50 cm boyundaki, alt kısmı boyasız ve üst kısmında silüet figürlerle süslenmiş vazolarla başladığını; geçiş evresinin Alişar'da bulunan iki kraterde izlendiğini; olgun evrenin ise ilk kez Gordion ve Alişar'da saptandığını ve bu durumun Frigler'in Asur tehlikesinden kaçarak Alişar'dan Gordion'a göç ettiğini düşündürdüğünü ifade etmiştir (191). İlk Frig topluluklarının Güneydoğu Anadolu'daki varlığı nedeniyle Alişar ve Boğazköy gibi merkezlerde erken Frig eserlerine rastlanmasının (Şekil-17) doğal olduğunu; Balkanlardan gelen Frigler'in zamanla geldikleri yöne doğru ilerleyerek M.Ö. 6. yüzyıl civarında Eskişehir-Afyon bölgesini (Şekil-18/21) yeni merkez haline getirdiklerini belirtmiştir (192).

Şekil 18: Frig Vadisi Yazılıkaya Bölgesi'ne Ait Eski Fotoğraf (Gabriel, 1952).

Frigler siyasi başarılarının yanında tarım, hayvancılık, mimarlık, heykel, maden, el işi, müzik, din, yazı gibi alanlarda da önemli adımlar atmışlardır. Frigler tarım ve hayvancılık ile geçinen köy hayatının hakim olduğu bir yaşantı sürmüştürler.

Frigler'de heykel sanatı olgun evrede henüz ilkel durumdadır. Gordion'da bulunan aslan heykelleri, Geç Hitit örneklerine benzerdir. Friglerin Geç Hitit eserlerinden faydalandıkları anlaşılmaktadır. Ankara Fidanlık'taki kabartmalar, Frig tümülüsleri önündeki sunaklardaki tasvirler, Friglerin heykelciliğine dair bilgiler vermektedir (Akurgal, 2003, ,s.193).

Frigler; çanak, çömlek, marangozluk, madencilik alanlarında da oldukça gelişmiş bir medeniyettir. Çivi kullanmadan birbirine geçme metoduyla yapılan mobilyalar, Frig maden sanatı ile işlenmiş kemer, kase, ve Friglere özgü bir çengelli iğne olan fibula, kürek, kazma, toka gibi imalatlarda zanaat alanında oldukça gelişmiş olduklarını ortaya koyar. Bunun yanında, kumaş üzerine altın simle nakış işlemenin de Frigler tarafından kullanılmıştır ve Latince'ye nakış işleme, Frigio olarak geçmektedir. Friglerin nakıştaki gelişmişliklerinin yanında halı ve kilim dokumacılıklarındaki başarıları ile Avrupa kültürünü etkilemiş olabilir (Akoğlan Kozak, 2022, s.259-260).

Bülbül (2009), Frigya'nın Frig dili ve yazısını kullanmasının önemli bir kültürel unsur olduğunu belirtmiş; yazıtların çoğunun okunabilmesine rağmen anlamlarının tam olarak çözülemediğini ve güneşe dönük yapılmalarının dinsel bir anlam taşıyabileceğini ifade etmiştir (90).

Çaypınar (1991), Strabon'dan aktararak, Frigya'da yetişen yumuşak yünlü, siyah koyunların önemli bir geçim kaynağı olduğunu belirtmiştir (52). Bülbül (2009), Frigler'de hayvancılıkla birlikte tarımın da önemli bir geçim kaynağı olduğunu, bu önemin ise bölgede yaygın olan Toprak Ana (Kybele) inancından anlaşılabileceğini belirtmiştir (86-87).

Frig halkının fiziki yapısını hakkında, Afyon çevresindeki Tatarlı tümülüsünün ahşap duvarlarındaki panoları ve Pazarlı'da bulunmuş toprak pişmiş levhalar bilgiler vermektedir. Pazarlı'daki bu levhalarda, Frig erkekleri bukleli saça sahip kısa sakallı erkeklerdir. Uzun giysileri ve uzun çizmeleri bulunmaktadır. Frig askerleri ise uzun çoraplı, kısa eteklidir. Miğfer, kısa mızrak ve yuvarlak kalkan kullanırken tasvir edilmiştir (Çaypınar, 1991, s.52).

Friglerin önemli bir simge olarak kullandıkları, Frig Başlığı yün veya keçe kullanılarak yapılan, koniye benzer, sivri kıvrık uçlu bir tekstil ürünüdür (Akoğlan Kozak, 2022, s.259-260).

Frig kültürünü oluşturan önemli etkenlerden biri inanç kavramıdır. Frig toptaklarında hüküm sürmüş bütün medeniyetlerde inancın önemi görülmektedir. İnanç kavramı ilkel zamanlarda Toprak Ana olan Kybele'ye tapınmayla görülürken, zamanla diğer medeniyetlerin manevi değerlerine göre değişiklik göstermiştir.

Ege Göçleri'nden sonra Hitit Kralı I.Şuppiluliuma zamanının önemli tanrıçası Karkamışlı Kubaba inancı Anadolu'da yayılmaya başlamıştır, Friglerde de bu inanç görülmektedir (Memiş ve Bülbül, 2014, s.119).

Kubaba kültürünün Frigya'da iki kült merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerden biri Pessinus (Ballıhisar), diğeri Efesos (Selçuk) olduğu ve klasik geleneklerin Pessinus'taki tesisinin Kral Midas'a atfedildiği düşünülmektedir. Friglerin geleneksel Anadolu kültürüne sahip olduğunu gösteren Ana Tanrıça dinini de kabul ettikleri anlaşılmaktadır (Çaypınar, 1991, s.52-53).

Parman (2002), Strabon'un Friglerin Tanrıça Rea'ya inandığını ve tanrılarına Angdissis, Kybele, Ida, Dyndyma, Spilos, Pessinus gibi isimler verdiğini aktardığını belirtir. Bu doğrultuda Frig inanç sistemi dört ana külde toplanmıştır: Zeus Kültü, Ana Tanrıça Kültü, Men Kültü ve Kutsal ve Adil Olan Tanrılar Kültü. Özellikle Frigya'nın Dorylaion bölgesinde Zeus ve Hermes'e ait kabartmaların bulunduğu, Ana Tanrıça'nın Anadolu'daki yaygınlığı ve Men Kültü'nün ay tanrısı olarak Orta Anadolu'da etkili olduğu vurgulanır. "Hosios Kai Dikaios" yani Kutsal ve Adil Olan Tanrılar Kültü ise Frigya'ya özgü en farklı inanç biçimi olarak tanımlanır (21-24).

Subgeometrik evre ise, Frigleri'in 7.yüzyıl ortalarında Helen sanat eserlerini benimsemesiyle başlamıştır. Boğazköy ve Alacahöyük'te bulunan seramiklerde Geometrik ve Subgeometrik motifler dikkat çeker. İon seramik geleneği Frig topraklarına taşınmış ve yerel sanat üzerinde belirgin bir etki bırakmıştır. Geç Frig evresinde ise, Frig sanatı, seramik ve heykelcilikte İon etkisini daha yoğun hissettirir. Ancak bu eserler, ustalık açısından İon sanatının acemice taklitleri olarak değerlendirilir. Kap formları ve figüratif tasvirlerde Oğul Stili'nden izler taşınsa da, Frig sanatçıları kendi kimliklerini oluşturmaya devam etmiştir. Özellikle Afyon ve çevresi, eski Frig yerleşimlerinin yoğun olduğu bir bölgedir. Afyonkarahisar ve Eskişehir çevresinde bulunan kaya anıtları, bu dönemde Frig sanatının ulaştığı gelişmişliği gösterir. Afyon'daki bazı kaya mezarları ve kült anıtları, Friglerin kaya mimarisi konusunda oldukça ileri bir noktaya geldiğinin kanıtıdır. Bu yapılar, Frig sanatının sadece seramik veya küçük heykelcilikle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda büyük ölçekli anıtlar inşa edecek bir teknik ve estetik anlayışa sahip olduğunu gösterir. Afyon'un Frig sanatındaki önemi, özellikle kaya anıtlarının korunmuş olması sayesinde günümüzde de devam etmektedir. Bu anıtlar, Friglerin dini inanışları ve sanatsal becerileri hakkında önemli bilgiler sunar (Akurgal, 2003, ,s.194-195).

Parman (2002) Ayazini'yi, çalışmasında 'Ayazin' ismiyle önemli dinsel merkezler olarak ele almıştır (55). Yunanca ''Hagios-Ayos-Aya'' ile Türkçe'de mağara anlamına gelen ''in'' kelimelerinin birleşimiyle oluşan Ayazin'i yani Ayazini'yi Frigya Bölgesi'ndeki en önemli 7 kaya kilisesinin toplandığı alan olarak belirtmiştir (61).

Frig Dönemi'ne ait tümülüslerin büyük bir kısmı Gordion'dadır. Tümülüsler, toprakta açılmış çukurlara inşa edilen ahşap mezar odalarının üzerinin örtülmesiyle oluşturulur. Bu odalarda ölünün yanına armağan bırakmak da kültürlerinin parçasıdır. Tümülüslerin yüksekliği 2-50 metre arasında ve muhtemelen gömülen kişinin toplum için önemine göre değişmektedir. Genel tümülüs yapım sisteminden farklı olan Gordion'daki büyük tümülüste mezar odasının bir çukur içine değil, zemin düzeyine yapılmış olması dikkat çeker (Çaypınar, 1991, s.53-54).

Bülbül (2009), Frig mimarisinde megaron planlı mekânların yaygın olduğunu ve bu plan tipinin özellikle Dağlık Frigya Bölgesi'ndeki kaya mezarlarında da görüldüğünü belirtir. Mezarların genellikle yerden yüksekte, ulaşımı zorlaştıracak şekilde yapıldığı ve kare ya da dikdörtgen biçiminde giriş açıklıklarına sahip olduğu ifade edilmiştir (88).

Ayazini'deki mezar alanı olarak yüzyıllardır aynı bölgenin seçilmesi enteresandır. Buradaki önemli kaya oyma mezarlarının altının da köy mezarı olması etkileyici bir ambiyansa sebep olur. Bu ambiyans kültürel devamlılığın da bir göstergesidir.

3.1.4 Frig tarihi coğrafyasından günümüze ulaşan yapılı çevre

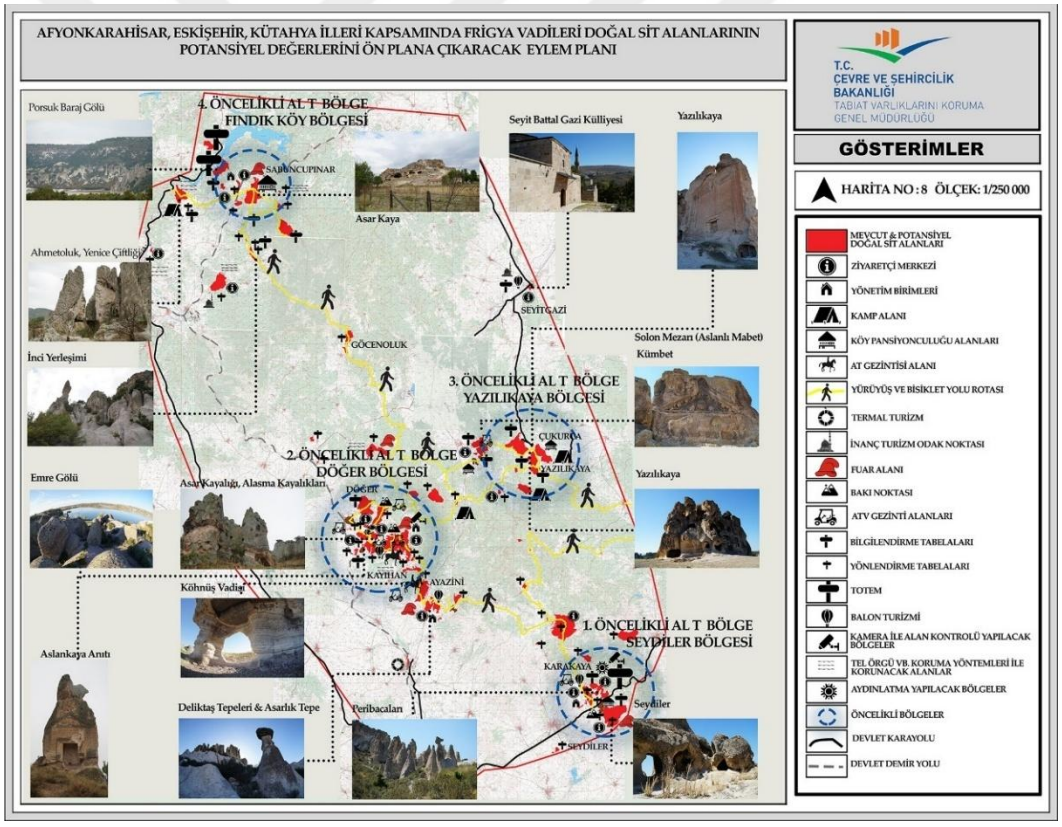
Frig Vadisi, Afyonkarahisar, Kütahya ve Esskişehir illerinin bir bölümünün birleşimiyle oluşan yaklaşık 11.000 km² yüzölçümlü alandır. Afyonkarahisar'a bağlı İhsaniye, İscehisar ve Bayat'ın bütün alanını, Bolvadin ve Emirdağ İlçeleri'nin bir kısmını; Kütahya'nın merkezini ve Tavşanlı İlçesi'nin bir kısmını ve Eskişehir'in Seyitgazi ve Han İlçeleri'ni kapsamaktadır. Vadi kavramı, coğrafi bir terim olarak değil; üç il arasında Frig izleri görülen alanı açıklamaktadır (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010 ,s. 187).

Frig Vadisi, tarih öncesinden itibaren birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu uygarlıklara ait taşınmaz kültürel varlıkları günümüze kadar taşımıştır. Eski Tunç Çağı'ndan başlayarak Hititler, Frigler, Roma ve Bizans dönemlerinden bugüne kadar uzanan süreçte, bölge çok katmanlı bir kültürel peyzajın izlerini taşımaktadır. Bölgenin en erken yerleşimlerine dair kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, çevre

bölgelerde yapılan arkeolojik araştırmalar Frig Vadisi'nde yerleşimlerin varlığını işaret etmektedir. Özellikle Afyonkarahisar'a bağlı Seydiler, Döğer, Ayazini ve Göynüş Vadisi'nde gerçekleştirilen kazılarda, Eski Tunç Çağı'na tarihlenen yerleşimlerin izlerine rastlanmıştır (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.188-189).

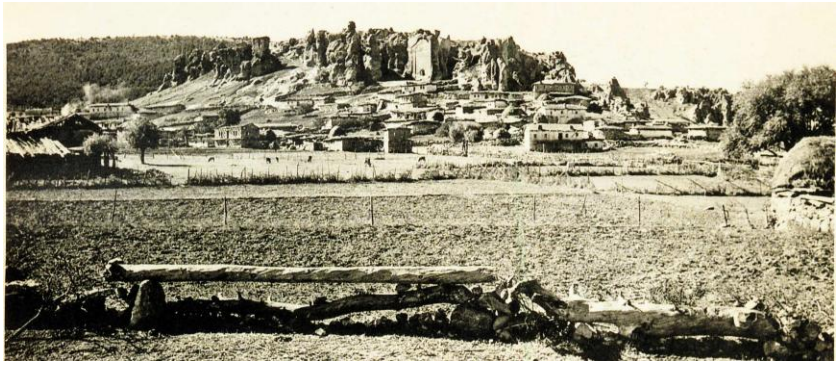
Şekil 19: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1952).

Şekil 20: Frig Vadileri **(**Url-10).

Frig Vadisi'nin Eskişehir bölümünde yer alan Yazılıkaya bölgesi, tarih öncesi çağlardan itibaren önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Arkeolojik çalışmalar, buradaki yerleşimin Paleolitik Çağ'a kadar uzandığını ortaya koymuştur. Helenistik, Roma,

Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait izler bırakılmıştır (Url-11). Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde bulunan Tunçbilek kömür ocaklarında ise Kalkolitik döneme ait buluntular ortaya çıkarılmıştır (Url-12).

Şekil 21: Frig Vadisi Yazılıkaya Bölgesi'ne Ait Eski Fotoğraf (Haspels, 1951).

Frig Yerleşimlerinden; Yazılıkaya, Midas Kenti olarak bilinmektedir. Frig Dönemi'nin dili, yazısı ve mimarisi için oldukça önemli olan Midas Anıtı bu bölgede yer alır. Bölgenin en büyük dini merkezidir. Persler, Helenler, Roma ve Antik Dönem eserleri arkeolojik kazılarla ortaya çıkmıştır. Midas anıtı, 17x16.50 m boyutlarında bir kaya üzerine oyulmuştur. Frig sanatında megaron tipli yapıların, ahşap ön cephesinin kayaya oyulmuş ikonik bir örneğidir. Yaklaşık 200 metre yakınında Bitmemiş Anıt olarak bilinen başka bir Frig anıtı daha yer almaktadır. Bu anıt ise 7.10x9.90 m boyutlarındadır. Yazılıkaya anıt, kaya mezarları, kaya kabartmaları, sarnıçlar ve antik dönem taş ocakları açısından oldukça zengindir (Polat, 2013, s31-37). Bu zenginlik de Frig Dönemi'nin oldukça önemli bir yerleşim noktası olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Şekil 22: Yazılıkaya (Url-47), Solon'un Mezarı (Url-13).

Eskişehir sınırlarındaki diğer Frig yerleşimlerinden Kümbet, Frig ve Roma Dönemi'ne ait kaya oymalarına sahiptir. Bunların bazıları günümüze ulaşamamıştır. Kümbette yer alan mevcut yapıların, volkanik tüf kaya parçalarının üzerine inşa edildiği

bilinmektedir (Şekil-22). Burada yer alan tescilli yapıları dini, savunma amaçlı ve sivil yapılar olarak ele alınabilir. Dini yapılar genellikle kaya mezarlarıdır (Toruk, 2014, s. 72-108).

Bayat, Afyonkarahisar'ın İscehisar İlçesi'ne bağlı Eyerli Dağları'nın batısında bulunan bir yerleşim yeridir. Bu yerleşimde genellikle tek mekânlı şapeller bulunmuştur. Bazılarında kırmızı boyalı freskler görülmektedir. Yakınında bulunan Bolvadin'de ise Yedi Kapılar Kaya Kompleksi yer alır. Bu kompleks bölgedeki en önemli anıtsal kaya mimarisidir (Uçkan, 2010, s.40-50). Bizans dönemine ait olduğu düşünülmekte olup 09.04.2024 tarih ve 276 sayı ile I. derece arkeolojik sit olarak tescillenmiştir (Url-14).

Bayat ve Bolvadin Bölgeleri, doğal sit-nitelikli doğal koruma alanı ve doğal sit-sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı olarak 2018 yılında tescillenmiştir (Url-15).

Döğer'de bilinen en eski medeniyet Hititler'dir. Medeniyetler boyunca yerleşim yeri olmuştur. Günümüze ulaşmış en önemli yapılardan bazıları Aslan Kaya, Kapı Kaya, Asar Kayalığı, Memeç Kayalığı, Döğer Höyük ve doğal alanlardan ise (Şekil-23) Emre Gölü'dür (Url-16; Kültür ve Turizm Atlası, 2016, s.86).

Ayazini çevresinin koruma durumu 3.3.3. bölümde ele alınmıştır.

Şekil 23: Emre Gölü ve Döğer (Url-17).

Alanyurt ve Selimiye yerleşimleri Afyonkarahisar'ın İscehisar İlçesi'ne bağlıdır. Birbirlerine çok yakın olan bu iki yerleşimin kültürel miras ögeleri beraber ele alındığı ve literatürde de beraber değerlendirildiği için bu çalışmada da iki yerleşim aynı başlıkta açıklanmıştır. Eski adı Bavurdu olan Alanyurt (Şekil-26), doğusundan batısına uzanan Şaphane Dağları, Bakacak Dağları, Ağın Dağları ve Eymir Özü arasında (Kültür ve Turizm Atlası, 2016), bölgedeki en eski yerleşim yerlerindendir. Burada

bulunmuş eserler (balta, bıçak, ok uçları, dikiş iğneleri, süs iğneleri, kulplu ve kulpsuz bardaklar, içki kapları, ağzı gagalı kaplar) bölgeyi, Eski Tunç Çağı (yaklaşık 5 bin yıl önce)'na götürmektedir. Frigya Bölgesi'nin Salutarist isimli bölgesindeki yerleşim yerlerinden biri olan Bavurdu, Frigya, Roma ve Bizans dönemlerinde kimliğini korumuştur. Dönemler boyu kutsal sayılan sunun, özel testilerde Tanrılara ithaf edilmesi önemli bir inanç anlatısıdır. Bulunan eserlerden ''Bavurdu Testisi'' isimli ana tanrıça başlı testi M.Ö. 3000 yılına ait, Anadolu kadınını anlatan ilgi çekici bir eserdir (Url-18).

Şekil 24: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1965).

Şekil 25: Frig Vadisi'ne Ait Eski Fotoğraflar (Gabriel, 1965).

Bölgede bulunan önemli kaya eserleri Karanlık İn Kilisesi, Başören Kilisesi, Selimiye Kayalıkları, İbrahim İnleri ve Olukpınar Kiliseleri'dir. Karanlık İn Kilisesi batısında ve güneyindeki mekânlar ile manastır kompleksini oluşturur. Karanlık İn Kilisesi anıtsal boyutta ve batısında narteks bulunan haç planlıdır. Başören Mağaraları'nda ise çoğu yapı mezar odalarıdır. Mezar odaları dışında tek hacimli mekânlar ve bir şapel bulunur. Alanyurt-Selimiye (Şekil-26) bölgesinin önemli bir diğer kayalık topluluğu olan Selimiye Kayalıklarında ise şapeller, mezar odaları ve odalar bulunur. Şapellerden birinin batı duvarında 130 cm kabartma bir haç yer alır, hacın sağ altında bir tavus kuşu motifi bulunur. İkinci şapel duvarlarında ise yıpranmışlıktan dolayı net seçilemeyen iki figür bulunmaktadır. Selimiye'deki İbrahim İnleri köyün

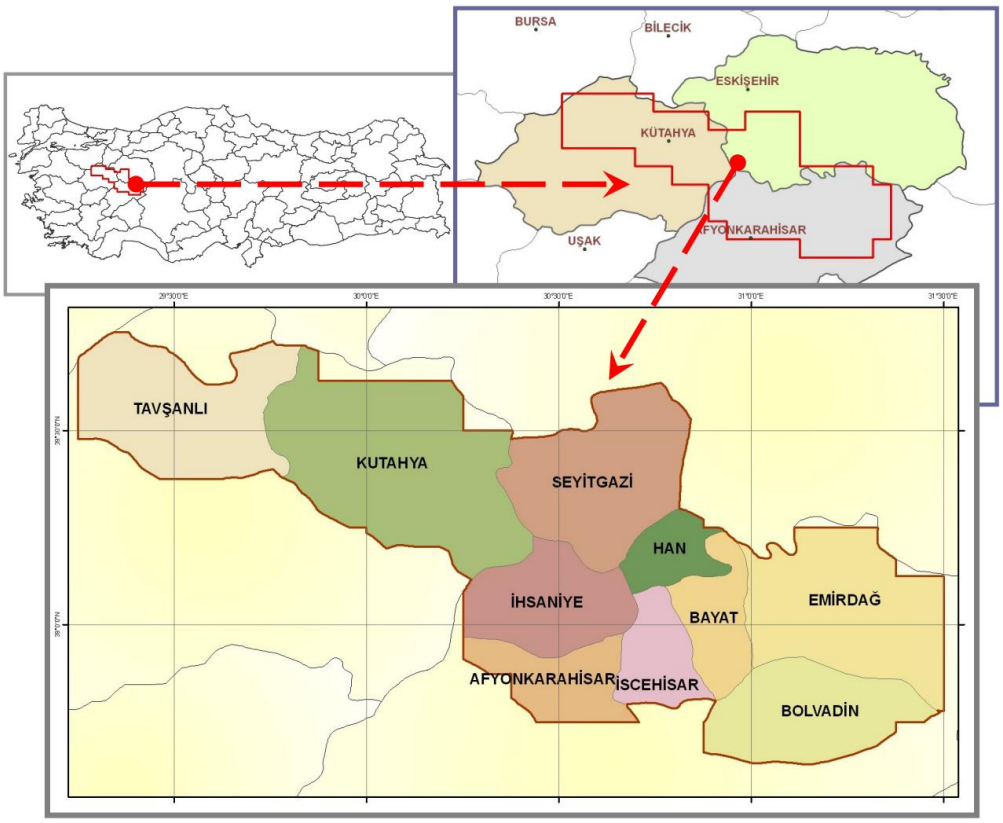
güneybatısında yer alır. Burada bir kilise ve çevresinde odalardan oluşan özgün bir kompleks bulunmaktadır. Burada tahribat nedeniyle tam anlaşılamayan ancak Frig Dönemi'nden kalma Kybele veya Bizans Dönemi'nden kalma Çocuk İsa-Meryem tasviri olduğu düşünülmektedir. Kilise tonoz kemerlerindeki kornişlerde bulunan oyma ve kabartmalar yapının özgün kimliklerindendir. İbrahim İnleri'nin çevresinde Bizans Dönemi yapıları dışında Roma Dönemi'ne ait kaya mezarları da bulunur. Alanyurt-Selimiye Bölgeleri'ndeki diğer kaya eserleri Olukpınar Kiliseleri'dir. Bu kiliselerin az zarar görmüş duvarlarında kırmızı renkli freskler yer alır. Bunlardan biri geometrik figürlerden oluşurken diğeri haç simgesine benzemektedir (Uçkan, 2010 s.80-95).

Şekil 26: Alanyurt Yerleşimi (Url-18).

Afyonkarahisar'ın İhsaniye İlçesi'ne bağlı yerleşim yerleri olan Kayıhan, Bayramaliler ve Demirli Köyü, Nitelikli Doğal Koruma Alanı olarak, E.T.V.K.B.K. tarafından 06.07.2018 tarih 365 sayı numarası ve ''Kurt Gediği ve Göynüş Vadisi'' ismiyle tescillenmiştir (Url-19).

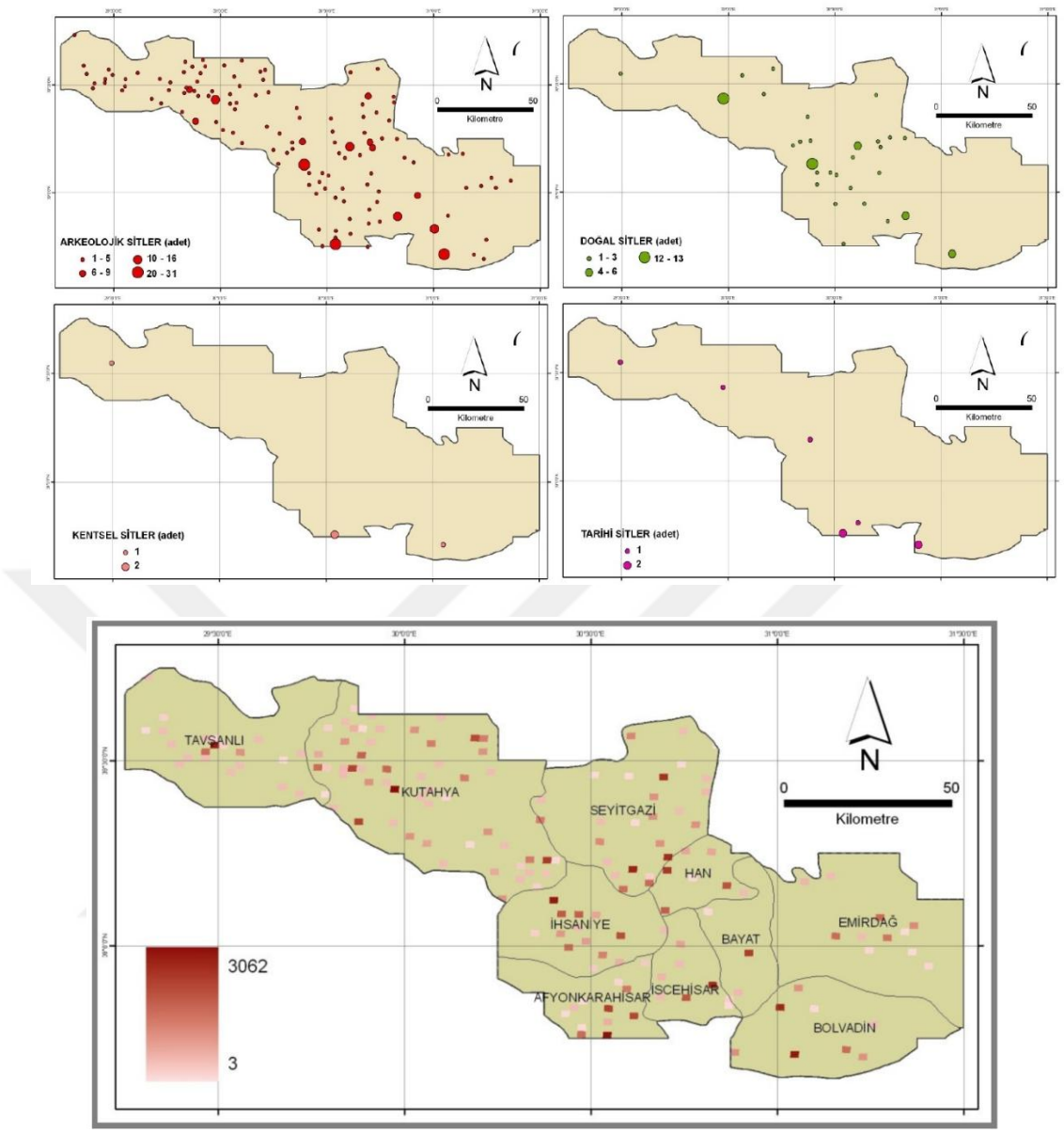
Göynüş Vadisi; kaya mezarlarının, kalenin, Aslantaş, Yılantaş, Maltaş ve Kumcaboğaz Anıtları'nın içinde yer aldığı Frig Vadisi'nin bir bölümüdür. Aslantaş bir kaya mezar odasıdır. Görkemli yapısı nedeniyle önemli bir Frig kralına ait olduğu düşünülen bu kaya mezarının, bazı kaynaklara göre M.Ö. 7. yüzyıla, bazılarına göre ise M.Ö. 13. yüzyıla tarihlendiği düşünülmektedir. Mezar odasının girişinde sağda ve solda ayağa kalkmış iki aslan ve aslanların altında bir yavru aslan görülmektedir. Girişin üzerinde hayat ağazı olduğu düşünülen kabartma yer alır. Mezar odasının içinde kline bulunan hücresi vardır (Url-20).

Şekil 27: Frig Vadisi Sınırları (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.187).

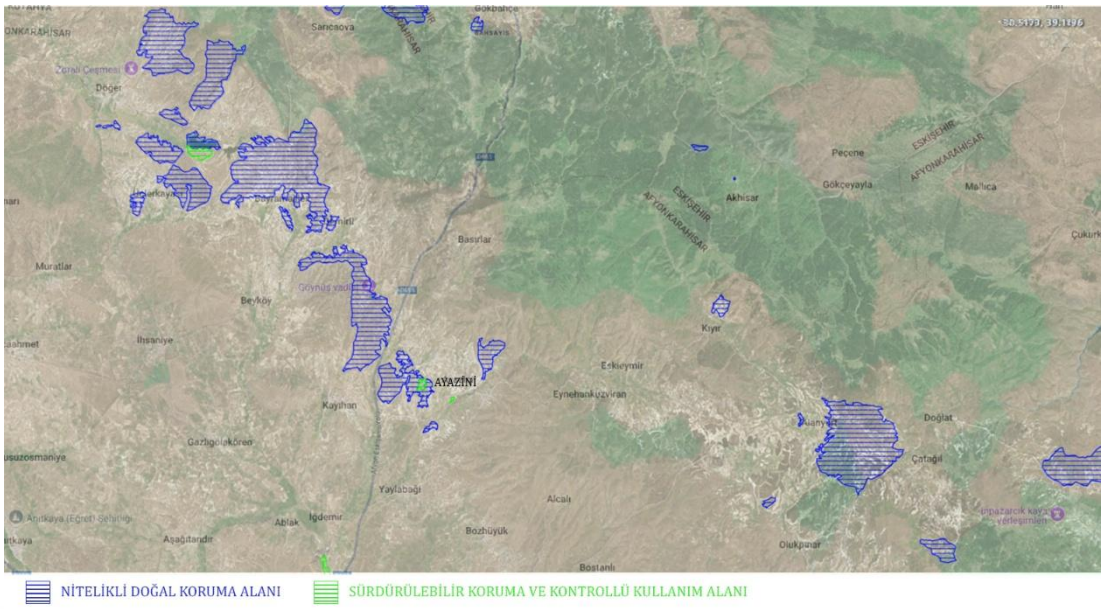
Frig Vadisi sınırlarında arkeolojik, doğal ve kentsel sit alanı bölgeler yer almaktadır. Çalışma alanı olan Ayazini kırsal siti ve çevresinde 1.derece doğal sit, 1.derece arkeojik sit ve kentsel sit alanları bulunmaktadır.

Afyonkarahisar sınırlarında bulunan İhsaniye, İscehisar, Bolvadin ve Bayat dolayları (Şekil-27) 2018 yılında doğal sit- sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanı' olarak 'Frig Vadisi Doğal Sit Alanı' ismiyle tescillenmiştir (Url-21).

Şekil 28: 2010'da Arkeolojik Sitler, Doğal Sitler, Kentsel Sitler, Tarihi Sitler (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010 ,s. 193); Frig Vadisi'nde Kültürel Miras Önem Haritası (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.196).

Frig Vadisi'ndeki arkeolojik sitler; İhsaniye, Bolvadin, Seyitgazi, Han ve İscehisar'da yoğun görülmektedir. Doğal sit alanları Kütahya'nın Merkez sınırlarında ve İhsaniye'nin kuzeybatısında yer alır. Tarihi ve kentsel sitlerin sayısı az olsa da bulundukları alanların karakterini yansıtmaları açısından önemlidir. Frig Vadisi'ndeki kültürel miras, farklı tarihi dönemleri kapsayan çok katmanlı bir yapıya sahiptir (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.195-197).

Şekil 29: Doğal Koruma Alanları (ÇŞB SAYS Portal Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir).

Şekil 28'de sınırları belirtilen Frig Vadisi'nde 368 arkeolojik sit, 77 doğal sit, 4 kentsel sit ve 8 tarihi sit yer almaktadır (Aşılıoğlu ve Memlük, 2010, s.193). Ayazini, bu sit değerlerinin; arkeolojik, doğal ve kentsel arkeolojik sit statülerini beraber bulunduran ender tarihi kırsal yerleşim bölgesidir.

Ayazini çevresinde, Frigya coğrafyasına özgü birçok kırsal yerleşim alanı bulunmaktadır. Bu yerleşimlerin bazıları, antik Frig yerleşimlerinin doğrudan izlerini taşırken; bazıları ise tarihi alanların çevresinde sonradan gelişmiş yeni kırsal yerleşim örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak Ayazini'ni bu çevresel örneklerden farklı ve özgün kılan temel unsur, bölgenin geçmiş medeniyetlerin çok katmanlı yapısını yansıtan arkeolojik veriler sunmasıdır. Kaya oyma yapılar, mezar odaları, ibadet mekânları gibi tarihi ve arkeolojik kalıntılar ile günümüzde halen varlığını sürdüren geleneksel kırsal doku, Ayazini'de iç içe geçmiş biçimde varlığını korumaktadır. Bu eş zamanlılık, yalnızca tarihsel sürekliliği değil, aynı zamanda kırsal yaşamın sürdürülebilirliği açısından da önemli bir örnek sunar.

Bu nedenle Ayazini, hem tarihi katmanların okunabilirliği hem de özgün kırsal yaşam örüntüsünün günümüze taşınabilmiş olması açısından bölgedeki diğer yerleşimlerden ayrışmakta ve korunması gereken nitelikli bir kültürel peyzaj alanı olarak öne çıkmaktadır.

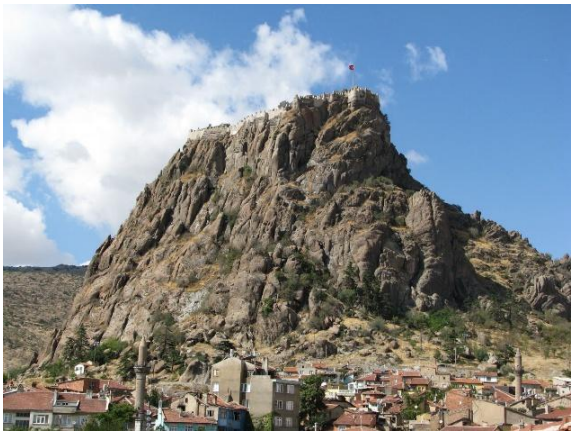
3.2 Ayazini Kırsal Yerleşiminin Fiziki Durumu ve Tarihi Gelişimi

3.2.1 Konum ve ulaşım

Şekil 30: Afyonkarahisar Sınırları ve İlçeleri (Url-22), İhsaniye Yerleşimleri (Url-23) ve İçlek, 2019 Üzerine Yazar TarafındanVeri İşlenmiştir).

Afyonkarahisar ismini şehir merkezinde (eski Afyon yerleşimi bölgesinde) bulunan siyah renkli kayalıklar üzerindeki kaleden (Şekil-31) ve bölgede üretimi yapılan afyon bitkisinden alır. Afyonkarahisar İli 1941 tarihinde Birinci Coğrafya Kongresi'nce hazırlanmış bölge ve bölüm sınırlarına göre Ege ve İç Anadolu Bölgelerinde yer alır. Büyük bölümü Ege Bölgesi'nde, bir kısmı İç Batı Anadolu Bölgesi'nde, küçük bir kısmı ise Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin yüzölçümü en büyük ilidir. Sınır komşuları, kuzeyde Eskişehir, doğuda Konya, güneyde Isparta ve Burdur, güneybatıda Denizli, doğuda Uşak ve kuzeybatıda Kütahya'dır (Ayhan, 2020, s.402-403; Uçar, 2007, s.5).

Şekil 31: Afyon Kalesi (Url-24).

Ayazini, Afyonkarahisar'ın kuzeyinde bulunan İhsaniye ilçesine bağlı olup, şehir merkezinden yaklaşık 30 km uzaklıktadır. Afyonkarahisar-Eskişehir karayolunda, Kayıhan Kavşağı'ndan sağa dönülerek, tüf kayalıklarla kaplı vadiden ulaşılmaktadır (Url-25, Url-26).

3.2.2 İklim, bitki örtüsü ve jeolojik özellikler

Ayazini Köyü'nün bağlı olduğu Afyonkarahisar karasal iklim ve akdeniz iklimi arasında geçiş özelliğine sahip bir bölge olsa da karasal (step) iklim de etkilidir (Uçar, 2007, s.11). Kışları soğuk, yazları sıcak ve kurak, baharları yağışlı geçmesiyle karasal geçiş tipi özelliği göstermektedir (Yılmaz, 2001, s.52). Ortalama rakım yaklaşık 1000 m- 1100 m arasındadır. İl merkezinde ölçülmüş olan toplam yağış miktarı ise düşüktür (Ayhan, 2021, s.843).

Eğimi az olan bölgelerdeki topraklarda organik madde oranı yüksekken, bitki örtüsünün sık olmadığı bölgelerde toprak organik madde bakımından fakirdir. Toprağın fazla aşınmadığı bölgelerde rengi koyu, eğimli yüzeylerde ise açıktır. Sıcaklık yüksek bölgelerde toprakta kırmızılık görülür (Yılmaz, 2001, s.58).

Afyonkarahisar'da sıklıkla karaçam ormanları hakim olmalıyken, tahribat nedeniyle yerini meşe ormanları almıştır. Ormanlarda saçlı meşe, patlangaç, katran ağacı, kızılcık, dağ muşmulası, çınar yapraklı akçaağaç, üvez ağacı, akçağaç yapraklı üvez ağacı, tüylü meşe, Makedonya meşesi bulunur (Yılmaz, 2001, s.60-62).

Afyonkarahisar arazisi dağlık alanlar, ovalar ve platolardan oluşmaktadır. Başlıca dağlık alanlar kuzeyde Ağın Dağı, doğuda Emir Dağları, güneydoğuda Karakuş Dağları ve Sultan Dağları, güneyde Kumalar Dağı, güneybatıda Akdağ ve batıda Ahır dağları ile çevrilidir. Dağlık alanların iç kesimleri tektonik hareketler ile oluşmuştur ve tarım için verimli alanlardır (Ayhan, 2021, s.843). İklimi karasaldır ve bahar aylarında yağış daha yüksektir (Url-27).

Afyonkarahisar'daki Akarçay Havzası, Toros kuşağının kuzeyindedir bu nedenle Toros tektonik faaliyetlerinden etkilenmiş bir bölgedir. Faylar jeotermal suyun yüzeye çıkışına sebep olmuştur (Uçar, 2007, s.8). Jeotermal su Afyonkarahisar turizmi için oldukça önemlidir. Kış aylarında gelen turistler genelde termal sudan faydalanmak üzere Afyonkarahisar'a gelirler. Jeotermal su turizm dışında, şehirde ısınma amacıyla da kullanılmaktadır.

Afyonkarahisar mermer ocakları bakımından da oldukça zengindir. Özellikle İscehisar İlçesi, mermer ocakları ve mermer fabrikalarının yoğun bulunduğu yerdir. Çalışma alanı olan Ayazini'de mermer ocaklarının olduğu bir bölgedir.

Afyonkarahisar'da yoğun yerleşim, 800-1600 m yükseltide toplanmıştır. Afyonkarahisar'a bağlı 499 yerleşmenin 433'ü 900-1300 m yükselti aralığında yer almaktadır. 800 m altında ve 1600 m üzerinde bir yerleşime rastlanılmamıştır. 1400 m ve üzeri alanlar engebenin artış gösterdiği ve iklim koşullarının elverişsizleşmesi ile bu bölgelerde yerleşim seyrektir (Taş ve Yakar, 2009, s.157).

Ayazini'nin bağlı olduğu İhsaniye İlçesi yaklaşık 90.900 hektarlık bir alandır. İlçenin ovaları steplerle, dağlık aları ise meşe ve çam ormanlarıyla kaplıdır. Akarsu bölgelerinde ise söğüt ve kavak ağaçları görülür. Yaın kuruyup, kışın birikintiler görülen sulak alanlar bulunmaktadır. Yakınlarında bulunan Döğer Kasabası sınırlarındaki Emre Gölü, çevredeki en büyük sulama amacıyla yaptırılan gölettir. Ayazini Köyü'nde böyle bir sulama göleti bulunmamaktadır (Url-27).

Afyonkarahisar'ın tarihi köyü olan Ayazini kırsal yerleşimi ve çevresi, dağlık alanlar ve platolardan oluşmaktadır(Şekil 32). Dağlık alanlar, bölgenin kuzeyi ve doğusunda yer alı. Bu bölgeler engebeli topografyaya sahip yüksek rakımlı topraklardır. Bölgedeki tektonik hareketler, platoların hafif eğimli olmasına neden olmuştur. Akarsuların bölgedeki kayaçları aşındırmasıyla kanyon tipi vadiler oluşmuştur. İhsaniye'nin doğusunda yer alan Ayazini topraklarında, tektonk hareketlerle, Ayazini Boğazı oluşmuştur (Özdemir ve Kaymak, 2024, s.57).

Şekil 32: Ayazini Vadisi (a), Ayazini Boğazı (b), Ayazini Kaya Yapıları (c) (Özdemir ve Kaymak, 2024, s.78).

3.2.3 Demografik yapı

Ayazini Köyü, TÜİK 1990 genel nüfus sayımı veri tabanına göre 1484 nüfus ile köy statüsündeyken, 2000 genel nüfus sayımı veri tabanında 1775 nüfus ile belde

statüsünde görülmektedir. 1999'da belde statüsüne geçen Ayazini yerleşimi, 2014'de tekrar köy statüsüne geçirilmiştir (Koç, 2023, s.490).

TÜİK genel nüfus sayıpmı veri tabanına göre en güncel veriler 2000 yılına aittir. Bu verilerde 1775 kişilik nüfusun 879'u erkek, 896'sı kadındır. Aynı kayıtlara göre 640 kişi 0-14, 1028 kişi 15-64, 107 kişi 65+ yaş aralığındadır ve sayıma tabi olan yaş aralığındaki kişilerden yaklaşık %13.92'lik nüfus payı okuma yazma bilmemektedir. Aynı kayıtlardaki bir diğer veri ise, nüfusun yaklaşık %64'ünün ilkokul, %1.5'ü yüksek öğrenim mezunudur.

TÜİK 2000 geneli nüfus sayımı veri tabanına göre 12 ve daha üzeri yaştaki nüfus dağılımı için 1123 kişi işgücü istihdamında, 3 kişinin işsiz statüsünde ve 146 kişi işgücünde olmayan statüde kayıtlıdır. İşgücü istihdamındaki kişilerin 530'u erkek, 593'ü kadındır. Bu veriye dayanarak, yüzdesel anlamda kadınların erkeklerden daha fazla iş hayatında olduğunu görülmektedir. Kadının daha fazla iş hayatında olması kırsal yerleşimlerde gözlenebilir.

3.2.4 Ekonomik yapı

Ayazini, Afyonkarahisar'ın İhsaniye ilçesine bağlı önemli bir yerleşim yeri olup, ilin genel ekonomik yapısına benzer bir profil sergilemektedir. İlde sanayi sektörünün başat unsurlarından biri olan mermercilik, Ayazini ve çevresinde de kendini göstermektedir. Afyonkarahisar genelinde özellikle İscehisar'da yoğunlaşan mermer üretimi, Ayazini ve çevresindeki doğal kaynaklarla birlikte değerlendirildiğinde, bu bölgedeki ekonomik faaliyetlerin önemli bir parçası olabilmektedir. Ayrıca, ilin güçlü tarım ekonomisi doğrultusunda, Ayazini köyü ve çevresinde haşhaş, şekerpancarı ve patates gibi endüstri bitkilerinin yetiştirildiği söylenebilir. Afyonkarahisar genelinde yaygın olarak yapılan besi hayvancılığı, tavukçuluk ve yumurta üretimi, Ayazini'nin kırsal yapısı göz önüne alındığında, bu bölgede de önemli bir geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2024, s.1).

Ayazini, turizm açısından da Afyonkarahisar'ın sahip olduğu potansiyelden payını almaktadır. Bölge, tarihi Frigya vadisi içinde yer almakta olup, binlerce yıllık medeniyetlerin izlerini taşıyan kaya yerleşimleri, kiliseler ve mezar odaları ile kültürel turizme olanak sunmaktadır. Afyonkarahisar'ın termal turizmde sahip olduğu güçlü konum da Ayazini ve çevresi için önemli bir avantajdır. Türkiye'de kaplıca turizminin

merkezlerinden biri olarak kabul edilen ilin bu yönü, Ayazini'ye gelen turistler için tamamlayıcı bir unsur olabilir. Ayrıca, Afyonkarahisar mutfağının UNESCO tarafından tescillenmiş olması, gastronomi turizminin bölgedeki turistik faaliyetlere katkı sunabileceğini göstermektedir. Böylece, Ayazini'nin kültürel mirası, doğal güzellikleri ve ilin genel ekonomik yapısı çerçevesinde tarım, hayvancılık ve turizmden beslenen bir ekonomik yapıya sahip olduğu söylenebilir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2024, s.1).

3.2.5 Tarihsel gelişim ve kültürel yapı

Tarihte Afyonkarahisar halkına 'galip', şehre ise 'Karahisar Sahip' ismi verilmiştir (Özpınar, 2019, s.9). Roma döneminde kentin adının "Akronium" olarak kullanıldığı, bu ismin halk arasında "Akrones" ve "Akroenos" biçimlerinde değişime uğradığı, Bizans döneminde de bu varyasyonların sürdüğü düşünülebilir. Malazgirt Savaşı sonrasında, Sultan I. Mesut'un emriyle Karaşar Türkleri Akronium Kalesi eteklerine yerleşmiş, bu yerleşim sonucunda kale "Karahisar" olarak adlandırılmıştır. Selçuklu veziri Sahib Ata Fahreddin Ali'nin "Sahip" unvanı nedeniyle yöre "Karahisar-ı Sahip" ismini almıştır. Osmanlı arşivlerinde de bu ad kullanılmış olup, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bölge "Afyonkarahisar" ismiyle anılmaya başlanmıştır (Url-29).

Afyonkarahisar'da ilk yerleşim, Afyon Kalesi ve çevresindedir. Bu bölge, Türk hakimiyetine girmeden önce birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetleri Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Selefkoslar, Bergamalılar, Romalılar ve Bizanslılardır. Haçlı Seferleri zamanında Osmanlıların Haçlılarla savaştığı dönemde güç bölünmesinden faydalanmak isteyen Karamanoğulları bazı bölgelere akın etmiş ve yakıp yıkmıştır. II. Mehmed'in Karamanoğulları'na karşı zafer kazanmasıyla Osmanlı hakimiyeti tekrar ele almıştır. Malazgirt Savaşı'ndan (1077) sonra Anadolu'da ilerleyen Türk fetihleri ile Afyonkarahisar Türklerin eline geçmiştir ancak sık sık Bizans saldırılarına uğramış olsa da Miryakefalon Savaşı (1176) ile bu saldırılar sonlandırılmıştır (Uyan, 2000? s.10-11).

Dönemin Selçuklu veziri Afyonkarahisar'ı Sahip Ata Oğulları'na emanet etmiştir. Sahip Ata Beyliği 1341'de Ahmet Bey'in ölümü sonucunda Germiyanoğlu Yakub Bey'e bırakılmıştır. Yıldırım Bayezid Afyonkarahisar'ı 1390'da tekrar Osmanlı hakimiyetine almıştır. Şehir 1833'de, II.Mahmud döneminde ise bir süre Mısır Valisi

İbrahim Paşa'nın eline geçmiştir. Milli mücadele döneminde ise bir süre Yunan işgali altında kalmış olsa da Mustafa Kemal Paşa'nın emrindeki Türk kuvvetlerinin büyük zaferi olan Büyük Taarruz ile 27 Ağustos 1922'de Afyonkarahisar Yunan işgalinden kurtulmuştur (Uyan, 2000?, s.11-12). Bu zaferin anısına, savaşın kazanılmasında sembolik değeri olan, şehrin merkezinde, içinde Mustafa Kemal Atatürk'ün çalışma odası olan Zafer Müzesi bulunmaktadır. 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet kabul edilmiştir ve Anadolu topraklarının sahibi Türkiye Cumhuriyeti olmuştur (Ünal , 2022; Giritli, 1995).

Afyonkarahisar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle, zengin ve çok katmalı bir kültürel mirasa sahiptir. En eski kültür katmanını oluşturan Afyonkarahisar Kalesi ve eteğinde başlayan yerleşime zamanla cami, mescit, çeşme, han, hamam, kervansaray, imaret, zaviye, mektep, türbe vb. birçok yapı eklenmiştir (Uyan, 2000?, s.14). Çok katmanlı bu kültürel toprakların diğer katmanlarından günümüze ulaşmış önemli kültür varlıklarımızdan bazıları Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde de yer alan Gedik Ahmet Paşa Külliyesi, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde Anadolu'nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Hipostil Camileri üst başlığı ile Afyon Ulu Cami, dönemin önemli ticaret ve konaklama yapısı olan Taş Han, Bedesten Çarşısı, geleneksel Afyon evleri ile tarihi sivil mimarlık yapıları, Yedikapılar Manastırı, kervansaraylar, doğal güzellikleri göller, kaplıcalar, Zafer Müzesi binası, modern dönem örneklerinden Ali Çetinkaya Gar Binası, PTT Binası, Büyük Taarruz Şehitliği, birçok şehri çatısı altına alan Dağlık Frigya Bölgesi'dir.

Ayazini Kırsal Yerleşimi

Ayazini, zengin tarihi dokusu ve doğal peyzajı ile kırsal miras değeri yüksek bir bölgedir. Frig, Roma ve Bizans dönemlerine ait kaya yerleşimleri, anıtsal mezarlar ve nekropolis alanları, bölgenin binlerce yıllık geçmişini gözler önüne sermektedir. Volkanik tüf kayalıklara oyulmuş çok katlı yerleşimler, tapınak formundaki mezarlar ve dini yapılar, geçmiş uygarlıkların yaşam biçimlerini, inanç sistemlerini ve mimari geleneklerini yansıtmaktadır. Özellikle Frig geleneğini sürdüren mezar mimarisi, Roma ve Bizans dönemlerinde de devam etmiş, böylece farklı kültürel katmanlar iç içe geçmiş bir peyzaj oluşturmuştur.

Kırsal mimari, insan ve doğa arasındaki etkileşimin en somut göstergelerinden biridir ve kültürel peyzajın ayrılmaz bir parçasıdır. Ayazini'deki kaya oyma yerleşimler,

mezarlar ve dini yapılar, bölgenin coğrafi özelliklerine uygun şekilde şekillendirilmiş olup, doğayla uyumlu bir yaşam biçimini ortaya koymaktadır. İnsanların tüf kayalıkları oyarak oluşturduğu çok katmanlı yapılar, çevreyle bütünleşen sürdürülebilir bir mimari anlayışının ürünüdür. Bu yapıların doğal malzemelerle şekillendirilmesi, iklim koşullarına uyum sağlaması ve çevreye zarar vermeden uzun süre kullanılabilmesi, kırsal mimarinin ekolojik ve kültürel açıdan neden önemli olduğunu gösterir.

Ayazini'de insan ve doğa arasındaki ilişki, sadece mimari dokuda değil, aynı zamanda yaşam biçiminde de kendini göstermektedir. Kayalık alanlara inşa edilen yerleşimler, topografyaya uyum sağlamış, doğal kaynakları en verimli şekilde kullanarak yaşamı sürdürülebilir hale getirmiştir. Frig, Roma ve Bizans dönemlerinden günümüze kadar uzanan bu yapıların halen köy yaşamıyla iç içe olması, kültürel peyzajın yaşayan bir miras olarak devam ettiğini gösterir. Bölgedeki kırsal doku, hem tarihi hem de doğal değerlerin korunmasını sağlayarak, geçmişin izlerini günümüz insanına aktaran bir köprü işlevi görmektedir. Ayazini'de doğa, insan ve çevre birbirini besleyen unsurlar olarak varlığını sürdürmekte, bu da bölgeyi sadece tarihi değil, aynı zamanda ekolojik ve sosyo-kültürel açıdan da önemli kılmaktadır.

Ayazini yerleşiminde mevcut kaynaklara göre bilinen en eski uygarlık Hititlerdir. Hititlerden sonra bu topraklarda, Frigler, Lidyalılar, Helenler, Romalılar, Bizanslılar, Osmanlılar ve Türkler hüküm sürmüştür. Ayazini yerleşimi, 1934 tarihli Taşpınar Dergisi'nde Ayazma ismiyle anılmıştır (Bozdağ 2009'dan aktaran Koç, 2023 s.488).

Koç (2023), Ayazini yerleşimini altı tarihsel dönemde ele almıştır: Tektonik Dönem, Frig Kaya Oyma Dönemi, Roma ve Bizans Kaya Oyma Dönemi, Taş Yapı Dönemi (Selçuklu-Osmanlı-Erken Cumhuriyet), Koruma Dönemi ile Turizm ve Markalaşma Dönemi (488). Koç'a (2023) göre, yerleşim alanının oluşumu M.Ö. 6. yüzyıldan önceki Tektonik Dönem'e dayanmaktadır; bu süreçte rüzgar, sel ve volkanik hareketlerin etkisiyle bölgeye özgü tüf ve kaya oluşumları, vadiler ve yaylalar meydana gelmiştir (488). Friglerin egemen olduğu M.Ö. 6.–4. yüzyıllar arasındaki Kaya Oyma Dönemi'nde (Şekil-33) kutsal alanlar, tapınaklar, katlı kaya yerleşimleri ve mezarlar aracılığıyla yerleşik yaşamın izleri görülmektedir. Güneye yönelmiş kaya oymaları, iklimsel konfor arayışını yansıtır (488-489). M.Ö. 4.–11. yüzyıllar arasında Roma ve Bizans dönemlerinde ise Frig kaya oyma geleneği sürdürülmüş, mevcut kalıntılar üzerine yeni yaşam alanları inşa edilmiştir (489).

Şekil 33: Eski Ayazini Fotoğrafları (Salt Dijital Arşiv, 1996?, URL-55).

Ayazini kaya evleri, Erken Bizans Dönemi'nde tüften oluşan kayalıkların oyulmasıyla yerleşim yeri haline getirilen yapı topluluklarıdır (İçlek, 2019, s.20). Bu yapılar birbirinden farklıdır, bunun nedeni muhtemelen yerleşim haline getirilmek istenen kayanın fiziki durumunun farklı olmasından kaynaklanmıştır. Bazıları tek, bazıları katlı veya yan yana dizilmiş hacimlerden oluşur. Bazı evlere taş basamaklarla ulaşılır. Bazı evler ise birbiri arasında geçişler bulunduran mekânlardır (İçlek, 2019, s.20). Odalarda taş sekiler, nişler ve zeminde gıda depolamak için az derinlikli çukurlar bulunur.

Evcim'e (2016) göre, Bizanslılar Frig Bölgesi'ndeki mevcut yerleşimleri Hristiyan inancına göre yeniden düzenlemiş, kendi plan tiplerine uygun yapılarla bu alanları dönüştürmüşlerdir. Örneğin, Frig Dönemi'ne ait Küçük Kapıkaya Anıtı'nda yer alan Kibele figürü kaldırılmış, yerine niş çevresine haç motifleri kazınarak alan Hristiyan sembolleriyle yeniden şekillendirilmiştir. Bu durum, Bizanslıların Friglerden kalan mekânları kullanarak yeni işlevlerle uyarladığını göstermektedir (864).

Ayazini'de tahminen Doğu Roma Dönemi'ne ait günümüze ulaşan başlıca kültür miraslarından Oyma Kilise, en dikkat çeken yapılardandır. Yöre halkı tarafından gavur hamamı olarak bilinmektedir. Oyma Kilise'nin yıkılmış altı direği bulunur. Kilisede haç kabartması ve yazılar dikkat çekmektedir. Ayrıca kilise akustik açıdan da oldukça iyidir. Tek parça bir kayadan oyularak inşa edilmiştir. Oyma Kilise'nin bulunduğu alan Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan askerlerince kullanılmış olup dini ve askeri törenleri

burada yapılmıştır (İçlek, 2019, s.18-19). Ayazini'deki 12 kilise ve şapel, bu yerleşimin, Hristiyanlığın gelişiminde önemli bir merkez olduğunu düşündürür. (Koç, 2023, s.489).

Selçuklu, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi olarak ele alınan 11. yüzyıldan 1960'a kadar olan dönemde mevcut kaynaklara göre bu yerleşimin gelişim gösterdiğine dair güçlü kanıtlar görülememiştir. Günümüze ulaşmış yapılar incelendiğinde, bu yapılarda taş malzemenin kullanılması bu döneme aittir. Bu dönemde kaya mekânları ve yerleşim yapılarının birlikte kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönem yerleşme açısından Erken Cumhuriyet Plansız Dönem olarak ele alınmıştır. 1960-2013 yılları ise Cumhuriyet Planlı Dönemi'dir. 1960-1990 yılları arasında bu bölgenin yerleşik nüfusu artış göstermiştir ve yayılım güneye doğru gerçekleşmiştir. Ayazini'nin tarihsel dönemlerinden sonuncusu 2013'den sonraki dönemi ele alan Turizm ve Markalaşma Dönemi'dir. Ayazini'nde kültürel miras değerleri'ni korumaya önem verilmiş, gerekli uygulamalara başlanmış, yerel halkında eğitilmesini de içeren bir dönemdir (Koç, 2023, s.489-491).

Ayazini, doğayla kurulan ilişkinin ve geçmiş kültürlerin bıraktığı arkeolojik mirasın her yönüyle gözlemlenebildiği özgün bir kırsal yerleşim örneğidir. Tarihsel sürekliliği ve katmanlı yapısı, doğayla uyumlu kırsal mimarisini, anıtsal kaya mezarları ve nekropolis alanları, çok katmanlı kaya yerleşimler, dini ve sosyal açıdan önem arz eden yapıları, geleneksel kırsal yaşam sürekliliği ve insan-doğa-çevre ilişkisi değerleri ile Ayazini, sadece bir arkeolojik alan olmaktan çıkarıp, geçmişten günümüze uzanan yaşayan bir kültürel peyzaj haline gelmiştir.

3.3 Ayazini Kırsal Yerleşiminin Kültürel Peyzaj Karakteri

Peyzaj karakteri, bir bölgedeki doğal ve kültürel unsurların birleşimiyle oluşan, o yere özgü fiziksel ve kültürel kimliği yansıtan ayırt edici bir bütündür. Peyzaj çerçevesinde, karakterin belirlenmesi; alanın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrim, estetik nitelikleri, antropolojik ve etnolojik değerleri, geleneksel yaşam biçimlerinin varlığı ve temsil gücü gibi çeşitli ölçütlerle yapılmaktadır. Doğal unsurlar ile kültürel yapıların uyumu, geleneksel arazi kullanımı, yapılaşma biçimi ve yerel yaşam pratikleri, bir bölgenin peyzaj karakterini oluşturan temel bileşenlerdir. Peyzaj karakterinin anlaşılması, yalnızca mevcut durumu değil, aynı zamanda alanın

geçmişten bugüne geçirdiği dönüşüm süreçlerini ve gelecekte karşılaşabileceği değişimleri de değerlendirme imkanı sunar (Kanabakan, 2024, s.1).

Kültürel peyzajlar, kırsal, kentsel, endüstriyel ve tarımsal gibi alt türlerde incelenebilirken; tarihi peyzaj karakteri, bir veya birden fazla döneme ait insan etkinliklerinin peyzaj üzerindeki izlerini taşır. Yerleşim düzeni, arazi sınırları, binalar, anıtlar, taş ocakları, yollar ve benzeri unsurlar, tarihi karakterin bileşenleri arasında yer almaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa Peyzaj Sözleşmesi bağlamında, doğal, yarı doğal, kentsel ve kırsal tüm peyzaj alanlarının tanımlanması, korunması ve yönetilmesi yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu doğrultuda kültürel peyzaj karakterinin belirlenmesi, yalnızca bilimsel bir analiz değil, aynı zamanda koruma ve planlama süreçlerine yön veren stratejik bir araç olarak kabul edilmektedir (Kanabakan, 2024, s.1-2).

Kültürel peyzaj kavramının oluşumu ve kapsadığı bileşenler, bu çalışmanın 2.2.1. bölümünde açıklanmıştır. 2.2.1. bölümdeki kavramsal perspektif dikkate alınarak Ayazini'nin kültürel peyzaj değeri ve bu değerin var olduğu kültürel peyzaj karakteri bu bölümde ele alınacaktır.

UNESCO'nun 1992 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi'ne "kültürel peyzaj" kavramını dahil etmesiyle birlikte, doğa ve insan etkileşimiyle şekillenmiş alanların uluslararası düzeyde korunması hukuki bir zemine oturtulmuştur. Bu çerçevede kültürel peyzaj, yalnızca fiziksel bir çevreyi değil; doğal çevrenin sunduğu fırsat ve kısıtlamalarla biçimlenmiş, sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler altında evrilmiş insan yerleşimlerini de kapsamaktadır.

Ayazini yerleşimi, bu tanım doğrultusunda doğa ve insanın ortak üretimi olarak bir kültürel peyzaj örneği sunmaktadır. Bölgede yer alan peribacaları, jeolojik oluşumlar ve kaya oyma yapılar gibi doğal ve kültürel ögelerin bir arada bulunması, alanın yalnızca doğal güzellik açısından değil, kültürel değer açısından da anlamlı bir bütünlük oluşturduğunu göstermektedir.

Ayazini, fiziksel çevresiyle olduğu kadar, yaşayan gelenekleri ve toplumsal bellekteki yeriyle de UNESCO'nun kültürel peyzaj kriterlerine uygun çok katmanlı bir miras alanı olarak değerlendirilebilir. Alanın korunması, yalnızca geçmişin izlerini sürdürmekle kalmayıp, bu mirasın günümüz kırsal yaşamıyla nasıl bütünleştiğini anlamak açısından da büyük önem taşımaktadır.

Çalışmanın 2.2.3. bölümünde ise kültürel peyzaj alanında çalışmalar yapan önemli kurum ve kişilerin oluşturduğu kriterler ele alınmıştır.

Ayazini, sahip olduğu doğal ve kültürel katmanlar açısından IUCN (2001), UNESCO (2003) ve Madran & Uysal (2018) tarafından tanımlanan kültürel peyzaj kriterlerini büyük ölçüde karşılamaktadır (Şekil-34). IUCN'nin vurguladığı "olağanüstü peyzaj nitelikleri" ve "insan-doğa etkileşimi" açısından değerlendirildiğinde, Ayazini, geçmiş medeniyetlerin doğal kaynaklarla kurduğu ilişkilerin izlerini taşıyan, insan eliyle biçimlendirilmiş kaya oyma yapılar ve bu yapıların çevrelediği topoğrafik formlarla şekillenen bir peyzaj sunmaktadır. Aynı zamanda, alanın sürdürülebilir arazi kullanımı, geleneksel tarım ve kırsal yerleşim pratiklerinin günümüzde de sürdürülüyor olmasıyla desteklenmektedir. IUCN'nin altını çizdiği bir diğer unsur olan tarihsel olarak doğa bilimlerine katkı sağlayan alan olma niteliği ise, Ayazini'nin jeolojik oluşumları ve arkeolojik içeriği ile bilimsel araştırmalar açısından önemli bir potansiyel taşıdığını göstermektedir.

UNESCO (2003) kriterleri doğrultusunda bakıldığında Ayazini; peyzaj içindeki su varlığı, ormanlık ve kayalık alanlar, yaşam/arazi kullanımının sürekliliği ve tarım faaliyetlerinin varlığı gibi nitelikler sayesinde hem doğal çevreyi hem de insan faaliyetlerini içeren çok katmanlı bir peyzaj yapısı sergilemektedir. Yerleşimin estetik kalitesi, topoğrafya ile uyumlu yerleşim planı ve kaya mimarisiyle öne çıkarken, bu yapıların günümüz geleneksel yaşam dokusuyla iç içe geçmiş olması, alanın organik olarak gelişen kültürel peyzaj sınıfına dahil edilmesini mümkün kılmaktadır.

Ayazini; jeolojik oluşumları, kültür varlıkları, estetik değerleri, geleneksel kırsal yaşamla arkeolojik alanların bütünleşmesi, yerel üretim kültürünün sürdürülebilirliği, simgesel ve manevi değerleriyle yalnızca korunması gereken bir arkeolojik alan değil, aynı zamanda yaşayan bir kültürel peyzaj örneğidir.

IUCN (2001)	UNESCO (2003)	MADRAN VE UYSAL (2018)
IUCN, 2001, s.3-4	Fowler, 2003, s.30	Güler, 2018, s.143
Yabani doğadaki biyolojik çeşitliliğin korunması	Dağ veya dağlık alanlar bulundurması	Alanın fosil yatağı olması
Tarım sistemindeki biyolojik çeşitliliğin korunması	Peyzaj içindeki su varlığı	Alanın özel jeolojik oluşumlar içermesi
Olağanüstü bitki örtüsü varlığı	Peyzaj içindeki ormanlık alanlar, önemli kayalıklar, sulama yöntemleri, göl/ nehir/ deniz alanları içermesi	Alanda özel bitki türlerinin yer alması
Sürdürülebilir arazi kullanımı	Estetik kaliteye sahip olması	Alanın biyocoğrafik koşullar, ekosistemler, doğal vejetasyon potansiyeli, fauna vb. özel biyolojik değerlere sahip olması
Olağanüstü peyzaj nitelikleri (İnsan-doğa etkileşimi)	Yapı büyüklüğü	Alanın taşınmaz kültür varlığı içermesi
İnsanın doğayla kurduğu olağanüstü ilişki (Geçmiş medeniyetler ile doğal kaynak ilişkisi)	Yaşam/arazi kullanımının sürekliliği	Alanın kültürel varlık içermesi
Tarihsel açıdan doğa bilimlerinde önemli keşiflerin gerçekleşmesi	Peyzaj unsuru olarak park ve bahçeler bulundurması	Alanın estetik değer taşıyor olması
	Endüstri alanı olması	Alanın üretim kültürünün özel örneklerini içermesi ve özel bir yaşam biçiminin ürünü olan özel tarım ürünlerinin yer alması
	Tarım faaliyetlerinin varlığı	Alanın ender olma özelliği içeriyor olması
	Milli bir park veya korunan bir alan içinde olması	Alanın doğa tarihinde simge olması
	Peyzaj içindeki kırsal alanlar	Alanın kaybolmaya yüz tutmuş değerler içeriyor olması
	Bir topluluk için önemli değerler barındırması	Alanın dini referans, mitolojik referans, adet ve geleneklerle ilgili referans, tarihi bir olay ve etkinlikle beraber olmak gibi çevredeki yaşamdan referanslar alması.
	Yerel nüfusun yönetimi	
	Düşman güçlere rağmen düzenin hayatta kalması	
	Önemli bir kutsallık/ maneviyat içermesi	

Şekil 34: Ayazini'nin Sahip Olduğu Kültürel Peyzaj Değerlerinin Kültürel Peyzaj Kriterleri Tablosundaki Değerlerle Karşılaştırılması (2025).

3.3.1. Kültürel peyzaj alanındaki koruma sınırları

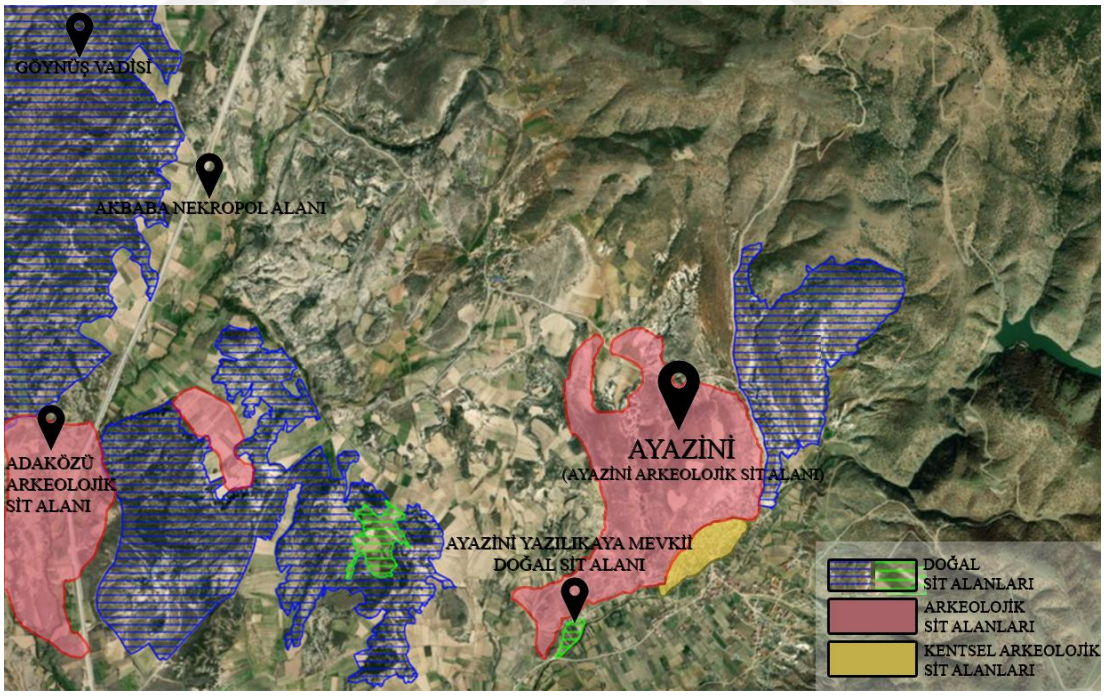
Dağlık Frigya, Türkiye'nin batı kesiminde, Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya illerini kapsayan geniş bir coğrafyada konumlanmakta olup, sahip olduğu tarihsel, kültürel ve mimari miras ile Anadolu arkeolojisinin en özgün alanlarından biridir. Bu bölgenin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dahil edilmesi, yalnızca ulusal değil, küresel ölçekte de taşıdığı kültürel önemin göstergesidir.

Frigya Uygarlığı'nın dini, sosyal ve politik yaşamına dair çok katmanlı veriler sunan Dağlık Frigya, özellikle Ayazini Köyü çevresinde yoğunlaşan kaya yerleşimleri, mezar yapıları, anıtsal fasadlar ve kült alanları ile dikkat çeker. Bölgedeki kaya mimarisi, doğrudan ana kayaya oyularak inşa edilmiş olup, özgün plan tipolojileri ve yüzey bezemeleriyle antik Anadolu mimarisine özgü nitelikler taşır.

Ayazini, bölgenin en karakteristik yerleşimlerinden biri olarak, Frig döneminden Roma ve Bizans dönemlerine kadar kesintisiz yerleşim görmüş; kaya mezarları, şapel, kilise yapıları ve sivil mimarlık örnekleri ile benzersiz bir arkeolojik peyzaj sunmaktadır. Bu çok katmanlı tarihsel doku, yalnızca arkeolojik açıdan değil, aynı zamanda dini mimarlık tarihi bakımından da yüksek öneme sahiptir.

Dağlık Frigya'nın peyzajı ile bütünleşik mimari mirası, yalnızca anıtsal yapılarda değil, aynı zamanda bu yapıların yer aldığı doğal topoğrafyayla kurduğu ilişki bağlamında da değerlidir. Kaya anıtları ve tapınma alanları, dönemin inanç sistemlerini anlamada anahtar rol oynamakta ve doğa ile kültürün iç içe geçtiği özgün bir kültürel peyzaj sunmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dahil edilmesi, bu çok katmanlı ve özgün kültürel alanın korunması, belgelenmesi ve uluslararası düzeyde tanıtılması açısından büyük bir fırsat teşkil etmektedir. Bu tür alanların kalıcı listeye alınması, yalnızca akademik çevreler için değil, kültürel turizm, yerel kalkınma ve miras yönetimi açısından da stratejik öneme sahiptir.

Şekil 35: Ayazini ve Yakın Çevresindeki Sit Alanları (ÇŞB; Url-43; Koç, 2023, s.487; Egeplan, 2014 Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir).

Frig etkisi görülen ve kırsal yerleşimin devam ettiği bu alanlar, arkeolojik ve doğal öneme sahiptir. Ayazini'de ise diğer Frig yerleşimleri gibi arkeolojik ve doğal varlıklar bulunmakta ve bu varlıklarla, köyün devam eden geleneksel varlığı girift haldedir.

Şekil 37: Köy Mezarlığı (2025).

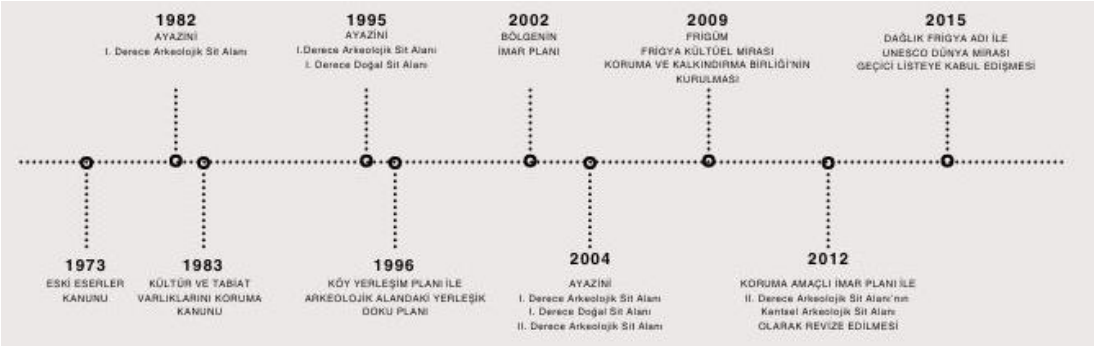
Köyün mezar alanı, konut yapıları, tarım alanları gibi bir çok kırsal yerleşim ögeleri, eski medeniyetlerin kalıntıları ile beraber kullanılmaktadır. Hem birbirlerini değiştirmekte hem de bir çok kültürel katmanı harmanlamaktadır.

25.04.1973'de kabul edilen 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nda sit, tarihi sit, arkeolojik sit (ören yeri) ve tabii sit kavramlarını açıklamıştır. Buna göre arkeolojik sit (tarihi şehir kalıntısı, ören yeri); antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan alanlardır (06.05.1973 tarihli T.C. Resmi Gazete, s.1). Bu kanuna dayanarak Ayazini, 1982 yılında I. Derece Arkeolojik Sit ilan edilmiştir (Afyonkarahisar Müze Arşiv Kayıtları) (Şekil-35).

1983 yılında ise Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabulünden sonra 1995 yılında Ayazini I. derece arkeolojik sit ve I. derece doğal sit olarak kayıt altına alınmıştır. 1996 yılında köy yerleşim planı oluşturulmuştur ve arkeolojik sit alanı içinde kalan yerleşik dokunun planı hazırlanmıştır(Afyonkarahisar Müze Arşiv Kayıtları).

1999'da Ayazini belde statüsü edinmiştir ve 2002'de bölgenin imar planı oluşturulmuştur. 2004 yılında sit alanı sınırları ve niteliği değiştirilmiş olup Ayazini'de I. derece arkeolojik sit alanı ve I. derece doğal sit alanına, II. derece arkeolojik sit alanı

statüsü eklenmiştir. 2006 yılında ilave imar planı (Şekil-38) hazırlanmıştır (Afyonkarahisar Müze Arşiv Kayıtları).

Şekil 38: Ayazini Yasal Durumunun Kronolojik Anlatımı (2025).

Sit alanı sınırlarının ve niteliklerinin netleşmesi bölgenin koruma faaliyetlerini arttırmaya başlamıştır. Frigya kültürel mirasını korumak ve kalkındırmak üzere FRİGKÜM (Frigya Kültürel Mirası Koruma ve Kalkındırma Birliği) 2009 yılında kurulum izni almıştır (Afyonkarahisar Müze Arşiv Kayıtları).

Koruma amaçlı imar planı ise elde edilen verilere göre ilk defa 2012 yılında hazırlatılmıştır. 2004 yılında II. derece arkeolojik sit alanı olarak değerlendirilen bölge yine 2012'de kentsel arkeolojik sit statüsüne değiştirilmiştir (Afyonkarahisar Müze Arşiv Kayıtları).

2015'te Dağlık Frigya adıyla UNESCO Geçici Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır (Url-44). 2017'de koruma amaçlı imar planı revize edilmiştir (Afyonkarahisar Müze Arşiv Kayıtları).

Dağlık Frigya'nın, geçici listeye alınması için taşıdığı evrensel üstün değer gerekçeler:

- (ii)[16] Kültürel etkileşim: Frigler, düz çatılı yapılarda çatı kaplama teknolojisini geliştirmiş, Hellen tapınaklarına öncülük eden cephe elemanları kullanmışlardır. Tümülüs mimarisini Anadolu'ya taşımışlardır.

[16] UNESCO kriter seçimine göre ''ii'', mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımındaki gelişmeler üzerine, belirli bir zaman diliminde veya dünyanın kültürel bir alanında insan değerlerinin önemli bir alışverişini sergilemek (Url-45)

- (iii)[17] Dinsel gelenekler: Kybele kültüne adanmış, ikonografik açıdan zengin kaya anıtları dini yaşamı yansıtmaktadır.
- (iv)[18] Anıtsal mimari: Yazılıkaya Midas, Maltaş, Aslankaya gibi anıtlar geometrik süslemeler, alınlıklar ve akroter detaylarıyla öne çıkar. Ayrıca Balkayası Anıtı, boyalı süslemelere sahip ilk örnektir.

değerleri ile seçilmiştir (Url-9).

Bu bağlamda, Dağlık Frigya'nın Afyonkarahisar topraklarındaki en önemli merkezlerinden biri olan Ayazini, bölgenin tarihsel ve mekânsal sürekliliğini en iyi yansıtan yerleşim alanlarından biridir. Ayazini'yi diğer Frig yerleşimlerinden ayıran temel unsur, arkeolojik miras ile güncel kırsal yaşam pratiklerinin aynı coğrafi ve kültürel zemin üzerinde birlikte varlığını sürdürmesidir. Bu özelliğiyle Ayazini, sadece antik dönemden günümüze ulaşan mimari ve arkeolojik kalıntıların korunmasıyla sınırlı kalmamakta; geleneksel üretim biçimleri, mekânsal örgütlenme ve sosyal yaşam pratikleriyle süreklilik arz eden bir kırsal yaşam kültürünü de temsil etmektedir.

Doğal topoğrafya ile insan yerleşiminin tarihsel etkileşimini gözler önüne seren bu çok katmanlı yapı, sadece geçmişin izlerini değil, bugünün toplumsal dinamiklerini de içinde barındırmakta; böylece kültürel mirasın hem korunması hem de sürdürülebilirliği açısından önemli bir model oluşturmaktadır.

3.3.2. Ayazini kültürel peyzaj alanının doğal bileşenleri

Türkiye, Alpin sıradağlar kuşağında yer almakta olup, kuzeyde Avrasya, güneyde ise Afrika ve Arabistan levhalarının arasında yer alır. Bu konum, Türkiye'yi yoğun tektonik hareketlere açık hale getirmiştir. Anadolu levhası, sıkışma nedeniyle batıya doğru hareket ederken doğuda sıkışma, batıda ise gerilmeye bağlı açılma süreçleri yaşanmıştır. Bu jeodinamik süreçler sonucunda Türkiye, karmaşık bir jeolojik yapıya sahip olmuş, bu yapıyı oluşturan metamorfik masifler, Neotetis okyanusunun evrimiyle şekillenmiştir. Türkiye'deki yer kabuğu parçaları Paleozoik öncesinden itibaren oluşmaya başlamış ve bu süreçte tortul birikimler, kıvrılmalar, volkanik

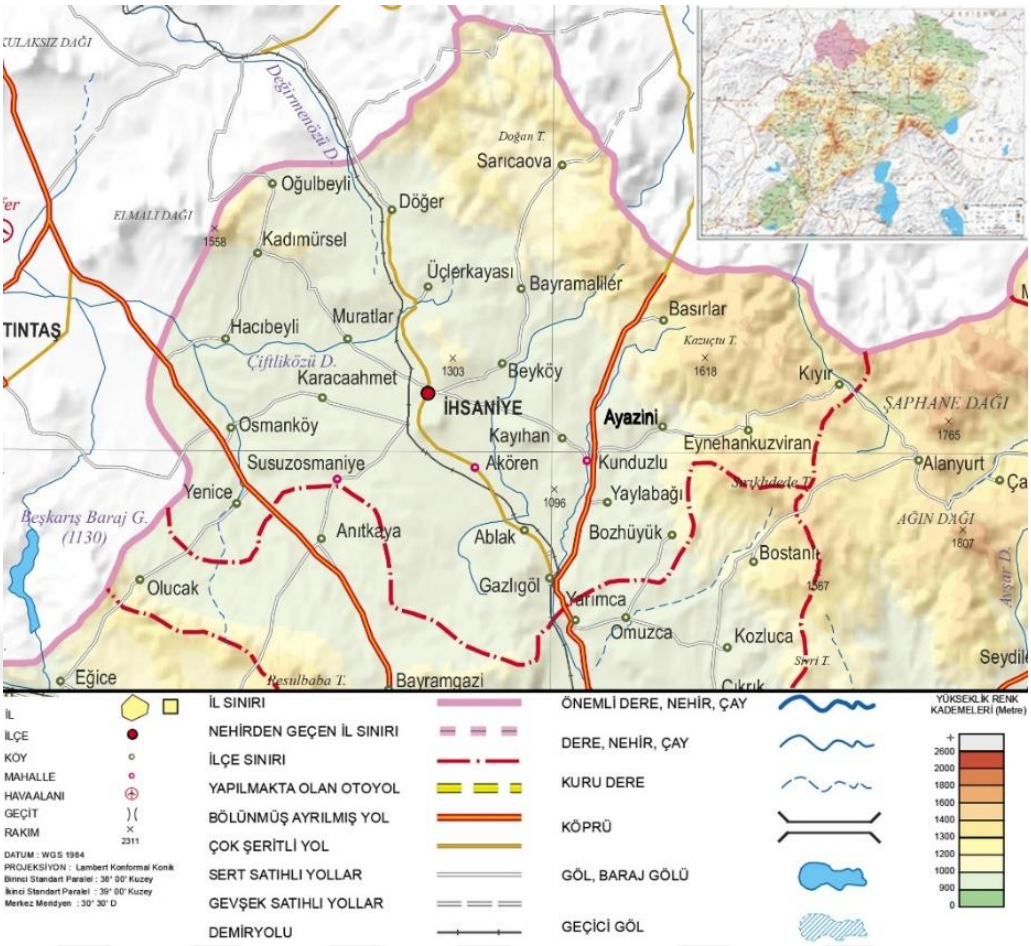
[17] UNESCO kriter seçimine göre ''iii'', yaşayan veya kaybolmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete dair benzersiz veya en azından istisnai bir tanıklık taşımak (Url-45)
[18] UNESCO kriter seçimine göre ''iv'', insanlık tarihinde önemli aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari veya teknolojik topluluk veya peyzajın olağanüstü bir örneği olmak (URL-45)

faaliyetler ve metamorfizma olayları yaygın şekilde görülmüştür (Sönmez ve Dölek, 2025, s. 9-12).

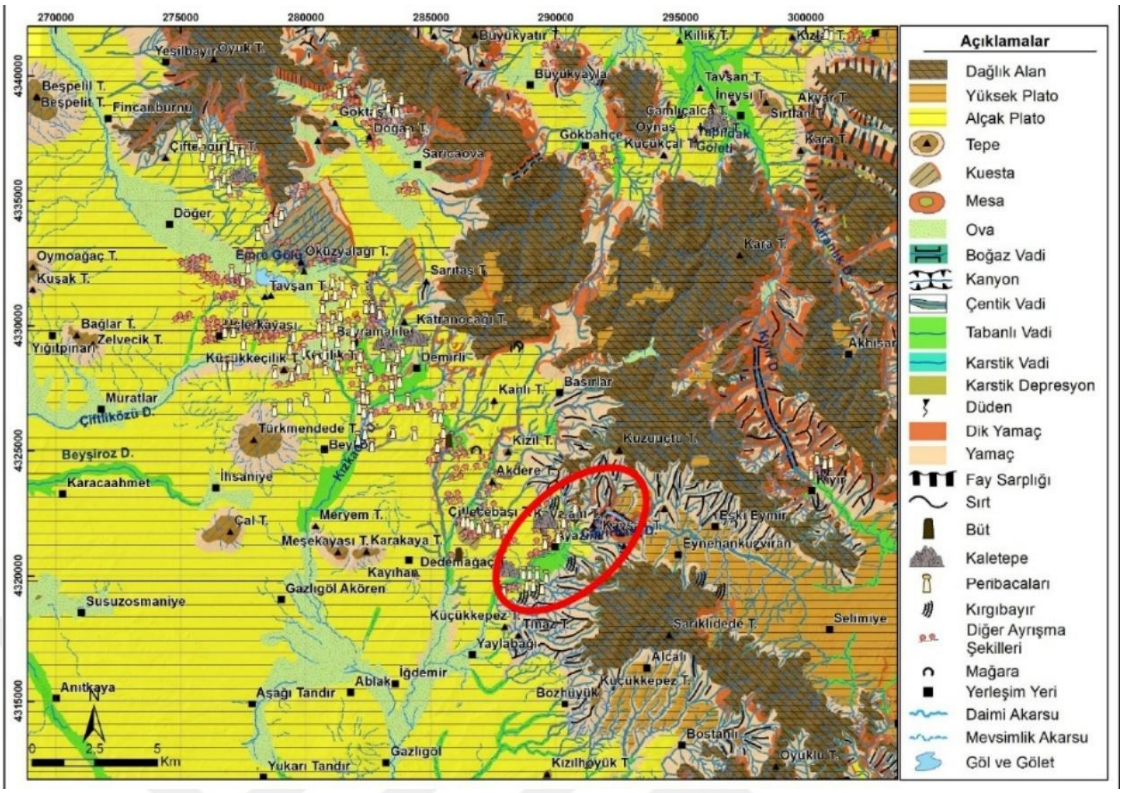
Şekil 39: Sıtmapınar Mevkii (2025).

Jeomorfolojik olarak Türkiye, dağlar, platolar ve ovalardan oluşan karmaşık bir topografyaya sahiptir. Bu çeşitlilik, yerin iç dinamikleri olan orojenik (dağ oluşumu), epirojenik (genel yükselme/çökme), faylanma ve volkanik faaliyetlerle açıklanabilir. Türkiye'de Neotektonik dönemle birlikte aktif faylar boyunca yoğun deprem aktivitesi, volkanik dağların şekillenmesi (Ağrı, Erciyes vb.) ve batıda horst-graben sistemleri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda geçmişteki deniz ilerlemeleri (transgresyon) ve çekilmeleri (regresyon) sonucunda alüvyon ovaları, delta sistemleri ve kıyı şekilleri gelişmiş; bu süreçler Türkiye'nin günümüzdeki yer şekillerini belirlemiştir (Sönmez ve Dölek, 2025, s. 19-22).

Şekil 40: İhsaniye Fiziki Haritası (Url-30 Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir).

Ayazini kırsal yerleşiminin içinde olduğu, Afyonkarahisar'ın kuzeyinde yer alan İhsaniye ilçesi, jeolojik ve jeomorfolojik açıdan Türkiye'nin en dikkat çekici sahalarından biridir. İlçe, Alt Miyosen dönemine tarihlenen tüf ve ignimbiritlerin yaygın olduğu, yaklaşık 243 km²'lik bir piroklastik alan üzerine kuruludur. Bölge temelinde Paleosen ve öncesine ait metamorfik kayaçlar (mermer, şist, gnays, kuvarsit) ile ofiyolitik melanjlar yer almakta; bu temel üzerine Neojen'e ait tortul ve volkanik birimler gelmektedir. Kuvaterner dönemine ait yamaç molozları ve alüvyonlar ise en genç jeolojik birimleri oluşturmaktadır. Sahanın kuzey ve doğu kesimleri yüksek ve engebeli dağlık alanlarla, güney ve batı kesimleri ise hafif eğimli plato yüzeyleriyle karakterize edilmiştir. Bu yüzeyler, akarsuların etkisiyle parçalanarak mesa ve bütler, kuestalar, kanyon vadiler ve tektonik kökenli depresyonlarla şekillenmiştir (Özdemir ve Kaymak, 2024, s. 57-58).

Şekil 41: Ayazini ve Çevresinin Jeomorfoloji Haritası (Özdemir ve Kaymak, 2024, s.58).

Ayazini köyü ve çevresi, İhsaniye ilçesinin jeomorfolojik çeşitliliğini (Şekil-41) temsil eden en önemli alt bölgelerden biridir. Ayazini Vadisi ve Boğazı, flüvyal ve tektonik süreçlerin etkisiyle oluşmuş, antesedant özellikler sergileyen dar geçitlerdir. Bölgede kornişli tüf yamaçlar, peribacaları, tafoni, sütun yapılar ve dengede duran kayalar gibi hem makro hem de mikro ölçekli çok sayıda özgün yer şekli gözlemlenmektedir. Bu jeomorfositler, yalnızca doğal süreçlerin değil, aynı zamanda kültürel izlerin de ürünüdür. Kaya yerleşmeleri, mezarlar, kiliseler ve anıtlar gibi Frig, Roma ve Bizans dönemlerine ait arkeolojik miras unsurları da jeomorfolojik formlarla iç içe geçmiş durumdadır. Ayazini çevresi, bilimsel, estetik, kültürel ve jeoturizm değeri yüksek bir jeomiras alanı olarak tanımlanabilir (Özdemir ve Kaymak, 2024, s. 54-59).

Şekil 42: Ayazini Sınırları (İçlek, 2019 Üzerine Google Earth Verileri Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir).

Ayazini ve çevresi, Dağlık Frigya floristik bölgesi içinde yer almakta olup, zengin ve çeşitli bitki örtüsüyle dikkat çeker. Bölge, İran-Turan fitocoğrafik bölgesi sınırları içerisinde yer almakta ve bu özelliğiyle step ve yarı-kurak bozkır bitki örtüsünün baskın olduğu bir karakter sergilemektedir. Bitki örtüsü; düzlükler, bozkırlar, kayalık yamaçlar ve tarım alanlarıyla iç içe geçmiş, çalılık ve ormanlık alanlarla çeşitlenmiş mozaik bir yapıdadır. Ayazini civarında yaygın olarak görülen bitki örtüsü içerisinde *Pinus nigra*, *Quercus* türleri, step formasyonunu oluşturan *Astragalus*, *Stipa* ve *Thymus* gibi türler öne çıkar (Sezer vd., 2017, s163-183).

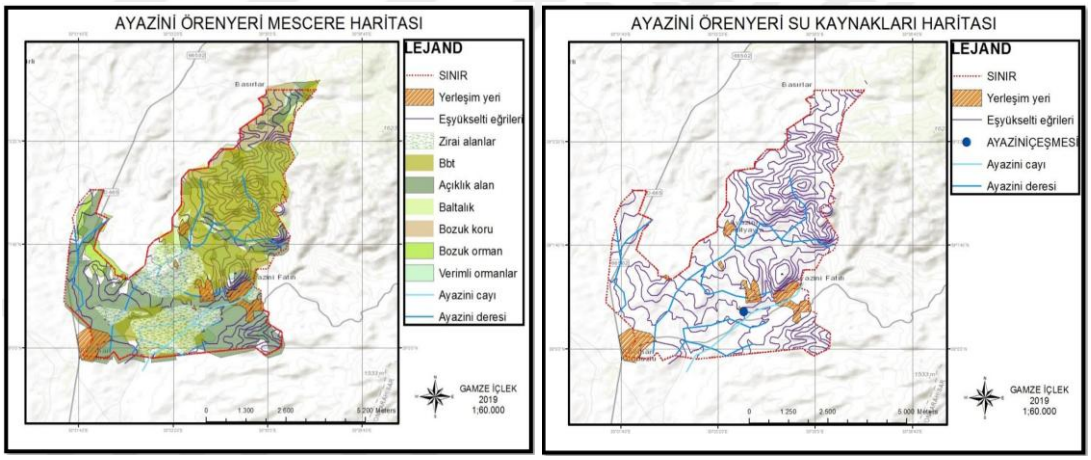

Şekil 43: Ayazini Vadisi Yerleşmeleri Özdemir ve Kaymak, 2022, s. 4180).

Ayazini ve çevresi, orman, çalı ve antropojen steplerden oluşan karma bir bitki örtüsüne sahiptir. Bölgedeki bitki örtüsünün dağılımı; iklim, topoğrafya ve toprak

özelliklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Özellikle Erenler Tepesi meşe ormanlarıyla kaplıdır; ancak ormanların tahrip edildiği alanlarda laden ve çalılık formasyonları gelişmiştir. Nemli alanlarda söğüt (Salix alba) ve kavak türleri yaygın olarak bulunurken, insan etkisiyle bozulan bölgelerde antropojen step formasyonu hakimdir. Frig Vadisi'nde yaygın olan ağaç türleri arasında Prunus divaricata, Quercus cerris, Pinus nigra, Juniperus foetidissima ve Quercus pubescens öne çıkmaktadır. Çalı formasyonları ise Rosa canina, Colutea cilicica ve Jasminum fruticans gibi türlerden oluşmaktadır. Otsu bitki çeşitliliği oldukça fazladır; Astragalus flavescens, Verbascum lasianthum, Crocus chrysanthus, Thymus zygioides gibi step karakterli türler bu alanlarda yaygın olarak gözlemlenmektedir (İçlek, 2019, s.40-41).

Ayazini Örenyeri'nin toplam yüzölçümü 4226.4 hektardır. Arazi kullanım dağılımı da bitki örtüsünün çeşitliliğini yansıtır; alanın %32'si açıklık, %24'ü verimli orman, %8'i baltalık, %5'i bozuk orman, %4'ü bozuk koru ve %27'si bozuk baltalık-toprak (bbt) alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca 2800 hektarlık alan serbest otlatma, 301 hektarlık kısmı yasak otlatma ve 1124 hektarı planlama dışı alan olarak ayrılmıştır (İçlek, 2019, s. 41).

Şekil 44: Ayazini Mescere Haritası, Ayazini Su Kaynakları Haritası (İçlek, 2019, s.42-43).

Yılmaz'dan aktaran İçlek'e (2019) göre, Ayazini ve çevresi, Gazlıgöl jeotermal alanına yakınlığıyla termal turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olup, sıcaklıkları 31–70 °C, debileri 2–3 L/sn arasında değişen ve fay hatları üzerinde bulunan 14 sıcak su kaynağı barındırmaktadır (42). Ayrıca, Afyonkarahisar maden suyu da bu jeotermal alanın yaklaşık 2 km kuzeyinde yer almakta olup, tarihsel süreçte beş bin yılı aşkın süredir kullanıldığı düşünülmektedir. Tarihi su kanalları ve ağaç

olukları ile suyun geçmişte de yönlendirilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayazini Çayı, bölgenin güneydoğusunda yer almakta ve Ayazini Barajı'nı beslemektedir. Diğer yüzeysel su kaynakları da mevcut su yapılarının birbirini desteklemesiyle oluşmuştur (42-43).

Şekil 45: Ayazini Göleti (Url-31).

Peribacaları

Ayazini'nin içinde bulunduğu jeolojik kuşakta, paleozoik araziler yer alır. Bu tip araziler genllikle tepelik alanlarda bulunur ve üzerinde bitki örtüsünün yok sayılabildiği, az eğimli yamaçlara sahip yapıdadırlar. Bu alandaki jeolojik oluşumlar muhtemelen bir tektonik hareket sonucuyla oluşmuştur. Bu tektonik hareketlerde volkanik faaliyetler de görülmüş olabilir. Peribacalarının oluşumunda, asit karakterli tüflerden (riyolitik, dasitik vb.), ignimbritler ve bazalt oluşturur. Ayazini'de ignimbritin açıklayıcı örneklerini görmek mümkündür (Yılmaz, 2001, s.108).

Yılmaz'a (2001) göre, Ayazini'nin yer aldığı jeolojik kuşakta Paleozoik araziler bulunmakta olup, bu tür araziler genellikle az eğimli, bitki örtüsünden yoksun tepelik alanlarda yer alır. Bölgede görülen jeolojik oluşumların büyük olasılıkla tektonik hareketler sonucu oluştuğunu ve bu süreçte volkanik faaliyetlerin de etkili olmuş olabileceğini belirtmektedir. Peribacalarının oluşumunda asit karakterli tüfler (riyolitik, dasitik vb.), ignimbritler ve bazaltların etkili olduğunu ifade eden Yılmaz, Ayazini'de ignimbritin belirgin örneklerine rastlanabileceğini vurgular (s.108). Ayrıca, Ayazini'deki peribacalarının Döğer formasyonu içinde yer aldığını, bu formasyonun tüf, tüfit, ignimbrit, volkan külü ve lahar ardalanmasından oluştuğunu belirtir. Yılmaz'a göre, aşınmaya karşı dirençli ve sert ignimbritlerin bulunduğu batı kesimlerde peribacası oluşumu görülmezken, daha yumuşak yapılı ignimbritlerin

bulunduğu alanlarda bu kayaçlar oyularak kaya oyma yapılar inşa edilebilmiştir (s.113).

Ayazini çevresindeki jeolojik oluşumlar Deliktaş Tepeleri, Değirmen Önü Mevkii, Sıtma Pınar Mevkii, Bedesten Kayalıkları, Gölgeli Peribacaları ve Ayazini Köyü içinde yer almaktadır (Ekiz, 2015, s.49; ÇŞB Afyonkarahisar Tescilli Doğal Sit Alanları ve Koruma Alanları Listesi 01.01.2021).

Deliktaş Tepeleri (Şekil-46), Ayazini Köyü'nün 2 km batısında başlar ve çevreyoluna kadar uzanmaktadır. Ayazini Köyü'nün doğusunda, Ayazini dere vadisinini içinde, Değirmenönü Mevkii ve kuzeydoğusunda Sıtmapınar Mevkii yer alır.

Şekil 46: Deliktaş Tepeleri Peribacaları (Ekiz, 2015, s.50-51).

Ayazini Köyü'ndeki jeolojik bölgelerden biri olan Gölgeli Arkeolojik Kaya Mekânları ve Peribacaları ismi ile I. Derece Arkeolojik Sit statüsüyle 22.12.2016 tarihinde E.K.V.K.B.K. tarafından tescil edilmiştir (Ek 3).

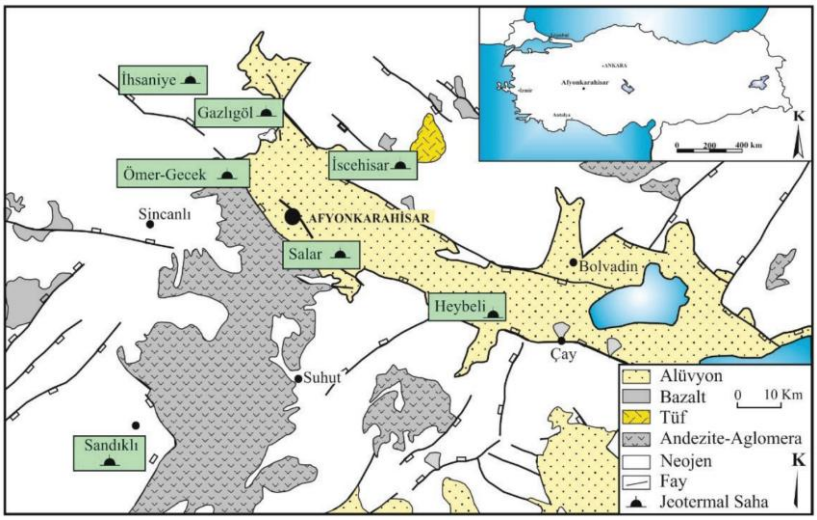
Ayazini Köyü'ndeki bir diğer jeolojik bölge ise Bedesten Kayalıkları'dır. Bu bölge de 27.06.2019 tarihinde I. Derece Arkeolojik Sit olarak tescillenmiştir (Ek 4).

Çevre Şehircilik Bakanlığı'nın webdosya portalında yayınladığı 01.01.2021 itibariyle yayınladığı Afyonkarahisar Tescilli Doğal Sit Alanları ve Koruma Alanları Listesi'nde; Bedesten Kayalıkları, Deliktaş ve Asarlık ve Ayazini E.T.V.K.B.K. tarafından Nitelikli Doğal Koruma Alanı olarak 06.07.2018 tarihinde tescillenmiştir (Ek 5).

Termal

İscehisar'ın jeotermal potansiyeli, Ayazini yerleşimine olan coğrafi yakınlığıyla birlikte düşünüldüğünde, bölgenin kültürel ve doğal kaynaklarının bütüncül değerlendirilmesine olanak sağlar. Ayazini, sahip olduğu tarihi ve kültürel miras öğeleriyle öne çıkarken, İscehisar ise termal ve mineralli sular açısından önemli bir yer altı zenginliğine sahiptir. Her iki bölge de Afyonkarahisar il sınırları içinde yer almakta ve benzer jeolojik birimlerin etkisi altındadır.

Bu durum, Ayazini çevresinde de benzer hidrotermal potansiyelin var olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Özellikle İscehisar mermerlerinin jeotermal (Şekil-47) rezervuar kayaçlar olarak işlev gördüğü dikkate alındığında, Ayazini'nin jeolojik yapısında yer alan benzer birimlerin de yer altı suyu hareketleri ve termal kaynak oluşumu açısından önem taşıyabileceği söylenebilir. Bu bağlamda, İscehisar'da yürütülen hidrojeokimyasal çalışmalar, Ayazini ve çevresinde sürdürülebilir termal turizm, sağlık uygulamaları ve doğal kaynak yönetimi için referans teşkil edebilir. Böylelikle kültürel mirasın korunmasına yönelik faaliyetlerle doğal kaynakların değerlendirilmesi birlikte ele alınarak bölgesel kalkınmaya katkı sağlanabilir (Başaran, 2019).

Şekil 47: Afyonkarahisar İli Jeotermal Sahaları (Başaran, 2019, s.280).

Ayazini çevresinde varlığı bilinen termal kaynaklar, yalnızca doğal bir zenginlik değil, aynı zamanda bölgesel ölçekte kültürel miras açısından da önemli bir değer taşımaktadır. Termal suyun yüzyıllardır süregelen kullanım potansiyeli, bölgedeki yerleşim sürekliliğini destekleyen unsurlardan biri olarak değerlendirilmelidir. Bu kaynaklar, hem antik dönem kullanımlarına hem de günümüz potansiyeline işaret ederek, kültürel süreklilik ve peyzaj bütünlüğü bağlamında özgün bir örnek teşkil etmektedir. Ayazini'nin sahip olduğu termal varlık, nadirlik ve ayırt edicilik bağlamında değerlendirildiğinde, bölgeyi çevreleyen yerleşim alanları arasında termal ve kültürel katmanların birlikte gözlemlenebildiği ender örneklerden biridir. Özellikle kaya yerleşimleri, kutsal alanlar ve doğal oluşumların termal kaynaklarla iç içe geçmiş olması, bu özgünlüğü pekiştirir.

Dolayısıyla Ayazini çevresindeki termal varlık, hem doğal peyzajın hem de kültürel mirasın ayırt edici ve nadir bir bileşeni olarak, bölgesel düzeyde korunması ve değerlendirilmesi gereken önemli bir miras alanı niteliğindedir.

3.3.3. Ayazini kültürel peyzaj alanının kültürel bileşenleri

Bu bölümde, Ayazini kültürel peyzaj alanının temel kültür bileşenleri sistematik bir yaklaşımla ele alınacaktır. Öncelikle, yapılı çevrenin tarihsel gelişimi ve mekânsal katmanlaşması, farklı dönemlere ait arkeolojik, kırsal yaşam fonksiyonları ve mimari veriler üzerinden bölgenin morfolojik evrimi incelenmiştir. Ayazini kırsalının yerleşim dokusundaki sürekliliği, topografyanın kullanımı ve yapıların doğal unsurlarla ilişkisi ele alınmıştır. Kırsal yaşamda oluşan geleneksel yapı dokusu ve bu dokunun oluşmasını sağlayan yerel malzeme ve yapım tekniğinin bölgedeki hakimiyeti açıklanmıştır.

Bölgedeki geçim kaynaklarından biri olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin, yerleşimin sürekliliği açısından taşıdığı önem ele alınmıştır. Ardından bölgedeki gelenek ve göreneklerle birlikte, önemli görülen inançlar ve efsaneler açıklanmıştır ve Ayazini'yi de kapsayan üst ölçekte Afyon yöresine ait gelenek, görenek ve somut olmayan kültürel miras değerleri ele alınmıştır.

3.3.3.1. Yapılı çevre

Daha önceki bölümlerde ayrıntılı olarak Ayazini'nin kültürel peyzaj niteliği açıklanmıştır. Ayazini, doğal topoğrafya ile insan eliyle şekillenen yapılı çevrenin

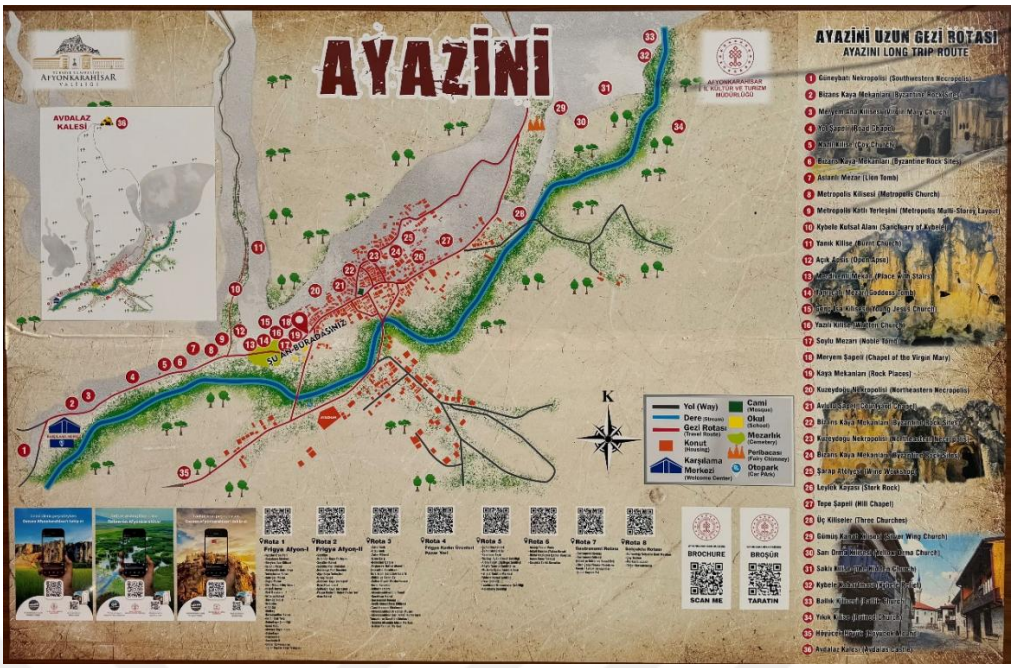
zaman içinde kurduğu çok katmanlı ilişkinin özgün bir örneğidir. Jeomorfolojik yapısı yalnızca fiziki yerleşim zeminini değil, sosyal ve kültürel mekân organizasyonunu da belirlemiştir. Kaya oyma yapılar, kutsal alanlar ve mezarlar erken dönemden itibaren topografyayla bütünleşik olarak kurgulanmış; bu yaklaşım geleneksel kırsal mimaride de taş, ahşap gibi yerel malzemelerle sürdürülmüştür.

Ayazini'nin arkeolojik unsurları yalnızca dönemsel yapı örnekleri değil, aynı zamanda doğayla kurulan ilişkinin ve kolektif hafızanın mekâna yansıyan kültürel izleridir. Yerleşimin evrimi, su kaynakları, vadiler ve doğal bariyerler doğrultusunda biçimlenmiş; kırsal doku bu doğal verilerle uyum içinde gelişmiştir. Çeşmeler, köprüler gibi kamusal yapılar, sadece işlevsel değil, aynı zamanda hafızayı taşıyan kolektif yaşam alanlarıdır.

Sonuç olarak, Ayazini'nin yapılı çevresi, arkeolojik miras ve kırsal yaşamın doğayla kurduğu çok katmanlı ilişkinin bir ürünü olarak değerlendirilmeli; bu özgün kültürel peyzaj yapısı, hem koruma hem de sürdürülebilir kırsal gelişim açısından bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

3.3.3.1.1. Arkeolojik değerler

Ayazini Köyü, tarih öncesi dönemlerden itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim yeridir. Bölge, sahip olduğu jeolojik yapı sayesinde doğal oluşumlarla şekillenirken, tarih boyunca insanlar tarafından da şekillendirilmiş ve günümüze kadar ulaşan zengin kültürel miras bırakmıştır. Ayazini ve çevresinde bulunan peri bacaları, kaya oyma yerleşimleri, mezarlar, kaya kaleleri, anıt mezarlar ve Bizans dönemine tarihlenen kaya kiliseleri, bölgenin çok katmanlı tarihini yansıtan önemli unsurlardır.

Şekil 48: Ayazini Gezi Rota Rehber Tabelası (Ayazini, 2025).

Kaya Oyma Yerleşkeleri ve Kiliseleri

Ayazini, tarih öncesi dönemlerden günümüze uzanan zengin kültürel mirasıyla dikkat çeken bir yerleşim alanıdır. Bölgenin jeolojik yapısı, insan yerleşimine elverişli mağara ve kaya oyma mekânların oluşmasını sağlamış, bu sayede Friglerden Roma ve Bizans'a, Osmanlı'dan günümüze kadar farklı medeniyetlerin izleri burada yaşamaya devam etmiştir. Ayazini Uzun Gezi Rotası, bu çok katmanlı tarihi dokuyu gözler önüne seren 36 duraktan oluşmaktadır. Rotada nekropoller, kaya mezarları, kiliseler, manastırlar ve geleneksel sivil mimari örnekleri gibi yapılar yer almakta; doğal peyzaj ile bütünleşen bu unsurlar, bölgenin özgün kültürel kimliğini şekillendirmektedir.

Literatürdeki Terminoloji Yaklaşımı

Bu çalışmada, Ayazini bölgesindeki kültürel miras unsurları kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bölgenin en önemli kültürel varlıkları arasında kaya kiliseleri, kaya mezarları ve benzeri oyma yapılar yer almakta olup, bu yapılar üzerine bugüne kadar bütüncül bir araştırma gerçekleştirilmemiştir.

Mevcut literatür incelendiğinde, Ayazini'deki kültürel mirasa yönelik beş temel akademik çalışmanın bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmalar sırasıyla (Şekil-50):

•1882 yılında Ramsey,

•1892 yılında Perrot ve Chipiez,

•2010 yılında Uçkan vd.,

•2015 yılında Evcim,

•2016 yılında Kortanoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmalarda, bölgedeki yapıların farklı isimlerle ele alındığı görülmektedir. Bunun temel sebebi, alandaki kültürel değerler için ortak bir adlandırmanın bulunmamasıdır. Çalışmada, bu yapılar ve kültürel unsurlar bir araya getirilerek, araştırmacılar tarafından kullanılan farklı isimler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Elde edilen veriler doğrultusunda, günümüzde Ayazini bölgesinde kullanılan isimlendirmeler ile geçmiş araştırmalardaki adlandırmalar birleştirilmiş ve terminolojik bir bütünlük sağlanmıştır. Ayrıca, bu kültürel yapıların mimari özellikleri ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek, Ayazini'nin kültürel miras değerleri sistematik bir biçimde ortaya konulmuştur. Bu çalışma, bölgedeki kültürel varlıkların korunması ve gelecekte yapılacak araştırmalara rehberlik etmesi açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

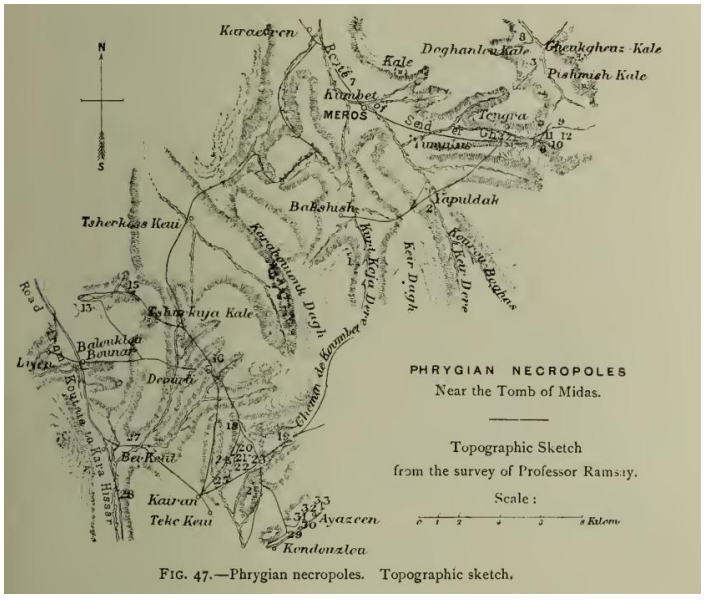

FIG. 47.—Phrygian necropoles. Topographic sketch.

Şekil 49: Frigya Nekropolleri (Perrot&Chipiez, 1892, s. 77).

Perrot ve Chipiez'e göre Ayazini bölgesini Ayazeen olarak ele alır ve onlara göre bu bölgeyi Prof. Ramsay keşfetmiştir. Bu nedenle de Perrot ve Chipiez'in çalışmasında kültürel değerlere verilen isimler Ramsay'ın terminolojisi ele alındığı ve verilen bilgilerin tamamen Ramsay'ın çalışmasından alındığı belirtilmiştir. Aynı çalışmada bu terminolojinin kesin ve bilimsel bir doğruluk iddiası olmadığı da belirtilmiştir (Perrot&Chipiez, 1892, s. 77-78).

Frigya'daki Bizans Kaya mimarilerini inceleyen B. Yelda Uçkan, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar'da bulunan yapıları araştırmış ve editöryal bir kitap olarak 2010 yılında yayınlamıştır.

Seçkin Evcim, Anadolu Üniversitesi bünyesinde Dağlık Frigya Bölgesi Bizans Dönemi Kaya Mimarisi isimli doktora tezini 2015 yılında yayınlamıştır. Söz konusu doktora tezinin danışmanı ise, 2010 yılında aynı konu üzerine oldukça kapsamlı çalışma yürütmüş olan Frigya (Phrygia) Bölgesi'nde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi kitabını hazırlayan Prof. Dr. B. Yelda Olcay Uçkan'dır. İki kaynaktaki eser isimlerinin benzerliğinin bu ortak çalışmaya dayandığı anlaşılabilir.

Kortanoğlu'nun 2016'da yayınladığı Notes On Façade Architecture And Ornamental Elements On Monumental Rock - Cut Tombs In Highland Of Phrygia In Hellenistic And Roman Imperial Periods (Dağlık Phrygia'da Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Anıtsal Kaya Mezarlarındaki Cephe Mimarisi ve Mimari Süsleme Öğeleri Üzerine Notlar) isimli çalışması da Ramsey'in verilerinden yararlanılan, daha güncel bir araştırmadır.

KAYA YAPISI	Ramsey 1882	Perrot & Chipiez 1892	Uçkan vd. 2010	Evcim 2015	Kortanoğlu 2016
Meryem Ana Kilisesi			A Kilisesi	A Kilisesi	
Nazlı Kilise				B Kilisesi	
Aslanlı Mezar	No 3	Plate XXVIII			Ayazin 3
Metropolis Kilisesi			C Kilisesi	C Kilisesi	
Yanık Kilise				D Kilisesi	
Altarlı Kilise*			F Kilisesi	F Kilisesi	
Tanrıçalı Mezar	No 2				Ayazin 2
Genç İsa Kilisesi			I No.lu Şapel	H Kilisesi	
Yazılı Kilise			II No.lu Şapel	G Kilisesi	
Yarım Sütunlu Oyma*	No 6	Plate XXIX			Ayazin 4
Asiller (Soylu) Mezarı	No 1	Plate XXVI			Ayazin 1
Silmeli Kilise*			III No.lu Şapel	III No'lu Kilise	
Üç Kiliseler			Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel I	Tuzambarı Şapel I	
			Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel II	Tuzambarı Şapel II	
			Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel III	Tuzambarı Şapel III	
Gümüş Kanat Kilisesi			Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi	Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi	
Sarı Orma Kilisesi			Veli Sarıosman Evi Kilisesi	Veli Sarıosman Evi Kilisesi	
Ballık Kilisesi			Ballık Mevkii Şapeli	Ballık Mevkii Kilisesi	

* Söz konusu yapının bir ismi olmadığı için yazar tarafından isim verilmiştir.

Şekil 50: Literatürde Geçen Arkeolojik Alanlara Ait Terminolojinin Karşılaştırması (2025).

Ayazini Köyü'ne çevreyolundan ayrıldıktan sonra, yer yer jeolojik oluşumların görüldüğü yaklaşık 2 kilometrelik bir yoldan ulaşılır. Güneybatı Nekropolis'inin önündeki yol ayrımından köy girişine ulaşılır. Köyün girişinde Karşılama Merkezi yer alır. Karşılama Merkezi'nin karşısında Bizans Kaya Mekânları (Ek-50/1) bulunur.

Bizans Kaya Mekânları'nın yanında Meryem Ana Kilisesi bulunur. Meryem Ana Kilisesi, çeşitli kaynaklarda Oyma Kilise, Gavur Hamamı, A Kilisesi, Büyük Kilise olarak da anılmaktadır. Söz konusu kilise Meryem Ana ismini güney narteksinin[19] doğu bölümündeki Tanrı Anası anlamına gelen monogramlardan alır, Gavur Hamamı ismini ise yakın zamana kadar gayrimüslimlerden kalan bu yapının yerliler tarafından hamam olarak kullanmasından almaktadır. (Tezcan, 1968, s.9, Url-32, Uçkan vd., 2010, s.54-55).

[19] Bizans Mimarisi'nde kilisenin ana mekânına açılan bölüm (Url-32).

Şekil 51: Kaplumbağa Vadisi Girişi ve Arkasındaki Kybele Kutsal Alanı (2025).

Meryem Ana Kilisesi'nden köye ilerleyen yolda; yol şapeli, Nazlı Kilise, Bizans Kaya Mekânları'nın devam Aslanlı Mezar, Metropolis Kilisesi ve Metropolis Katlı Yerleşimi yer alır. Metropolis Katlı Yerleşimi'nin önünden yol ikiye ayrılarak solda, Kybele Kutsal Alanı'nından başlayıp, Yanık Kilise ile devam eden Kaplumbağa Vadisi; sağda diğer kaya oyma yapılarının ardından köy merkezine ulaşılmaktadır.

Meryem Ana Kilisesi'nden köye ilerleyen yolda; yol şapeli, Nazlı Kilise, Bizans Kaya Mekânları'nın devam Aslanlı Mezar, Metropolis Kilisesi ve Metropolis Katlı Yerleşimi yer alır. Metropolis Katlı Yerleşimi'nin önünden yol ikiye ayrılarak solda, Kybele Kutsal Alanı'nından başlayıp, Yanık Kilise ile devam eden Kaplumbağa Vadisi; sağda diğer kaya oyma yapılarının ardından köy merkezine ulaşılmaktadır.

Metropolis Katlı Yerleşimi'nin önünden geçen yolun sol kolu takip edildiğinde, ziyaretçiyi Kaplumbağa Vadisi'ne (diğer adıyla Kaplumbağa Kanyonu) ulaştıran güzergah başlar. Bu vadiye giriş noktasında, bölgenin dini yapıları arasında önemli bir yere sahip olan Kybele Kutsal Alanı konumlanmaktadır.

Kybele, doğanın bereketini ve baharın gelişiyle birlikte toprağın canlanmasını temsil eden bir tanrıça olarak kabul edilmiştir ve Frig dininin en önemli figürlerinden biridir. Yerlilerden alınan sözlü bilgilere göre, Attis adında bir genç Kybele'ye büyük bir aşk beslemektedir. Attis, Pessinus kralının kızıyla evlenmek üzereyken düğün sırasında Kybele'yi görmüş ve o anda aklını yitirerek kendini hadım etmiştir ve dökülen kanından toprak canlanmış, bitkiler filizlenmiş ve bir ağaç büyümüştür. Frig törenlerinde kendini hadım etme ritüelinin kökeninin bu mitolojiye dayandığı düşünülmektedir.

Doğa ile güçlü bir bağı olduğuna inanılan Kybele inancı, Frigler için oldukça önemlidir ve bu yüzden kaya yüzeylerine onunla ilgili birçok anıt ve sunak yapılmıştır. Friglerin kutsal kabul ettiği yüksek kayalık alanlarda tanrıçaya adanmış tapınaklar ve kabartmalar sıkça görülmektedir.Afyonkarahisar'da bu inançla ilgili birçok kabartma ve kaya anıtı bulunur. İhsaniye ilçesindeki Maltaş, Aslankaya ve Kapıkaya anıtları, Kybele inancıyla bağlantılıdır. Ayazini'deki kayalıklarda da Kybele figürlerine rastlanmaktadır (Ayazini Bilgilendirme Panosu, 2025).

Yerlilerden alınan bilgilerdeki ziyaretçiler çıplak ayakla, Kybele Kutsal Alanına (Şekil-51) çıkıp burada dilek diler ve hediye bırakırsa dileğinin kabul olacağı ve evine bereket geleceğine inanmaktadır.

Kybele Kutsal Alanı'nın yanında Yanık Kilise yer alır. Yanık Kilise'den geri Ayazini Köyü'ne dönerken solda Açık Apsis'ler görülmektedir. Kaya yüzeyine oyulmuş iki büyük niş (Şekil-52) dikkat çekmektedir. Bu nişlerin apsis formuna benzemesi, bunların olası bir kaya kilisesinin veya bir şapelin apsis bölümleri olabileceğini düşündürür. Apsisler, genellikle ibadet mekânlarının doğu duvarında yer alır ve dini ritüellerin yapıldığı kutsal alanı işaret eder. Nişlerin iç yüzeylerinde görülen düzgün oyulmuş iç kısımlar, mimari açıdan işçilik seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Şekil 52: Açık Apsis (2025).

Sağ tarafta, kaya içine oyulmuş bir giriş açıklığı bulunmaktadır. Bu giriş, bir yaşam alanına, bir kilise mekânına ya da bir kaya mezar kompleksine açılıyor olabilir ancak ulaşım mümkün olmadığı için bu mekânın iç yapısı gözlenememiştir.

Köy merkezine giden yol, köy mezarlığının arasından geçer. Mezarlığın bir kısmı, arkeolojik kaya oymalarının ve kaya mezarlarının altında bulunur. Burada; Merdivenli Mekân (Şekil-54), Tanrıçalı Mezar, Genç İsa Kilisesi, Yazılı Kilise ve Soylu Mezarı yer alır. Mezarlık ve köy merkezi arasında ise Meryem Şapeli ve diğer Kaya Mekânları bulunmaktadır.

Şekil 53: Merdivenli Mekân (2025).

Merdivenli Mekânın hangi dönemde yapıldığı net bilinmediği için, MS 5-12. yüzyıllar arasında Bizans Dönemi'nde kayaya oyularak inşa edildiği düşünülebilir. İki kattan oluşan oyma kayanın, en dikkat çekici unsurlarından biri, alt kattan üst kata geçişi sağlayan dik ve dar bir tünel içinde konumlanan merdivendir. Üst kat, "L" formunda geniş bir plana sahip olup, güneybatı yönünde ikinci bir giriş açıklığı ile desteklenmiştir. Mekânın iç duvarlarında bağlama oyukları ve farklı boyutlarda nişler tespit edilmiştir. Ayazini'de tuvalet içeren ender mekânlardan biri olması, dönemin hijyen ve yaşam pratikleri açısından önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Üst katın beşik tonoz biçimli tavanı ve duvar yapısı, yapının ilk aşamada Frig Dönemi'ne ait bir kaya mezarı olarak inşa edildiğini, ancak MS 5. yüzyılda Erken Bizans Dönemi'nde genişletilerek bir yaşam alanına dönüştürüldüğünü düşündürmektedir. Dış cephenin üst kotunda yer alan geniş pencere açıklığı, Frig kaya mezarlarının giriş mimarisine benzerlik göstermektedir. Ayrıca, alt kattan gelen merdivenin mekâna açıldığı noktada bulunan bağlama oyukları, dik merdiven kullanımının halat yardımıyla desteklendiğini düşündürmektedir. Bu yapısal unsurlar, mekânın geçiş dönemi mimari adaptasyonları açısından önemli bir örnek sunduğunu ortaya koymaktadır (Ayazini Bilgilendirme Tabelası).

Şekil 54: Merdivenli Mekân İç Görseller (Ayazini, 2025)

Merdivenli Mekân'ın yanında Tanrıçalı Mezar bulunur, ardından köy mezarlığının yanından fresk izlerinin hala görüldüğü Genç İsa Kilisesi ve Kurtuluş Savaşı'nda Yunan askerlerinin kayayı oyarak yazdığı yazıların görüldüğü Yazılı Kilise yer alır. Köy mezarlığın sonunda ise Soylu Mezarı bulunmaktadır.

Köyün merkezi, Ayazini Cami'dir. Meryem Şapeli'nden camiye kadar olan aksta, sokak sağlıklaştırma yapılmıştır ve bazı yapılar kaldırılmıştır. Dolayısıyla buradaki yapılar, camiden sonraki yapılara göre daha bakımlıdır.

Cami'ye yakın bir konumda Avlulu Şapel (Akademi), ve diğer Bizans Kaya Mekânları bulunur. Bu yapıların arkasında ise köy boyunca silüet olarak Kuzeydoğu Nekropolisi görülmektedir.

Cami'nin karşısında muhtarlık binası yer alır. Muhtarlık binasının önünden yol üçe ayrılır; sağdaki yol dere hattına, ortadaki yol müdahale görmemiş geleneksel yapıların olduğu alana, soldaki yol ise sokak sağlıklaştırma uygulamasının devam edeceği tahmin edilen, henüz bir bakım veya onarım çalıması yapılmamış geleneksel yapılar sokağına ulaşmaktadır. Burada yapılarla girift ilişkisi görülen, diğer Kaya Oyma Mekânı, Şarap Atölyesi ve Leylek Kayası yer alır. Şarap Atölyesi ve Leylek Kayası ziyarete açık değildir. Dış cepheye açılan boşlukları doğramalar ile kapalı durumdadır.

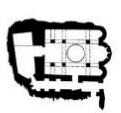
Yolun devamında verandali köşe bir yapı görülmektedir. Bu yapının solu geleneksel yapıların devam ettiği sokağa; sağı ise daha yeni yapıların yoğunlaştığı, bir süre sonra köy yerleşiminin sonlanacağı sokağa ulaşımı sağlar. Yolun sağından devam edildiğinde, Tepe Şapeli ve ilerisinde Üç Kiliseler bulunmaktadır. Mevcut durumda Tepe Şapeli güvenlik sağlanamadığı için ziyarete açık değildir.

Yolun devamında dere köprüsü yer alır. Köprünün yanındaki dar toprak yoldan devam edildiğinde Gümüş Kanat Kilisesi ve Sarı Orma Kilisesi bulunur. Bu bölgedeki bir diğer kültürel değer, Saklı Kilise'dir. Ancak Saklı Kilise'ye, yerlilerin çevrelediği bir bölge içinde kaldığı için ulaşılamamıştır. Bu bölge Ayazini peri bacalarının yer aldığı alandır.

Dar toprak yoldan dere köprüsüne geri dönülerek, Avdalaz Kalesi'ne çıkan yola ulaşılır. Yol üzerinde bir seyir terası yer alır, bu terastan peri bacalarını, bölgedeki kiliseleri ve kaya üzerindeki Kybele Kabartmasını görmek mümkündür.

Bu noktadan sonra bilgilendirme levhaları görülmemiştir ancak seyir terasının karşısında yer alması ve Ayazini rota tabelasından anlaşıldığı üzere, kayalık üzerindeki kabartma Kybele Kabartması'dır. Bölgedeki son iki yapı Ballık Kilisesi ve Yıkık Kilise'dir. Ancak bu kiliselere ulaşılacak yol kapalı olduğu ve başka güzelgah bulunamadığı için söz konusu iki kiliseye ulaşılamamıştır.

Yol dar bir vadiden geçer ve yol boyunca jeolojik yapılar devam eder. Yolun sonunda Avdalaz Kalesi yer alır. Kale'nin önünden yolu takip ederek tekrar çevre yoluna çıkılabilir veya tekrar Ayazini Köy'üne dönülerek Höyücek Höyük yakınından çevre yoluna ulaşılabilmektedir.

ARKEOLOJİK YAPILAR	NİTELİK	GÖRSEL	PLAN/ KESİT/ ÇİZİM	TAHMİNİ DÖNEM
Meryem Ana Kilisesi (A Kilisesi) Gavur Hamamı Oyma Kilise Büyük Kilise	Meryem Ana ismini güney narteksinin doğu bölümündeki Tanrı Anası anlamına gelen monogramlardan alır Gavur Hamamı ismini ise yakın zamana kadar gayrimüslimlerden kalan bu yapının yerliler tarafından hamam olarak kullanmasından almaktadır (Tezcan, 1968, s.9; URL-55). Kilisenin en karakteristik özelliğidir. Kaya oyma mimari içinde nadir görülen bu düzenleme, yapının yalnızca iç mekân işleviyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda dış cephede de biçimsel bir anlatım taşıdığını göstermektedir. Bu form, klasik Bizans kiliselerindeki apsis mimarisine referans vermesi bakımından dikkat çekicidir. Giriş koridorunda kullanılan beşik tonozlar ve ana ibadet mekânındaki kubbeli tonozlarla desteklenmiş örtü sistemi, yapının hem statik hem de mekânsal derinlik açısından güçlü bir mimari kurguyla tasarlandığını ortaya koymaktadır. Bu örtüleme biçimi, doğal kayaya uygulanan teknik bilgi ve estetik anlayışın bir göstergesidir (Eyice, 2014, s. 69-71; Tezcan, 1968; URL-55).	 (Bilgili, 2025)	 (Eyice, 2014, s.71-70) (Uçkan vd., 2010, s.54)	
Nazlı Kilise (B Kilisesi)	Nazlı Kilise, tek nefli dikdörtgen planı, karşılıklı ve eş boyutlu yuvarlak kemerli nişleriyle hem mekânsal derinlik sağlayan hem de işlevsel kullanım alanları sunan özgün bir kaya oyma kilise örneğidir (Evcim, 55-100-101). Nazlı Kilise, kademeli kemerleri, nişler arası geometrik bezemeleri ve aşı boyalı süslemeleriyle küçük ölçekli cemaatlere yönelik bir kaya oyma ibadet yapısıdır (Evcim, 2015, s.55/99/101).	 (Bilgili, 2025)	 (Evcim, 2015, s.142)	9.-13. (Ayazini Bilgilendirme Tabelası)
Bizans Kaya Mekanaları	Nazlı Kilise'nin çevresi, benzer teknikle oyulmuş Bizans dönemine ait kaya yapılarla çevrilidir; bu yapılar arkeolojik açıdan bir bütünlük oluşturarak, doğrudan kayaya oyulmuş ibadet ve kullanım alanları şeklinde konumlandırılmıştır. Çevredeki kaya mekânlarında dörtgensel çerçeve içine alınmış, harf ve rakam izleri taşıyan kabartmalar yer almakta olup, bu unsurlar mimari yüzey süslemesiyle birlikte epigrafik anlam taşıyabilecek yapısal elemanlar olarak değerlendirilir.	 (Bilgili, 2025)		
Aslanlı Mezar	Aslanlı Mezar, yüksek konumu, beşik alınlıklı girişindeki karşılıklı oturan aslan kabartmaları ve yanındaki arkosolium tipi mezarlarıyla Roma Dönemi'nde Frig mezar geleneğinin sürdüğünü yansıtan anıtsal bir kaya mezar örneğidir (URL-56). Köyün güneydoğusundaki anıtsal oda mezarı, iç içe çerçeveli giriş düzenlemesi, yay ve üçgen formlu alınlıkları, plastik etkiye yakın sütun rölyefleri ve alınlıkta yer alan karşılıklı aslan tasvirleriyle Frig dönemi mezar mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtır (Kortanoğlu, 2016, s.260-261).	 (Bilgili, 2025)	 (Perrot&Chipiez, 1892, s. 136) (Ramsey, 1882, s.ekler)	
Metropois Kilisesi (C Kilisesi)	Metropolis Kilisesi, üç nefli ve üç apsisli planı, tonoz örtülü yapısı ve özellikle yüksek orta nefiyle dikkat çeken, doğu-batı yönünde kaya kütlesine oyulmuş küçük ölçekli bir Bizans kaya kilisesidir (Uçkan vd., 2010, s.56). Metropolis Kilisesi, üç nefli bazilikal planı, tüm nefleri kaplayan tonoz örtüsü ve Bizans dönemi güzergahlarının kesişim noktasındaki konumuyla Frigya Bölgesi'nin anıtsal ve işlevsel açıdan öne çıkan kaya kiliselerinden biridir (Evcim, 2016, s. 866/875).	 (Bilgili, 2025)	 (Uçkan vd., 2010, s.56)	10-13. (Ayazini Bilgilendirme Tabelası)
Metropolis Katlı Yerleşimi	Dünyanın ilk apartmanı olarak bilinen bu yapı, efsaneye göre Kral Midas'ın kızı Suna'nın Gazlıgöl'de iyileştikten sonra yaşadığı ve içinde dünyanın en eski alaturka tuvaletlerinden birinin bulunduğu çok katlı bir kaya yerleşimidir.Metropolis Katlı Yerleşim Yeri, üç katlı yapısı, beşik çatılı tavanı, ahşap destek izleri ve derin silo birimleriyle Frig mağara geleneğinden esinlenerek şekillendirilmiş, Bizans dönemine tarihlenen ve idari işlev taşıdığı düşünülen özgün bir kaya oyma komplekstir (Ayazini Bilgilendirme Tabelası, 2025).	 (Bilgili, 2025)		5-12. (Ayazini Bilgilendirme Tabelası)
Yanık Kilise (D Kilisesi)	Üç nefli ve üç apsisli planıyla tonozlu bazilika tipinde inşa edilen yapı, taşıyıcı sistemin yıkılması nedeniyle nef ayrımı tavan detaylarından anlaşılmakta, özgün iç cephe duvarı batı yönünde korunmuştur. Kuzeye doğru ne zaman eklendiği bilinmeyen bir genişleme alanı ile batıda muhtemelen ahıra dönüştürülürken yıkılan üç apsis daha olduğu düşünülmekte; yeni bölümde çeşitli boyutlarda yemlik biçiminde oyuntular yer almaktadır (Evcim, 2015, s.56/109-110).	 (Bilgili, 2025)		
Altarlı Kilise (F Kilisesi)	Kilisenin batısında karesel planlı tonoz örtülü narteks yer alır ve narteksin önündeki kaya oyularak yuvarlak kemerli ve silmelerle süslenmiş giriş açılmıştır. Kuzey ve güney yönlerindeki duvarlarda üçer niş ve altında oturma yerleri görülmektedir (Evcim, 2015, s.56-57). Freskte Meryem'in bir tahtta oturması ve çocuk İsa'yı kucağında tutması ile yanlarında kutsal figürler olan meleklerin bulunması, 'Kutsal Bilgelik Tahtı'nı simgelediği düşündürmektedir (Evcim, 2015, s.104). Apsisin kuzey bölümü yok olmuştur ancak yuvarlak bir kemer izi bulunmaktadır (Evcim, 2015, s.57).	 (Uçkan vd., 2010, s.59), (Evcim, 2015, s.147)	 (Evcim, 2015, s.146)	
Tanrıçalı Mezar	Oda mezarın girişinde, dış konturlarında sürekli üçgen süslemelerle bezeli iç içe iki kemerli alınlık yer almakta olup, iç kemer mezar odası girişini oluştururken, dış kemerin sol ayağındaki abaküs ve ekinusu korunmuş sütun başlığı dikkat çekmektedir (Kortanoğlu, 2016, s.261). Meryem'in tahtta oturup çocuk İsa'yı kucağında tuttuğu ve melek figürleriyle çevrelendiği fresk, 'Kutsal Bilgelik Tahtı'nı simgelemekte olup, apsisin kuzeyinde yer alan yuvarlak kemer iziyle birlikte özgün ikonografik düzenlemeye işaret etmektedir (Ayazini Bilgilendirme Tabelası).	 (Bilgili, 2025)	 (Ramsey, 1882, s.ekler) (Kortanoğlu, 2016, s.260)	

Şekil 55: Ayazini Arkeolojik Yapılar Listesi Kısım I (2025).

Genç İsa Kilisesi (H Kilisesi)	Genç İsa Kilisesi, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, apsisli ve narteksli yapısıyla tonoz örtülü tek mekânlı bir düzenlemeye sahip olup, kemerli nişli batı duvarı, oyma oturma sıraları ve apsise geçiş sağlayan trapez kesitli açıklığıyla dikkat çeken bir kaya kilisesidir (URL-55, Uçkan vd., 2010, s.58).					11-12. (Ayazini Bilgilendirme Tabelası)
	Güney duvarındaki haleli aziz figürleriyle süslenmiş templon kemerinde, iki melek arasında madalyon içinde yer alan Emmanuel İsa tasviriyle dikkat çeken Genç İsa Kilisesi, iç mekândaki freskleriyle öne çıkmaktadır (Evcim, 2016, s.870, URL-55).		(Bilgili, 2025)			
Yazılı Kilise (G Kilisesi)	Kilisenin kuzey duvarında yuvarlak kemerli nispeten küçük bir niş yer alır. Güney duvarında ise daha büyük ölçekli üç niş bulunmaktadır. Kuzey ve güney duvarların önüne duvar boyunca uzanan sekiler yapılmıştır (Evcim, 2015, s. 58; Uçkan vd., 2010, s.64).		(Bilgili, 2025)		(Evcim, 2015, s. 150)	6-8. (Evcim, 2015, s. 99)
	Naos ve iki geniş basamakla erişilen bema arasında kemerli ve arşitrav düzenli geometrik bezemeleri olan templon bulunduğuna dair izler yer almaktadır. Bemanın kuzey bölgesi ile naous doğu bölgesinde dörtgensel kapılar ile mezar şapeline ulaşılır. Bu şapelin batı duvarında mezar nişi, kuzey duvarında sekî, doğusunda ise yarım daire planına sahip apsis bulunur (Uçkan vd., 2010, s.64).					
Yarım Sütunlu Oyma	Merkezi bir ana kemer ile ona bitişik dar yan kemerlerden oluşan mezar cephesi, İyon düzenine ait sütun başlıklarını andıran ve tam plastik formda işlenmiş iki sütun kabartmasıyla karakterize edilmiştir; bu kabartmaların üzerine oturan kemer ayakları, yapının anıtsal kimliğini pekiştirmektedir. Ana kemerin 200 cm genişliğe ve 400 cm yüksekliğe, yan kemerlerin ise 80 cm genişlik ve yaklaşık 300 cm yüksekliğe sahip olması, mezarın orantılı ve simetrik bir cephe düzenlemesine sahip olduğunu ortaya koymakta; günümüzde orijinal sütunlar kaybolmuş olsa da, korunan kabartmalar sayesinde yapı özgün mimari detaylarıyla tanımlanabilmektedir. (Kortanoğlu, 2016, s.262).		(Bilgili, 2025)		(Ramsey, 1882, s.ekler)	
Soylu (Asiller) Mezarı	Revaklı girişi, entablatura taşıyan sütunları, alınlıkla sonlanan çıkıntılı mimari unsurları ve tympanon merkezindeki belirsiz süslemesiyle bu mezar, zengin bir cephe düzenlemesine sahiptir (Perrot&Chipiez, 1892, s.122-124).		(Bilgili, 2025)		(Ramsey, 1882, s.ekler)	
	Arka duvardaki üst nişte yana eğilmiş iki aslan figürü ile ön duvarın iki yanında, kapı içlerinde yer alan tahrip olmuş insan figürünü andıran oyuklarla bezeli olan bu mezar, geniş iç hacmi ve çok sayıda mezar birimiyle bir aileye ait olup birkaç nesil boyunca kullanılmıştır (Ramsey, 1882, s.262).					
Silmeli Kilise	Bazilikal planlı ve üç neften oluşan kilisenin orta nefi (naos) beşik tonoz, yan nefleri ise düz tavan örtülüdür. Nef ayrımlarını belirten bir ize rastlanmamıştır. Apsisin güneyinde yarım daire şeklinde bir niş yer alır. Kilisenin güneyinde ise bir ek mekan bulunmaktadır. Yapının trapez kesiti olan silmeli tonozunda frekler yer alır, bu freskler de sayıca çok, yan yana hale benzeri şekiller bulunmaktadır (Evcim, 2015, s.60; Uçkan vd., 2010, s.66).		(Bilgili, 2025)		(Ramsey, 1882, s.ekler)	
Üç Kiliseler (Tuzambarı Şapel I-II-III)	Üç şapelden oluşan bu yapı topluluğu, benzer mimari özelliklerde küçük çaplı ibadet alanlarıdır.		(1- Bilgili, 2025), (2 ve 4- Evcim, 2015, s.154), (3-Uçkan vd., 2010, s.67)			
	Kiliseler tek neflidir ve üç bölümden oluşmaktadır: Naos, bema ve apsis. Naos kareye yakın bir plana sahiptir. Naos ve bema bölümlerini ayıran templon yok olmuştur. Naosta sekiler yer alır. Çatı örtüsü ise beşik çatıdır. Kiliseler, doğu cephelerdeki yarım daireseł formlu apsisler ile sonlanmaktadır. Kiliselerde geometrik oyuntular, kırmızı aşı boya izleri ve frekler bulunmaktadır (Ayazini Bilgilendirme Tabelası).		(Bilgili, 2025)		(Evcim, 2015, s.155-157)	
Gümüş Kanat Kilisesi	Gümüş Kanat Kilisesi, Ayazini köyünün kuzeyinde yer alan ve günümüzde odunluk olarak kullanılan tek mekânlı bir şapeldir. Yapının apsis bölümü günümüze ulaşmamış olup, giriş batı duvar ekseninde yer alan dikdörtgen bir kapı ile sağlanmaktadır (Evcim, 2015, s.63; Uçkan vd., 2010, s.74).		(Bilgili, 2025), (Uçkan vd., 2010, s.74-75		(Uçkan vd., 2010, s.74)	
	Batı duvarında, girişin her iki yanında kademeli yuvarlak kemerli birer kör niş yer almaktadır (Uçkan vd., 2010, s.74). Kuzey ve güney duvarlarda ise karşılıklı olarak yerleştirilmiş, sütunlu ve kemerli üçer niş bulunmaktadır (Evcim, 2015, s.63; Uçkan vd., 2010, s.74). Bu mimari düzenleme, yapının onjinalinde daha kompleks bir giriş bölümüne ve iç mekân süslemesine sahip olabileceğini düşündürmektedir.					
San Orma Kilisesi	Mevcut izler kilisenin, üç kemerli bir templon düzenlemesi olduğunu göstermektedir (Uçkan vd., 2010, s.76). Templon kemerleri kademeli silmelerden oluşmaktadır. Apsis, yarım daire planlı olup, kuzey ve güneyinde naostakilere benzer nişler yer almaktadır. Yapıda ayrıca, yer yer kırmızı boya ile yapılmış fresk izleri gözlemlenmektedir (Evcim, 2015, s.63; Uçkan vd., 2010, s.76).		(Bilgili, 2025)			
Balık Mevki Şapeli	Mevcut kalıntılardan anlaşıldığı üzere, yapıya giriş dikdörtgen bir kapı aracılığıyla sağlanmaktadır. Naosun giriş kapısının kuzeyinde yuvarlak bir niş konumlanmış olup, kuzey duvarında dört adet yuvarlak kemerli kör niş mevcuttur (Evcim, 2015, s.58).					
	Tonoz başlangıcını çevreleyen trapez kesitli silmesi, panolar içinde ikonografik sahneler bamdıran beşik tonozu, üç açıklıklı templon sistemi, yuvarlak kemerli apsisi ve niş düzenlemeleriyle dikkat çeken bu yapının, tahribat nedeniyle erişilemeyen üst katının muhtemelen keşiş odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Uçkan vd., 2015, s.60; Evcim, 2015, s.58).		(Uçkan, 2010, s.61), (Evcim, 2015, s.148-149).		(Evcim, 2015, s.148)	

Şekil 56: Ayazini Arkeolojik Yapılar Listesi Kısım II (2025).

3.3.3.1.2. Kırsal yerleşim dokusu

Ayazini, çok katmanlı kültürel peyzajı ve eşsiz doğal-topografik dokusuyla tarih boyunca farklı inanç sistemlerine, yerleşim biçimlerine ve üretim pratiklerine ev sahipliği yapmış bir yerleşimdir. Bölgedeki yapılı çevre, doğal kayalardan oyulmuş geçmiş dönem mekânlar ile geleneksel mimarinin iç içe geçtiği, zamansal olarak ise antik dönemden günümüze kadar uzanan bir sürekliliği gözler önüne serer.

Yerleşimin en erken yapı katmanlarını kaya oyma yerleşkeleri, kaya oyma kiliseler, kaya oyma mezarlar, sunak ve ibadet alanları oluşturur. Bu yapılar, hem dini hem de gündelik yaşamın kaya topografyasıyla bütünleşik bir şekilde örgütlendiğini gösteren önemli arkeolojik verilerdir. Bu anlamda, Meryem Ana Kilisesi, yalnızca bir ibadet mekânı değil, Kurtuluş Savaşı döneminde dahi ritüel kullanımı sürdürülmüş bir kutsal alan olarak, mekânsal belleğin sürekliliğini temsil eder. Aynı şekilde Nazlı Kilise, Metropol Kilisesi, Yanık Kilise, Aslanlı Mezar ve Asiller Mezarı, bölgedeki inanç sistemleri ve ölüm kültürünün zamansal çeşitliliğini ve katmanlarını görünür kılar.

Köy mezarlığı ise özel bir öneme sahiptir; çünkü antik dönem kaya oyma mezarları ile güncel mezarlık alanı aynı mekânsal bağlamda yer almaktadır. Bu durum, ölü gömme pratiklerinin hem fiziki hem de sembolik düzlemde aynı topografyada sürdürülmüş olduğunu gösterir; bu da dini ve geleneksel faktörlerin mekânsal sürekliliği açısından dikkate değerdir.

Daha geç dönem katmanları ise Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemine tarihlenebilecek özgün sivil mimarlık örnekleri, köy odaları, Ayazini Camii, çeşmeler, türbeler ve tarihi köprü gibi unsurlarla temsil edilir. Ayazini Camii, köyün merkezinde tek ibadet yapısı olarak yer almakta ve kırsal yerleşimlerdeki merkezi ibadet geleneğini yansıtmaktadır. Caminin çevresinde yoğunlaşan diğer yapılar, köyün çekirdek alanını tanımlayan önemli mekânsal odaklardır.

Akbaba Türbesi ve Karababa Türbesi, halk inançlarıyla harmanlanmış türbe mimarisinin kırsal örnekleridir. Bu yapılar, sadece bireysel hafızaya değil, kolektif kültürel belleğe de işaret eder.

Dere, Baraj

Ayazini ve Gökgöl Dereleri ile çevrelenen Ayazini Köyü geniş bir vadi oluşturmuştur. Ayazini Dere Vadisi boyunca yamaçlarda iri taş bloklar bulunur (İçlek, 2018, s.35-39).

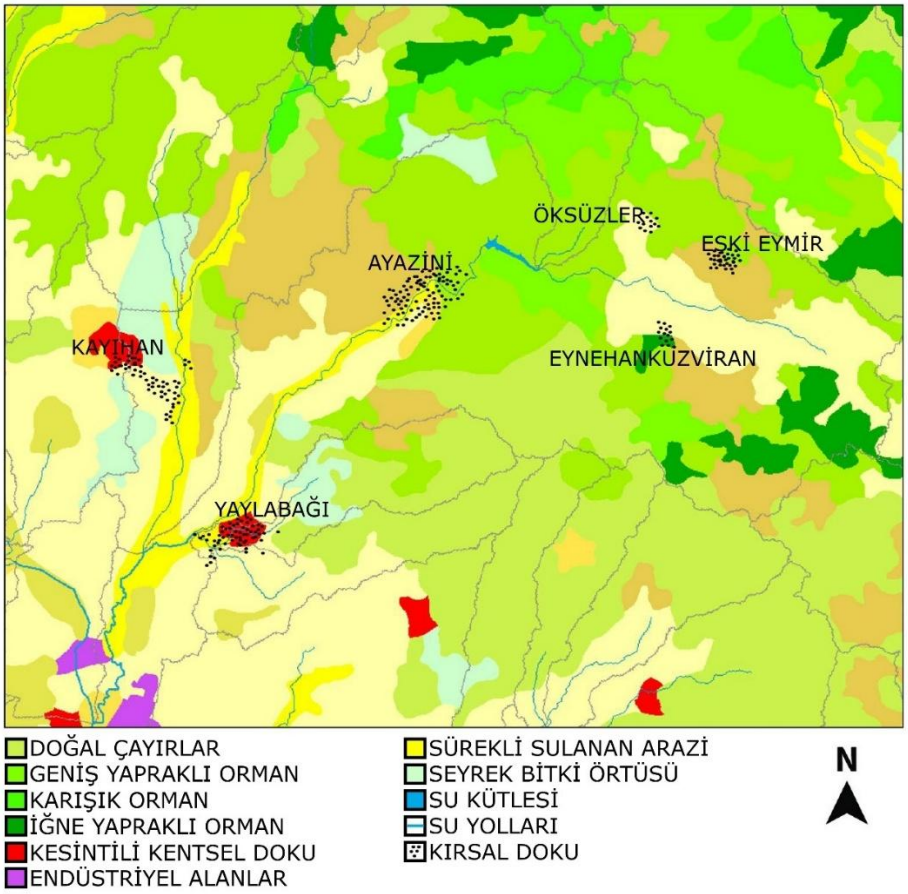
Şekil 57: Ayazini Dere Uzantısı (2025).

Ayazini Deresi (Şekil-57), Afyonkarahisar'ın Akarçay Kapalı Havzası'na bağlı bir akarsu sistemidir. Yaklaşık 20 km uzunluğa ve 89,62 km² havza alanına sahiptir. Alt Miyosen tüf ve ignimbrit arazisinden beslenen akarsu, kuzeybatı yönünde akış göstererek kolay aşınabilir kayaçlar üzerinde ilerlemektedir (Özdemir & Kaymak, 2022, s. 4178).

Dere, jeomorfolojik olarak antesedant[20] boğaz karakteri taşımaktadır. Yan derelerden gelen yüksek debili akışlar, ana dere yatağında ani yükselmelere yol açarak taşkın riskini artırmaktadır. 2022 yılında meydana gelen sel ve taşkın olayında, aşırı yağış nedeniyle dere yatağında su seviyesi hızla yükselmiş ve geniş çaplı taşkınlar meydana gelmiştir ve bölgedeki tarım arazileri oldukça fazla zarar grömüştür. Ayazini Havzası'nın ortalarında, Ayazini Deresi üzerinde 2007 yılında tamamlanan bir baraj bulunmaktadır. Bölgenin yüksek eğimli yapısı, erozyona yatkın tüf kayaçları ve düşük bitki örtüsü, sel ve taşkınların etkisini artıran temel faktörlerdir (Özdemir & Kaymak, 2022, s. 4175-4185).

Tarımsal sulamayı desteklemek için DSİ tarafından yapılan Ayazini Göleti'de Ayazini Deresi üzerinde bulunmaktadır (İçlek, 2018, s.35).

20

Şekil 58: Ayazini ve Yakın Çevre Dokusu ve Dere Beslenmesi (Copernicus 2018 Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir).

Ayazini Deresi, tarih boyunca bölgedeki tarımsal üretimin sürekliliğini sağlayan en temel doğal unsurlardan biri olmuştur. Su, yalnızca içme ve günlük yaşam için değil, aynı zamanda tarım arazilerinin sulanması ve toprağın verimli kalması açısından da yaşamsal bir rol üstlenmiştir. Özellikle kırsal yerleşimlerin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan tarımsal faaliyetler, Ayazini Deresi'nin sağladığı su kaynağı ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda, derenin akış rejiminde meydana gelen değişimler, özellikle son dönemde inşa edilen baraj gibi yapılar sebebiyle yaşanan kuruma eğilimleri sadece suyun miktarını değil, aynı zamanda toprağın üretkenliğini de olumsuz etkileyebilmektedir. Su döngüsündeki bu kesintiler, yerel ekosistem dengesini bozarak hem tarımsal verimliliği azaltmakta hem de kültürel peyzajın sürekliliğini tehdit etmektedir.

Çeşmeler ve Kuyu

Şekil 59: Ayazini Haritası Üzerinde Çeşme ve Kuyu Yerleri (Ayazini Bilgilendirme Tabelası Haritası Üzerine Yazar Tarafından Veri İşlenmiştir).

Ayazini Deresi, yerleşimin tarımsal altyapısını desteklemiş; çeşmeler ve yalaklar, hem içme suyu hem de tarım-hayvancılıkla ilişkili su ihtiyacını karşılamaktadır. Köyün içinden geçen ancak günümüzde suyu kesilmiş olan dere üzerindeki tek kemerli taş köprü, köyün tescilli kamusal tamamlayıcı tek bileşenidir. Hem ulaşım hem de su yönetimi açısından tarihsel bir işleve sahiptir.

Çeşmeler (Şekil-59); Ayazini arkeolojik alanından başlayıp, köy boyunca devam eden bir aks üzerinde bulunmaktadır. Çeşmeler hem arkeolojik alan sınırı boyunca devam eder, hem de tarım ve hayvancılık alanlarının yakınında bulunmaktadır. Şehrin uzadığı yönlerde de çeşmelerin yapıldığı görülmektedir.

Çeşmeler, kayalık bir doğal peyzajın içinde konumlanmıştır. Ana kaya kütlesinyle yakın ilişkileri, su kaynağının yeraltı su seviyesine yakın olabileceğini düşündürmektedir. Bu tür kırsal su yapıları, yalnızca su temini sağlayan yapılar olmanın ötesinde, yerel halk için sosyal buluşma noktaları olarak da önemli bir işleve sahiptir. Çeşmeler, toplumsal hafızada yer edinmiş, nesiller boyunca kullanılan, aidiyet duygusu oluşturan yapılardır. Bu bağlamda, söz konusu çeşme, fonksiyonel ve sembolik değerleri bir araya getiren, kırsal mirasın korunması gereken bir örneğidir.

KONUM	NİTELİK	GÖRSEL
Ç1	Doğal kayaya yaslanmış olması, coğrafi bağlamla bütünleşmesini sağlar. Plasteri andıran süslemelerinin üzerinde beşik çatı formlu ve ay yıldız kabartmalı alınlık bulunur. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç2	Kaya kütlesine yakın konumu ve doğal zemine oturması, kırsal peyzajla bütünlük sağlar. Süslemesiz, dikdörtgen prizmatik gövdesi ile yalın bir tasarımdır Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç3	Doğal kayaya yaslanmış olması, coğrafi bağlamla bütünleşmesini sağlar. Plaster süslemesine sahip kemer formlu tasarıma sahiptir. Mecut durumda yalak bulunmamaktadır.	
Ç4	Dünya'nın ilk apartmanı olarak anılan Yerleşkesi'nin ve Metropolis Kilise'nin önünde bulunmaktadır. Plaster süslemesine sahip kemer formlu tasarıma sahiptir. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç5	Tarihi dokuda yer almamaktadır. Plaster süslemesine sahip kemer formlu tasarıma sahiptir. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç6	Tarihi dokuda yer almamaktadır. Köyün gelişme yönünde, kavşak niteliği taşıyan bir konumdadır. Çağdaş dönem teknikleri ile tarihi dönem taklidi bir tasarıma sahiptir. Yalak bulunmamaktadır.	
Ç7	Köy merkezinde bulunan, Ayazini Cami'nin yanındadır. Özgün konumdaki çeşme üzerine tarihi dönem taklidi bir tasarım uygulanmıştır. Plaster süslemelerine sahip kemer formlu, Kybele ve aslan figürleri kullanılarak kabartmalar yapılmıştır.	
Ç8	Köyün yerleşiminin en sonunda, Üç Kiliseler'in yanında yer alır. Plaster süslemeli sade bir tasarıma sahiptir. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç9	Köyün yerleşiminin en sonunda yer alır. Özgün konumdaki çeşme üzerine tarihi dönem taklidi bir tasarım uygulanmıştır. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç10	Köy çıkışındaki Kybele Kabartması'nın görülebileceği seyir terasında yer almaktadır. Süslemeli kademeli saçağı, lale bezemesi bulunan sade bir tasarıma sahiptir. Yalak bulunmamaktadır ancak, su alma bölümü diğer çeşmelerden farklı olarak çeşmeyle bitişik değildir.	
Ç11	Köy çıkışında, Avdalaz Kalesi yolu üzerinde yer alır. Dikdörtgen formlu bir gövdeye ve geniş, düz bir taş saçakla tamamlanmış bir üst örtüye sahiptir. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan oldukça uzun yalak bölümü mevcuttur.	
Ç12	Köy çıkışında, Avdalaz Kalesi yolu üzerinde yer alır. Dikdörtgen formlu bir gövdeye ve geniş, düz bir taş saçakla tamamlanmış bir üst örtüye sahiptir. Su alma ve hayvan sulama işlevini birlikte karşılayan oldukça uzun yalak bölümü mevcuttur.	

Şekil 60: Ayazini Çeşmeler Listesi (2025).

Şekil-59'da K ile belirtilen kuyu, çeşme 6 ve çeşme 7 arasında yer alır ve Ayazini'de tespit edilmiş tek kuyudur. Söz konusu kuyu, kırsal yerleşim dokusuna ait geleneksel bir su yapısıdır. Kuyu, taş örgü bir duvarla çevrelenmiş olup, yerel malzeme kullanımı ile inşa edilmiştir. Üst kısmında, ahşap destek elemanlarına oturan basit bir çatı strüktürü bulunmaktadır. Çatı, kuyunun korunmasını sağlarken aynı zamanda estetik ve işlevsel bir bütünlük sunar. Kuyunun (Şekil-61) çevresinde tarımsal veya kırsal yaşamla ilişkili çeşitli ekipmanlar ve yapılar yer almakta, bu da yapının günümüzde hala kullanımda olduğunu göstermektedir.

Bulunduğu alan, kırsal karakterini koruyan, doğal dokuya uyumlu bir yerleşim düzenine sahiptir. Kuyu, suya erişim sağlama işlevinin yanı sıra, sosyal ve kültürel bir öğe olarak da değerlendirilmelidir. Kırsal peyzaj içinde konumlanan bu tür yapılar, geçmişten günümüze su temini ve toplumsal etkileşim açısından önem arz etmektedir.

Şekil 61: Kuyu (2025).

Yapılan incelemeler sonucunda, Ayazini köyünde bulunan çeşmelerin Kültür Varlıkları Envanteri'nde yer aldığına ya da tescil edilerek koruma altına alındığına dair herhangi bir belgeye veya kayda rastlanmamıştır.

Köprü

Ayazini Tarihi Köprüsü, kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş, üç ayaklı ve iki gözlü kemer yapısına sahip geleneksel bir taş köprüdür. Köprü (Şekil-62) 900 cm uzunluğuna ve 600 cm genişkiğindedir. Yüksekliği ise 230 cm'dir. Kemer açıklıkları 480 cm'dir. Köprüyü taşıya ana ayak 120 cm genişliktedir. Orta büyüklükteki bir su

yatağı üzerinde yer alan köprü, mimari formu itibariyle geçiş dönemine ait klasik Osmanlı veya erken Cumhuriyet dönemi köprüleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Tescil fişinde mimari çağ olarak, Cumhuriyet'in II. yarısı belirtilmiştir. Kemerlerin yerden yükseklikleri, tescil fişindeki delikler nedeniyle okunamamaktadır (Afyonkarahisar Müzesi Arşivi, Url-33).

Şekil 62: Ayazini Taş Köprü Onarım Öncesi (Afyonkarahisar Müzesi Arşivi); Ayazini Taş Köprü Onarım Sonrası (2025).

Ayazini'nin tescilli tek köprüsü olan bu yapı 10.10.1954 tarihinde 'Serban Köyü'nden Hasan Topal' tarafından yapılmıştır.

Köprünün konumu, Ayazini'nin tarihi dokusu içinde önemli bir ulaşım bağlantısı sunduğunu ve kırsal yerleşim içinde aktif olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ancak, köprü altındaki dere yatağında biriken atıklar ve çevresel tahribat, yapının korunması ve çevre düzenlemesi açısından iyileştirilmesi gereken unsurlar olduğunu göstermektedir.

Köprü'nün yanında taş bir tabela üzerine yazılmış bilgilere göre 15 metre uzunluğunda ve 5.5 metre genişliğindeki bu tarihi köprü, 2021 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Görselde yer alan köprü, iki gözlü ve taş malzemeden inşa edilmiş bir kemer köprüdür. Köprüde simetrik yerleştirilmiş iki adet kemer gözü bulunmaktadır. Kemerler sivri formda olup, klasik Osmanlı dönemi kemer özellikleri göstermektedir. Köprü gözleri, ortada yer alan bir orta ayak ve iki yanda yer alan başlık taşlarına oturtulmuştur. Kemerlerin kilit taşları belirgin şekilde işlenmiştir. Köprünün ayakları, muhtemelen doğal zemin üzerine oturmakta olup, taşıyıcı işlev görmektedir.

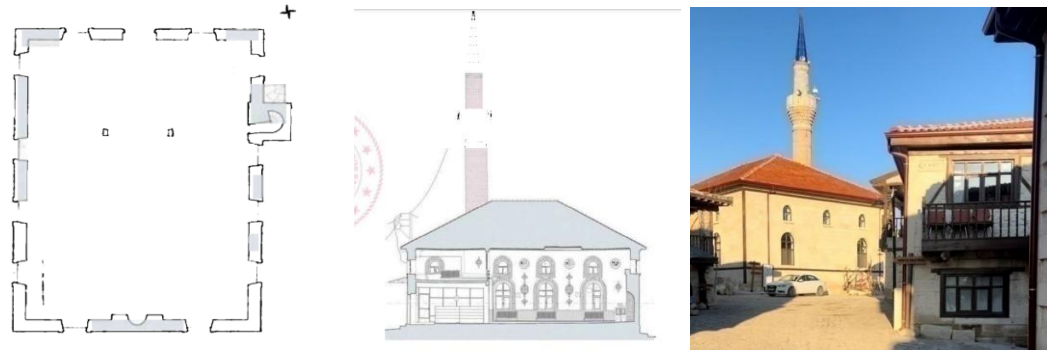
Köprü döşemesi düz hatlıdır ve korkuluk taşları sonradan eklenmiş ya da yenilenmiş izlenimi vermektedir. Taş örgü sistemi, kaba yonu taşların harçla birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Köprünün her iki yanında taş duvarlarla desteklenen yan dolgu alanları bulunmaktadır. Kemer açıklıkları, yükseklik ve genişlik bakımından birbirine yakındır. Ayaklarda sel yaranı ya da akıntı yönünü yönlendiren bir çıkıntı görülmemektedir. Yüzeyde herhangi bir süsleme veya kitabe mevcut değildir.

Köprünün altından geçen dere yatağı kurumuş durumdadır. Yatakta doğal taş ve toprak zemin gözlenmektedir. Köprünün çevresi, yerleşim birimleriyle kuşatılmış olup, günümüzde yapılaşma baskısı altındadır.

Sonuç olarak, Ayazini Tarihi Köprüsü, kırsal taş köprü mimarisinin önemli bir örneği olup, işlevselliğini koruyan ve bölgenin kültürel mirasının bir parçası olarak değerlendirilmesi gereken bir yapıdır. Yapının koruma altına alınarak çevresel temizliği ve bakım çalışmalarının düzenli olarak gerçekleştirilmesi, tarihi değerini sürdürebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Ayazini Cami ve Türbeler

Ayazini küçük bir yerleşim yeri olduğu için, merkezde bulunan Ayazini Cami, köyün tek camisidir. Cami, 10.04.2013 tarihinde tescillenmiştir. Caminin girişindeki kitabede 1959-1960 tarihleri yer almaktadır. Cami mimarisi, Cumhuriyet Dönemii mimarisine uygun olarak; düzgün kesme taş ve çimento harcı ile yığma yapım tekniğine göre inşa edilmiştir. Cami içten 17.50 x 12.00 metre, dıştan 19.50 x 13.00 metre boyutlarındadır. Dikdörtgen plana (Şekil-63) sahip, kırma çatılı bir camidir. Taşların arası derzlidir, iç mekânda çimento harcı ile sıva yapılmış ve üzeri boyanmıştır. Tavanda ahşap kaplama ve zeminde ahşap döşeme uygulanmıştır. Cami içindeki mihrap ve vaaz kürsüsünde çini kaplamalar görülmekte olup, minberi ahşaptır. Camide günümüze kadar bazı değişiklikler ve ilaveler yapılmıştır. Kadınlar mahfili betonarme bir sistemle yakın dönemde yapılmış ve imam odasının karşısıdnaki mekân pvc malzeme ile bölünmüştür (Erdemir ve Sündüs, 2021?, s.138-139).

Şekil 63: Ayazini Cami Harim Kat Planı ve Kesiti (Erdemir ve Sündüs, 2021?, s.140), Ayazini Cami (Aralık 2023)

Ayazini sınırlarında üç türbe ve bir yatır bulunmaktadır. Türbelerden ikisi, köyün yerleşim alanından uzakta, biri köy merkezinde, Ayazini Cami'sinin yanında yer alır. Tescilli türbeler Karababa Türbesi ve Akbaba Türbesi'dir (Şekil-64). Tescilli olmayan diğer türbe Sarıkoçdede Türbesi'dir. Sarıkoçdede Trübesi'nin yakınında ise Kıral Kızı kitabeli, bir açık mezar daha yer almaktadır.

Şekil 64: Karaba Türbesi, Sarıkoçdede Türbesi (Ekiz, 2015,s. 82-84); Kıral Kızı Mezarı (2025).

Köy Odaları

Alanda yapılmış başka bir çalışmaya göre, Ayazini'de altı tane köy odasının bulunduğu, bu köy odalarının her parsele bir adet olacak şekilde inşa edildiği belirtilmektedir. Köy odaları (Şekil-65), Anadolu'nun kırsal alanlarında sosyal ve kültürel işlevler üstlenen, misafir ağırlama, sohbet, dini eğitim ve eğlence gibi etkinliklerin yapıldığı önemli mekânlardır. Ayazini Yerleşkesi'nde biri Cumhuriyet, beşi Fatih Mahallesi'nde olmak üzere toplam altı köy odası bulunmaktadır. Yapılar genellikle tek ya da çift katlıdır; üst katlar oturma alanı olarak kullanılırken, alt katlar lavabo veya depo olarak düzenlenmiştir. İç mekânlarda sedir, taş ocak ve ahşap dolap gibi geleneksel unsurlar yer alır. Bazı odalar restore edilmiş, bazıları ise özgün haliyle

korunmuş olup halkın aktif kullanımı sayesinde büyük ölçüde tahrip olmadan günümüze ulaşmıştır (Erdoğan, 2024, s.25).

Şekil 65: Bazı Köy Odası Görselleri (Erdoğan Kılıçaslan, 2024).

Köy Mezarlığı

Ayazini arkeolojik alanından köy merkezine doğru ilerledikçe, köyün mezarlık alanı karşımıza çıkar. Bu alan, tarih boyunca farklı medeniyetlerin ölülerini defnettiği kaya oyma mezarların hemen alt kotlarında yer almaktadır. Antik nekropolisin bulunduğu kayalık yamaçların altında konumlanan köy mezarlığı, geçmiş ve günümüz arasında doğrudan bir bağlantı kurar.

Ayazini Köyü mezarlık alanı, köyün geleneksel ve tarihi dokusuyla bütünleşmiş olup, doğal kaya oluşumları ile çevrili bir konumda yer almaktadır. Doğal peyzajla iç içe geçmiş olan mezarlık, yüzyıllardır bu bölgede yaşayan toplulukların defin alanı olarak kullanılmıştır. Çevresi taş duvarlarla sınırlandırılmış olup, belirgin bir düzenleme ve koruma amacı güdülerek inşa edilmiştir.

Mezarlık alanı boyunca (Şekil-66) uzanan taş duvarlar, hem alanın sınırlarını belirleme hem de çevresel faktörlere karşı koruma sağlama işlevi görmektedir. Giriş yolları boyunca kullanılan taş döşemeler, mekânın geleneksel ve kırsal karakterini vurgularken, modern aydınlatma direkleri alanın günümüzde de aktif olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 66: Ayazini Köy Mezarlığı, Köye Merkezi İstikameti (2025), Köy Mezarlığı (2023).

Mezar taşlarının düzeni, farklı dönemlere ait definlerin bulunduğunu düşündürmekte olup, mezar taşlarında kullanılan malzeme ve işçilik, bölgenin taş işçiliği geleneğiyle ilişkilendirilmektedir. Ayrıca, bölge halkının inanç sistemini ve kültürel geçmişini yansıtan bir unsur olarak dini motifler ve kitabeler mezar taşlarında gözlemlenebilmektedir.

Mezarlık alanı, Ayazini'nin tarihi ve kültürel kimliğinin bir parçası olup, bölgenin geçmişten günümüze kesintisiz bir yerleşim alanı olduğunu kanıtlayan önemli bir mekânsal unsurdur. Ancak, bazı duvarlarda görülen yazılar ve tahribat izleri, alanın korunması ve restorasyon çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, mezarlığın tarihi değerini sürdürebilmesi için gerekli bakım ve çevre düzenleme çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir.

Şekil 67: Ayazini Köy Mezarlığı, Köy Merkezinden Arkeolojik Alana Dönüş İstikameti (2025).

Köy merkezine gidiş istikametindeki mezar bahçe duvarında boya ile 'Y.T. 10.10.1987' ifadesi ve köy merkezinden arkeolojik alan dönüş istikametinde '1010 T.1987' ifadesi; yolun iki tarafındaki mezarlık alanlarının aynı tarihte yapıldığı belirtir. Böylece mezar alanları 1987 yılında idari düzeyde bir yardım ile çevrelenmiş ve daha güvenli bir yaklaşım kazandırılmıştır.

Friglerden Roma ve Bizans dönemlerine kadar uzanan kaya mezarları, bölgenin tarihsel sürekliliğini ortaya koyarken, günümüzde kullanılan mezarlık da aynı coğrafyada ölüm ve anma geleneğinin kesintisiz sürdüğünü göstermektedir. Bu durum, Ayazini'nin kültürel peyzajının önemli bir parçası olup, insan yaşamının ve mekânsal sürekliliğin somut bir örneğini sunar. Tarihsel mezar alanı ile köy mezarlığının bir

arada bulunması, geçmişin izlerinin modern yaşamla nasıl iç içe geçtiğini gözler önüne serer.

Geleneksel Yapıları

Ayazini'deki arkeolojik kaya yapıları ve geleneksel yapılar arasındaki ilişki, bölgenin tarihsel süreç içinde geçirdiği morfolojik dönüşüm üzerinden incelenebilir. Bu yapılaşma, coğrafi ve jeolojik özellikler ile kültürel dinamiklerin bütünleşmesiyle şekillenmiştir.

Ayazini, volkanik tüf oluşumlarının yoğun olduğu Dağlık Frigya Bölgesi'nde yer almaktadır. Kolay işlenebilir yapısı sayesinde kaya oyma geleneği bu bölgede erken dönemlerden itibaren yaygın olarak kullanılmıştır. Frigler döneminde (MÖ 6. yy - MS 4. yy) kaya oyma yapılar, dini merkezler, mezarlar ve barınma alanları olarak işlev görmüştür. Doğal kaya oluşumlarının savunma avantajları sağladığı, ayrıca iklimsel konfor sunduğu belirtilmektedir. Bizans ve Roma dönemlerinde (MS 4. yy - 11. yy) kaya yerleşimleri gelişerek çok katlı yaşam alanlarına ve kiliselere dönüşmüştür. Hristiyanlıkla birlikte şapel ve manastır kompleksleri, geleneksel taş yapılar ile birleşerek hibrit bir yapı modeli oluşturmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde (11. yy - 20. yy başları) taş yapıların kullanımının arttığı, kaya oyma yapıların ise ek mekânlar (ahır, depo vb.) olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle taş işçiliğinin gelişmesiyle, kaya oyma mekânlara eklemeler yapıldığı görülmektedir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren koruma bilinci artmış, bazı kaya yapılar restorasyon sürecine girmiş, ancak bazıları turizm amacıyla yeniden işlevlendirilmiştir. Günümüzde, kaya oyma yapılar turistik ve ticari faaliyetlere uyarlanarak mağara oteller, restoranlar ve müzeler gibi kullanımlara evrilmektedir. Böylece geleneksel taş yapılar ile kaya mimarisi arasındaki bağlantı devam etmektedir (Koç, 2023, s. 485-493).

Şekil 68: Yapı-Kaya İlişkisi (2025).

Ayazini, sahip olduğu doğal topografya ve kaya yapısıyla hem antik hem de geleneksel yerleşim pratiklerinin iç içe geçtiği nadir kırsal alanlardan biridir. Bölgedeki tüf yapılı yumuşak kayalar, tarih öncesi ve erken Hristiyanlık dönemlerinden itibaren oyularak ibadet, barınma ve savunma gibi birincil işlevlerle kullanılmış; zamanla bu mekânlar kırsal halkın yaşamı içinde ahır, depo, kiler, samanlık gibi ikincil işlevlerle yeniden değerlendirilmiştir. Bu dönüşüm, yerleşim dokusundaki sürekliliği ve mekânın halk tarafından esnek biçimde yorumlanmasını gösterir. Kaya oyma yapıların etrafına yerleştirilen taş temelli, taş duvarlı ve ahşap hatıllı geleneksel kırsal yapılar, bölgedeki topoğrafyanın sunduğu doğal eğim ve kaya çıkıntılarıyla bütünleşerek şekillenmiştir. Özellikle eğimli zeminlerde, kaya çıkıntıları barınma ve hayvancılık amaçlı mekânlar olarak değerlendirilmiş, düz alanlar ise tarım ve avlu kullanımı için ayrılmıştır. Yapılarda, bölgede bolca bulunan tüf taşı, yöresel taş veya ahşap kullanılmıştır. Bu malzemeler, hem iklimsel denge sağlamış hem de doğal çevreye uyumlu bir mimari karakter oluşturmuştur. Sonuç olarak Ayazini'deki yerleşim, doğal topografyanın ve kayaç yapının olanakları ile şekillenmiş; insan eliyle üretilen mimari ile doğanın süreklilik içindeki etkileşimi, bölgenin mekânsal kimliğini belirlemiştir.

3.3.3.1.3. Tarımsal çevre

Ayazini'de, arkeolojik kaya eserlerinin karşısında, Ayazini Deresi boyunca uzanan tarım ve hayvancılık alanları, bölgenin kırsal ekonomik yapısında önemli bir yere sahiptir. Verimli vadi tabanı ve dere kenarındaki düzlükler, tarih boyunca hem tarımsal üretim hem de hayvancılık faaliyetleri için kullanılmıştır. Bu alanlar, özellikle tahıl, sebze ve yem bitkileri yetiştiriciliği açısından verimli toprak yapısına sahip olup, aynı zamanda küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığın da sürdürüldüğü yerlerdir.

Bölgedeki tarımsal ve hayvansal üretim, yalnızca ekonomik açıdan değil, kültürel mirasın devamlılığı açısından da önem arz etmektedir. Friglerden günümüze kadar devam eden kırsal yaşam biçimi, tarım ve hayvancılıkla doğrudan ilişkilidir ve geleneksel üretim yöntemleri günümüzde dahi varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle, Ayazini Deresi boyunca uzanan tarım arazileri ve otlak alanları (Şekil-69), hem ticari bir değer taşıyan üretim sahaları hem de bölgenin kültürel kimliğini yansıtan bir miras niteliğindedir.

Ayrıca, bu alanlar, kırsal turizmin gelişimi açısından da potansiyel taşımakta olup, geleneksel tarım ve hayvancılık uygulamalarının sürdürülebilir kalkınma kapsamında

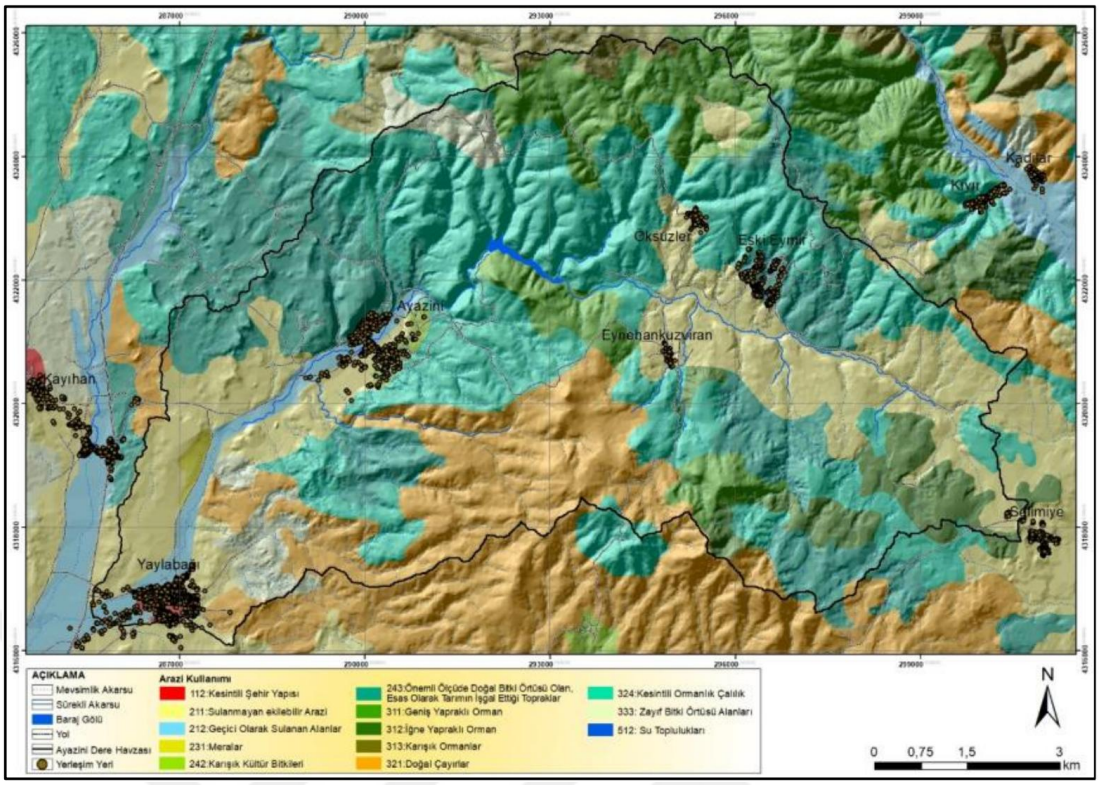
değerlendirilmesi mümkündür. Bu yönüyle, Ayazini Deresi vadisinde yer alan tarım ve hayvancılık sahaları, ekonomik fonksiyonlarının yanı sıra kültürel ve tarihi kimliğin bir parçası olarak korunması ve geliştirilmesi gereken alanlardır.

Alanda tarım ve hayvancılık kültürü Friglerden beri devam etmektedir. Keçi ve koyun yetiştiriciliği geleneksel faaliyet durumundadır. Bir araştırmaya göre bu durum, Frigler'in geleneksel hayvancılık faaliyetinin, yörede aşırı otlama ve orman tahribi oluşturması nedeniyle düşük bitki örtüsü nedeniyle arazinin erozyona ve sel felaketlerinin yıkımını arttırdığı belirtilmiştir (Özdemir & Kaymak, 2022, s. 4179-4187).

Şekil 69: Tarım ve Hayvancılık Alanları (2023).

Ayazini araştırma sahasında ağaçlık doku, tarihsel süreç içerisinde hem doğal hem de antropojenik etkenlerle dönüşüme uğramıştır. Frigler döneminden itibaren bölgede küçükbaş hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olmuş, özellikle keçi otlatması ağaç türleri üzerinde baskı oluşturmuştur. Otlatma kapasitesinin üzerinde yapılan otlatma faaliyetleri, özellikle meşe türleri olan Quercus cerris ve Quercus pubescens'in yoğun şekilde tahrip edilmesine yol açmıştır. Bu tahribat, alanın floristik bileşimini değiştirerek sekonder türlerin yayılımına olanak tanımıştır; bu türler arasında Cistus laurofolius (laden) ve Juniperus oxycedrus (katran ardıcı) öne çıkmaktadır (Özdemir & Kaymak, 2022, s. 4179).

Şekil 70: Ayazini ve Yakın Çevresi Arazi Kullanım Haritası (Özdemir ve Kaymak, 2022, s.4179).

3.3.3.2. Gelenek ve göreneklerle ilgili referanslar

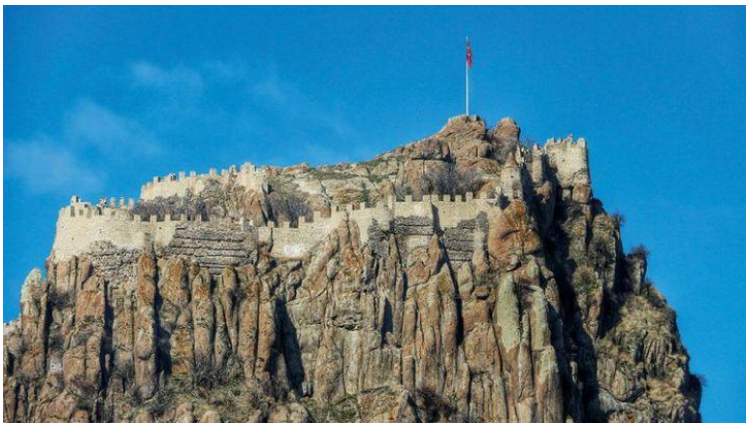
Türkiye'nin zengin kültürel mozaiği içinde yer alan Afyonkarahisar, hem tarihi hem de folklorik[21] birikimiyle dikkat çeken illerimizden biridir. Binlerce yıllık geçmişe sahip bu şehir, yalnızca stratejik konumu ve mimari mirasıyla değil; aynı zamanda efsaneleri, gelenekleri ve eşsiz gastronomisiyle de ön plana çıkmaktadır. UNESCO tarafından "Gastronomi Şehri" ilan edilen Afyonkarahisar, halk inanışları ve sözlü kültür öğeleriyle yoğrulmuş güçlü bir anlatı dünyasına sahiptir. Şehrin farklı bölgelerinde dile getirilen efsaneler, kutsal kabul edilen mekânlar, halk arasında aktarılan söylenceler ve dini-törensel uygulamalar, bu kültürel derinliği yansıtan önemli ögelerdir. Bu bağlamda, Afyonkarahisar'ın önemli kırsal yerleşimlerinden biri olan Ayazini köyü de, sahip olduğu doğal ve kültürel mirasın ötesinde, mitolojik öyküler, yerel efsaneler ve geleneksel yaşam pratikleriyle dikkat çeken bir örnektir. Bu çalışma, Afyonkarahisar genelinden başlayarak Ayazini'ye uzanan bu kültürel süreklilik içinde, köyün folklorik değerlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

[21] Hakın gelenek, görenek, inanış, efsane, dans, türkü vb. kültürel unsurları

Ek olarak bölgedeki bu zenginliğe rağmen, Ayazini köyü özelinde somut olmayan kültürel mirasa yönelik akademik ve yerel çalışmaların yeterince yapılmadığı dikkat çekmektedir. Efsaneler, inanç pratikleri, sözlü anlatılar, halk oyunları, yerel ritüeller ve geleneksel el sanatları gibi köyün kültürel belleğini oluşturan unsurlar, zamanla unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle, Ayazini'nin folklorik birikiminin sistematik biçimde kayıt altına alınması, belgelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması büyük önem taşımaktadır.

2019'da UNESCO'nun Yaratıcı Şehirler Ağı'na (UNESCO Creative Cities Network) dahil olan Afyonkarahisar, zengin kültürel mirasının önemli bir yansıması olarak güçlü bir yemek kültürüne sahiptir. Tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomik yapısı da bu kültürün oluşmasında etkili olmuştur. Kaymak, sucuk, pastırma gibi marka ürünlerinin yanı sıra doğum, ölüm, düğün, hacı uğurlama gibi sosyal yaşam pratiklerinde uygulanan sıra yemeği gelenekleri; yemeklerin toplumsal dayanışma ve ritüel boyutunu da göstermektedir. Gezek adı verilen yardımlaşma toplantıları, el öpme ve çeyiz indirme davetleri gibi çok sayıda törensel etkinlikte belirli yemek kuralları uygulanır. Afyonkarahisar mutfağı bu yönüyle sadece damak zevkine değil, toplumsal hafızaya ve kültürel sürekliliğe de hitap eden zengin bir yapıya sahiptir (Url-34).

Afyonkarahisar'a adını veren Karahisar Kalesi (Şekil-71) de birçok efsaneye konu olmuştur. Afyonkarahisar Kalesi, tarihsel süreçte yalnızca stratejik değil, aynı zamanda mitolojik ve kültürel açıdan da önemli bir simgeye dönüşmüştür. Hititler döneminden başlayarak Frig, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde farklı isimlerle anılan kale, halk inançları ve sözlü kültür anlatılarında merkezi bir yer edinmiştir. Hazreti Ali'nin atı Düldül'ün ayak izinden, Battal Gazi'nin trajik ölümüne, Çavuşbaşı'nın mucizevi su çıkardığı hikayeye kadar pek çok efsane bu kaleye atfedilmiştir. Ayrıca kaleye çıkan genç kadınların kısmet açma ritüelleri, dilek dileme uygulamaları ve kutsal kabul edilen taş ya da ağaçlarla ilgili uygulamalar, kalenin halk belleğindeki kutsallığını günümüze dek taşımaktadır (Url-35). Ayrıca halk arasında bu kaleye bir kez çıkmış olanın 7 yıl Afyonkarahisar'dan ayrılamayacağına dair inanç vardır (Url-36).

Şekil 71: Karahisar Kalesi (Url-37).

Afyonkarahisar'ın müzik kültürüne ait önemli ögelerinden biri ise, söz konusu Karahisar Kalesi'ni metaforize eden Karahisar kalesi türküsüdür. Karahisar Kalesi Türküsü, yalnızca bir aşk hikayesini değil, aynı zamanda Afyonkarahisar yöresine özgü kültürel kodları, gelenekleri ve sosyal yapıyı yansıtan derin anlamlı bir halk ezgisidir. Türküde, sevdiği kıza kavuşamama korkusu yaşayan bir delikanlının içsel yıkımı, Karahisar Kalesi'nin yıkılışı metaforuyla dile getirilir. Zülüfün gerdana düşmesi, kızın henüz evlenmemiş olduğunu simgelerken; "gapıya bağladım gınalı goçu" gibi dizeler, evlenme arzusunun ve niyetin meşru yollarla halka ilan edildiğini gösterir. Annesinin kızı vermeme ihtimali ise türkünün dramatik çatısını oluşturur. Buna rağmen delikanlı, "Kesme ümidini Gadir Mevla'dan" diyerek hem kendine hem sevdiğine umut verir. Kız verilmezse kaçırma ve "Afyon'un damlarına düşme" riskiyle de yüzleşeceğini söyleyen aşık, aşkı uğruna fedakarlığı ve cesareti göze alır. Türkü boyunca ozan, halkın sesi olarak aşkın sevinciyle kederini, umuduyla isyanını aynı anda yoğurarak adeta bir kültürel karışım ortaya koyar. Bu yönüyle Karahisar Kalesi Türküsü, sadece bireysel bir aşkın değil, aynı zamanda bir toplumun töresi, dili ve inancı ile yoğrulmuş halk belleğinin ürünüdür (Url-38).

Afyonkarahisar, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli bir yere sahiptir. Coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca stratejik öneme sahip bir yerleşim olmuş, İstiklal Savaşı sürecinde ise Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinde kilit rol oynamıştır. Demiryollarının kesişim noktası olması, askeri sevkiyat ve lojistik açısından bölgeyi vazgeçilmez kılmış; Ege'deki işgale karşı direnişin simgesi haline gelen Afyonkarahisar Kongresi, Doğu ve Batı cephesindeki milli kuvvetlerin birleşmesine öncülük etmiştir. Şehir, 1921'de iki kez Yunan işgaline uğramış, ancak 26-30 Ağustos

1922 tarihleri arasında gerçekleştirilen Büyük Taarruz ile düşmandan tamamen temizlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle "Son Büyük Zaferin kilidi" olan Afyonkarahisar, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin sevk ve idare merkezi olmuş, kurtuluş mücadelesinin zaferle sonuçlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu yönüyle Afyonkarahisar, yalnızca bir cephe hattı değil, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı kutsal bir direniş mekânıdır (Url-39). Şehrin merkezinde, içinde Atatürk'ün çalışma odası bulunan, Zafer Müzesi (Şekil-72) yer almaktadır.

Şekil 72: Afyonkarahisar Zafer Müzesi (Url-40).

Ayazini, Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde Yunan askerleri için stratejik ve sembolik bir yer olmuş; bu çalışmanın 4.1. bölümünde yer alan fotoğraflarda da (Şekil 70) görüleceği üzere, kaya oyma kiliselerin önünde ayinler düzenlenmiş, ayrıca Yazılı Kilise olarak bilinen kaya oyma yapının içinde savaş dönemine ait Yunanca yazılara (Şekil 41) rastlanmıştır.

Ayazini, Frig Dönemi efsanelerinde de adı sıkça geçen bir bögedir. Frigya Kralı Midas, Tanrılar Apollon ve Pan arasındaki müzik yarışmasında Pan'ı seçince, Apollon onu cezalandırarak kulaklarını eşek kulağına çevirir. Midas bu sırrı gizler, ancak berberi dayanamayarak bir kuyuya sırrı fısıldar. Bu sır sularla yayılır, halk tarafından öğrenilir ve Midas alaya alınır. Dayanamayacak hale gelen kral tanrıya yalvarır, tanrı onu affedip sessizce öldürür (Url-41). Bu efsane, halk arasında nesiller boyu anlatılmaktadır. Bu efsane adına, Ayazini köyü mezarlığının yanına, kuyuya fısıldayan Midas heykeli yapılmıştır.

Afyonkarahisar ve çevresi, tarih boyunca sıcak su kaynaklarıyla öne çıkmış ve Antik Çağ'da "Frigya Salutaris" (Şifalı Frigya) olarak anılmıştır. Eski Tunç Çağı'ndan itibaren bilinen bu termal kaynakların, Frig döneminde sağlık amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bölgede yer alan Ayazini yakınlarındaki Gazlıgöl ve Hüdai kaplıcaları, antik çağlardan bu yana insanlar tarafından şifa kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Gazlıgöl'ün kökenine dair anlatılan bir halk efsanesine göre, Frig Kralı Midas'ın kızı ağır bir cilt hastalığına yakalanır. Uzun süren rahatsızlığına çare bulunamaz; ancak kızın tesadüfen ulaştığı sıcak su kaynağına temas etmesiyle iyileşmeye başlaması, bu bölgedeki termal suyun şifalı olduğuna dair inancı pekiştirir. Kral, bu gelişmenin ardından bölgeye bir hamam yaptırılmasını emreder. Bu anlatı, Gazlıgöl'ün tarih boyunca sağlık turizmi açısından önemini vurgulayan kültürel bir miras olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Url-42). Suna'nın iyileştikten sonra kaldığı yer ise günümüzde dünyanın ilk apartmanı olarak bilinmektedir (Ayazini, 2023).

Ayazini'deki yerel rehberlerden alınan sözlü bilgiye göre, Kaplumbağa Vadisi girişinde bulunan Kybele Kutsal Alanı'nın merdivenlerini çıplak ayakla çıkıp dilek dileyenlerin, dileklerinin kabul olacağına dair inanç bulunmaktadır.

Ayazini'de Kybele'nin varlığı, alanın simgesel değeri açısından önemli bir unsur oluşturmaktadır. Kybele, Anadolu'nun en köklü inanç sistemlerinden birinin baş tanrıçası olarak doğa, bereket ve koruyucu güç temsiliyle bilinir. Bu tanrıçanın izlerinin Ayazini'de bulunması, bölgenin yalnızca mimari ve yerleşim özellikleriyle değil, aynı zamanda inanç tarihi ve ritüel pratiği ile de anlam kazandığını göstermektedir. Kybele kültünün Ayazini'deki varlığı, Burra Tüzüğü'nün "sosyal ve ruhsal bağlar" ile "tarihsel ve simgesel değerler" tanımlarına doğrudan karşılık gelir. Çünkü bu varlık, geçmişteki toplulukların doğayla kurdukları ilişkiyi, üretim biçimlerini ve toplumsal organizasyonlarını sembolik bir çerçevede yansıtır. Aynı zamanda bölgedeki dini yapılar, kaya oyma mekânlar ve kült alanlarının anlamını pekiştirerek kültürel peyzajın bütüncül yorumuna katkı sağlar.

Bu nedenle Kybele, Ayazini'nin kültürel peyzajında yalnızca arkeolojik bir unsur olarak değil, yerleşimin kimliğini, toplumsal hafızasını ve inanç temelli sembolizmini güçlendiren bir odak noktası olarak değerlendirilmelidir. Alanın korunması, bu simgesel değerin de görünür kılınması ve yorumlanması ile daha kapsamlı bir anlam bütünlüğü kazanacaktır.

Şekil 73: Kybele Kutsal Alanı (2025).

Ayazini sınırlarında üç türbe ve bir yatır bulunmaktadır. Türbelerden ikisi, köyün yerleşim alanından uzakta, biri köy merkezinde, Ayazini Cami'sinin yanında yer alır.

Yerleşim alanından uzaktaki türbeler: Karababa Türbesi ve Akbaba Türbesi'dir. Rivayetlere göre, Karababa, yaşadığı dönemde yerlilerin hayvanlarına bakan, onları tedavi eden kişidir. Dönemin yerlileri, hastalanan hayvanlara, türbe etrafında üç tur attırarak veya türbeye tuz götürerek dua edip ve bu tuzun yemeklere karışıtılmasıyla hayvan veya insaların iyileşeceğine inanmaktadır. Günümüzde bu inanç devam etmemektedir. Köy merkezinde yer alan diğer türbe ise Sarıkoçdede Türbesi'dir (Şekil-74). Sarıkoçdede'nin, Kıbrıs Barış Harekatı amanında askerlere yardım eden biri olduğu düşünülmektedir. Barış Harekatı sonunda, Ayazini'ye gelen askerler türbeyi ziyaret etmişlerdir ve Ayazini'nin köylüsü olduğunu belirten Sarıkoçdede'nin kendilerine ettiği yardımı anlatmışlardır. Türbenin arka sokağında yer alan yatır sahibi 'Kıral Kızı' ise, rivayete göre, Sarıkoçdede'ye aşık olmuştur ve yatırın olduğu yerde yerliler tarafından taşlanarak öldürülmüştür. Yerlilerin yatırın üzerini bir çatı ile kapatırsa yatırın kaybolacağına inandığı için üzerini açık bırakmıştır (Ekiz, 2015, s.81-84).

Şekil 74: Sarıkoçdede Türbesi, Kıral Kızı Yatırı (2025).

Ayazini kırsal yerleşiminde yıllar boyunca süregelen tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile taş işçiliği ve taş ocağı kullanımı, bölgenin kültürel peyzaj karakterinin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Bu üretim biçimleri, yalnızca ekonomik yaşamın değil, aynı zamanda yerel halkın gelenek ve göreneklerinin, toplumsal hafızasının ve mekâna duyduğu aidiyetin şekillenmesinde etkili olmuştur. Geleneksel üretim pratiklerinin kuşaktan kuşağa aktarılması, somut olmayan kültürel mirasın sürekliliğini sağlayan önemli bir göstergedir.

Özellikle taş işçiliği ve taş ocakları, hem doğal çevrede hem de yerel mimaride bıraktıkları izlerle kültürel peyzajın fiziksel ve sembolik katmanlarını oluşturur. Bu tür faaliyetlerin varlığı, UNESCO'nun kültürel peyzaj tanımı ile uyumlu biçimde, insan ile doğa arasındaki etkileşimin tarihsel sürekliliğine işaret eder. Dolayısıyla Ayazini'deki tarım, hayvancılık ve taş işçiliği gibi geleneksel faaliyetler, bölgenin kültürel önemini pekiştiren, hem somut hem de somut olmayan miras ögeleriyle doğrudan ilişkili referanslar olarak değerlendirilebilir.

Şekil 75: Tarımsal Alanlar ve Dere Kuruluğu (2025).

Günümüzde Ayazini Deresi'nin kurumuş olması, yerleşim alanında tarihsel olarak süregelen tarım ve hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde (Şekil-75) etkilemiş olabilir. Bu durum, yalnızca ekonomik yaşam açısından değil, aynı zamanda köyün kültürel sürekliliği ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunması bakımından da dikkate değerdir. Tarım ve hayvancılığın köy kimliğinin yapıtaşlarından biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu üretim biçimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, Ayazini'nin kültürel bütünlüğünün devamı açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, söz konusu faaliyetlerin zamanla ortadan kalkma riskine karşı gerekli koruma ve teşvik önlemleri alınmalı; böylece hem yerel halkın geçim kaynakları korunmalı hem de kültürel mirasın yaşayan bileşenleri desteklenmelidir.

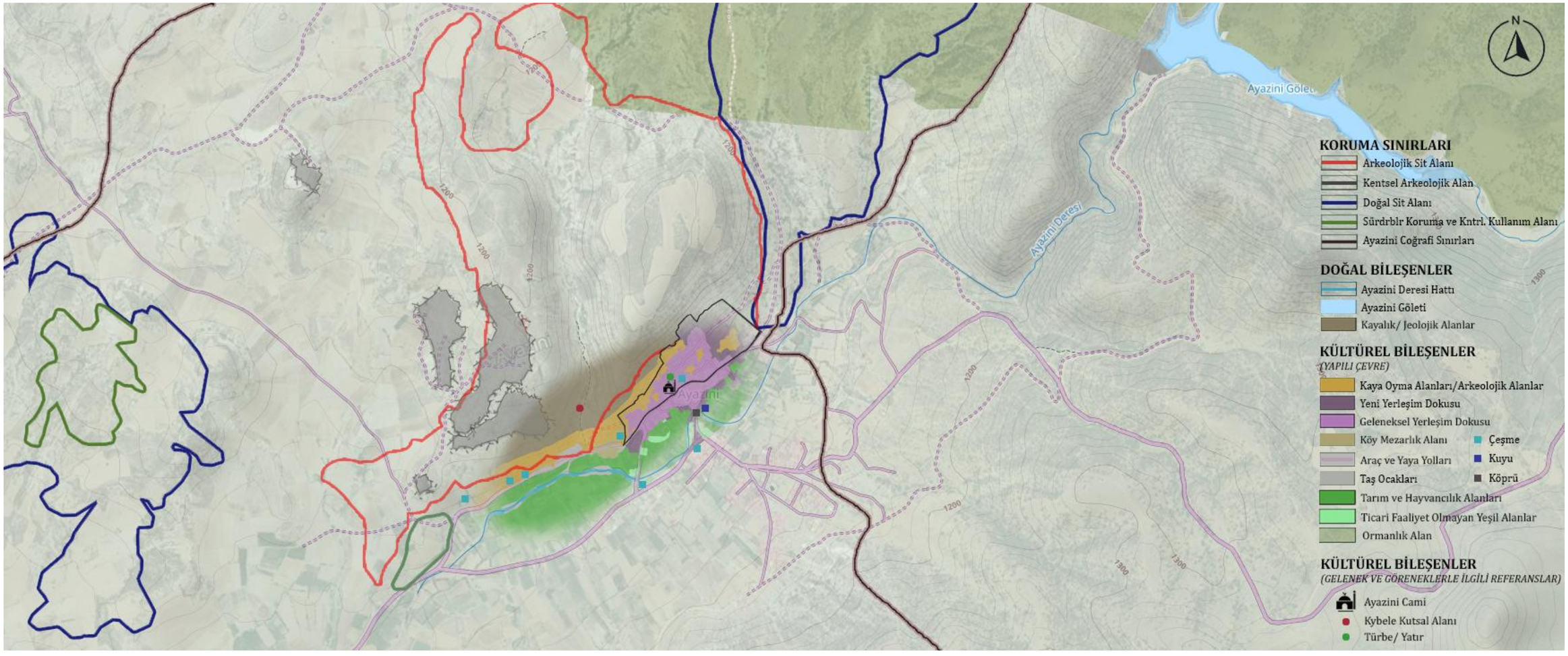
3.3.4. Karakter analizi

Ayazini kırsal yerleşiminin karakter analizi, harita üzerinden okunduğunda doğal, kültürel ve üretimsel unsurların iç içe geçtiği çok katmanlı bir peyzaj örüntüsünü ortaya koymaktadır. Yerleşimin kuzeyinde konumlanan kayalık ve jeolojik alanlar, hem doğal çevrenin baskın niteliğini hem de bu doğal yapının kültürel kullanımlarla bütünleştiğini gösterir. Özellikle kaya oyma alanlarının bu jeolojik yapı içinde yoğunlaşması, yerleşimin doğal topoğrafya ile uyumlu bir kültürel gelişim sergilediğini ve insan-doğa etkileşiminin güçlü olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu alanlarda yer alan Kybele Kutsal Alanı gibi ritüel odaklar, yerleşime sembolik ve manevi bir karakter kazandırmaktadır.

Güneyde ise Ayazini Deresi çevresinde konumlanmış sulanan ve kuru tarım alanları, bölgenin hala aktif bir kırsal üretim fonksiyonuna sahip olduğunu gösterir. Tarım ve hayvancılık alanlarının arkeolojik ve kutsal alanlarla mekânsal yakınlığı, kültürel süreklilik ve bütünlük açısından önemli bir karakteristik özelliktir. Bu üretim alanları aynı zamanda peyzajın yaşayan kısmını temsil ederek dinamik bir miras değerine katkıda bulunur.

Geleneksel yerleşim dokusu, kaya oyma yapılarla doğrudan ilişkilidir ve yerleşim alanının arkeolojik katmanlarla olan mekânsal sürekliliğini gösterir. Bu yapı, tarihsel gelişimin okunabilirliğini sağlayan ayırt edici bir karakter unsurudur. Yeni yerleşim dokusunun ise genellikle geleneksel dokudan ayrışmış biçimde gelişmesi, koruma-büyüme dengesinin gözetildiği kontrollü bir yayılımı işaret etmektedir.

Sonuç olarak Ayazini kırsalı; doğal topoğrafya, kutsal ve arkeolojik alanlar, üretim peyzajı ve geleneksel yerleşim örüntüsünün bir arada bulunduğu, bütünlük, tarihsel belge niteliği, temsil gücü ve ayırt edicilik değerlerini bünyesinde taşıyan özgün bir kültürel peyzaj alanıdır.

Şekil 76: Ayazini Kırsal Yerleşimi'nin Kültürel Peyzaj Değerlerinin Durumu (says.csb.gov.tr, Url-43; Koç, 2023, s.487; Egeplan, 2014 Copernicus Browser, land.copernicus,eu, openstreetmap.org, osmlanduse.org, Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşivi, Afyonkarahisar Müzesi Arşivi, İçlek 2019, Google Earth Pro, Ayazini Alan Bilgilendirmeleri Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Oluşturulmuştur (2025)).

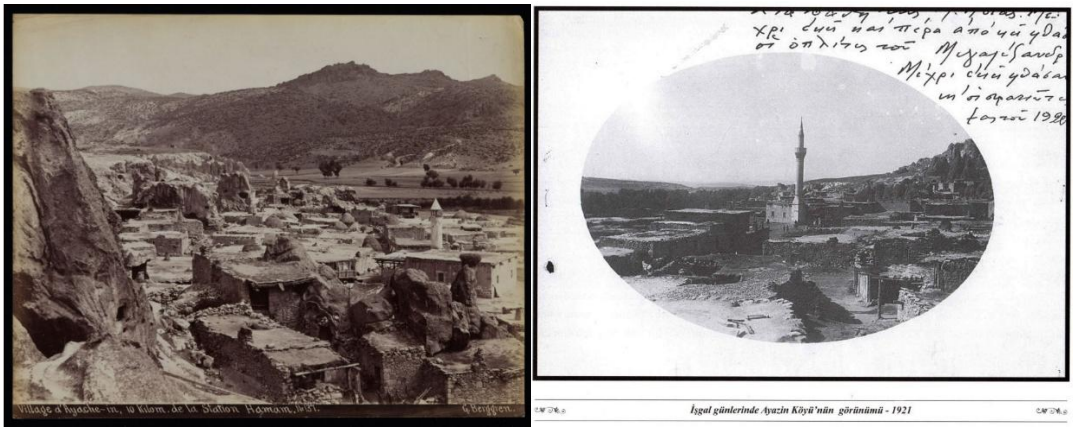
4. TARİHİ AYAZİNİ KIRSAL DOKUSUNUN VE ÖZGÜN MİMARİNİN ANALİZİ

4.1 Köyün Yerleşim Özellikleri

Coğrafi mekânlar, zaman içinde doğal ve beşeri faktörlerin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçer. Yerleşim alanlarının genişlemesi, tarımsal faaliyetlerin şekillenmesi, doğal alanların korunması ya da tahrip edilmesi ve ulaşım ağlarının gelişimi, bu sürecin temel dinamikleridir. Ayazini bölgesi de bu bağlamda, farklı dönemlerde farklı mekânsal düzenlemelere sahne olmuş, insan yerleşimi ve faaliyetleri doğrultusunda biçimlenmiştir.

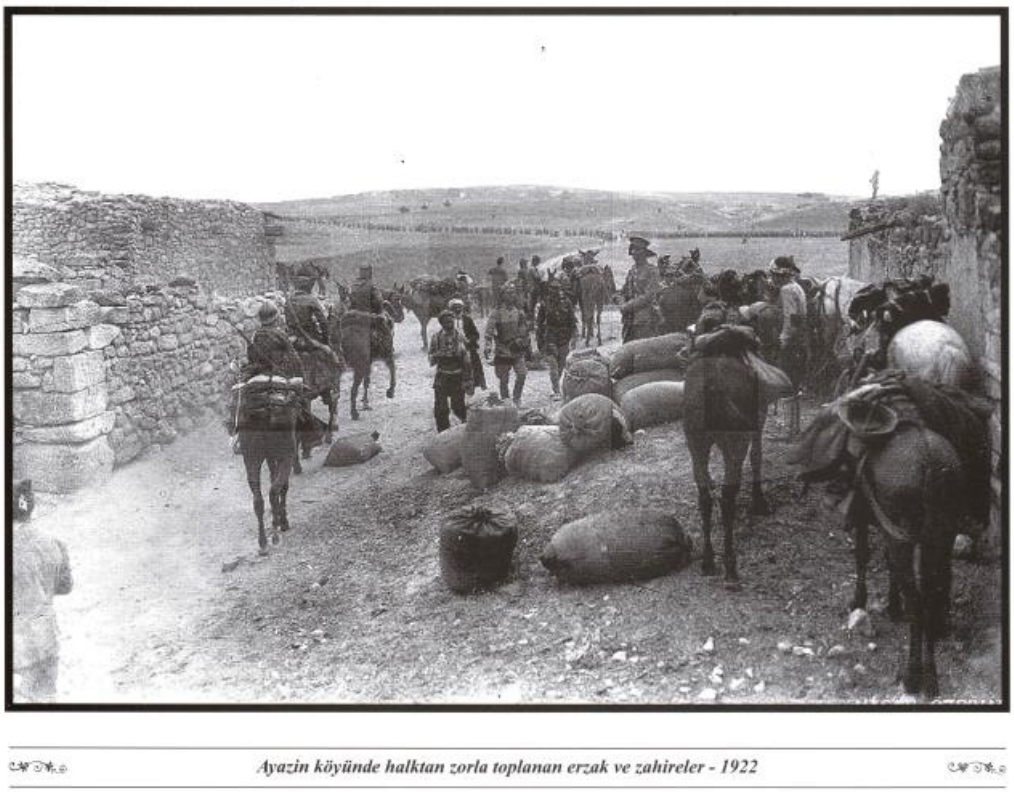
Bu çalışma kapsamında, Ayazini'nin geçmiş dönemlere ait dört fotoğrafı bulunmuştur. Bu dört fotoğraf, Ayazini'nin tarih boyunca geçirdiği dönüşümü, sosyal ve ekonomik yapısını, savaş dönemlerinde yaşadığı zorlukları ve yerleşim mimarisini belgeleyen önemli arşiv kayıtlarıdır. Farklı dönemlerde çekilen bu kareler, Ayazini'nin geleneksel dokusunu, doğal ve yapılı çevresini, savaşın bölge üzerindeki etkilerini ve günlük yaşamı detaylı şekilde yansıtmaktadır.

Bu fotoğraf, 19. yüzyılın sonlarında (1870-1880) İsveç asıllı fotoğrafçı G. Berggren tarafından (Şekil-77) çekilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait olan bu kare, Ayazini'nin kırsal dokusunu ve geleneksel yerleşim biçimini anlamak için önemli bir görseldir. Yerleşim alanı taş yapılardan oluşmakta olup, kırsal mimariyi yansıtmaktadır. ,Kaya oyma mekânları, yaşam alanı olarak aktif şekilde kullanılmakta ve köy yerleşiminin bir parçası haline gelmiş durumdadır. Fotoğrafta görülen cami, bölgenin dini merkezlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Arka planda geniş tarım arazileri ve yeşil alanlar gözlemlenmekte olup, bölge halkının temel geçim kaynağının tarım olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde köy dokusunun sıkışık, ancak doğal unsurlarla iç içe olduğu, nüfusun henüz düşük olması nedeniyle yapılaşmanın sınırlı olduğu söylenebilir.

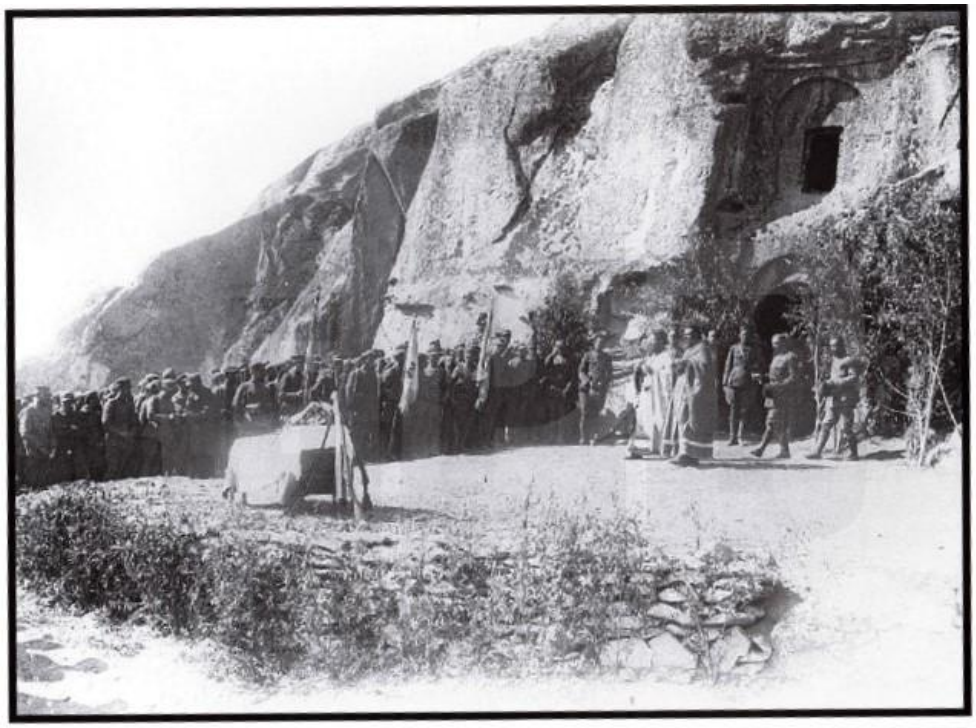

Şekil 77: G. Berggren 1870-1880 Arşivi (Url-46), 1921'de Ayazini Köyü **(**Özpunar, 2012, s.103).

Bu fotoğraf, Kurtuluş Savaşı sırasında, 1921 yılında Ayazini'nin işgal altındaki halini göstermektedir. Yunan işgali sırasında çekilmiş olan bu fotoğraf (Şekil-78), savaşın yerleşim üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Fotoğrafta, köyün merkezi yapılarından biri olan cami net bir şekilde görülmektedir. Ancak çevresindeki yapıların önemli bir kısmı tahrip olmuştur. Harap haldeki yapılar, savaşın etkisiyle bölgedeki yıkımı açıkça göstermektedir. Yunan işgaline dair üst kısımda bulunan el yazısı, dönemin belgeleri açısından önemli bir detaydır.

Şekil 78: 1922'de Ayazini Köyü **(**Özpunar, 2012, s.100).

Bu fotoğraf, 1922 yılında, Kurtuluş Savaşı'nın sonlarına doğru Yunan ordusunun bölgedeki halktan zorla erzak ve zahire topladığı anı göstermektedir. Savaş döneminde, özellikle kırsal bölgelerdeki gıda kaynakları işgalciler tarafından yağmalanmıştır. Bölgedeki taş yapılar ve sokak düzeni, köyün kırsal mimari karakterini yansıtmaktadır. Savaşın Ayazini halkı üzerindeki doğrudan etkisini belgeleyen nadir fotoğraflardan biridir.

Ayazin'de kilise önünde ayin yapan papazlar ve Yunan askerleri - Kasım 1921

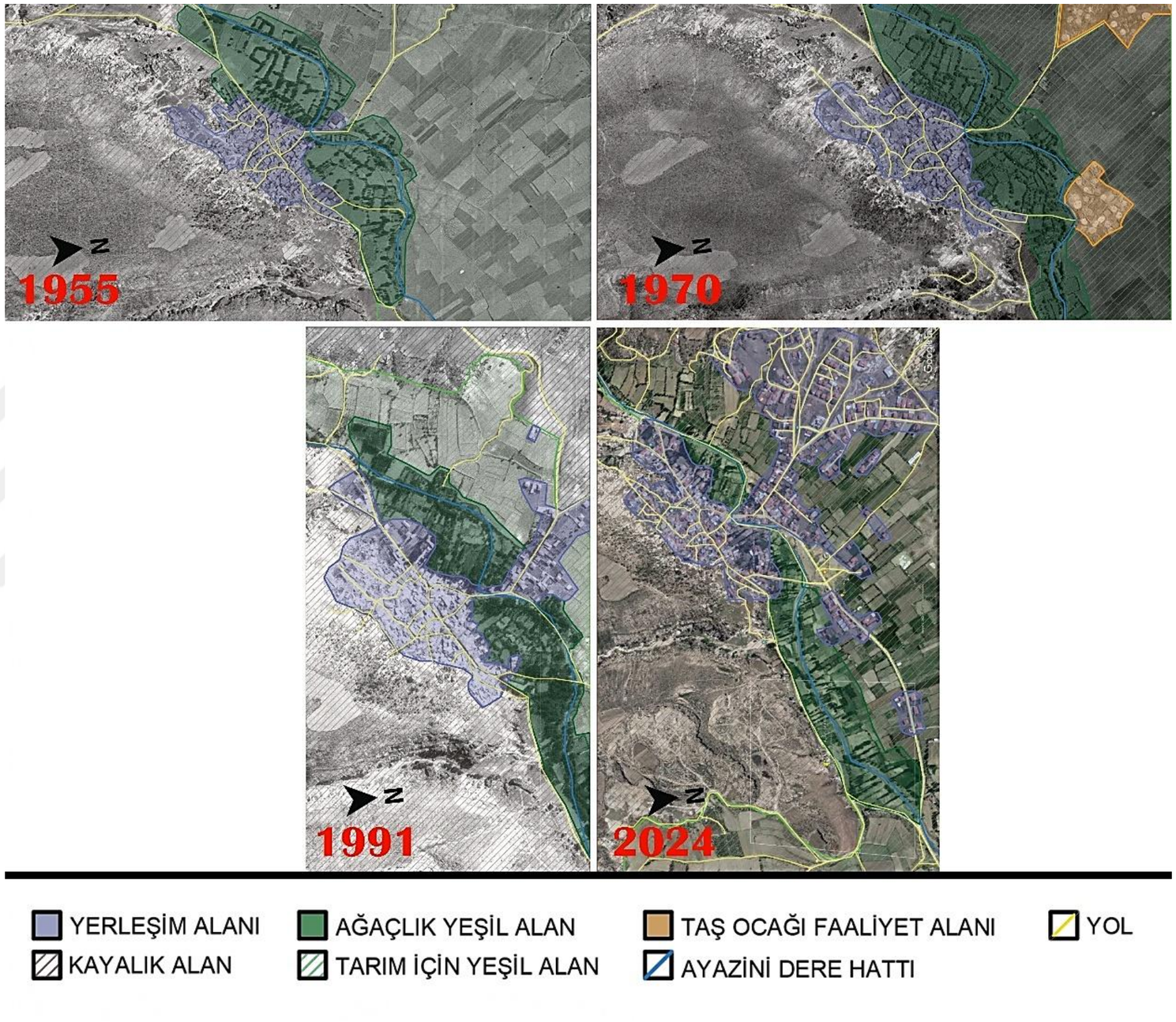
Şekil 79: Tarihinde Ayazini Kaya Oymaları Önünde Yunan Askerleri (Özpunar, 2012, s.163)

Bu fotoğraf, 1921 yılında Ayazini'de bulunan kaya oyma mekânlarının önünde, Yunan askerleri ve papazların ayin (Şekil-79) yaptığı bir sahneyi yansıtmaktadır. Bu durum, işgal güçlerinin bölgedeki dini ve kültürel mekânları nasıl kullandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Fotoğrafın merkezinde, Ayazini'nin kaya oyma yapılarından biri görülmekte ve önünde Yunan askerleri dizilmiş durumda beklemektedir. Bölgede bir dini ayin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır; bu, işgal güçlerinin bölgede kendi dini ritüellerini sürdürdüğünü göstermektedir. Kaya oyma mekânlarının işgal sırasında dahi önemini koruduğu ve bölgenin tarihsel dokusunun askeri güçler tarafından farkında olunan bir unsur olduğu gözlemlenmektedir. Ön planda görülen masa ve haç, bu mekânların Hristiyanlık açısından dini bir kullanımının sürdüğüne işaret etmektedir.

Bu fotoğraf, Ayazini'nin tarih boyunca farklı medeniyetler tarafından nasıl kullanıldığını ve bölgenin savaş döneminde kültürel anlamda nasıl etkilendiğini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu dört fotoğraf, Ayazini'nin 19. yüzyıl sonlarından 1920'lere kadar olan sürecini gözler önüne sermektedir. Her biri, bölgenin sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri etkilerle nasıl şekillendiğini gösteren önemli belgelerdir. 1870-1880'lerde G. Berggren tarafından çekilen fotoğraf, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ayazini'nin kırsal yerleşim yapısını ve geleneksel mimarisini yansıtırken, 1921 ve 1922'ye ait fotoğraflar, Kurtuluş Savaşı sırasında bölgenin nasıl etkilendiğini göstermektedir.

Bu fotoğraflar, Ayazini'nin sadece fiziksel bir yerleşim alanı olarak değil, tarihsel olaylara tanıklık etmiş bir bölge olarak da büyük önem taşıdığını kanıtlamaktadır. Gerek savaş döneminde yaşanan yıkımlar, gerekse bölgenin doğal ve tarihi dokusunun korunarak günümüze ulaşması, Ayazini'nin tarihsel ve kültürel mirasını daha da değerli kılmaktadır.

Şekil 80: Ayazini'de Kırsal Peyzajın Gelişim Süreci: 1955–2024 Dönemsel Mekânsal Analiz (HGM Arşiv, Google Earth 2025 Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir).

Harita Genel Müdürülüğü'nden edinilen 1955, 1970 ve 1991 yıllarına ait (Şekil-80) hava fotoğrafları, Ayazini'nin geçirdiği mekânsal değişimi anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu hava fotoğrafları üzerinden yapılacak karşılaştırma, yerleşim alanlarının nasıl genişlediğini, tarım arazilerinin nasıl değiştiğini, doğal alanların ne ölçüde korunduğunu ya da kaybolduğunu ve ulaşım altyapısının nasıl şekillendiğini ortaya koyacaktır.

Zaman içinde kırsal yerleşim düzeninin nasıl evrildiği, nüfus artışı ve ekonomik faktörlerin mekâna nasıl yansıdığı, yeni yapılaşma alanlarının nasıl şekillendiği gibi sorular, bu analiz kapsamında ele alınacaktır. Özellikle yerleşim alanlarının dağılımındaki değişimler, ulaşım ağlarının gelişimiyle birlikte incelendiğinde, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısındaki dönüşüm hakkında da fikir verecektir.

Bu bölümde, üç döneme ait HGB arşivindeki hava fotoğrafları ve 2024 tarihli Google Earth dijital pltformundan elde edilen hava fotoğrafları incelenerek, Ayazini'nin mekânsal gelişim süreci ortaya konacak ve bu süreç içinde farklı etkenlerin bölgeyi nasıl şekillendirdiği değerlendirilecektir.

1955 yılına ait harita, Ayazini'nin çekirdek yerleşim alanının, topoğrafyaya duyarlı bir şekilde konumlandığını göstermektedir. Yerleşim, ağaçlık yeşil alanlar ve kayalık dokular tarafından çevrelenmiş, böylece doğayla iç içe ve sınırlı bir mekânsal yayılım sergilemiştir. Dere hattı, yerleşimin doğal bir sınırı ve yaşam kaynağı olarak, ekolojik bir koridor işlevi üstlenmektedir. Bu dönemde, tarım ve doğal alan dengesi korunarak kırsal yaşam biçiminin bir örneğini sergilemektedir.

1970 yılı itibarıyla yerleşim dokusunda kuzeye ve doğuya doğru genişleme görülmektedir. Tarım için ayrılmış yeşil alanların daha belirgin hale gelmesi, bölgedeki geçim stratejilerinin hala doğayla bütünleşik olduğunu, ancak taş ocağı faaliyet alanlarının devreye girmesiyle peyzajın endüstriyel kullanıma açıldığını göstermektedir. Bu kırılma, kırsal yerleşimin geleneksel yapısal sürekliliği için potansiyel bir tehdit oluşturmuştur. Aynı zamanda yol ağının yoğunlaşması, yerleşim dışı alanlara erişimin kolaylaştığını ve ulaşım bağlantılarının güçlendiğini gösterir.

1991 haritasında, yerleşim alanı hem kuzeye hem de güneye, bir miktar da batıya doğru genişlemiş; ağaçlık yeşil alanlar ile tarım alanları iç içe geçmiş, peyzajda belirgin bir parçalanma oluşmuştur. Bu durum, yapılı çevrenin katmanlaştığını ve doğal dokularla olan sınırların zayıfladığını göstermektedir. Dere hattı boyunca

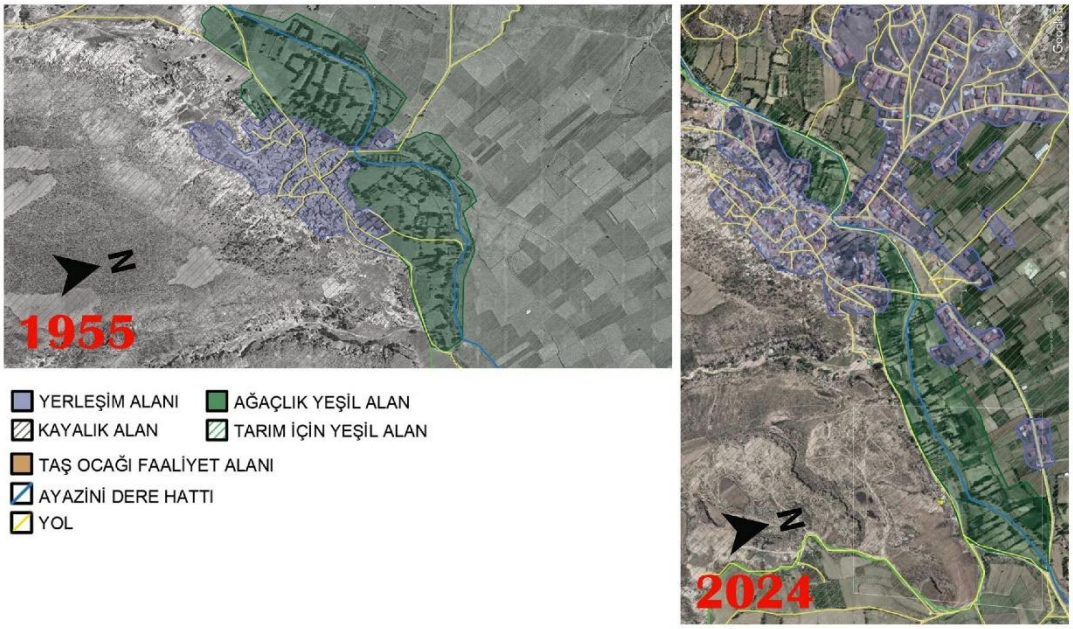
süregelen yeşil alan, peyzajın sürekliliğini sağlayan temel bir omurga niteliğindedir. Ancak yerleşim baskısı, bu ekolojik hattın taşıdığı işlevsel değer üzerinde yoğun stres yaratmaktadır.

2024 yılına gelindiğinde Ayazini, yayvan ve çok merkezli bir yerleşim dokusuna dönüşmüştür. Yapılı çevre, dere hattını çevreleyecek şekilde genişlemiş; bu durum, hem ekosistem bütünlüğü hem de su döngüsü açısından kritik bir kırılma noktasıdır. Ağaçlık yeşil alanlar daralmış, tarım alanlarının yapılarla iç içe geçmesi kırsal karakterin zayıfladığını göstermektedir. Taş ocağı alanları hala aktif bir peyzaj kullanımı sunmakta ve çevresel baskıyı artırmaktadır. Ancak yol ağının artışı mekânsal erişimi kolaylaştırmış, bölgesel etkileşimleri artırmıştır.

Ayazini, 1955–2024 arası gelişiminde doğal eşikler, tarımsal üretim, geleneksel yerleşim biçimi ve ekolojik koridorlar gibi peyzaj unsurlarını uzun süre başarıyla korumuş, ancak son on yıllarda kır-kent geçişi yönünde bir dönüşüme maruz kalmıştır. Bu dönüşüm, hem kırsal peyzajın özgün karakterini hem de sürdürülebilir yaşam pratiklerini tehdit etmektedir.

Geçmiş dönemde yapılaşma sınırı, topografya ve su varlıklarına bağlı olarak sınırlı bir alanda yoğunlaşmıştır. Yerleşim, çekirdek bir merkez etrafında gelişmiş olup, tarım ve hayvancılık faaliyet alanları ile açık bir mekânsal ayrışma göstermektedir. Bu dönemde yapılaşma, çevresindeki tarım arazileri, ağaçlık alanlar ve doğal yüzey şekilleriyle belirgin sınırlarla çevrilidir. Yerleşim dışındaki alanlar, büyük oranda tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerine tahsis edilmiştir.

Güncel dönemde yapılaşma sınırı genişlemiş ve çok yönlü mekânsal yayılım göstermiştir. Yerleşim, önceki sınırlardan çıkarak çevresindeki tarım ve yeşil alanlara doğru ilerlemiş; yapılaşma ile tarım-hayvancılık sınırları arasındaki mesafe daralmıştır. Yapılaşmanın yeni yönlerdeki ilerleyişi, tarımsal üretim ve hayvancılığa ayrılmış alanlarla örtüşme eğilimindedir. Bu durum, güncel dönemde yapılaşma sınırının, tarım ve hayvancılık alanlarını çevreleyen doğal ve üretim temelli sınırlarla daha iç içe geçtiğini göstermektedir.

Şekil 81: Ayazini 1955-2024 Karşılaştırma Haritaları (HGM Arşiv, Google Earth 2025 Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir).

Şekil-81'de görüldüğü gibi, Ayazini yerleşiminin kırsal karakteri, mekânsal kullanım dağılımı ve arazi işlevleri üzerinden okunabilmektedir. Yerleşim dokusu, dağınık parsel organizasyonu ve düzensiz yapılaşma formuyla kırsal bir yerleşim tipolojisi sergilemektedir. Yapı yoğunluğu merkezde artmakta, kenarlara doğru seyrekleşmektedir. Bu yapı formu, geleneksel köy dokusunun devam ettiğini göstermektedir.

Dere hattı, yerleşim ile tarım-hayvancılık alanları arasında doğal bir sınır teşkil etmektedir. Su kaynağı çevresinde konumlanan tarım ve bahçe alanları, sulama potansiyelinin değerlendirilerek tarımsal üretimin sürdürüldüğünü işaret etmektedir. Haritada açıkça belirtilen traktör, büyükbaş-küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları ve insan figürleri, tarım ve hayvancılığın yerleşim çevresinde aktif şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Yerleşimin kuzeyinde yer alan kayalık ve doğal topoğrafik eşikler, yapılaşma sınırını belirleyen doğal engeller olarak konumlanmıştır. Bu alanlarda herhangi bir yapılaşma bulunmamakta, bunun yerine kaya oyma alanları ve geleneksel üretim izleri gözlenmektedir. Bu durum, doğal peyzaj ile kültürel kullanımın iç içe geçtiği kırsal bir karakteristiği işaret etmektedir.

Yol ağı, merkezi yerleşim dokusunu çevredeki üretim alanlarına bağlayacak şekilde örgütlenmiştir. Bu bağlantı, kırsal üretim sisteminin yerleşimle bütünleştiğini ve geçim odaklı bir mekânsal organizasyonun mevcut olduğunu göstermektedir.

Genel olarak harita, Ayazini'nin kırsal karakterinin; tarım ve hayvancılıkla bütünleşik (Şekil-82) bir yerleşim yapısı, doğal topoğrafyaya uyumlu yapılaşma sınırları ve kültürel peyzaj unsurlarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 82: Ayazini'nin Güncel Haritası (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Yazar Tarafından Derlenmiştir).

4.2 Doku Analizi

Bu çalışma, Ayazini yerleşiminin yapılı çevresinin topografya ile kurduğu ilişkiyi ve yerleşim morfolojisini ortaya koymak amacıyla hazırlanmış doku analiz haritasıdır. Harita, doğal jeomorfolojik unsurlar ile insan yapımı yapılaşmanın mekânsal örgütlenmesini teknik olarak çözümlemektedir.

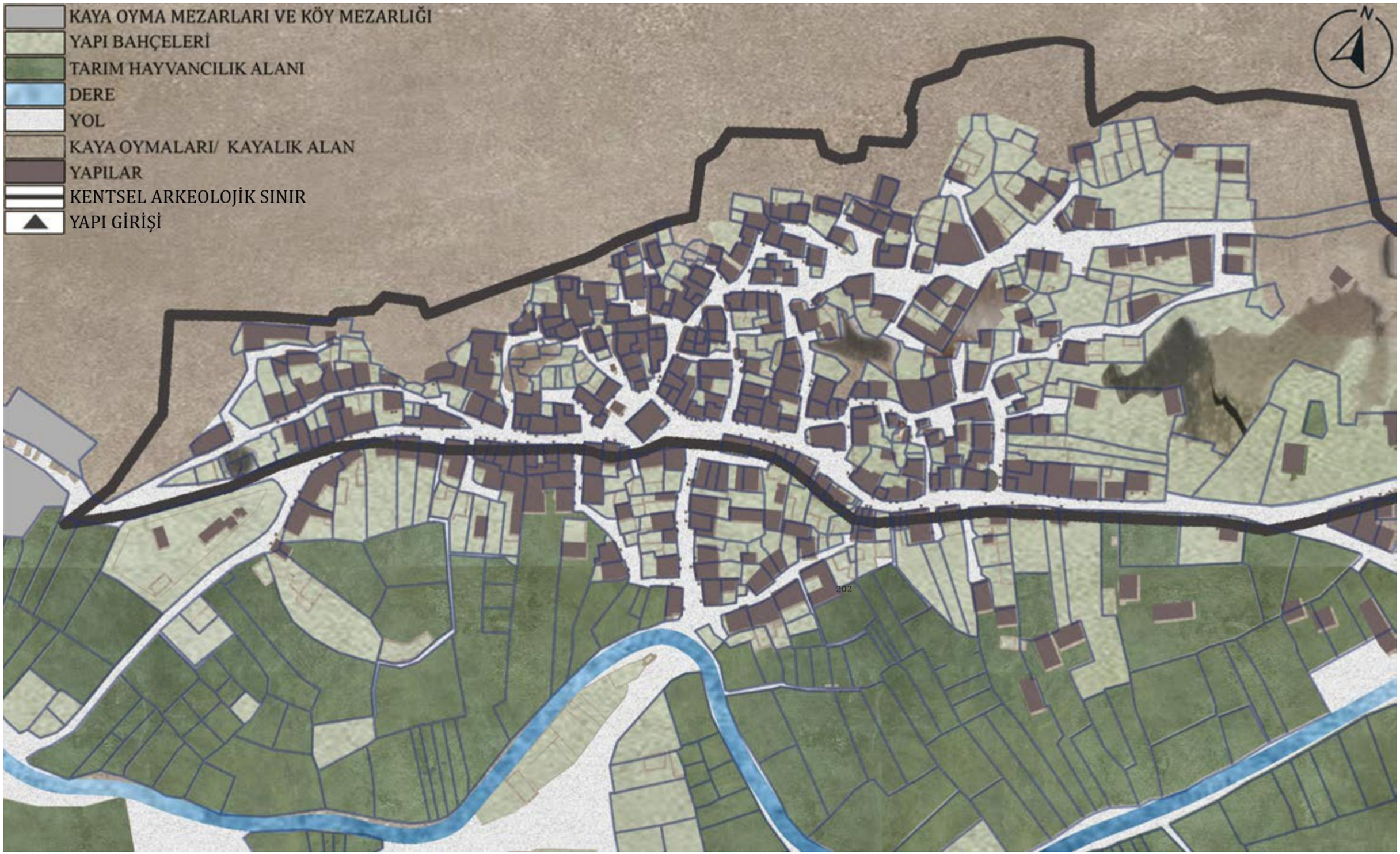
Yerleşimin kuzeydoğu kesiminde yoğunlaşan kaya oyma alanları, hem doğal topoğrafik verileri hem de kültürel üretimi aynı zemin üzerinde birleştiren özgün bir mekânsal kurgu sunmaktadır. Kaya formasyonları, doğrudan yerleşim alanı içine entegre edilmiş olup, bazı yapılarda kaya kütleleri hem temel elemanı hem de duvar bileşeni olarak kullanılmıştır. Bu durum, Ayazini yerleşiminin kaya-doğa entegrasyonunu ve yapılaşmada doğal malzeme sürekliliğini açıkça göstermektedir. Kaya oyma yapılar, çoğunlukla mevcut topoğrafik yükseltiler ve kaya çıkıntıları üzerine konumlandırılmış; doğal zeminden asgari müdahaleyle yararlanılarak strüktürel süreklilik sağlanmıştır.

Yapıların genel konumlanışı, organik sokak dokusu ile doğrudan ilişkilidir. Ana akslar, topoğrafyanın sunduğu doğal yönlendirmelere uygun olarak şekillenmiş; yapılar bu akslara paralel veya dik açılı olmaksızın, topografyanın eğimlerine ve yönlenmelerine göre konumlandırılmıştır. Yollar, kaya oluşumları ve mevcut yapılar arasından kıvrılarak geçirilmiş, böylece yerleşim dokusu içinde adaptif sirkülasyon sistemleri oluşturulmuştur. Yol ağı, merkezi açıklıklar oluşturmadan, dar ve kıvrımlı formlarda gelişmiş; bu durum, topografik verilerin zorlayıcılığına karşı geliştirilmiş organik ulaşım ağı karakteristiğini ortaya koymaktadır.

Yapı kitlelerinin dağılımında, kaya oyma alanlarına olan yakınlık önemli bir belirleyicidir. Kaya kütlelerinin çevresinde yoğunlaşan yapı kümeleri, doğal bariyerler ve eğim farklılıklarına göre düzenlenmiştir. Yapı girişleri çoğunlukla yol akslarına yönlendirilmiş olup, topografik engeller nedeniyle bazı girişler ara kotlar veya doğal eşiklerle desteklenmiştir. Bu durum, kot farklarıyla mekânsal çözüm üretme pratiğini ve doğal arazi morfolojisine bağlı giriş organizasyonunu göstermektedir.

Yerleşimin güneyinde yer alan dere hattı, yapılaşmanın sonlandığı doğal bir sınır işlevi görmekte; tarım ve hayvancılık alanlarının suya erişimini optimize edecek şekilde açık araziler ayrılmıştır. Böylece yapılaşma ile üretim alanları arasında işlevsel bir zonlama sağlanmıştır.

Genel değerlendirme, Ayazini yerleşiminin doğal topografya ile bütünleşik, adaptif ve organik bir yapılaşma modeli geliştirdiğini; kaya formasyonlarının yalnızca bir doğal unsur değil, aynı zamanda yapılı çevrenin aktif bir bileşeni olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şekil 83: Ayazini Kırsal Yerleşimi Doku Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

4.2.1 İşlev ve kullanım analizi

Ayazini kültürel peyzaj alanında hazırlanan üç analiz (kat adedi, işlev ve kullanım durumu) birlikte ele alınarak değerlendirilmek amaçlanmıştır.

Kat adedi analizi, yerleşimin omurgasını belirleyen temel siluetin 1–2 katla kurulduğunu açık biçimde gösterir. Tek katlı ve iki katlı kütleler tarihsel çekirdekte kesintisiz bir süreklilik üretirken, üç katlı örnekler seyrektir; daha çok ana omurganın güney/doğu yönünde yer alan genişleme koridorlarında ya da topografyanın izin verdiği açıklıklarda görülür. Bu durum, kırsal kökenli yerleşim dokusunun zaman içinde kentsel baskı ile nasıl karşılaştığını da işaret eder. Kentsel arkeolojik sınırın içinde kat yüksekliklerinin düşük tutulması, kütle ölçeği, sokak kesiti ve siluet arasında dengeli bir ilişki kurar. Sınırın dışına çıkıldıkça –özellikle dere ve tarım alanlarına bakan güney kuşakta– iki katlı yapıların arttığı, yer yer parsel birleştirme ve yol genişlemesiyle üç katlıların belirdiği izlenir. Kaya oymalarına yakın kuzey bantta kat adedinin 1–2 katta kalması, bu alanda görsel koridorların ve topografyanın gözetildiğini gösterir; burası siluet açısından yüksek hassasiyetli bir zondur. Tescilli parsellerin yoğunlaştığı odaklar da düşük katlı siluetin hâkim olduğu bölgelere denk gelir; bu eşleşme, koruma değerinin alçak yoğunluk ve ince taneli parsel örgüsüyle birlikte okunduğunu doğrular. Sonuç olarak Ayazini'nin özgün karakteri 1–2 katlı siluet, dar parsel–dar cephe ve eğimli çatı birlikteliğiyle tanımlanır; üç katlılar geçiş zonlarında kontrollü uyumlandırma gerektiren istisnalardır.

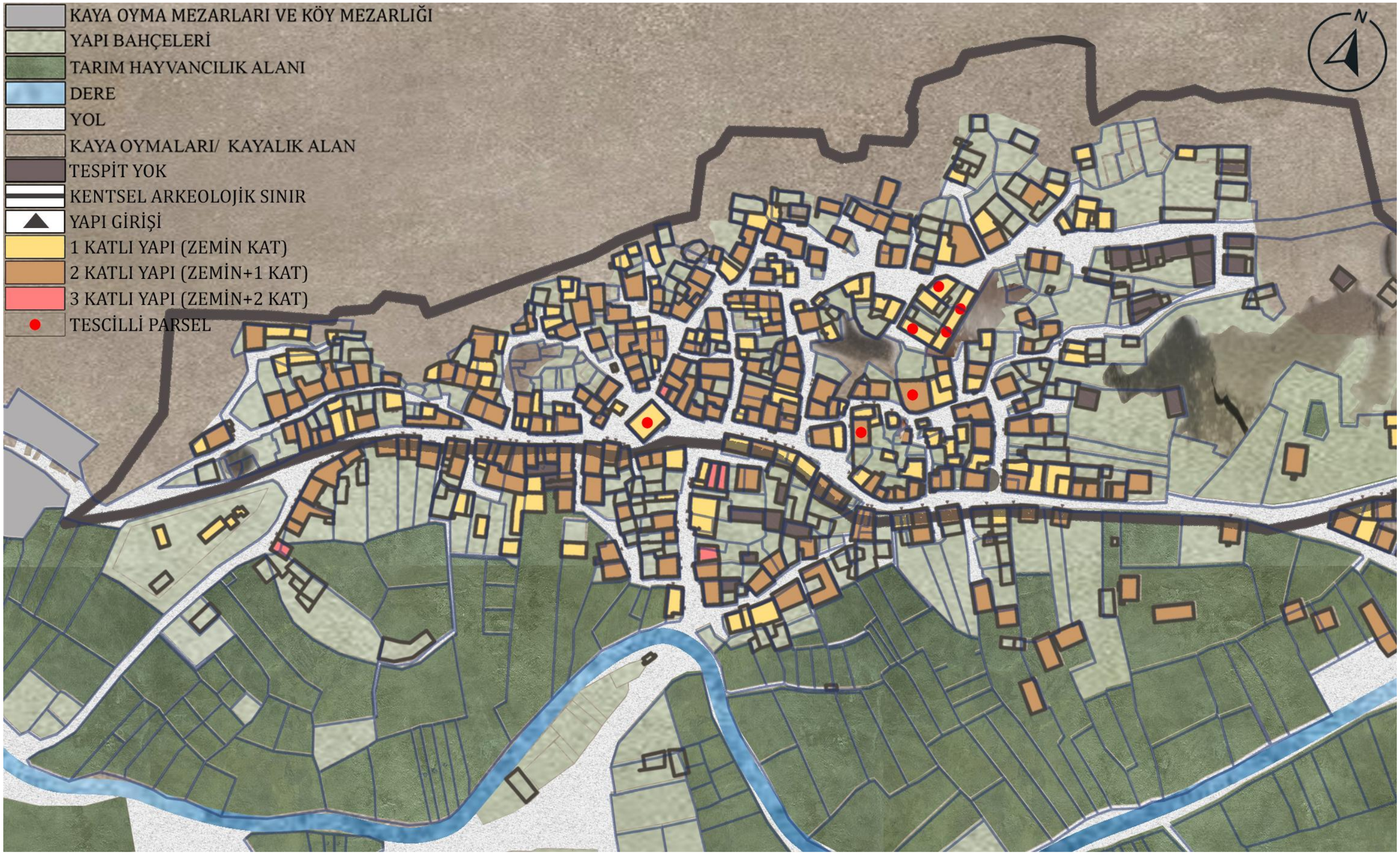
İşlev analizi, omurgaya paralel geniş bir konut zonunun dokuyu taşıdığını, konutların arka bahçe ve avlularla tarımsal parsellere açıldığını gösterir. Bu eşzamanlılık, alanın kültürel peyzaj niteliğini güçlendirir: yerleşim ve üretim birbirini beslemektedir. Ticari ve ticari+konut kullanımlar, ana omurga boyunca dizilmiştir; kavşak ve küçük meydanlarda yoğunlaşarak gündelik hayatın ritmini kurar. Bu çizgisel diziliş, yaya öncelikli hareketi ve geçirgen zemin kullanımını destekleyen yerel bir merkez ağını tarif eder. Karma kullanım parselleri, üstte konut altta dükkan tipolojisinin hala canlı olduğunu gösterir. Kamusal, eğitim ve dini yapılar dağınık ama stratejik konumlardadır; omurga ile ikincil sokakların kesiştiği düğümlerde sosyal sürekliliğin dayanak noktalarını oluşturur. Omurga boyunca boş parseller az olmakla birlikte, güney/doğu geçiş zonunda boşlukların arttığı görülür; tipoloji rehberiyle yönlendirilmediği takdirde bu boşluklar yükseklik ve cephe sapmalarına kaynaklık

edebilir. Bu okuma, çekirdeğin çok işlevli bir kırsal merkez olarak çalıştığını, konut–tarım eşleşmesinin ise kültürel peyzaj değerinin ana omurgası olduğunu ortaya koyar.

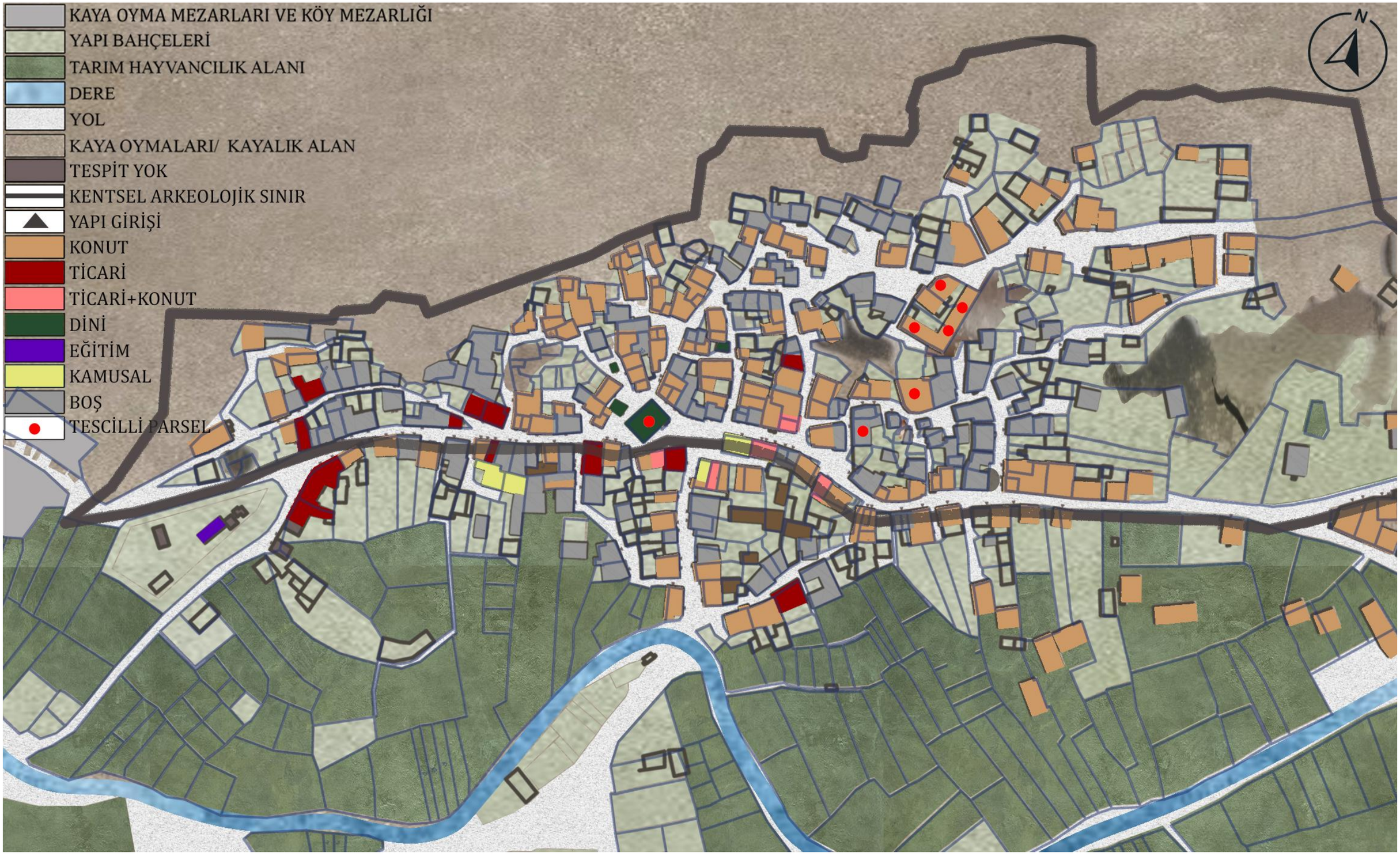
Kullanım durumu analizi, yerleşimin "yaşayan doku" niteliğini doğrular. Tamamen kullanılan parseller çekirdekte ve kuzey/batı periferide yaygındır; kültürel peyzaj değeri, günlük pratikler üzerinden taşınmaktadır. Kısmen kullanılan parseller ise iki yerde öne çıkar: omurga üzerinde ticari baskının hissedildiği dönüşüm eşiği parseller ve güneydeki geçiş zonu. Bu alanlar, küçük ölçekli bakım ve kademeli uyumlandırma programları için önceliklidir. Omurga üzerindeki yıkıntı/kalıntı parseller az sayıdadır ama sokak siluetinde boşluk oluşturarak sürekliliği zayıflatır; cephe iyileştirmesi ve doluluk–boşluk yönetimi açısından kritik müdahale noktalarıdır.

Üç haritanın birlikte okunması şu net tabloyu verir: Ayazini'nin morfolojik eşiği 1–2 katlı, dar parsel/dar cephe ve eğimli çatıyla tanımlanan alçak yoğunluklu bir dokuya dayanır; üç katlı örnekler geçiş zondaki baskının göstergesidir. İşlevsel örgü konut–tarım ilişkisini ve omurga üzerindeki ticaret/karma kullanım dizisini korur; dini ve kamusal yapılar toplumsal belleği taşıyan düğümlerdir. Kullanımın büyük ölçüde tam olması, koruma yaklaşımının "yaşayan miras" mantığıyla, yani kullanım sürekliliğini güvenceye alacak araçlarla kurgulanması gerektiğini gösterir.

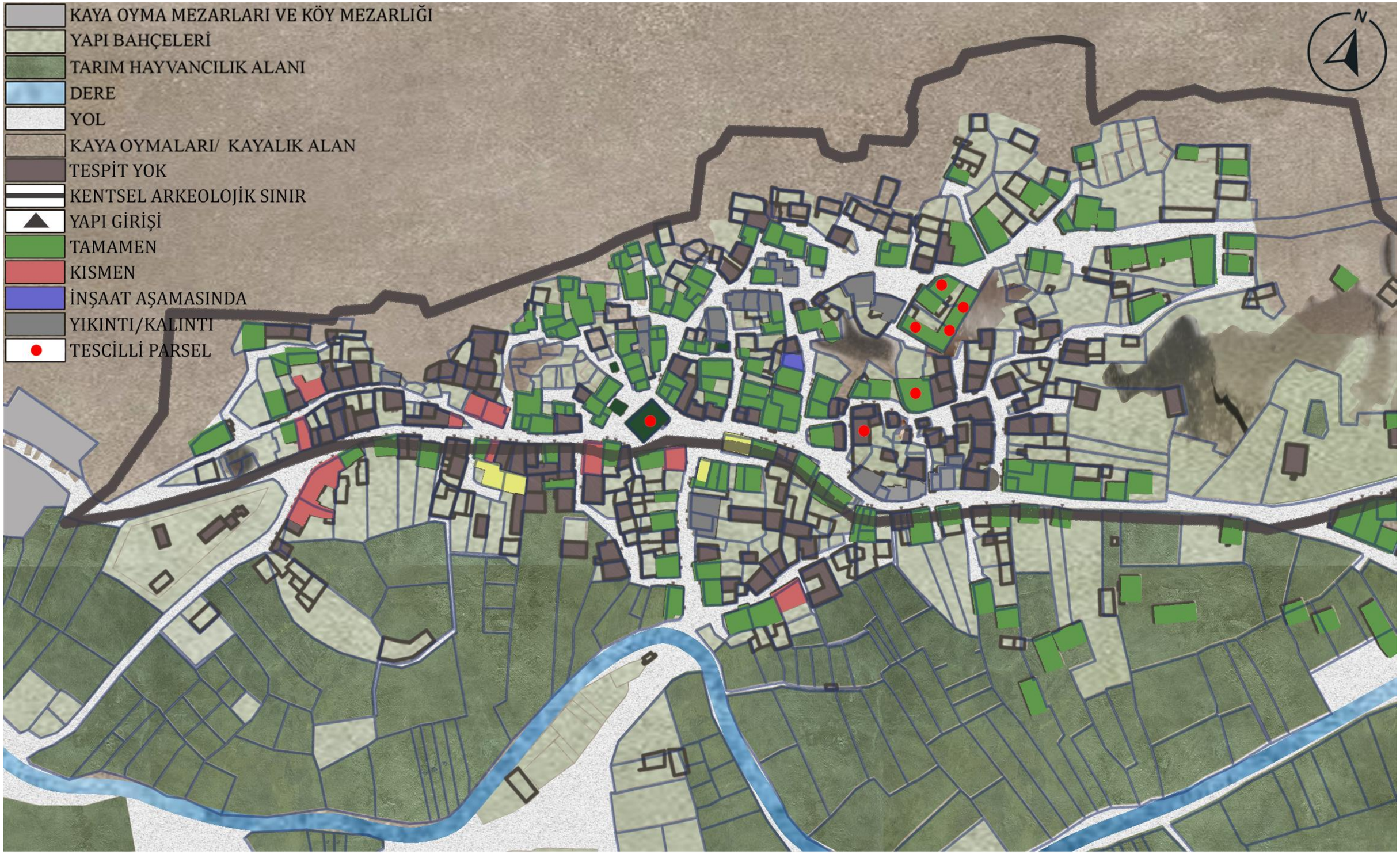
Sonuç olarak, kat adedi, işlev ve kullanım durumu haritaları, Ayazini'nin hala yaşayan bir kırsal merkez olduğunu gösterir. Yerleşimin özgünlüğü; 1–2 katlı alçak siluet, ana cadde boyunca konut ve küçük ölçekli ticaretin birlikte varlığı, aktif konut/üretim pratikleri ve kaya oymaları ile topografyaya eklemlenen arkeolojik–jeomorfolojik bağlam sayesinde korunmaktadır. Alan kültürel peyzaj niteliği taşır; bu niteliğin sürmesi için açık ve uygulanabilir tasarım–koruma kuralları ile yerel ihtiyaçlara uygun, hedefli sağlıklaştırma ve bakım programlarının birlikte yürütülmesi gerekir. Böylece hem kültürel miras değerleri hem de günlük yaşam döngüsü kesintiye uğramadan sürdürülebilir.

Şekil 84: Ayazini Kırsal Yerleşimi Kat Adedi Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

Şekil 85: Ayazini Kırsal Yerleşimi İşlev Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

Şekil 86: Ayazini Kırsal Yerleşimi Kullanım Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

4.2.2 Strüktür ve sağlamlık analizi

Ayazini yerleşiminde yapılan analiz, yapı stoğunun taşıyıcı sistem türleri ve fiziksel sağlamlık durumlarına ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Yapılar strüktür tipi (ahşap hatıllı taş, taş, betonarme) ve sağlamlık derecelerine göre sınıflandırılmıştır.

Yerleşim dokusunda ahşap hatıllı taş yapılar belirgin bir ağırlığa sahiptir. Bu yapı türleri, bölgedeki geleneksel inşa tekniklerini yansıtmakta olup, strüktürel dayanım ile geleneksel estetik değerlerin birleşimini sağlamaktadır. Taş strüktürlü yapılar ise, çoğunlukla küçük ölçekli kullanım birimlerinde tercih edilmiştir. Özellikle küçük hacimli bağımsız birimlerde (ambar, depo, küçük konutlar gibi) sadece taş malzeme kullanılırken, daha büyük ölçekli ve iki katlı yapılarda ahşap hatıllı taş sistem kullanılmıştır. Bu tercihte, hem iki katlı yapıların gerektirdiği statik gereklilikler hem de daha güçlü ve esnek bir taşıyıcı sistem oluşturma ihtiyacı etkili olmuştur.

Bölgedeki taş ocağı faaliyetleri ve doğal taş rezervlerinin yerleşime yakınlığı, Ayazini'de taş malzemenin yaygın kullanımını teşvik etmiş ve yerel malzeme kullanımının sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Taşın kolay ulaşılabilirliği hem yapı maliyetlerini düşürmüş hem de geleneksel yapı tekniklerinin devamlılığını mümkün kılmıştır. Böylece, Ayazini'nin geleneksel mimari dokusu, yerel malzeme kullanımına dayalı kır kırsal mimari kimliği açısından önemli bir özgünlük kazanmıştır. Bu özgünlük, bölgenin kültürel miras değeri açısından korunması gereken temel unsurlar arasında yer almaktadır.

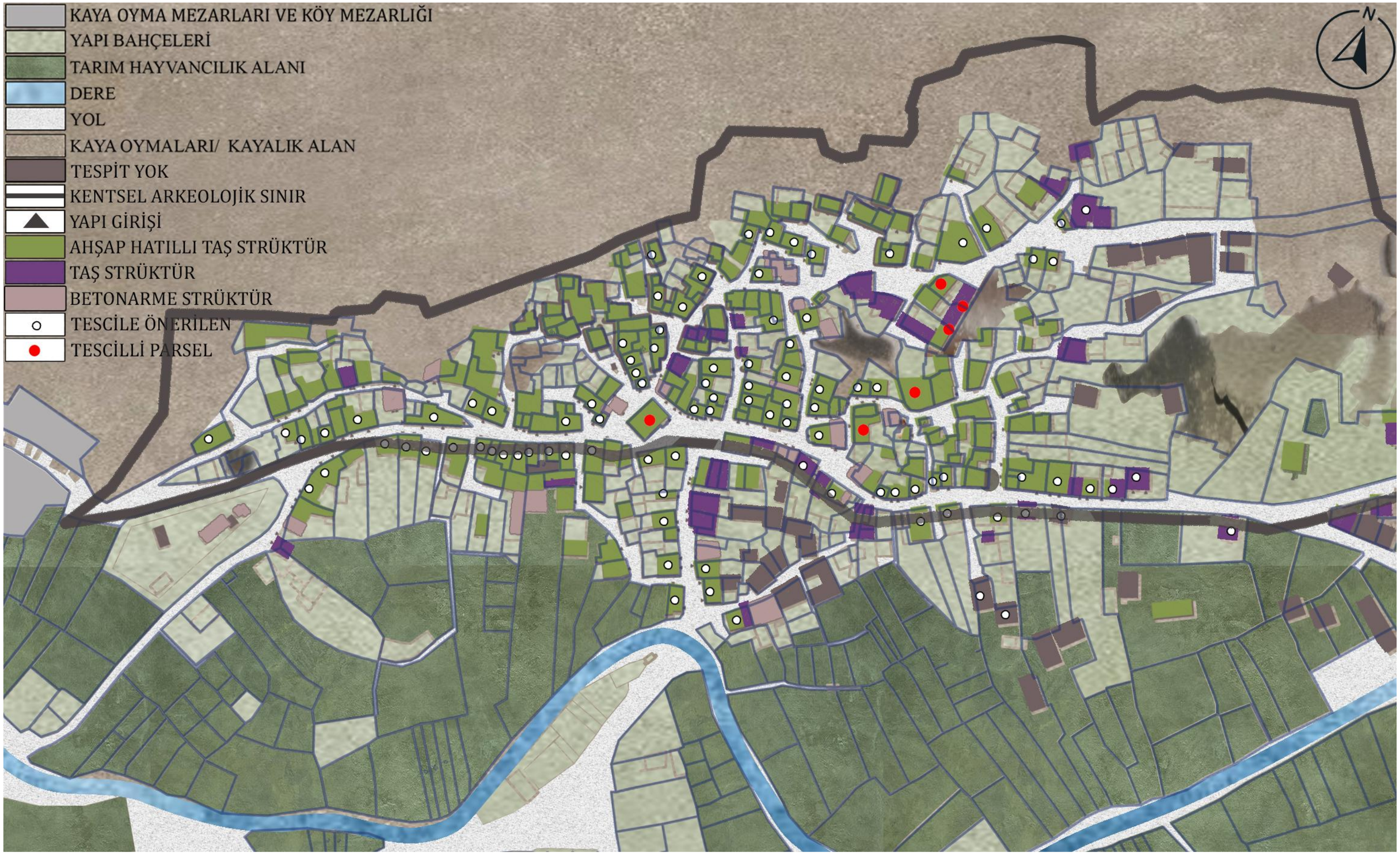
Ancak, analiz sonuçları, yerleşim dokusu içinde betonarme yapıların giderek arttığını göstermektedir. Betonarme yapılaşma hem köy merkezinde hem de kırsalın uzantı akslarında görülmekte, bu durum geleneksel kırsal mimari mirası için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Betonarme strüktürlerin geleneksel sokak dokusu ve malzeme karakteristiği ile uyumsuzluk oluşturması, mekânsal sürekliliği bozmakta ve yerleşimin özgün kültürel peyzaj değerlerini zedelemektedir.

Sağlamlık analizi çerçevesinde, mevcut yapıların önemli bir kısmının orta veya kötü sağlamlık düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

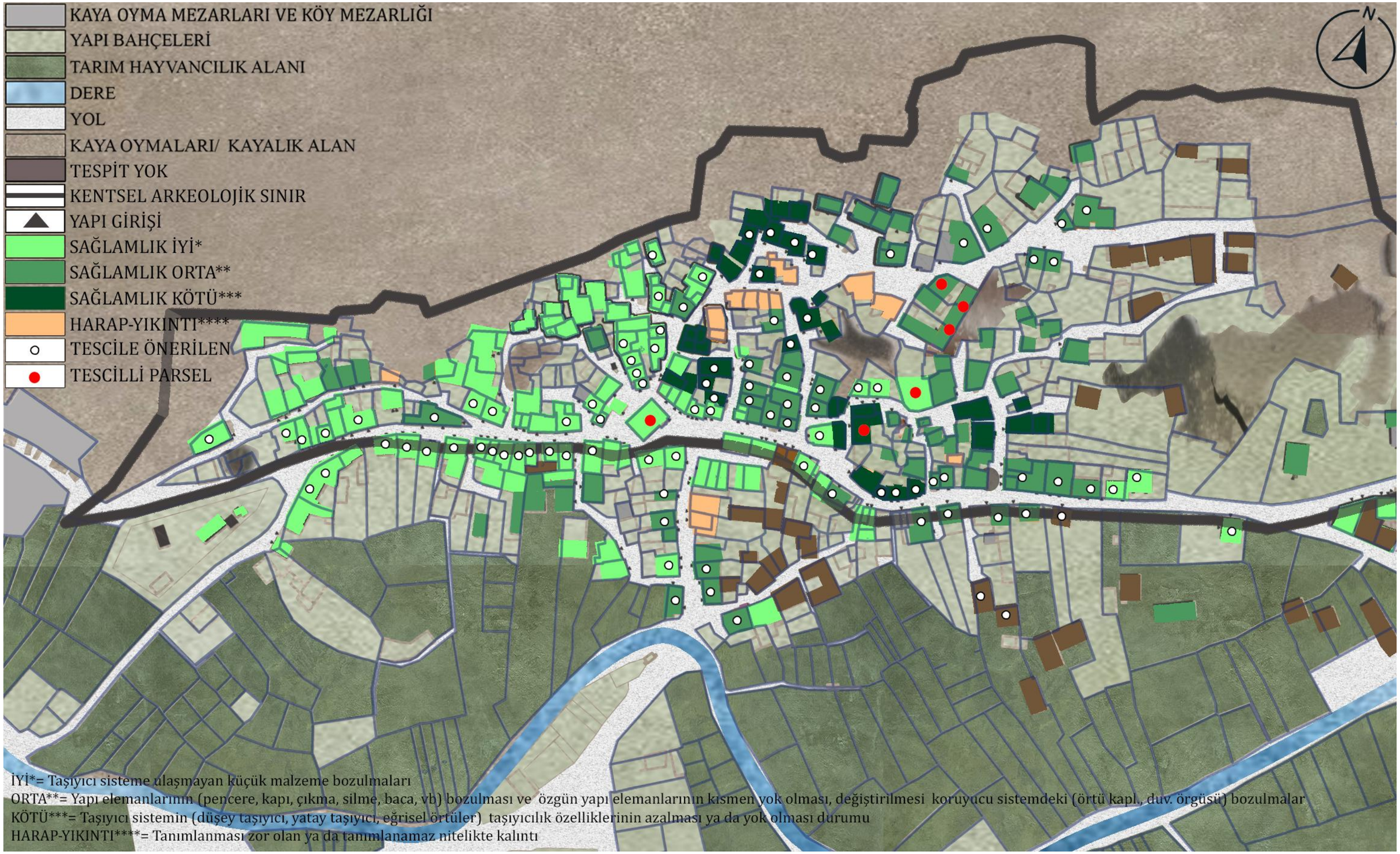
- İyi durumda olan yapılar küçük ölçekli müdahalelerle korunabilecek düzeydedir.

- Orta sağlamlıktaki yapılar, teknik güçlendirme gereksinimi duymakta ve özgün mimari karakterlerini kaybetme riski taşımaktadır.
- Kötü durumdaki yapılar ise hem taşıyıcı sistem sürekliliğini kaybetmiş hem de mimari kimliği okunamaz hale gelmiş durumdadır.
- Harap yapılar, fiziksel bütünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş ve kültürel peyzajda boşluklar oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Ayazini'de yerel malzeme ve geleneksel inşa tekniklerine dayalı özgün kır mimarisi dokusunun korunması hem malzeme devamlılığı hem de mekânsal süreklilik açısından kritik önemdedir. Betonarme yapılaşmanın kontrol altına alınması ve geleneksel yapı strüktürlerinin restorasyonla desteklenmesi, kırsal kültürel peyzajın sürdürülebilirliği için öncelikli müdahale alanları olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 87: Ayazini Kırsal Yerleşimi Strüktür Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

Şekil 88: Ayazini Kırsal Yerleşimi Sağlamlık Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

4.2.3 Kültür varlığı ve özgünlük analizi

Ayazini yerleşiminde gerçekleştirilen yapı uyumluluk analizi, mevcut yapıların özgün kırsal doku ile ilişkisini değerlendirmekte ve yerleşimin geleneksel mimari kimliğinin korunma düzeyini ortaya koymaktadır. Analiz kapsamında yapılar, kırsal dokuya uyum düzeylerine göre sınıflandırılmış ve haritalanmıştır.

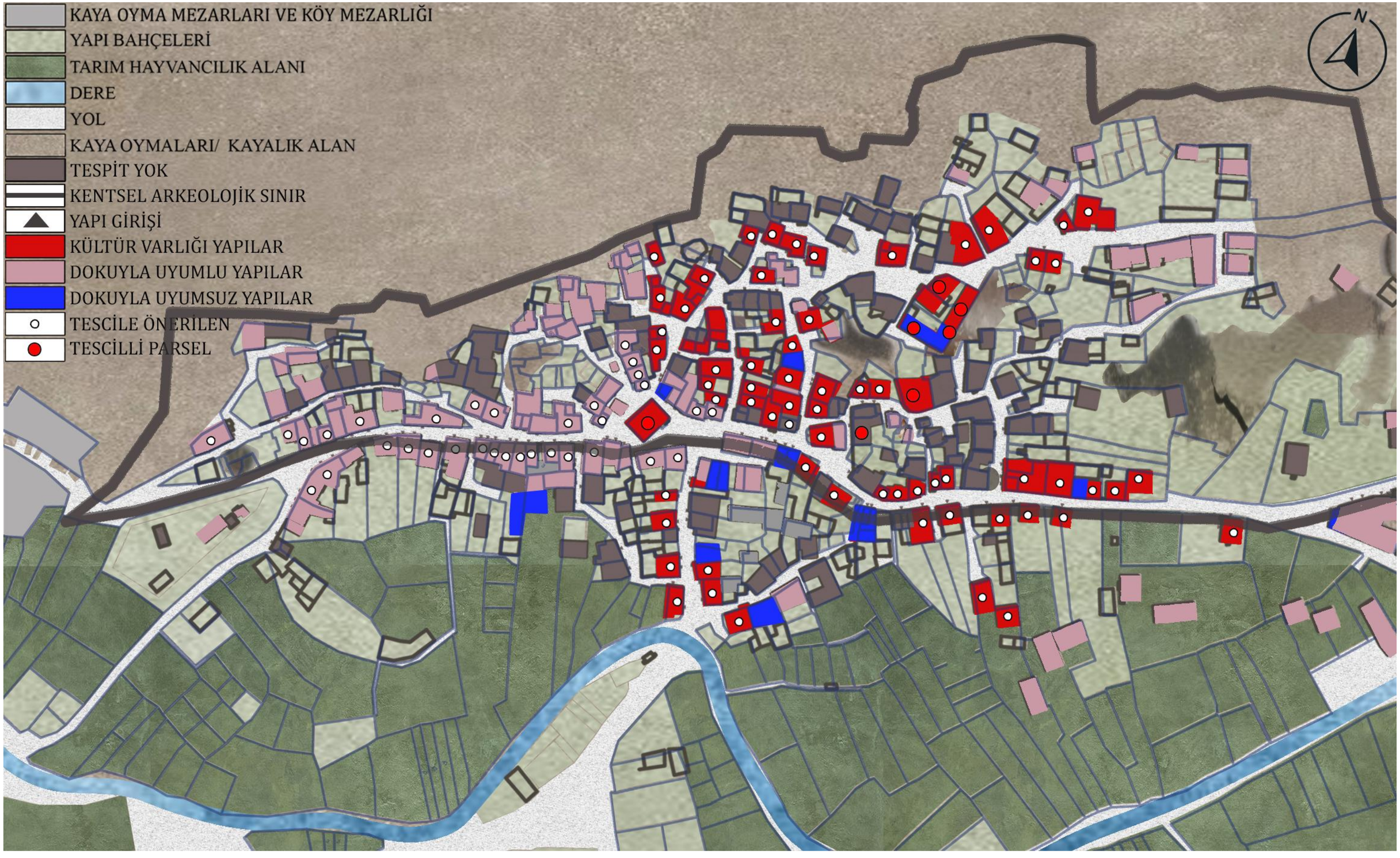
Değerlendirme dışı bırakılan yapılar, özgün mimari karakterini yitirmiş, sokak sağlıklaştırma müdahaleleri nedeniyle kimliği okunamayan ya da betonarme sistemlerle inşa edilmiş, yerleşimin geleneksel dokusunu bozan yapı stokunu temsil etmektedir. Bu yapılar, yerleşimin tarihi sürekliliğini kesintiye uğratarak kırsal peyzaj değerine zarar vermektedir.

Ayazini'nin önerilen kültürel peyzaj alanı için hazırlanan iki tematik harita, yerleşimin tarihsel dokusunun korunma durumu ve yapısal uyumluluğunu bütüncül biçimde ortaya koymaktadır. İlk harita olan kültür varlığı analizi, tescilli ve tescile önerilen yapıların büyük oranda tarihsel ana omurga boyunca sıralandığını ve kavşak ile meydan noktalarında yoğunlaştığını göstermektedir. Bu dizilim, omurga aksının hem kültürel hem de mekânsal sürekliliğin taşıyıcısı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Çekirdek alanda dokuya uyumlu yapılar ağırlıkta olup parsel ölçüsü, kat yüksekliği ve cephe düzenleri geleneksel örüntüyü sürdürmektedir. Buna karşın, dokuya uyumsuz yapılar çoğunlukla güney ve doğu kenar kuşaklarında, yol genişlemeleri ve parsel birleşmeleriyle dönüşmüş alanlarda kümelenmektedir. Bu analiz, kültür varlıklarının yalnızca tekil yapı niteliğiyle değil, parsel–sokak örgüsü ve çevresel bağlamıyla birlikte değerlendirilmesinin zorunluluğunu vurgular.

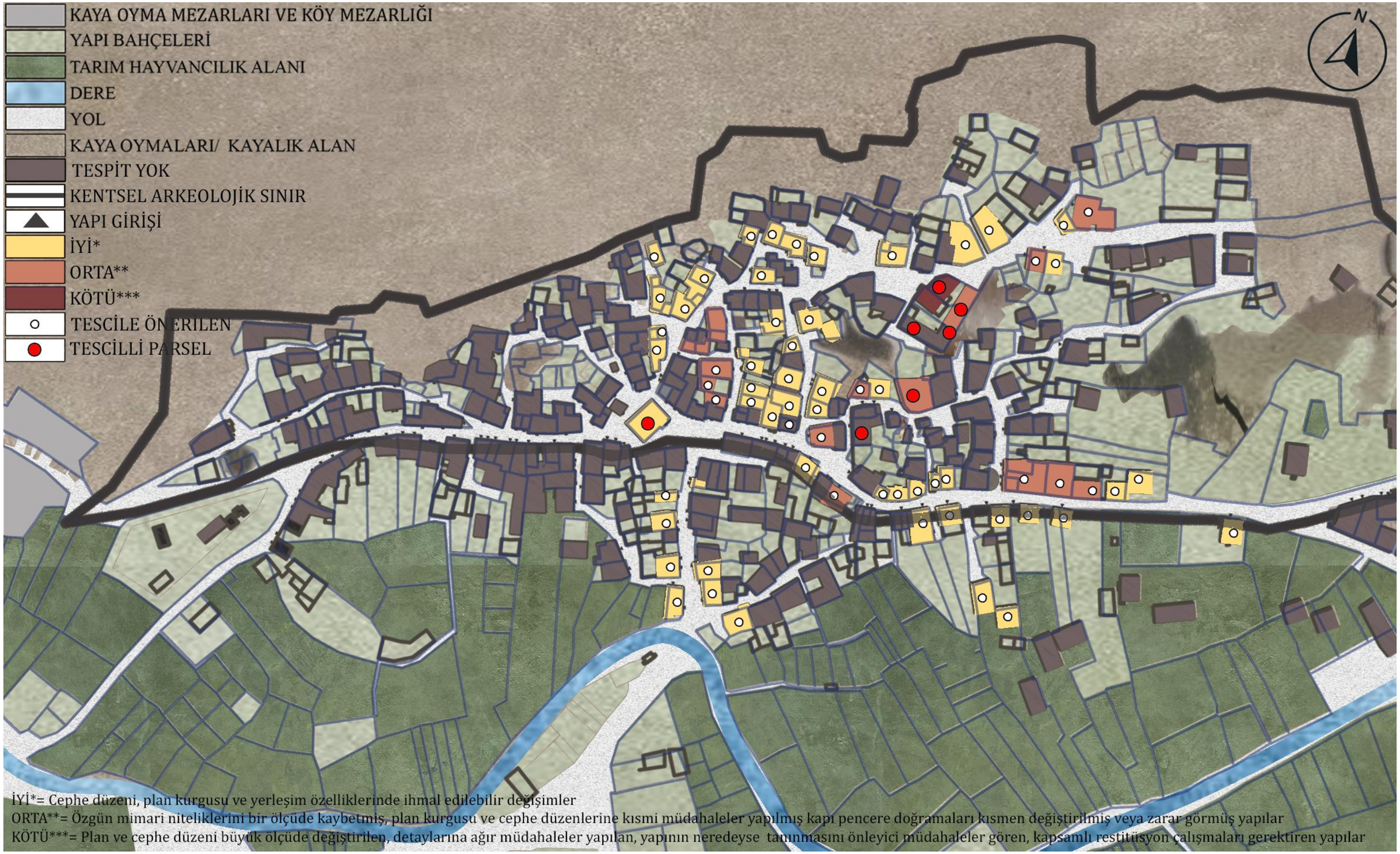
İkinci harita olan özgünlük değerlendirmesi, yapıların plan kurgusu, kütle oranları, cephe düzeni, malzeme ve işçilik özellikleri üzerinden iyi, orta ve kötü olmak üzere üç grupta sınıflandırıldığını göstermektedir. Özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan iyi durumdaki yapılar, çekirdek alan ve kaya oymalarına yakın yerleşim adalarında yoğunlaşırken; orta durumdaki yapılar omurga üzerinde ticari baskının hissedildiği parsellerde yer almaktadır. Bu yapılarda tipolojik süreklilik korunmuş olsa da doğrama, kaplama ve vitrin düzenlerinde değişiklikler görülmektedir. Kötü durumdaki yapılar ise sınırlı sayıda olmakla birlikte, bulundukları yerde silueti olumsuz etkileyen boşluklar yaratmaktadır. Bu analiz, çekirdek alanda bakım ve onarımın öncelikli olduğunu, orta durumdaki yapıların geri döndürülebilir iyileştirmelerle hızlı şekilde

toparlanabileceğini ve kötü durumdaki yapıların kapsamlı restitüsyon projeleri ile tipolojiye uyumlandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Ayazini yerleşiminin, geleneksel yapım tekniklerine ve kırsal mimari kimliğine yüksek düzeyde bağlı yapı stokuna sahip olduğu; ancak müdahalelerin ve kontrolsüz yapılaşmanın bu özgünlüğü tehdit ettiği tespit edilmiştir. Yerel malzeme kullanımı ve özgün strüktürel karakterin korunması, Ayazini'nin kırsal peyzaj değerinin devamlılığı için temel kriterlerdir.

Şekil 89: Ayazini Kırsal Yerleşimi Kültür Varlığı Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

Şekil 90: Ayazini Kırsal Yerleşimi Özgünlük Analizi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşiv Verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

4.3 Odak Alan Üzerinden Konut Mimarisinin Analizi

Odak Alan

Ayazini Kırsal Peyzajı üzerine gerçekleştirilen bu çalışma, bölgenin kültürel miras değerlerini üst ölçekte ele alan önceki araştırmalarla ilişkilidir. Özellikle Koç'un 2023 yılında gerçekleştirdiği ve Ayazini'deki kaya oymaları ile geleneksel yapıların üst ölçekli değerlendirmesini içeren çalışma bu bağlamda temel bir kaynak teşkil etmektedir. Araştırma kapsamında, mekânsal bütünlüğü ve kültürel sürekliliği temsil eden üç ayrı odak alan belirlenmiştir.

Birinci odak alan, köyün geleneksel yerleşim dokusunun başladığı noktada konumlanmakta olup; arkeolojik yapılar ile geleneksel konut mimarisini ilk kez birbirine bağlayan kaya oymalarıyla ilişkili üç yapıdan oluşmaktadır. Bu bölgede aynı zamanda sokak sağlıklaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir,

İkinci odak alan ise sokak sağlıklaştırması yapılmış bir bölgede yer almaktadır. Bu müdahaleler, yapıların özgün dokusunun okunabilirliğini büyük ölçüde azaltmış olsa da, kaya oymaları ile geleneksel yapıların mekânsal ilişkisini gösterebilen nadir örneklerin varlığı nedeniyle dikkat çekicidir. Her iki alan da bölgesel ölçekte kültürel önem arz etmektedir.

Üçüncü odak alan ise çalışmanın ana inceleme bölgesini oluşturmaktadır. Bu alanda, diğer iki bölgenin aksine sokak sağlıklaştırması uygulamaları yapılmamıştır, dolayısıyla yapıların karakteristik plan şeması, yapım tekniği ve kullanılan malzeme gibi özgün özelliklerinin açıkça izlenebildiği bir karaktere sahiptir.

Üçüncü odak alan, Ayazini'nin geleneksel konut dokusunun bozulmadan günümüze ulaşabildiği nadir örnekleri barındırmakta ve bu niteliğiyle acil koruma gerektiren bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bölgedeki yapılar, yalnızca mimari özgünlükleriyle değil, aynı zamanda kaya oymalarıyla kurdukları bütüncül mekânsal ilişki sayesinde kültürel miras bağlamında ayırt edici, nadir ve temsil niteliği yüksek bir değer taşımaktadır. Bu nedenle, üçüncü odak alanın seçimi, hem belgelenmemiş müdahalelerin önüne geçmek hem de Ayazini'nin geleneksel mimarisini gelecek kuşaklara aktarabilmek açısından stratejik bir tercih olmuştur.

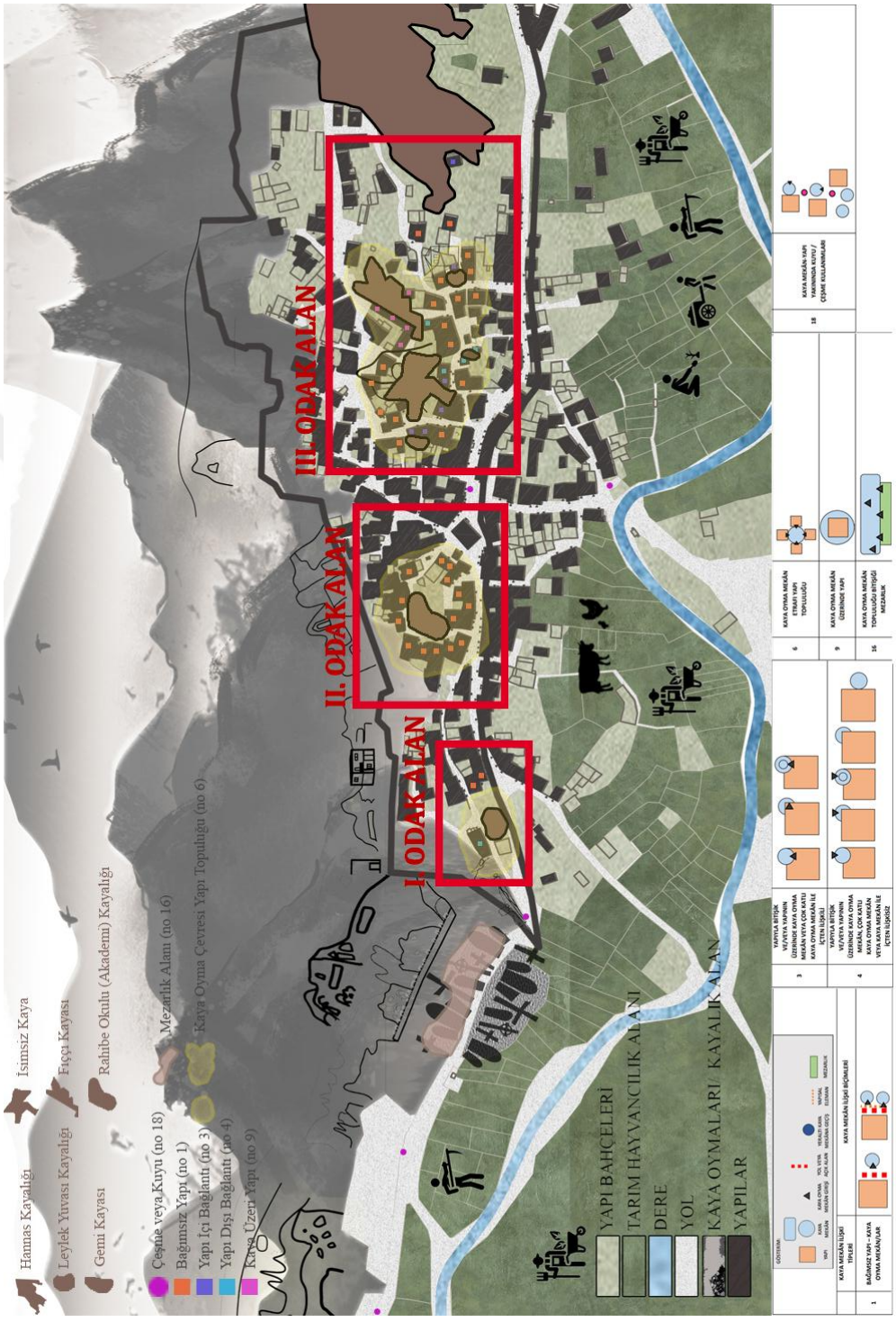
Ayazini'deki kaya oymaları ile geleneksel yapıların ilişkisini incelemiş olan Koç (2023), çalışmasında Ayazini'de kaya oyma mekânların ve geleneksel taş yapıların birbirleriyle olan mekânsal ilişkisini mimari bir perspektiften ile ele almıştır. Yapıların arasındaki fonksiyonel, morfolojik ve tipolojik bağlantılara, mekânların yerleşim içindeki konumlarına ve kullanım amaçlarına göre sınıflandırmıştır.

Ayazini yerleşimi, kaya oyma mekânların ve geleneksel taş yapıların birbirleriyle kurduğu özgün mekânsal ilişkiler açısından önemli bir arkeolojik ve mimari dokuya sahiptir. Doğal kaya oluşumlarının barınma, depo, dini mekân ve savunma amacıyla şekillendirilmesi, farklı dönemlerde inşa edilen taş yapılarla bir arada var olmasına olanak sağlamıştır. Koç'un (2023) çalışmasında belirlenen farklı tipolojiler, kaya mekânların yerleşim içindeki konumu, taş yapılarla ilişkisi, işlevsel dönüşümü ve morfolojik organizasyonu gibi çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmıştır.

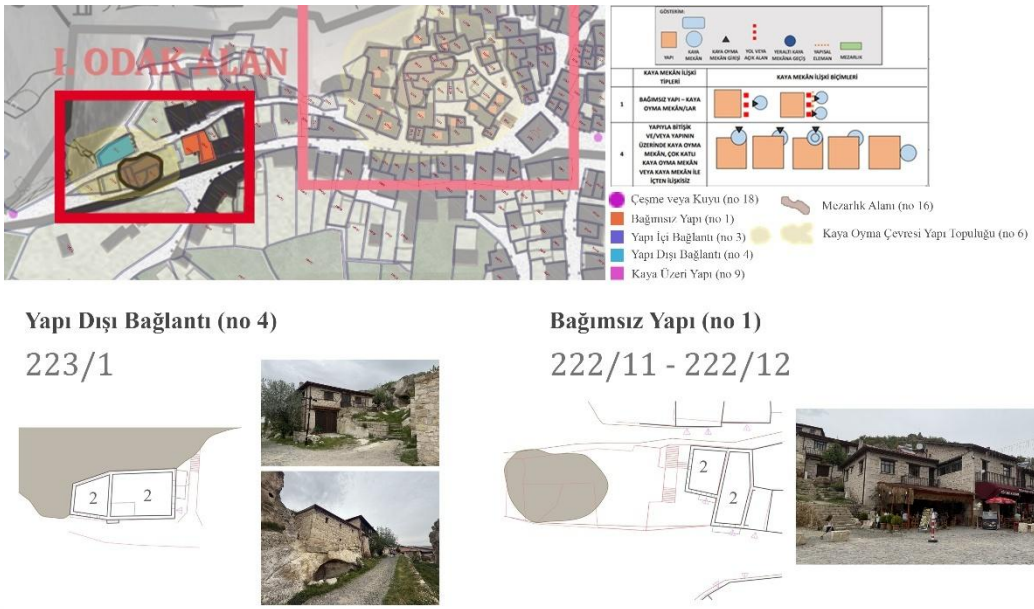
Bu tez çalışmasında, Ayazini'deki geleneksel yapılar ile kaya oyma mekânların ilişkisini analiz etmek amacıyla Koç'un (2023) tanımladığı tipoloji sistematiğinden faydalanılmıştır. Bu tipolojiler, kaya mekânların taş yapılarla mekânsal, işlevsel ve morfolojik ilişkisini inceleyerek, alandaki mimari karakteri belirlemekte önemli bir çerçeve sunmaktadır. Çalışma alanında özellikle Tipoloji 1, 3, 4, 6, 9, 16 ve 18 üzerinde durulmuştur (Şekil-91).

- Tipoloji 1, kaya oyma mekânların bağımsız varlığını ve çevredeki geleneksel yapılarla doğrudan bir bağlantısının bulunmadığını göstermektedir.
- Tipoloji 3 ve 4, kaya mekânların taş yapılarla içten bağlantılı veya bağlantısız olarak eklemlendiği durumları kapsayarak, yapılaşma biçimlerini analiz etmeye olanak tanımaktadır.
- Tipoloji 6, kaya mekânların merkezi bir çekirdek olarak kullanıldığı ve etrafına taş yapılar eklemlendiği durumları açıklamak açısından önemlidir.
- Tipoloji 9, kaya mekânların doğrudan yapı temelini oluşturduğu veya üst yapının kaya üzerinde inşa edildiği örnekleri tanımlamaktadır.
- Tipoloji 16, kaya mekânların mezarlık alanlarıyla ilişkisini değerlendirerek, dini ve kültürel bağlamda mekânsal kullanım sürekliliğini ortaya koymaktadır.

- Tipoloji 18, kaya mekânların su yapıları ile bağlantısını inceleyerek, çevresel ve fonksiyonel faktörlerin mekânsal organizasyon üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir.

Şekil 91: Kaya Oymaları ve Yapı İlişkisi (Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşivi; Koç, 2023 verileri Kullanılarak Yazar Tarafından Alan Çalışması Yapılmıştır).

Şekil 92: Odak 1 Yapısal İlişkiler (2025).

Koç'un (2023) çalışmasında, Ayazini'deki üst ölçekli kaya-yapı ve diğer yardımcı bileşenlerin analizi yapılmıştır. Bu çalışmada (Şekil-91) ise, Ayazini kırsal yerleşimi'ndeki kaya-yapı girift ilişkisinin görüldüğü 3 odak alan tespit edilmiş olup, bu odak alanlardaki ilişkili yarpıların mevcut durumları incelenmiştir. I. odak alanda (Şekil-92), kaya kütlesininin eteğine yapılmış bir yapı ve kaya yapısına açılan iki bitişik yapı görülmektedir. Koç'un çalışmasında no 1 (bağımsız yapı) ve no 4 (yapı dışı bağlantı) bu odak alanda görülmektedir.

Şekil 93: I. Odak Alanı (2025).

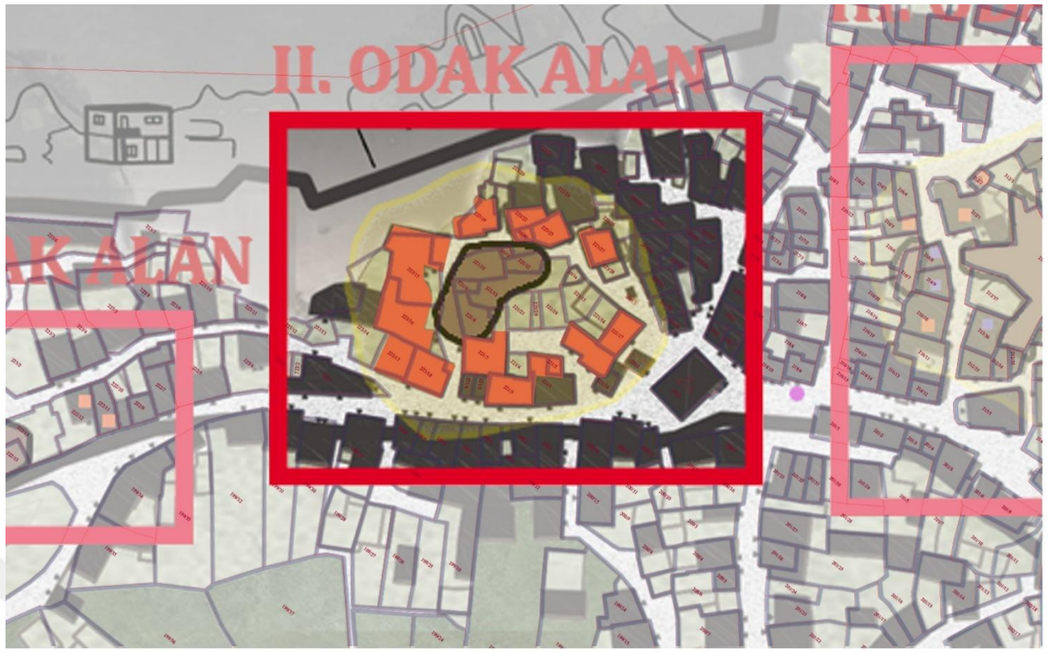
II. odakta (Şekil-95), Akademi olarak adlandırılan kaya oymalarının bulunduğu alandır. Burada kaya yapılarıyla içeriden veya dışarıdan bir bağlantı tespit edilmemiş

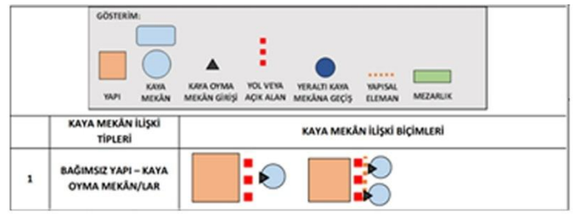
olup, çevre yapılar bağımsız konumda ancak kaya ile topografik ilişkide olarak görülmektedir.

III. odak alan ise (Şekil-96), sokak sağlıklaştırma uygulamasının yapılmadığı, yapıların özgün form ve dokusunun daha iyi tespit edilebildiği alandır. Koç'un çalışmasında no 1 (bağımsız yapı), no 3 (yapı içi bağlantı), no 4 (yapı dışı bağlantı) ve no 9 (kaya üzeri yapı) oalrak gruplanan yapılar yer almaktadır. Daha heterojen bir dağılım görülmektedir. Topografyanın daha eğimli olduğu bu bölgede, kaya üzerindeki yapılar, kaya ile içeriden veya dışarıdan bağlantısı bulunan yapılar ve kaya civarındaki bağımsız konumdaki yapılar, Ayazini'deki geleneksel yapı ve kaya ilişkisinin en güzel görüldüğü alandır.

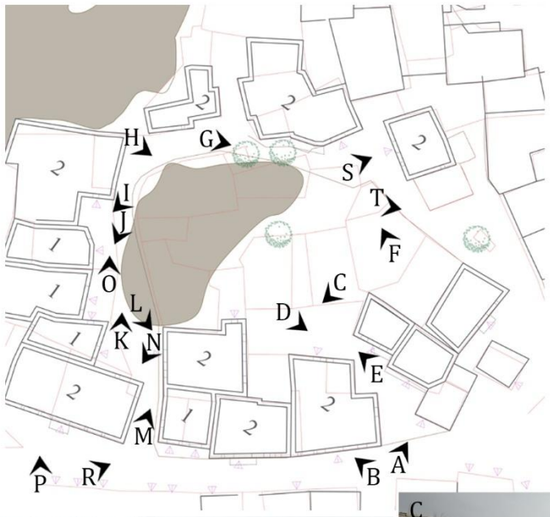
Şekil 94: II. Odak Alanı (2025).

Bağımsız Yapı (no 1)
Yapı İçi Bağlantı (no 3)
Yapı Dışı Bağlantı (no 4)
Kaya Üzeri Yapı (no 9)
Mezarlık Alanı (no 16)
Kaya Oyma Çevresi Yapı Topuluğu (no 6)

Bağımsız Yapı (no 1)

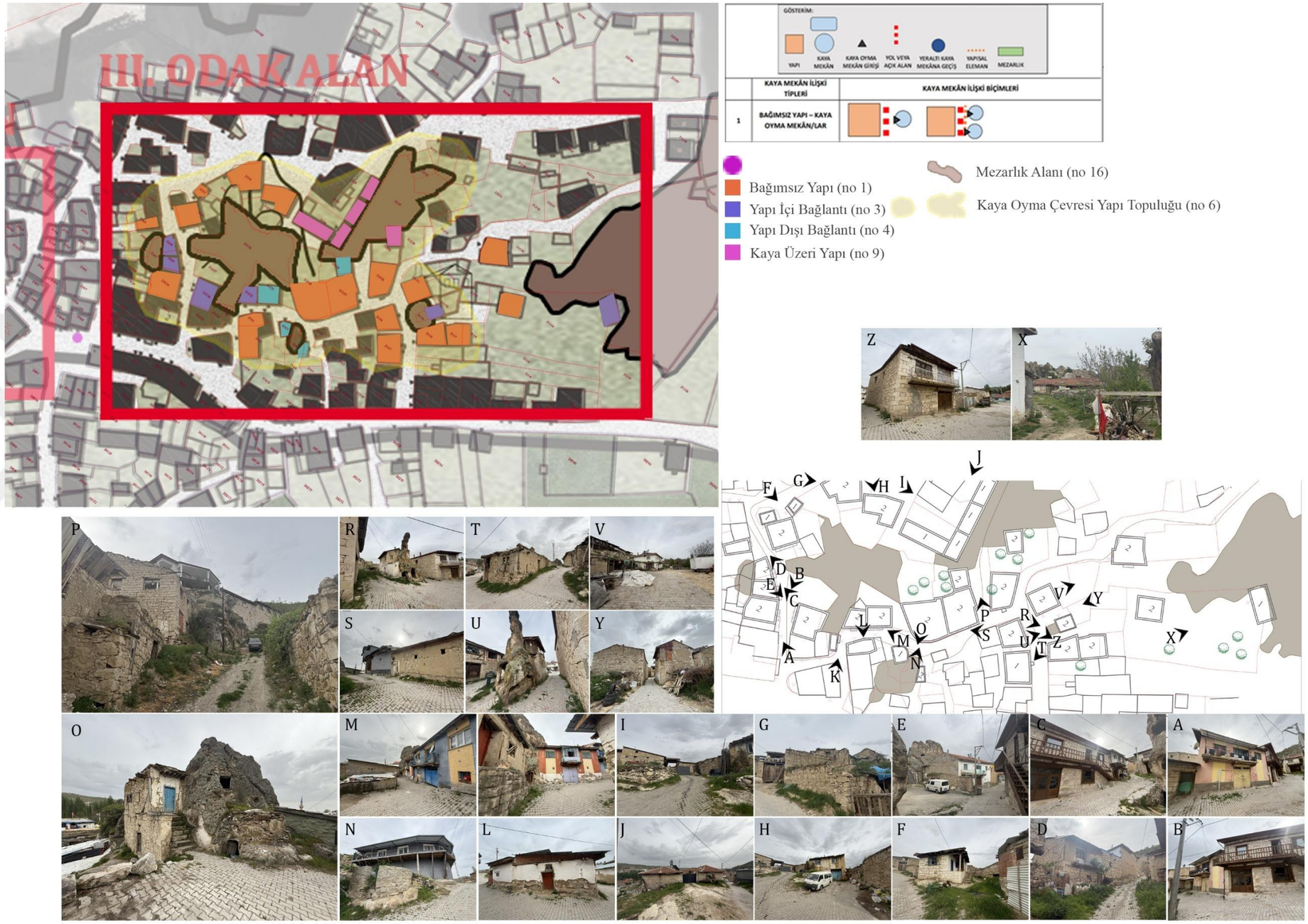

Şekil 95: Odak 2 Yapısal İlişkiler (2025).

Şekil 96: Odak 3 Yapısal İlişkiler (2025).

Şekil 97: III. Odak Alanı (2025).

Sonuç olarak, Ayazini Köyü sahip olduğu eşsiz kültürel miras değerleriyle Anadolu'nun en önemli tarihi yerleşimlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Peri bacaları, kaya oyma yapıları, anıt mezarlar, kiliseler, kaya kaleleri ve çok katlı kaya yerleşimleri, bu bölgenin tarih boyunca nasıl kullanıldığını ve buradaki uygarlıkların nasıl bir yaşam sürdüğünü anlamamıza olanak sağlamaktadır. Tüm bu unsurlar, yalnızca arkeolojik ve tarihi miras değil, aynı zamanda korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereken değerlerdir.

Bu bağlamda, Ayazini'de geleneksel taş yapılar ve arkeolojik kaya mekânları arasındaki ilişki (Şekil-98), bölgenin mimari sürekliliğini ve mekânsal organizasyonunu anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Kaya oyma mekânların, taş yapılarla birlikte evrilerek dönüşmesi, barınma, dini yapılaşma ve kamusal alanlar açısından farklı dönemlerin mekânsal ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiğini göstermektedir. Geleneksel taş yapıların kaya mekânlarla bütünleşmesi veya onlara eklemlenerek gelişmesi, Ayazini'nin topografya ile uyumlu ve sürdürülebilir bir yerleşim modeli sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu organik yapılaşma modeli, bölgenin tarihi dokusunun korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını gerekli kılan önemli bir mimari miras olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 98: Köy İçi Kaya Civarı Yapısal Doluluk (2025).

Ayazini, jeolojik yapısıyla kaya oyma mekânların ve geleneksel taş yapılarla bütünleşmiş yerleşimlerin özgün örneklerinden birini sunmaktadır. Render görüntülerinde de (Şekil-99) görüldüğü üzere, kaya oluşumları ile yapılar arasında organik bir ilişki bulunmakta, yerleşim dokusu bu doğal formlara uyum sağlayarak şekillenmektedir. Bu çalışma, Lumion renderları üzerinden Ayazini'deki yapılaşma düzenini incelemektedir.

Şekil 99: Ayazini Topografyası 3D Görselleştirme (2025).

Renderlarda gözlemlendiği gibi, geleneksel taş yapılar ve kaya oyma mekânlar birbirine bitişik veya iç içe geçmiş şekilde konumlandırılmıştır. Bazı yapılar kaya kütlelerini doğal sınır olarak kullanarak mekânsal organizasyon sağlamış, bazıları ise kaya içine oyularak yapı programına dahil edilmiştir.

- Kaya ile Entegre Yapılar: Renderlarda, kaya kütleleri etrafına eklemlenmiş taş yapılar gözlemlenmektedir. Bu durum, doğal kaya oluşumlarının mimari kurgunun bir parçası olarak kullanıldığını göstermektedir.
- Kaya Oyma Mekânlar: Bazı alanlarda kaya kütlesinin iç mekân olarak değerlendirildiği örnekler dikkat çekmektedir. Bu mekânlar, yerleşimin doğal ve kültürel sürekliliğine işaret eder.
- Dar ve Organik Sokak Dokusu: Renderlarda yer alan dar sokaklar ve düzensiz yapılaşma, geleneksel dokunun topografyaya uygun olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır.
- Yapı Cepheleri ve Formlar: Geleneksel taş yapılar genellikle yalın geometrilere sahip olup, kaya oluşumları ile orantılı bir yükseklik anlayışı gözetilerek inşa edilmiştir.

Renderlarda gözlemlenen yerleşim formu, doğal kaya dokusunun korunarak mekânsal sürekliliğin sağlandığını göstermektedir. Kaya kütlelerinin modern yapılarla ilişkilendirilmesi, bölgedeki mimari karakterin sürdürülebilirliği açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, hem geleneksel hem de çağdaş mimari anlayışın bir arada var olabileceğini ortaya koymaktadır.

Odak Alanda Nitelikli Sivil Mimarlık Örnekleri

212 ada 36 parsel

Ayazini Camisi'nden sonra ikinci sokakta, plan düzleminde yıldız şeklini andıran kaya yapısının eteğindeki iki kattan oluşan yapının zemin katı giriş, depo ve tuvaletten oluşur. Günümüzde depo işlevi ile kullanılan odanın önünde bir ahır havuzu yer aldığı için özgün işlevin ahır olduğunu düşünebiliriz. Cephenin sağında, giriş kapısından bitişik olduğu yapıya kadar uzanan taş bir çıkma bulunur. Derinliği yaklaşık 10 cm'dir.

Cephe sıva üzeri beyaz boyalıdır. Zemin katta özgün düz atkılı, çift kanatlı ahşap bir giriş kapısı ve solunda muhdes demir kapıdan bir giriş daha yer alır. Muhdes girişin yanında bir, giriş kapısının sağında iki adet küçük açıklık yer alır. Soldaki açıklıktan ahır havuzuna akan, pvc yağmur iniş borusu geçirilmiştir.

Özgün giriş kapısı, zeminden yüksek bir kotta yer alır. Kapının üst hizası da zemin kat yüksekliğinin altında kalır. Kapı koyu kahverengi boyalıdır. Kapının sağında duvara gömülü, muhdes bir elektrik kutusu bulunmaktadır. Zemin kat duvarların eteklerinin sıvaları dökülmüştür. Yapı duvarlarının su aldığı görülmektedir.

Yapının üst katında yer alan mimari ögeler (pencere, kapı, korkuluk) demir malzemeden imal edilmiş, yeşil renge boyanmıştır. Balkon korkuluğu üzerine demir ekler yapılmıştır. Bu ekler büyük olasılıkla çamaşır sermek için yapılmış olup, balkon korkuluğuna taşıtılmış elemanlardır. Bu elemanlara bir televizyon uydusu da takılmış durumdadır. Yapının ve önündeki ahır havuzunun solunda yaklaşık 30 cm kalınlığında ve 3 metre yüksekliğinde taş duvar yer alır. Bu taş duvar yapının arkasındaki kayaya kadar devam etmektedir.

Şekil 100: 212 Ada 36 Parsel Fotoğrafları (2024).

Girişte beş adet yaklaşık 25 cm çaplarında ahşap dikmeler bulunur. Bu ahşap dikmeler, üst katın döşemesini taşıyan kolonlardır. Ahşap dikmeler, yaklaşık 60-65 cm kalınlığında olan taş dış duvarların yanına birer tane, kalan açıklığa da iki tane olacak şekilde konumlandırılmıştır. Dikmelerin araları yaklaşık 2.5 metredir. Ahşap dikmeler, yaklaşık 40 cm yüksekliği olan taş kaidelere oturur. Taş kaideler ise taş zemine yük verir. Ahşap dikmelerin, birinci katı taşıyan ahşap kirişler ile arasında yine ahşap malzemeden yastıklar yer alır. Ahşap yastıklar yaklaşık 25 cm yüksekliğindedir, genişliği ise 60-90 cm aralığında değişmektedir. Dikmelerin yastıkla bağlandığı ahşap kirişler üzerinde daha dar kesitli (yaklaşık 13 cm çapında) ahşap ara kirişler yer alır. Bu ara kirişlerin üstünde ise birinci katın ahşap zemin kaplaması bulunmaktadır. Bütün bu ahşap sistem, zemin katın giriş mahalinden görülebilmektedir.

Şekil 101: 212 Ada 36 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Depo alanı 4.88x8.95 m ölçülerinde yaklaşık 44.12 m² kullanım alanına sahiptir. Yol cephesine ve arka cepheye açılan küçük ahır pencere açıklığı bulunur. Bu pencere açıklıklarında doğrama yer almamaktadır. Arka cepheye bakan açıklık ise kapatılmıştır. Yol cephesinde, ahır havuzunun yanına açılan muhdes demir bir kapı yer alır. Kapı boşluğu özgün mimari planda yer alıyor olmalıdır ancak kapı doğraması değiştirilmiştir. Ahırın başka bir kapı ile yola açılması, hayvanın direkt yapıya buradan alındığı, giriş mahalinin konut yaşamına ait bırakıldığı yapılarda görülmektedir.

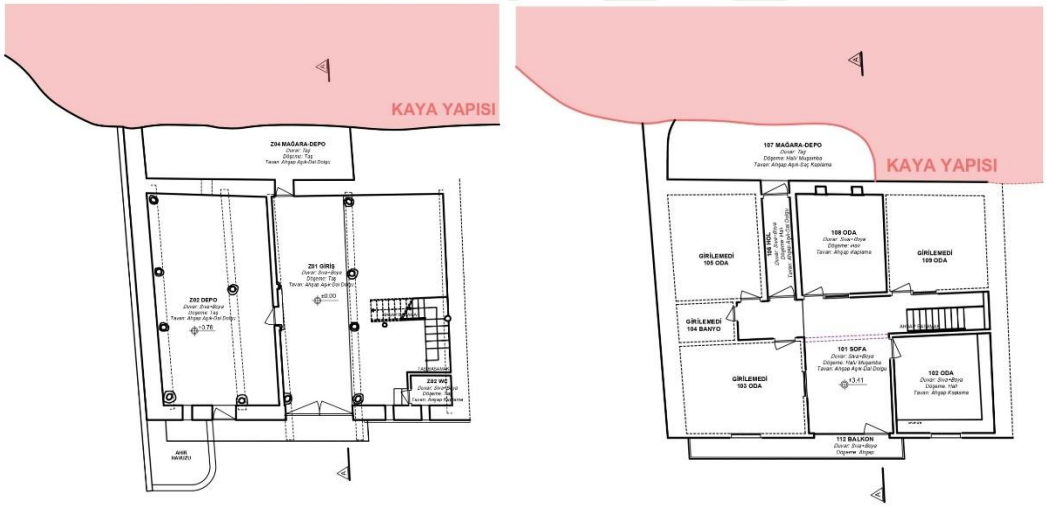
Şekil 102: 212 Ada 36 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Girişin karşısında, arkasındaki kayanın mağarasından oluşan bir mağara deposu daha yer alır. Bu alan, yapı ile mağara arasında kalmış yaklaşık 2 metrelik mesafenin kapatılarak yapıya kazandırılması suretiyle oluşturulmuştur. Mağara deposunun genişliği bina hattı boyunca devam etmektedir.

Zemin kattaki son mahal, tuvalettir. Yaklaşık 2 m²'den oluşan alana iki taş basamakla erişilir. Basamakların yanına bir lavabo yer alır. Lavabo, tuvalet alanının dışında bulunmaktadır. Tuvalet kapısı muhdes pvc malzemeden imal edilmiş bir kapıdır.

Tuvalet ve büyük deponun tavan yüksekliği, girişin yüksekliğinden alçaktır. Arada kalan mesafe ahşap elemanlarla kapatılmıştır. Tuvalet ve deponun duvarı, giriş yüksekliğinden yaklaşık 70 cm daha alçaktır.

Ayazini geleneksel konutlarının özgün bir yapı tekniği olan yarı taş yarı ahşap merdiven ile birinci kata erişim sağlanır. Ahşap dikmeleri taşıyan taş kaidelerin hizasında yaklaşık 10 cm'lik bir yükselti bulunur. Bu yükseltiden sonra, tuvaletin yanında merdiven yer alır. Merdivenin altı taş basamağının sonuncusu sahanlıktır. Sahanlığa ve birinci katın ahşap kirişlerine yük veren merdivenin ahşap kirişleri arasına yine ahşap malzemeden basarlar eklenmesi ile sistem oluşturulur. Ahşap olan merdiven bölümünün altı ve yanları yine ahşap malzeme ile kapatılmıştır. Yanları kaplayan ahşap malzeme ise beyaz boyalıdır.

Şekil 103: 212 Ada 36 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024).

Merdivenin birinci katta T tipinde bir sofaya açılır. Merdivenin yanında yaklaşık 60 cm genişliğinde bir hol sofanın bir ucunu, tuvalete doğru uzanan yaklaşık 150 cm genişliğindeki diğer hol ise sofanın diğer ucunu oluşturur. Mutfağa 60 cm genişliğindeki dar holden ulaşılır. Mutfak sofaya açılan penceresinden doğal ışık almaktadır. Mutfakta başka bir pencere açıklığı bulunmamaktadır.

Şekil 104: 212 Ada 36 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Birinci katta mutfak dışında 4 oda, 1 tuvalet (banyo), 1 ara hol ve 1 mağara deposu yer almaktadır. Odalardan ikisi ve sofa ön cephede, diğer hacimler arka cephede konumlandırılmıştır. Sofadan ön cepheye açılan açıklıktan balkona erişilir. Balkon yaklaşık 85 cm genişliğindedir. Uzunluğu ise sofa ve bir odanın genişliği toplamı olan 848 cm'dir.

Zemin kat kirişlerinin uzantıları üzerine daha ince kesitli ara kirişlerin oturtulması ve bu ara kirişlerin üzerine balkon kaplamasının yapılması suretiyle balkon taşıyıcı sitemi kurulmuştur. Bazı Ayazini konutlarında, balkonu taşıyan uzantı kirişlerin statik açıdan yeterli görülmediği durumlarda, balkon altına çift taraflı payanda eklendiği de görülmektedir. Bu yapıda da ahşap kirişlerin altında, giriş kapısının olduğu duvara taşıtılan iki adet yaklaşık 12 cm kesitli ahşap payandalar görülmektedir. Balkon yeşil renk ile boyanmış metal balkon korkulukları ile çevrelenmiştir

Mutfak dışında bir oda daha sofadan ışık almaktadır. Bu odanın içinde iki adet gömme dolap tespit edilmiştir. Gömme dolaplar arasında muhtemelen kapatılmış bir ocak yer alır ancak günümüzde ocakla ilgili fiziki bir iz görülmemektedir. Sofa ve bu odanın tavanı kaplamalı değildir. Çayının taşıyıcı ahşap kirişlerini ve çatı altı kaplama tahtalarının görüldüğü açık strüktür sistemi görülmektedir. Odalardan iki tanesinde ahşap tavan kaplaması bulunmaktadır. Ön cephede yer alan odada L tipinde yaklaşık 50 cm genişliğinde ahşap seki bulunmaktadır.

Birinci katta yer alan kapı ve pencere açıklıkları iç cephede yeşil renge boyanmış ahşap doğramadan imal edilmiştir. Bu katta gözlemlenebilmiş mahallerin duvarları sıva üzeri beyaz boyalı, tabanı halı ve muşamba kaplıdır. Balkon kapısı ve ön cephe pencere

doğramaları yeşil renge boyanmış metal malzemeden imal edilmiştir. Pencere tepelerinde cam önünde (balkon tarafında) metal süsler yer alır. Bu süsleme tipi tek kanatlı balkon kapısının camlarının önünde de çift sıra şeklinde yer alır.

Şekil 105: 212 Ada 36 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Tuvaletin önündeki sofa holünden ulaşılan ek hol ile arka cephedeki mağara depoya ulaşılır. Geçiş alanı, yaklaşık 111 cm genişliğinde ve 395 cm uzunluğunda bir holdür. Buradan taş bir basamak inilerek mağara deposuna ulaşılır. Bu alan zemin katta olduğu gibi, kaya yapısı ile konut duvarı arasındaki mesafenin kapatılıp, konut işlevine kazandırılması ile oluşturulmuştur. Aslında kaya yapısı, bu yapıda konut arka cephe duvarını oluşturmaktadır. Mağara deposunun döşemesi halı ve muşamba ile kaplanmıştır bu nedenle özgün malzemenin ne olduğu tespit edilememiştir. Tavanda ise yer yer ahşap kirişlemeler ve kiriş üzerinde oluklu saç trapez levhalar görülmektedir. Trapez levhalar arasında şeffaf levha da kullanılmıştır böylece bu alana doğal ışık girmesi sağlanmıştır.

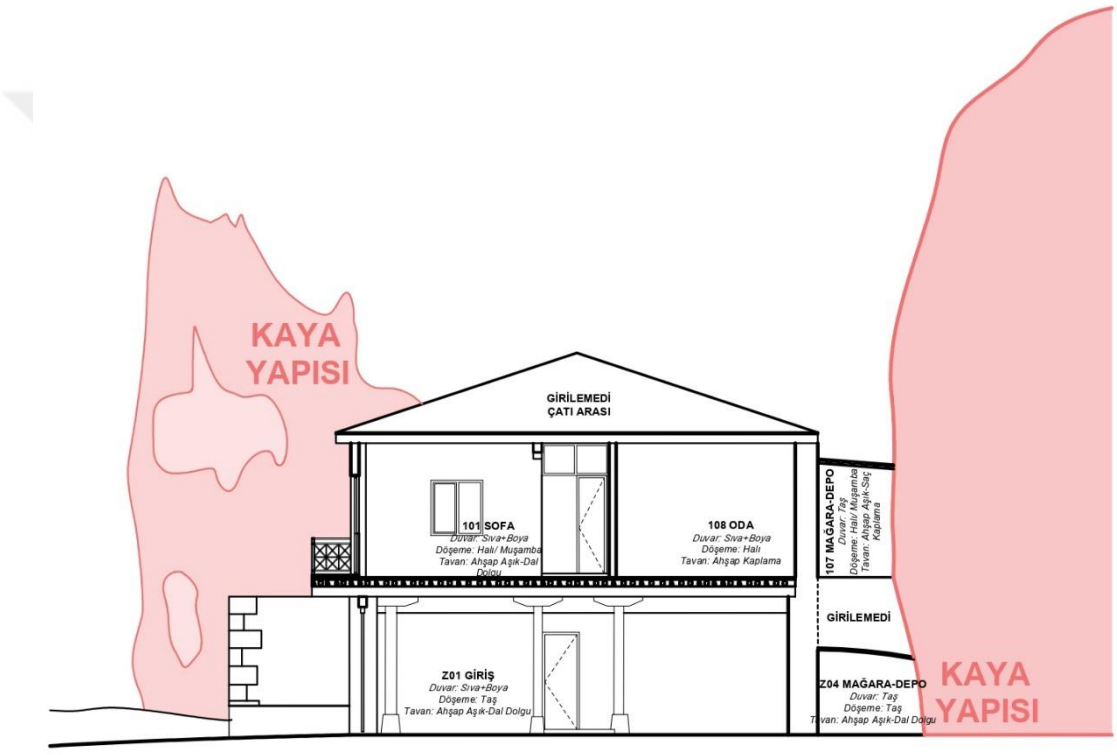
Şekil 106: 212 Ada 36 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Söz konusu yapı fiziksel olarak Şekil-108'daki kesitte, sağda görülen kaya ile mimari ilişki kurmuştur. Solda görülen kaya yapısıyla ise silüet olarak ilişkisi bulunmaktadır. Soldaki kaya yapısı üç kattan oluşmaktadır ve yerli halktan edinilen bilgiler doğrultusunda depo-ahır amaçlı kullanılmıştır. Söz konusu kaya yapısı günümüzde

mevcut olmayan, sokak sağlıklaştırma uygulaması yapılmadan önce, harap yapıların kaldırılması esnasında yok olmuş bir yapının mağara deposu olabilir. Mevcut durumda hala içinde eşyalar bulunduğu için depo amaçlı kullanıldığı söylenebilir.

Şekil 107: Ayazini Kaya Yapısı Fotoğrafları (2023).

Şekil 108: 212 Ada 36 Parsel A-A Kesiti (2024).

<u>216 ada 8 parsel</u>

Ayazini Camisi'nden sonra ikinci sokakta, plan düzleminde aynı yıldız şeklini andıran kaya yapısının karşısındaki iki kattan oluşan yapının zemin katı giriş, tuvalet, depo ve mağara deposundan oluşmaktadır. Diğer Ayazini geleneksel konut yapıları gibi burada da düz atkılı çift kanatlı ahşap bir kapı ile giriş mahaline erişilir. Ahşap kapı yerden yüksekte başlar ve tavandan alçak bir kotta sonlanır. Giriş kapısının üzerinde bir balkon çıkması görülmektedir. Balkon çıkması, giriş kapısının sağında ve solunda

birer tane olmak üzere, çapları yaklaşık 30 cm olan ahşap sütunlara taşıtılmaktadır. Sütunları, birinci kat döşemesini taşıyan ahşap kirişlere bağlayan ahşap iki payanda destekler.

Kapının solunda ve yapının sağ köşesinde, yapının taşıyıcı sistemini oluşturan kesme taşlarının bir kısmı görülmektedir. Yapıda kesme ve moloz taş beraber kullanılmıştır. Ön cepheye bakıldığında, yapının oldukça yüksek bir eğime oturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yapının çıkma hattını taşıyan ahşap sütunlar arasında yaklaşık 80 cm fark, bu eğimi açıklamaktadır. Ön cephede, iki sütun arasında yaklaşık 70 cm genişliğinde ve 450 cm uzunluğunda ahır havuzu yer alır. Kesiti yaklaşık 25 cm çapında olan ahşap sütunlar, ahır havuzuna yük verir.

Şekil 109: 216 Ada 8 Parsel Fotoğrafları (2024).

Yapının yola açılan iki cephesi bulunur, sağ cephede ahşap elemanlarla kapatılmış iki pencere açıklığı yer almaktadır. Yapının kaya yapısı ile fiziki ilişkisi bu cepheden anlaşılmaktadır. Yapı yüksek bir eğime oturduğu için, zemin kat seviyesi bu cephede neredeyse gömülmüş durumdadır. Köşede kullanılan kesme taşlar ve diğer yüzeylerde tercih edilen moloz taş duvar ve yer yer sıvalı yüzeyler bu cephede görülmektedir.

Zemin katın ilk mahali, giriş alanıdır. Tuvaletin yanındaki boşluğun da (giriş-depo) dahil olduğu bu alan yaklaşık 27 m²'dir. Toplam üç mahal girişe açılır. Bunlardan ilki

tuvalet, ardından yaklaşık 2.75x3.00 m ölçülerinde bir oda ve kaya yapısının bir bölümünün konut kullanımına ayrılması ile oluşan mağara deposudur.

Giriş mahalinin zemini taştır. Yapının arka duvar hizasından yola doğru, su akışını sağlamak için hafif bir meyil bulunmaktadır. Tavanda, birinci katı taşıyan ahşap kirişler ve birinci katın kaplama tahtalarının görüldüğü açık strüktür sistem bırakılmıştır. Ahşap kirişler ise yükünü, taş kaidelere oturan ahşap sütunlara aktarır.

Ahşap dikmelerin, birinci katı taşıyan ahşap kirişler ile arasında yine ahşap malzemeden yastıklar yer alır. Ahşap yastıklar a yaklaşık 25 cm yüksekliğindedir, genişliği ise 60-90 cm aralığında değişmektedir. Giriş cephe alan bütün duvarlarda sıva üzerine sarı renk boya kullanılmıştır.

Şekil 110: 216 Ada 8 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Girişin sağında 120x130 cm ölçülerinde küçük bir tuvalet bulunur. Tuvaletin içinde bir adet alaturka hela taşı yer alır ancak kapı kasası veya kanadı için herhangi bir doğrama bulunmamaktadır. Tavanı açık olup sofa ile aynı hacmi paylaşmaktadır.

Zemin kattaki oda, muhtemelen depo amacıyla sonradan yapılmıştır. Odanın sofaya bakan yüzeyindeki sıvanın dökülmesi ile tuğla ve taş malzeme kullanılarak bu bölücü duvarın yapıldığını anlaşılmaktadır. Oda tavanı, sofa yüksekliğinden alçaktır. Daha alt bir kotta ara tavan uygulanmış ve üzerine malzemeler depo edilmiştir. Ara tavan, odanın bölücü duvarına yük veren ahşap kirişler ve kirişlerin üzerinin kaplama malzemesi ile kapatılması suretiyle oluşturulmuştur. Bu alan mevcut durumda şekil-111'da görüldüğü gibi, içeriye girilemeyecek kadar çok malzeme ile doludur.

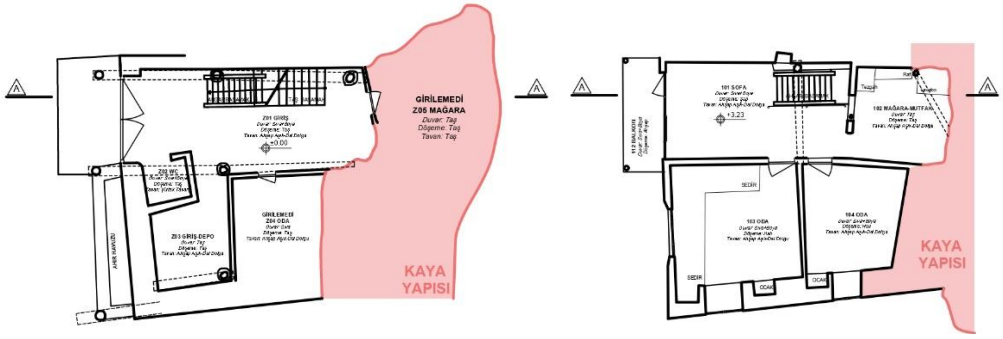
Şekil 111: 216 Ada 8 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Giriş mahalinden erişilen son alan, mağara deposudur. Mağara deposu ile girişi ayıran eleman, kaya yapısının kendisidir. Yapının içinde kalan kaya yüzeyi sarı renge boyanmıştır. Kaya açıklığına düz atkılı tek kanatlı 150 cm yüksekliğinde bir ahşap kapı açılmıştır. Bu kapı da duvarlar gibi sarı renge boyalıdır.

Mağara deposunun giriş kapısı üzerinde bez parçalarıyla kapatılmış bir boşluk görülmektedir. Mağaranın havalanması için açılmış olması muhtemeldir. Merdivenle mağara girişi arasında şekil-111'da görülen, diyagonal bir şekilde bağlanmış ahşap eleman yer almaktadır. Bu elemanın statik açıdan kullanılmasının sebebi, sol cephe duvarında bir hareket olması olabilir. Ancak yaklaşık 15 cm kesitindeki bu eleman, mevcut duvar hareketi söz konusuysa yetersiz olmayacaktır.

Ayazini geleneksel konutlarının özgün yapı tekniği olan yarı taş yarı ahşap merdiven ile birinci kata erişim sağlanır. Yedi taş basamağının sonuncusu sahanlıktır. Sahanlığa ve birinci katın ahşap kirişlerine yük veren merdivenin ahşap kirişleri arasına yine ahşap malzemeden basarlar eklenmesi ile merdiven sistemi kurulmuştur. Taş basamaklar, duvarlar gibi sarı renge boyanmıştır. Merdivenin ahşap basarları oldukça hasarlıdır.

Merdivenin ahşap kirişlerine birer ahşap yastık çakılmıştır, çakılan bu ahşap yastığa ahşap basarlar monte edilmiştir (Şekil-111). Merdivenin ana ahşap kirişleri ise, birinci kat döşemesinin taşıtıldığı ahşap kirişlere yük verir.

Şekil 112: 216 Ada 8 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024).

Merdiven üst katta sofaya açılır. Merdivenin üst kotunda, sofa duvarında bir niş görülmektedir. Merdiven ile sofa arasında 229 cm uzunluğunda yaklaşık 70 cm yüksekliğinde, üç dikmeyle zemine bağlanmış ahşap merdiven korkuluğu bulunur.

Sofanın tabanı çimento ile örtülmüştür. Duvarlar sıva üzeri beyaz boyalıdır. Merdivenin son basamağı hizasından, zemin kat tavan seviyesindeki ahşap bir kirişe yük veren ahşap bir sütun ile odaların arasında ahşap kiriş görülmektedir. Aynı kiriş, mutfak girişinde de yer alır, beyaz boyalıdır. Bu kirişlere oturtulmuş ara kirişler ve kiriş üzeri kaplama tahtaları görülecek şekilde açık strüktür ile sofa tavanı görülmektedir.

Şekil 113: 216 Ada 8 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Sofa, ön cephedeki balkona açılır. Bu balkonun doğraması özgün değildir. Özgün doğramalara dair herhangi bir iz yapı içinde görülmemiştir. Mevcut durumda pvc malzemeden imal edilmiş üç kanatlı pencere ve tek kanatlı kapıdan oluşan, bütün sofa cephesini kaplayan doğrama tercih edilmiştir. Cephe açıklığından edinilen fikir ile özgün doğramanın da bütün cepheyi kaplayan pencere ve kapı elemanı olduğu tahmin edilebilir.

Balkonun korkuluğu yok olmuştur. Balkon tavanı muhdes oluklu saç levha ile kapatılmıştır. Saç levha ise balkon köşelerinde görülen ahşap elemanlara ve saçak kirişlerine taşıtılmaktadır.

Bu katta iki oda ve bir mutfak bulunur. Mutfak duvarı, yapının arkasındaki kaya yapısının yüzeyidir. Bu alan sofaya açılan pencere ve kapı boşluğundan ışık alır. Kapı ve penceresinde kanat veya kasa bulunmamaktadır. Mutfağın tavanından çatıya çıkılabilmektedir. Çatıya çıkılan alanda, kaya yüzeyi devam etmektedir. Lavabo ile çatı çıkışı arasında ara kirişleri taşıyan, kalın kesitli diyagonal bir ahşap kiriş görülmektedir.

Şekil 114: 216 Ada 8 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

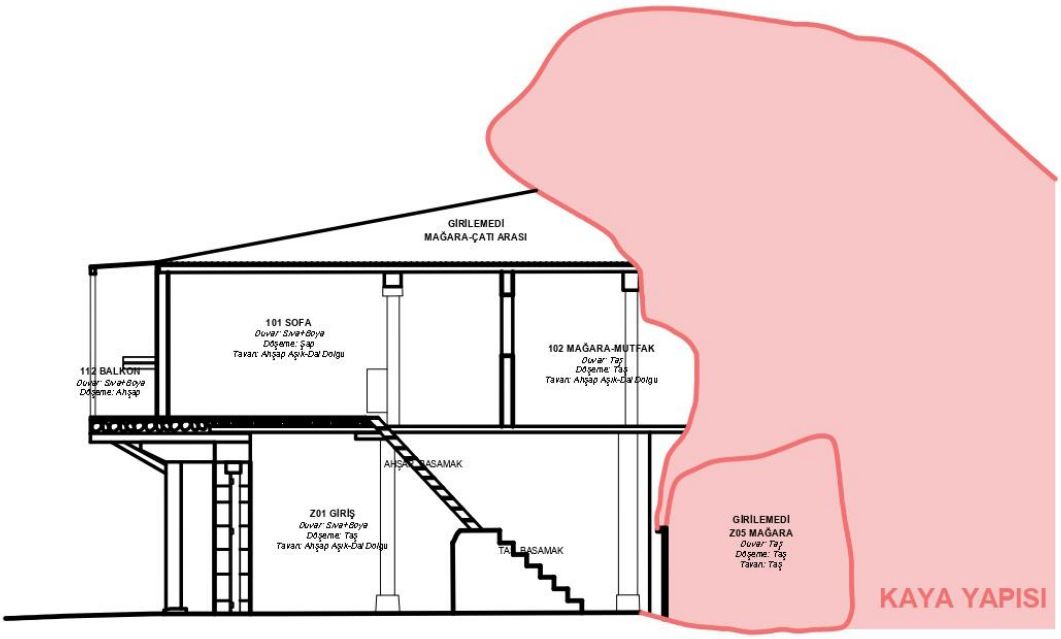
Sofadan giriş alan iki odadan ön cephede yer alan odada, kapatılmış bir ocak, kapağı/kasası olmayan gömme alan ve gömme bir dolap bulunmaktadır. Sağ cepheye ve ön cepheye pencere açıklığı yer alır. İki pencere de ahşaptır. Sağ cephedeki pencere doğraması mavi renge boyanmıştır ve ön cephedeki pencereden oldukça küçültür, dış cepheden ahşap elemanlarla kapatılmış durumdadır.

Odada L şeklinde sedir bulunur. Gömme dolabın solunda yer alan ocak kapatılmıştır. Gömme dolabın altında bir niş alanı görülmektedir. Gömme alan sedirin arkasında kalmıştır, perde ile önü kapalıdır. Odanın zemini halı ve muşamba ile kapatıldığı için özgün malzeme tespit edilememiştir. Tavanı, sofada olduğu gibi strüktür sistemin görüldüğü açık haldedir. Gömme dolap, kapatılmış ocak ve duvarlar, sofadaki gibi sıva üzeri beyaz boyalıdır. Bu odanın kapısı krem rengi boyalı ahşap süslü bir kapıdır.

Şekil 115: 216 Ada 8 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Diğer odada da kapatılmış bir ocak ve sağ cepheye açılan ancak dış cepheden ahşap elemanlarla kapatılmış ahşap pencere bulunmaktadır. Bu odanın kapısı da krem rengi ile boyalıdır ancak ön cepheye bakan oda kadar süslü bir kapı değildir. Bu odanın da özgün zemin kaplaması tespit edilememiştir, tavan diğer alanlar gibi strüktür sistemini görüldüğü açık sistemdir, duvarlar ise açık mavi bir renge boyalıdır ancak duvarlarda oldukça fazla hasar tespit edilmiştir.

Şekil 116: 216 Ada 8 Parsel A-A Kesiti (2024).

212 ada 31 parsel

Ayazini'nin gezi noktalarından biri olan Şarap Atölyesi isimli kaya oymasının yakınına bulunan söz konusu konut, Ayazini tescilli sivil mimarlık örneklerinden birinin yanında bulunmaktadır. Şarap Atölyesi'nin, kilit parke sokak kaplamasının altında kalan bir kapısı ve üst kotta bir pencere açıklığı bulunur. Kaya, bitişik olduğu iki katlı oldukça küçük bir taş yapının sağ cephesini oluşturur. Henüz sokak sağlıklaştırma uygulaması yapılmamış sokakta yer alan 212 ada 31 parseldeki yapı, kaya çevresi yerleşimin hakim olduğu bir bölgededir. Sağ cephesi ara yol, sol cephesi ise bitişik nizamdır.

Şekil 117: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları (2024).

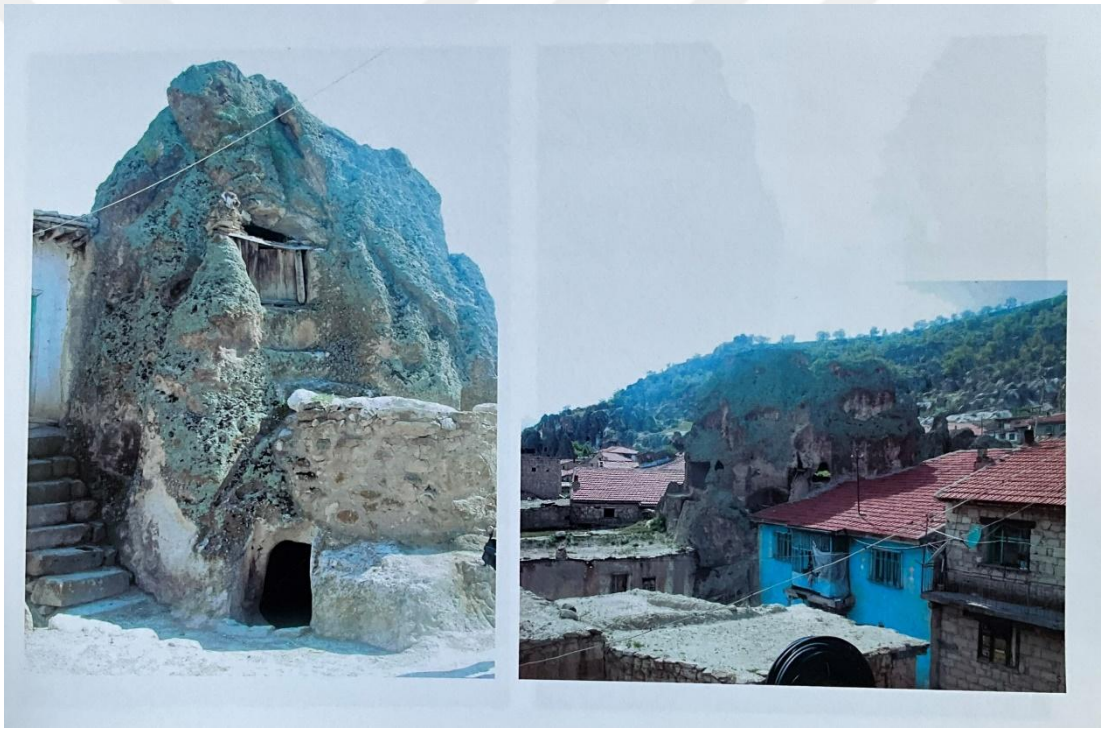

Şekil 118: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları (2024).

Yapının ön cephesi, bitişik olduğu yapının cephesinden 35 cm geridedir. Zemin+1 kattan oluşan yapının giriş kapısı maviye boyanmış, düz atkılı, çift kanatlı metal bir kapıdır. Giriş kapısı, diğer Ayazini geleneksel yapıları gibi yerden yüksek bir kotta bulunur. Zemin katta 2 ahşap pencere bulunmaktadır. Giriş kapısının solundaki pencere, sağdakinden büyüktür.

Ön cephedeki balkon, birinci kat döşemesini taşıyan ahşap kirişlerden üç tanesinin uzantısına taşıtılmaktadır. Mavi boyalı metal balkon korkulukları 1 metre yüksekliğindedir. Balkonda ve yapı cephesinde televizyon uyduları ve muhdes metal ekler yer almaktadır. Ön cephede görülen birinci katın pencereleri değiştirilmiştir.

Mevcut durumda pvc malzemeden imal edilmiş pencereler görülmektedir ancak balkon kapısı, giriş kapısı gibi düz atkılı mavi boyalı iki açılır kanadı olmayan pencereli metal bir kapıdır. Metal kapı ve pencerelerde çapraz dekoratif metal süsler bulunmaktadır. Ön cephede mevcut durumda sarı ve lacivert renklerle şerit boyama yapılmıştır. Pencere ve balkon kapı açıklıklarının yüzeyleri sarı renge, kalan yüzeyler ve sağ cephe laciverte boyanmıştır. Bu şerit boyama stili, Ayazini'de birçok yapıda görülmektedir. Ancak Afyonkarahisar Müzesi arşivinden edinilen tarihi bulunmayan eski Ayazini fotoğraflarında söz konusu yapının sıvasız, taş duvarlarının görüldüğü halde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fotoğraftan anlaşıldığı üzere üst katta pvc malzeme ile değiştirilen pencereler özgün halde iki ara kayıtlı ve tepe pencereli ahşap malzemeden imal edilmiştir.

Şekil 119: Eski Ayazini Fotoğrafları Şarap Atölyesi (Solda) 212 Ada 31-32 Parsel Yapıları (Solda), Afyonkarahisar Müzesi Arşivi

Ön cephedeki pencere açıklıklarının altında ve üstünde baklava desenli lacivert boya süsü uygulanmıştır. Balkon kapısının üstünde ve taşıyıcı duvar girintilerinde de bu baklava desenli lacivert boya süsü görülmektedir. Ancak şekil-119'daki yapının eski fotoğrafında böyle bir baklava deseni bulunmamakta olup, bitişiğindeki yapının pencere yanlarında bulunan mozaik baklava şekilli desenlere benzetilmeye çalışılmış

olabilir. Giriş kapısının sağına kırmızı renkle ay yıldız, solunda da üç adet yıldız şekilli boya görülmektedir. Cephede çok fazla sprey boya hasarları bulunur.

Şekil 120: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları (2024).

Yapının arka cephesi sıva üzeri beyaz boyalıdır. Doğramalar ise ön cephedeki gibi mavi renge boyanmıştır. Bu cephede de bir balkon yer alır ve ön cephedeki korkuluk tarzında yine mavi boyalı korkuluk bulunmaktadır. Pencerelerde dörtgen figürlü ve çapraz işlemeli metal elemanlar kullanılmıştır. Balkonun, sağ cephe köşesinde bir tuvalet yer alır. Konut eki olan mağara ahırına arka bahçeden ulaşılır. Yapı kullanıcıları, hayvanlarını zemin kat girişinden geçirerek burada yetiştirmektedir. Mağaraya yedi taş basamaklarla erişilir. Mevcut durumda içeride büyükbaş hayvanlar görülmektedir. Yapının önü ve bitişik nizamın zemin kat kotu taş duvar örgüsü ile kapatılmıştır. Üçgen bir hatla, taş duvarla kapatılmış bitişik nizam eki, o yapının mağarasıdır.

Şekil 121: 212 Ada 31 Parsel Fotoğrafları (2024).

Konutun arkasından ulaşılan bir üst kat bahçesi yer alır. Bu bahçeye de mağaraya ulaşılan taş basamaklarla erişilir. Mağara, üst bahçe ve konut resmi olarak aynı parsel üzerindedir. Parseldeki bütün yapıların kullanımı devam etmektedir. Üst bahçenin, konutun arka bahçesi ile arasında kalan yüzeye, taş duvar inşa edilmiştir. Böylece yapıdan ayrılmış ve olması muhtemel bir toprak kayması da önlenmeye çalışılmıştır. Örülen taş duvar, mağara yapılarının eteklerindeki taş zeminleri temel almıştır.

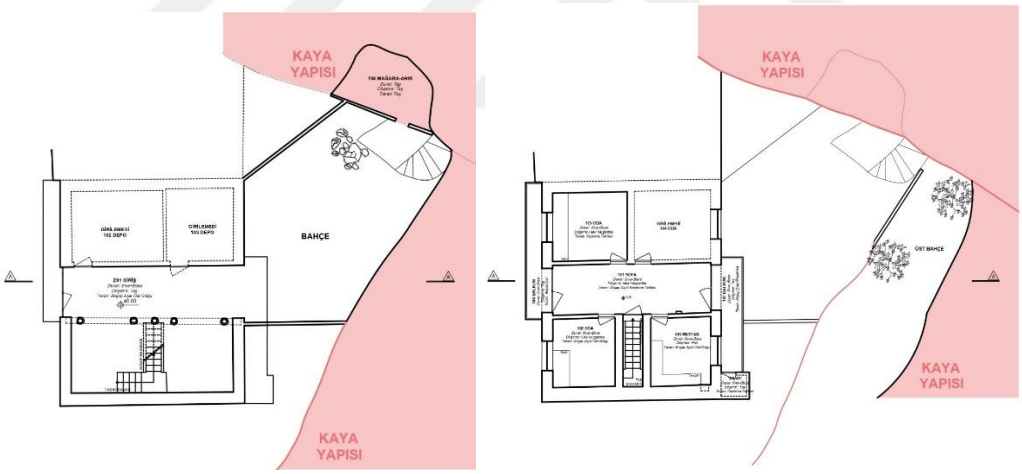

Şekil 122: 212 Ada 31 Parsel Zemin Kat ve Merdiven Fotoğrafları (2024).

Yapının giriş kapısı, içinde merdiven yer alan yaklaşık 52 m²'lik bir alana açılır. Bu alan giriş mahalidir. Hayvanların arka bahçede yer alan mağaraya geçirildiği ve iki depo odasının bulunduğu alandır. Zemini taş, duvarları sıva üzeri beyaz boyalıdır. Tavanda birinci katın taşıyıcı sistemini oluşturan ahşap kirişler, ara kirişler ve ahşap yastıklar görülmektedir. Ara kirişlerin üzeri çeşitli dal ve ahşap elemanlara doldurulmuştur. Birinci katın döşeme kaplaması bu dolgu üzerine döşenmiştir.

Giriş mahaline açılan iki depo odalarının tek kanatlı ahşap kapıları bulunmaktadır. Kapılardan biri odaya, diğeri ise girişe açılır. Arka bahçeye erişilen açıklıkta doğrama bulunmamakta olup bir perde ile örtülmüştür.

Ayazini geleneksel konutlarının özgün yapı tekniği olan merdiven sistemi bu yapıda da görülmektedir. Yarı taş yarı ahşap merdiven ile birinci kata erişim sağlanır. Beş taş basamağının sonuncusu sahanlıktır. Sahanlığa ve birinci katın ahşap kirişlerine yük veren merdivenin ahşap kirişleri arasına yine ahşap malzemeden basarlar eklenmesi ile merdiven sistemi kurulmuştur. Birinci kat ile merdiven birleşiminde mozaik basamak görülmektedir.

Şekil 123: 212 Ada 31 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024).

Merdivenden birinci kata erişim düz kanatlı, çift cam gözlü, tek kanatlı, mavi boyalı bir kapı ile sağlanır. Merdiven kapısı sofaya açılmaktadır. Sofadan iki balkona ve dört odaya ulaşılır. Odalardan arka ve sağ cephede yer alanı mutfaktır. Sofaya açılan odaların kapıları tek kanatlı yeşil boyalı ahşap malzemedendir. Kapı üstlerinde çift gözlü camlar yer alır. Balkon kapıları, merdiven kapısı gibi mavi boyalı metal kapılardır. Konut işlevinin dış cephe ile direkt ilişkide olduğu kapı ve pencerelerde metal tercih edilirken, iç kapılarda ve zemin kat pencerelerinde ahşap doğrama

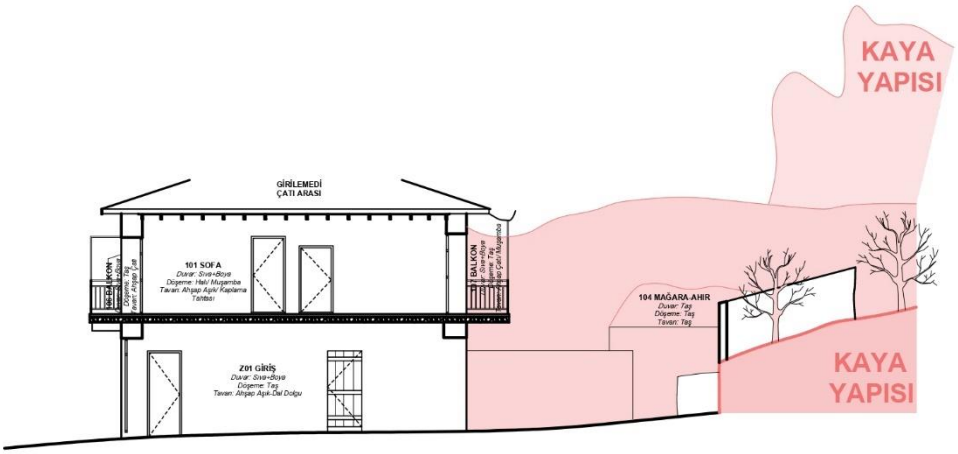
kullanılmıştır. Sofanın tabanı muşamba kaplıdır, tavanı ise diğer odaların aksine ahşap kirişler üzeri düzgün ahşap kaplama malzemesi ile örtülmüştür. Dal türevi malzeme ile dolgu bu mahalde görülmemektedir. Çatı sistemi bu aşıklar üzerine kurulmuştur.

Şekil 124: 212 Ada 31 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları, 2024

Mutfakta duvarlar gibi beyaz renge boyalı gömme bir dolap bulunmaktadır ancak kullanılmamaktadır. Mutfaktan arka cepheye açılan, biri açılır iki sabit kanatlı, üç gözlü ve çift tepe camlı mavi boyalı metal bir pencere bulunmaktadır. Mutfağın zemini halı ve muşamba ile örtülüdür, tavanı ise zemin kat girişinde olduğu gibi açık strüktür sistemlidir. Odalarda birer pencere yer almaktadır. Ön cephede konumlanan iki odada sedir yer alır. Odaların zeminleri sofada olduğu gibi muşamba kaplıdır, tavanları ise dal dolguların görüldüğü açık strüktür sistemiyle kapatılmıştır. Duvarlar bütün katta olduğu gibi sıva üzeri beyaz boyalıdır. Odalarda tavana halı gibi ağır eşyaların asıldığı görülmüştür. Oda pencerelerinde mozzik denizlik yer alır.

Çatıda beşik sistem kullanılmıştır. Çatıya demir elemanlara taşıtılmak suretiyle güneş paneli eklenmiştir. Çatının üzeri marsilya kiremit ile örtülmüştür. Eklenen güneş panelinin çatı strüktürüne zarar verip vermediği kontrol edilmelidir.

Şekil 125: 212 Ada 31 Parsel Kesiti (2024).

212 ada 32 parsel

Ayazini'nin gezi noktalarından biri olan Şarap Atölyesi isimli kaya oymasının yakınına bulunan 216 ada 31 parseldeki yapıya ve solundaki kaya yapısına bitişik konuma bulunan yapı, diğer geleneksel Ayazini konutları gibi zemin üzeri bir kat olarak inşa edilmiştir. Yapının mevcut durumunda, bitişiğindeki yapı gibi şerit boyama yapılarak dış cephesi yenilenmiştir. Şekil-126'de, söz konusu yapının eski bir fotoğrafı görülmektedir. Burada yapı mavi tonunda bir renge boyalıdır.

Alan çalışması yapılırken söz konusu yapı ve bitişik olduğu 212 da 31 parseldeki yapı kullanıcılarının akraba olduğu öğrenilmiştir. Bu bilgi ve yapılan dış cephe tasarımının benzerliği ile iki yapının onarımının ortak bir zamanda yapıldığı düşünülebilir.

Şekil 126: Eski Ayazini Fotoğrafı 212 Ada 31-32 Parsel Yapıları, Afyonkarahisar Müzesi Arşivi

Yapının ön cephesinde mor boyalı, düz atkılı çift açılır demir bir kapı ve iki küçük açıklık yer alır. Üst katta ise bir cumba ve iki pencere yer alır. Ayazini geleneksel

yapılarında balkon kültürü bulunmaktadır ancak balkon genellikle sofanın ve yanındaki bir odanın genişliği boyunca devam eder. Bu nedenle bu alanın bir balkon olarak değil, özgün mimaride sofanın eki olan bir cumba olduğu düşünülebilir. Cumba da diğer Ayazini yapılarındaki balkon sistemi gibi, birinci katı taşıyan ahşap kirişlerin uzantısına taşıtılmaktadır. Cumba ferforje demir malzeme ile kapatılmıştır. Cumbanın iki yanındaki pencerelerin dışında, çizgisel motifli demir korkuluklar bulunmaktadır.

Şekil 127: 212 Ada 32 Parsel Fotoğrafları (2024).

Birinci kat pencerelerinin sağında ve solunda dörder tane renkli mozaik ile yapılmış baklava desenli süsler bulunmaktadır. Şekil-126'daki eski yapı fotoğrafında da onarımdan önce bu desenlerin varlığı görülmektedir.

Yapının çatısı tek yöne eğimli bir sisteme oturtulmuştur ve çatı yüzeyi marsilya kiremit ile örtülmüştür. Yapının sol cephesi, kaya yapısını yüzey alırken, sağ cephesi bitişik nizamdır. Arka cephede herhangi bir açıklık bulunmamakla birlikte, taş duvar örgülü arka cephe yüzeyi, yalnızca bitişiğindeki 212 ada 31 parseldeki yapının arka bahçesinden görülmektedir.

Sol cephe yüzeyini tamamlayan kaya yapısına sokaktan ahşap bir kapı ile girilebilmektedir. Hangi yapının kullanımına tahsis edildiği tespit edilememiştir ancak muhtemelen bünyesinde kaya oyması mahal olmayan bir yapının ekidir.

Giriş kapısının açıldığı giriş mahali bir odaya, bir tuvalete ve bir mağaraya açılır. Girişte yedi adet taş kaidelere oturtulmuş ahşap sütun bulunmaktadır. Ahşap sütunlar, birer ahşap yastıkla birinci katın döşemesini taşıyan ahşap kirişlere bağlanmıştır. Giriş tabanı taş, duvarlar beyaz boyadır. Yan parseldeki yapıya bitişik dış duvarda taş duvar örgüsü görülmektedir, bu duvarda sıva bulunmamaktadır. Giriş tavanında iki yönlü ahşap kirişlerle bağlanmış bir strüktür görülmektedir.

Odanın giriş mahaline ahşap bir penceresi bulunmaktadır. Merdivenin alt kotunda yer alan ahşap, yeşil boyalı tek kanatlı bir kapıdan bu alana giriş sağlanır. Mevcut durumda bu oda, depo olarak kullanmaktadır. 5.13x3.33 m ölçülerindeki bu odanın iki duvarı mağara yüzeyi ile kapalıdır. Odanın içinde iki adet yaklaşık 20-25 cm çapında ahşap sütun yer alır. Bu sütunlar sofada ve diğer yapılarda görüldüğü gibi taş kaidelere yük verir ve bir ahşap yastıkla ahşap kirişe bağlanmıştır.

Şekil 128: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Tuvalet mahali, diğer Ayazini geleneksel konutları gibi oldukça küçük inşa edilmiştir. Üç taş basamakla tuvalet kotuna erişilir. Tuvaletin kapı kanadı bulunmamaktadır ancak yeşil boyalı ahşap kapı kasası görülmektedir. Lavabo bu alanın dışına yer alır.

Merdiven sistemi, diğer Ayazini geleneksel yapıları gibi taş basamakların sonuncusu olan taş sahanlığa oturtulmuş iki ahşap kiriş arasına ahşap basar elemanlarının eklenmesi ile oluşturulmuştur. Bu strüktür Ayazini'de iki yöntemle oluşturulmaktadır. Bu yöntemlerden biri ahşap kiriş ve ahşap basarı yine ahşap malzemeden bir yastık elemanıyla çivilemektir. Diğer yöntem ise bu yapıda görüldüğü gibi, ahşap basarların ahşap kirişteki yuvaya yerleştirilmesidir. İkinci yöntemde de güçlendirme amaçlı metal bağlantı (çivi gibi) kullanılabilir. Ahşap basamakların sağı duvar yüzeyi ile solu ise beyaz renge boyalı ahşap elemanlarla kapatılmıştır.

Şekil 129: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Girişten erişilen son mahal, mağaradır. Girişten taş bir seki ile merdiven ve mağara kapısının yer aldığı kottan, düz atkılı tek kanatlı yeşil boyalı ahşap bir kapı ile mağaraya ulaşılmaktadır. Mağara kapı kasası ile üzerindeki taş duvar örgüsü arasında ahşap hatıl görülmektedir.

Kapı mağaranın içine açılmaktadır. Mağaranın tabanında oldukça yüksek eğim bulunmaktadır. Beş taş basamakla orta kota ulaşılır ve hacim, yaklaşık birinci kat kotuna kadar yükselmektedir.

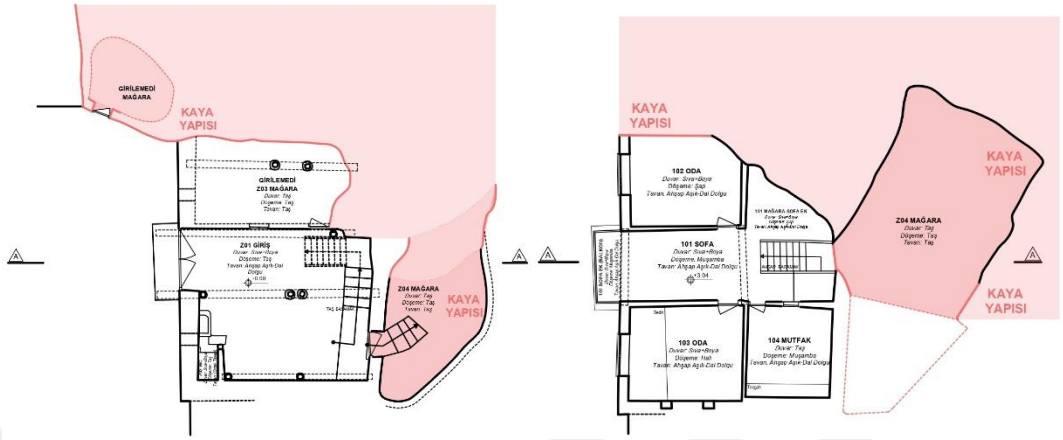
Mağara içinde Şekil-130'da görüldüğü üzere, dört adet kaya oyması niş bulunmaktadır. Konut kullanıcıları tarafından bu kaya oyması nişlerin Bizans Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir.

Mağaranın konut kullanımına tahsis edilmesi için, açıkta kalan yüzeyler taş duvar örgüsü ile kapatılmıştır. Oluşturulan bu duvar yüzeyleri, yapının bitişik olduğu 212 ada 31 parselin arka bahçesinden görülmektedir.

Şekil 130: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Fotoğraflar (2024).

Mağaranın zemini kaya yapısının eteği olarak taştır. Tavanında ise ahşap kirişlerin üzerinde ahşap kaplama tahtaları görülmektedir. Ahşap kirişler taş duvar üzerinden dışarıya uzayarak saçağı oluşturmaktadır.

Şekil 131: 212 Ada 32 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024).

Yapının birinci katında sofa ve üç oda yer alır. Sofa cumba vasıtasıyla yaklaşık 95 cm genişletilmiştir. Ağır elemanlarla duvar yüzeyi oluşturmaksızın, metal doğrama ile kapatılan cumba, balkon işlevi ihtiyacı olduğunda da kullanılmış olabilir.

Merdivenin solunda üçgensel bir alanın duvarı mağara yüzeyidir. Bu yüzey, üçgensel alanın yanındaki odanın duvarında da devam etmektedir.

Sofaya açılan odalardan biri mutfaktır. Arka cephede, üçgensel sofa ekinin karşısında yer alır. Diğer Ayazini geleneksel konutları gibi bu yapıda da mutfak, sofaya açılan bir pencereden ışık alır. Pencere ile merdiven arasında yaklaşık 17 cm yüksekliğinde bir seki ve üzerinde buzdolabı görülmektedir. Seki, zemin katta merdiven yüksekliğini arttırmak için yapılmış olabilir.

Sofaya açılan pencere ve kapı doğramaları ve merdiven korkulukları mor renge boyanmış ahşap elemanlardır. Merdiven korkuluğu çift yönlüdür yüksekliği ise yaklaşık 50 cm'dir.

Sofanın tabanı halı ve muşamba malzeme ile örtülü olduğu için özgün malzeme her bölgede tespit edilememiştir ancak üçgensel sofa ekinde ve cumba tabanında beton doku görülmektedir. Sofanın tavanı, ahşap kirişler üzeri oldukça hasarlı ahşap kaplama malzemenin görüldüğü açık strüktür sistemlidir. Sofa duvar yüzeyleri beyaz boyalıdır.

Şekil 132: 212 Ada 32 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Mutfakta kapıya paralel, duvara monte edilmiş bir tezgah görülmektedir. Tezgah üzerinde açık raflar yer alır. Raf ve alt dolap arasında duvar arası seramik kaplama yapılmıştır. Raflar, çatı döşemesini taşıyan ahşap kirişlere bağlanmıştır. Raflar ve rafların taşıyıcıları yeşil renge boyanmış ahşap elemanlardır.

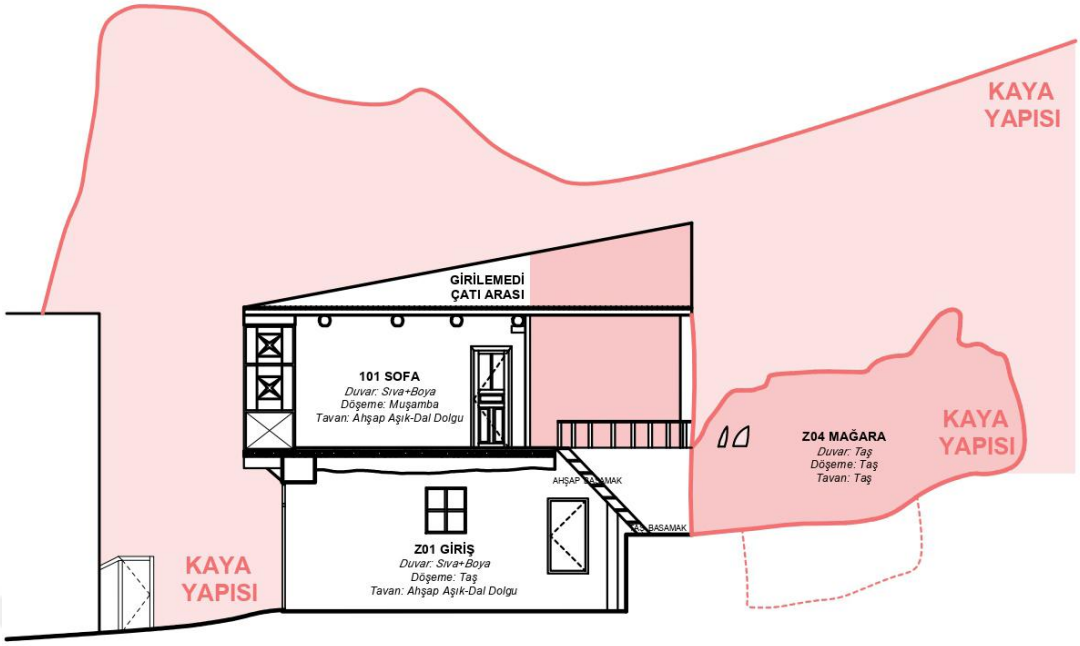
Mutfağın tavanı da sofa gibi strüktürün görüldüğü açık sistemlidir ancak farklı olarak beyaz renge boyanmıştır. Mutfağın oldukça küçük bir alana sahip olması ve dış cepheye açıklığı bulunmaması sebebiyle, daha aydınlık bir hacim oluşturmak için beyaz renge boyama yapıldığı düşünülebilir.

Şekil 133: 212 Ada 32 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024)

Ön cephede yer alan odalardan biri yatak odası diğeri ise oturma odası olarak kullanılmaktadır. Oturma odası olarak kullanılan odada büyük işlemeli, mor renge boyalı ahşap bir gömme dolap yer alır. Yapıda herhangi bir ocak veya ocak izi gözlenmemiştir. Gömme dolapların derinliği 20-25 cm'dir. Ön cephe duvarında metal korkuluklu, yeşil boyalı ahşap pencere bulunur. Üst katın ön cephe duvarı yaklaşık 35 cm'dir. Oturma odası olarak kullanılan odanın zemini muşamba ve halı ile kaplıdır, tavanında ahşap kirişler ve çatı altı döşeme kaplamasının görüldüğü açık strüktür sistemi bulunmaktadır. Duvarlar sıva üzeri beyaz boyalıdır. Odada muhdes bir baca kurulmuştur. Baca boruları, bitişik nizam yapının yer aldığı duvara bir delik açılmak suretiyle çatıdan dışarıya uzatılmıştır.

Ön cephe ile kaya yapısı arasında kalan oda, mevcut kullanımda yatak odasıdır. Oturma odası gibi metal korkuluklu, yeşil renge boyalı ahşep bir pencere ile ön cepheye açılmaktadır. Odanın tabanında beton görülmektedir, tavan da sofa ve diğer odalar gibi açı strüktür yer alır. Tavan ve duvarlar beyaz boyalıdır. Odanı sağ cephesini kapatan yüzey, sofadaki üçgensel alanı kapatan yüzey gibi kaya yapısına aittir. Bu odada da herhangi bir gömme dolap, ocak veya ocak izi görülmemiştir.

Şekil 134: 212 Ada 32 Parsel Kesiti (2025).

216 ada 12 parsel

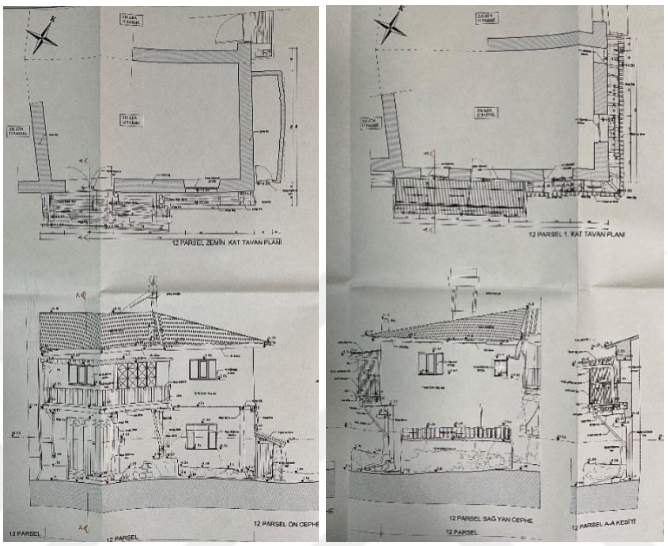
Ayazini Cami'den sonra ikinci sokağın köşesinde yer alan söz konusu yapı Eskişehir KVKBK arşivinden edinilen verilere göre sokak sağlıklaştırma uygulaması kapsamında ele alınan yapı hattının sonuncu parselindedir. Şekil-135'de söz konusu yapının Mostar Mimarlık tarafından hazırlanan cephe rölövesi ve cephe kesiti yer almaktadır.

Yapıda konut ve ticari işlev beraber görülmektedir. Zemin kat giriş kapısının solunda muhdes bir kapı ile ticari faaliyette bulunulan yapı bölümü bulunur. Mostar Mimarlık'ın hazırladığı rölövede bu muhdes giriş bulunmamakta olup, diğer Ayazini geleneksel yapıları gibi pencere açıklığı yer almaktadır.

Yapı kullanıcıları bu konutta yaşamaya devam ettikleri için, Ayazini'nin turistik ticaretinden faydalanmak için atıl durumda olduğu muhtemel zemin kat odasını bölerek, dış cepheden ikincil giriş oluşturmuşlardır. Bu ikincil giriş açılmadan önce, ön cephede iki ahşap sütun arasındaki duvarda da bir açıklık açıldığı, sonra tuğla malzeme ile kapatıldığı görülmektedir. İlk önce kapatılan bu açıklıktan bir kapı oluşturulmak istenmiş olmalıdır ancak statik sorunlar oluşturması ihtimali ile bu

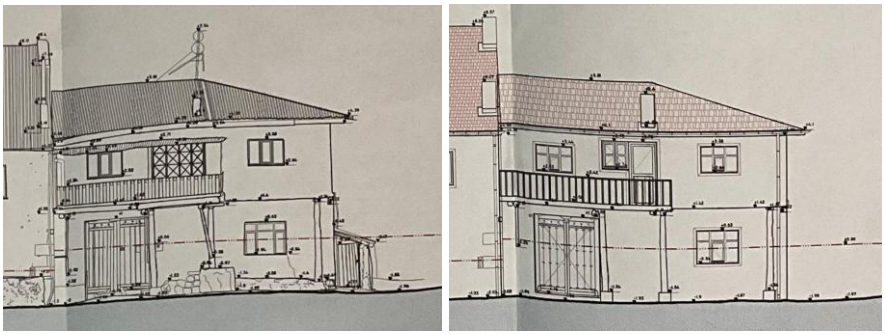
boşluğun kapatıldığı ve zaten boşluğu bulunan pencere yerine kapı yapılması uygun bulunmuş olmalıdır.

Yapıda yapılan bu değişiklik, yapının özgünlüğüne olduğu kadar strüktür sistemine de zarar vermiştir. Bölgedeki dokunulmamış özgün yapıların tespiti ve belgelenmesi, bu tür kişisel ihtiyaçları karşılamak üzere yapıda değişiklik yapılmasıyla değer yitirmesinin önüne geçilmesi açısından oldukça önemlidir.

Şekil 135: 216 Ada 12 Parsele Ait Çizimler, Mostar Mimarlık, Eskişehir KVKBK Arşivi).

Yapıya özgün giriş düz atkılı, çift kanatlı ahşap bir kapı ile sağlanır. Kapı kanatlarının üstünde ay yıldız ve üçgen süs oymalar yer almaktadır. Giriş kapısının üstünde taş kaidelere oturmuş iki ahşap sütuna oturtulan bir balkon bulunmaktadır. Balkon, birinci kat döşemesini taşıyan üç ahşap kirişe taşıtılmaktadır. Giriş kapısının solundaki kirişin altında ahşap sütun yer almaz. Sağdaki ve soldaki ahşap kiriş, yaklaşık 15x7 cm kesitinde payandalara bağlanmıştır. Payandaların biri duvara, diğeri bağlandığı ahşap sütuna yük vermektedir.

Şekil 136: 216 Ada 12 Parsele Ait Rölöve (Solda) ve Restorasyon Öneri (Sağda) Çizimleri, Mostar Mimarlık, Eskişehir KVKBK Arşivi.

Balkonun sağında, birinci kat döşemesi çıkma oluşturmuştur. Çıkma da balkon gibi taş kaidelere oturtulan ahşap sütunla taşıtılmaktadır.

Şekil 137: 216 Ada 12 Parsel Fotoğrafları (2024)

Yapının sağ köşesinde 0.94x5.31 m ölçülerinde dış depo bulunur. İçeriye açılan ahşap tek kanatlı bir kapı ile depoya girilmektedir. Deponun içi atıl eşyalar ile dolu olduğu için kapı tamamen açılamamaktadır. Bu deponun tavanı oluklu saç malzeme ile kapatılmıştır.

Şekil 138: 216 Ada 12 Parsel Fotoğrafları (2024)

Çift kanatlı ahşap kapı, giriş mahaline açılır. Burada mevcut duurmda bir oda ve bit tuvalet bulunur. Tuvalete taş bir basamakla erişilir, tuvaletin karşısında birinci kata ulaşan merdiven bulunmaktadır. Lavabo, tuvalet ile bu merdiven arasında yer almıştır.

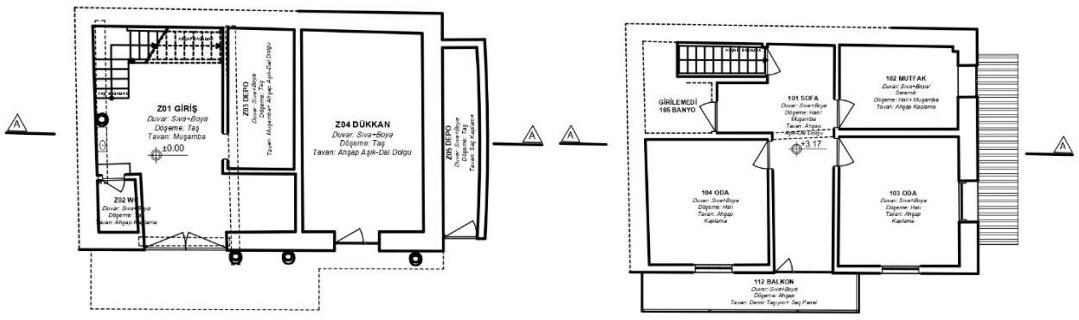
Giriş alanından bölünerek oluşturulmuş ticari bölüm ile giriş kapısının arası perde ile örtülmüştür, perdenin arkasına eşyalar doldurulmuştur. Girişin tabanı taştır, tavanı ise muşamba örtü ile kaplıdır. Duvarlar sıva üzeri beyaz boyalıdır. Girişe açılan odaya

kanadı olmayan beyaz boyalı ahşep kasalı bir açıklıktan erişilir. Odanın tavanı, giriş yüksekliğinden alçakta yapılmıştır. Arada kalan boşluk eşyalar ile doldurulmuş durumdadır.

Şekil 139: 216 Ada 12 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024)

Merdiven, diğer Ayazini geleneksel yapıları ile aynı strüktür sistemine sahiptir. Sahanlık kotuna kadar taş basamaklar bulunur, taş basamaklar üzerine ahşap kirişler monte edilmiştir ve bu kirişler arasında ahşap basarlar bağlanmıştır. Ahşap merdiven strüktürünün sağında yaklaşık 130 cm yüksekliğinde beyaz boyalı duvar bulunmaktadır. Duvarın üzeri ahşap ve şeffaf oluklu levha ile kapatılmıştır.

Şekil 140: 216 Ada 12 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2024).

Birinci kat pvc malzemeden tek kanatlı bir kapı ile sofaya açılır. Bu yapıda T tipinde bir sofa görülmektedir. Merdiven kapısının karşısında bir mutfak, ön cephede iki oda, sofa girintisinde bir tuvalet (banyo) ve ön cephede bir balkon yer almaktadır.

Şekil 141: 216 Ada 12 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024)

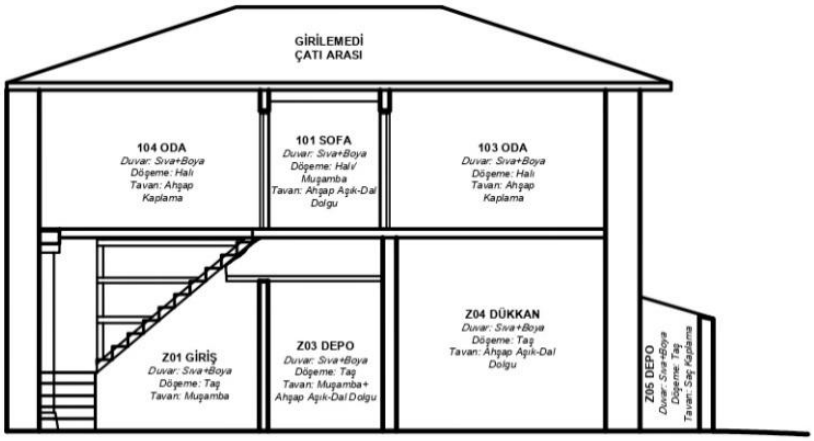
Sofa zemini özgün malzeme görülemeyecek şekilde kaplanmıştır. Tavanda ise ahşap lambri kaplama görülmektedir. Sofaya açılan kapılar krem rengi boyalı ahşaptır. Tuvalet (banyo) kapısı muhtemelen özgün değildir. Balkon kapısı mavi renge boyalı çift kanatlı ve düz atkılıdır. Kapılarda buzlu cam önünde çapraz metal süslemeler bulunur. Balkon korkulukları da, kapı gibi mavi boyalı metal malzemeden imal edilmiştir.

Ön cephedeki odaların pencereleri pvc pencereler ile değiştirilmiştir. Odaların tabanı halı ve muşamba ve tavanı ahşap lambri kaplı olduğu için özgün malzemesi görülememiştir. Duvarlar ise sıva üzeri beyaz boyalıdır.

Şekil 142: 216 Ada 12 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024)

Yapının birinci katında değişmeyen tek pencere açıklığı mutfaktaki dört gözlü, beyaz boyalı ahşap penceredir. Yapının ara yola bakan cephesine açılmaktadır. Mutfak tabanı ve tavanı sofa ve odalarda olduğu gibi özgün malzeme görülemeyecek şekilde kapatılmıştır. Duvarlarda sıva üzeri boya ve tezgah olan bölgelerde, tezgah üzeri iki sıra beyaz fayans uygulaması görülmektedir.

Şekil 143: 216 Ada 12 Parsel A-A Kesiti (2025).

<u>216 ada 13 parsel</u>

Ayazini Cami'den sonra ikinci sokağın köşesinde yer alan söz konusu yapı Eskişehir KVKBK arşivinden edinilen verilere göre sokak sağlıklaştırma uygulaması kapsamında ele alınmıştır. Yapı zemin kat üzeri bir kat olarak inşa edilmiştir. Yapının düz atkılı, çift kanatlı ferforje demir giriş kapısı bulunmaktadır. Bu kapı özgün

değildir. Muhtemelen özgün kapı, diğer Ayazini geleneksel konutlarında görüldüğü gibi düz atkılı, çift kanatlı ahşap bir kapıdır. Giriş kapısının sağı ve solundan ölçülerek tespit edilen taşıyıcı taş duvar kalınlığı yaklaşık 40cm'dir. Giriş kapısının sağında düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı görülmektedir. Yapının ön cephesi sıva üzeri beyaz boyalıdır.

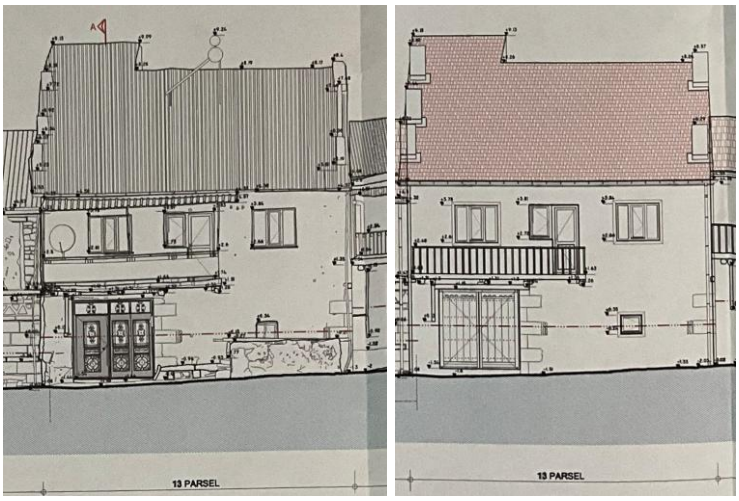
Giriş kapısının sağına L şeklinde taş seki, taş sekinin arkasında da 1.77x3x44 m ölçülerinde bir ahır havuzu yer almaktadır. Ahır havuzunun duvarları taştan imal edilmiştir, duvar kalınlığı yaklaşık 30 cm ölçülmüştür.

Şekil 144: 216 Ada 13 Parsel Dış Cephe ve Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Yapının ön cephede görülen doğramaları değişirilmiştir. Birinci katta bulunan pencere ve balkon kapısı pvc doğramalar ile değiştirilmiştir. Yapının balkonu, birinci kat döşemesini taşıyan dört ahşap kiriş uzantısına taşıtılmaktadır. Ahşap kirişlerin birinin altında ahşap payanda görülmektedir.

Yapının balkon korkulukları mavi renge boyanmış metal malzemeden imal edilmiştir. Korkulukların önü, muşamba bir örtü ile kapatılarak balkona mahremiyet kazandırılmaya çalışılmıştır. Mavi boyalı metal korkuluklar üzerine üç metal direk kaynatılarak, balkonun tavanını kapatan muhdes oluklu saç levhalar bu metal eklere taşıtımıştır.

Şekil 145: 216 Ada 13 Parsele Ait Rölöve (Solda) ve Restorasyon Öneri (Sağda) Çizimleri, Mostar Mimarlık, Eskişehir KVKBK Arşivi

Şekil–172'de söz konusu yapının Mostar Mimarlık tarafından hazırlanan ön cephe rölövesi ve öneri restorasyon ön cephe projesi yer almaktadır. Öneri restorasyon projesinde giriş kapsıının sağındaki kesme taş kabartmaları korunmuştur. Yapının önündeki taş sekinin ve ahır havuzunun kaldırılması önerilmiştir. Söz konusu öneri projede çatıdaki muhdes elemanlar kaldırılmıştır.

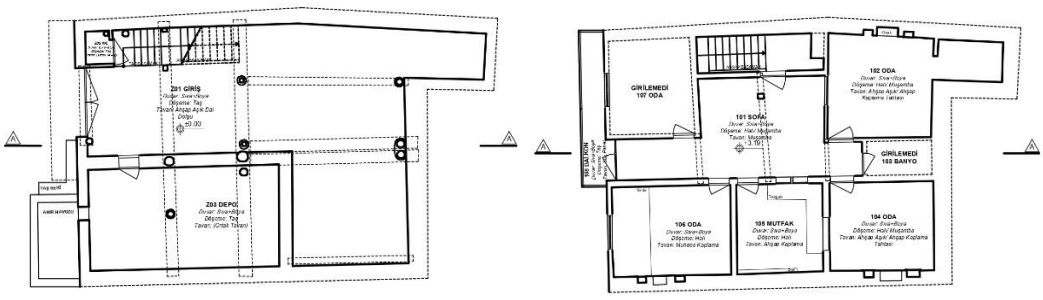
İki kattan oluşan yapının zemin katında bir giriş mahali, tuvalet ve büyük bir depo odası yer almaktadır. Girişin solunda Ayazini'nin geleneksel merdiven strüktür tasarımı olan yarı taş yarı ahşap bir merdiven ile üst kata ulaşılır. Merdivenin önünde bir tuvalet bulunur. Üst katın taşıyıcı ahşap direkleri ve taş kaideleri zemin katta görülmektedir. Ancak ahşap sütunlardan bazılarının altında taş kaide yer almaz, bu sütunlar direkt taş zemine yük vermiştir. Balkonun taşıyıcısı birinci kat uzantısı olan ahşap kirişler ve iki adet ahşap payandalardır. Balkon tabanı taş, tavanı oluklu saç kaplamadır.

Zemin kattaki depo odasının duvarları sıva üzeri beyaz boyalıyken dış duvarlar içeriden sıvasızdır. Depo odasının tavanı, giriş mahali ile ortaktır. Diğer yapılar gibi ara tavan bu yapıda yer almamaktadır. Tavan, diğer Ayazini yapılarının zemin katınaki gibi strüktürün görüldüğü açık sistemle inşa edilmiştir. Giriş mahali L şeklindedir. Depo odasının arkasında girişin uzantı alanı bulunmaktadır. Bu girinti, mevcut durumda odunluk olarak kullanılmaktadır.

Şekil 146: 216 Ada 13 Parsel Zemin Kat Fotoğrafları (2024).

Merdiven sistemi, diğer Ayazini geleneksel yapıları gibi taş basamakların sonuncusu olan taş sahanlığa oturtulmuş iki ahşap kiriş arasına ahşap basar elemanlarının eklenmesi ile oluşturulmuştur. Merdivenin solunda, sol cephe taşıyıcı duvarı; sağında ahşap sütunlar yer alır. Merdiveni bu elemanlar taşımaktadır.

Şekil 147: 216 Ada 13 Parsel Zemin Kat Planı (2024).

Yapının üst katında sofa, bir balkon, bir mutfak, bir banyo ve dört oda yer alır. Sofa T tiplidir. Sofanın kısa aksı mevcut durumda oturma odası işlevindedir. Burada, bir koltuk, beyaz eşyalar ve kitaplık görülmektedir. Sofaya açılan pencere ve kapı

doğramaları mavi renge boyalı ahşap elemanlardır. Merdivenden sofaya erişilen kapı ise krem rengi boyalı ahşaptır bir kapıdır. Yapının cephe aldığı tek yüzey ön yoldadır. Bu nedenle doğal ışık ve havalandırma sağlanan mahaller sofa ve ön cephedeki iki odadır. Diğer odalar doğrudan veya dolaylı olarak sofadan ışık alır.

Şekil 148: 216 Ada 13 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Banyo kapısı, pvc bir kapı ile değiştirilmiştir. Diğer doğramalar özgündür. Sofanın tabanı muşamba üzeri halı kaplamadır. Bu nedenle özgün kaplama malzemesi tespit edilememiştir. Duvarlar sıva üzeri beyaz boyalıdır. Tavanı ise muşamba serilip, üzerine ahşap elemanların sabitlenmesi suretiyle kapatılmıştır. Bu nedenle özgün tavan malzemesi ve stili tespit edilememiştir.

Ön cephedeki odalardan birine girilememiştir ancak diğer üç odada ocak ve gömme dolaplar bulunmaktadır. İki odanın ocakları kapatılmış ancak izleri görülmektedir. Ön cephedeki inceleme yapılmış olan odada 1969 işlemesi olan ocak üstü taşı görülmüştür. Bu yazı ve konut sahibinden alınan sözlü bilgilere göre yapı bu dönemde inşa edilmiş veya onarım görmüştür. Bu odada pencere önünde boydan boya bir sedir bulunmaktadır. Odanın kapatılmış ocağının sağında ve solunda yer alan gömme dolaplar, kapı doğraması gibi ahşap renkli ahşap malzemeden imal edilmiştir. Ön

cephe penceresi pvc pencere ile değiştirilmiştir. Bu nedenle özgün ön cephe pencereleri için bir bilgi bulunamamıştır. Odanın özgün taban ve tavan kaplama malzemesi ve stili tespit edilememiştir. Duvarlar sıva üzeri beyaz boyalıdır.

Şekil 149: 216 Ada 13 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Ön cephedeki ve arka cephedeki odaların arasındaki mahal mutfaktır. Mutfak mahali ışığı sofaya açılan pencereden alır. Ayrıca arka cephedeki oda ise, ışığı mutfak ile arasındaki pencereden almaktadır. Mutfağın tavanı da sofa ve ön cephe odasında kullanılan muşamba malzeme ile örtülüdür. Bu nedenle özgün kaplama görülememiştir. Mutfakta iki pencere duvarı boyunca devam eden L şeklinde mutfak tezgahı yer alır. Tezgah altında kapaksız ahşap strüktürlü dolap yer almaktadır. Dolap önü perde ile kapatılmaktadır. Yapının sağ cephe duvarına bitişik raflar görülmektedir. Raflık pembe rengine boyalı ahşap malzemeden imal edilmiştir. Pencerelerin sofaya açılan yüzeylerinde mavi boya görülürken, mutfak içindeki pencere yüzeylerinde ahşapların krem rengine boyandığı görülmüştür. Mutfak duvarlarının üst kotlarında muşamba kaplama bulunmaktadır.

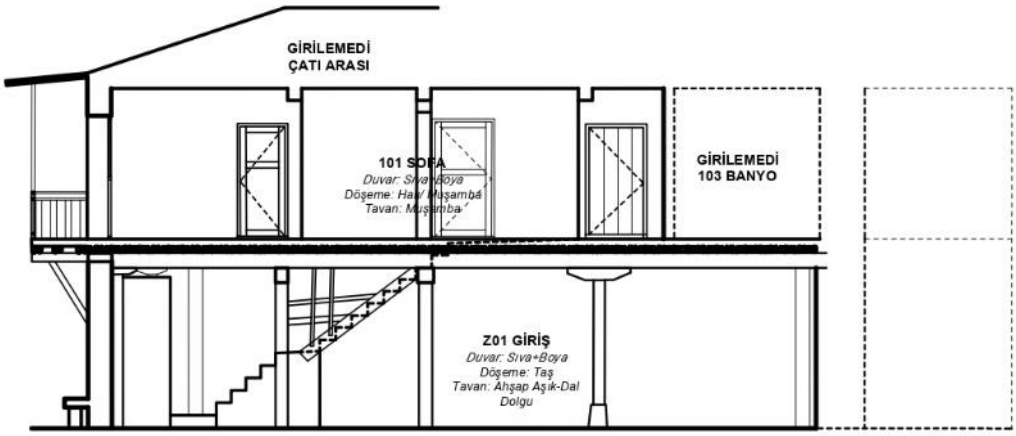
Şekil 150: 216 Ada 13 Parsel Birinci Kat Fotoğrafları (2024).

Arka cephedeki odalardan biri dolaylı olarak sofadan ışık alır. Sofadan ışık alan mutfak mahalindeki ikinci pencere, bu odanın ışık almasını sağlayan penceredir. Bu odada kapatılmış bir ocak ve iki gömme dolap yer alır. Ocak-dolap yerleşimi ön cephedeki odanın düzenindedir. Gömme dolaplar mavi boyalı ahşap malzemeden imal edilmiştir. Kapatılan ocak ve duvar yüzeyleri sıva üzeri beyaz boyalıdır. Taban kaplaması, diğer odalar gibi muşamba ve halı ile kaplı olduğu için özgün malzeme tespit edilememiştir ancak tavan stili bu odada görülmektedir. Çatı döşemesini taşıyan ahşap kiriş ve çatı altı kaplama tahtaları bu mahalde görülmektedir.

Sofaya açılan diğer oda ise, arka cephede bulunmakta olup, mutfak gibi sofaya açılan bir pencereyle ışık alır. Bu odanın, parsel şekline bağlı olarak, arkada küçük bir girintisi bulunur, bu girinti depo olraak kullanılmaktadır. Deposnun pencere veya kapı doğraması bulunmaz. Kapı boyutunda bir açıklıktan erişilir.

Yapıdaki ocakların kapatılmamış tek örneği bu odada bulunmaktadır. Ocak yüzeyi ve duvarlar sıva üzeri beyaz boyalıdır. Diğer odalar gibi ocağın sağında ve solunda gömme dolaplar bulunmaktadır ancak ocağın solundaki dolabın kapağı ve pervazı yok olmuştur. Ocağın sağındaki gömme dolabın ahşap kapak ve pervazları beyaz boyalıdır. Bu odanın da tavanı, arka cephedkei diğer oda gibi ahşap kiriş ve çatı altı kaplama

tahtalarının göründüğü açık sisteme sahiptir. Bu odada kapı ve pencere doğrama renkleri de sofada olduğu gibi mavi boyalıdır.

Şekil 151: 216 Ada 13 Parsel A-A Kesiti (2024).

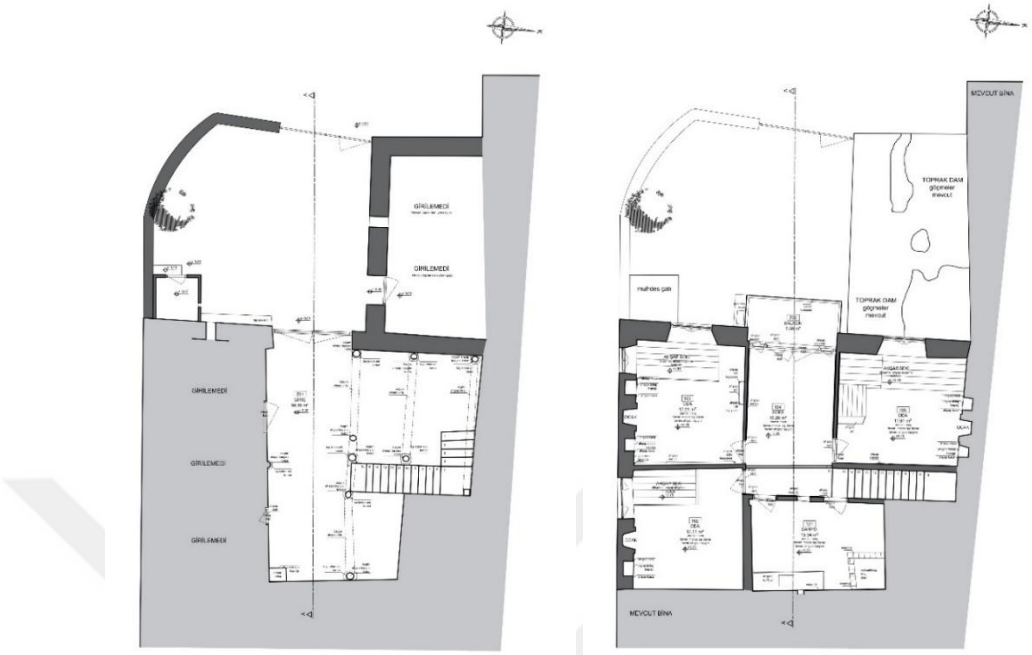
199 ada 9 parsel (Valilik Konağı)

İncelenen yapı, Ayazini yerleşiminin geleneksel konut dokusuna özgü morfolojik ve tipolojik karakteristikleri taşımaktadır. Yapının zemin ve birinci kat planları, kesitleri, görünüşleri ve mevcut durum fotoğrafları üzerinden yapılan değerlendirmede, hem mekânsal organizasyon hem de yapım teknikleri açısından kırsal mimari prensiplere sıkı bir bağlılık gözlemlenmiştir.

Yapı, iki katlı, ahşap hatıllı taş strüktür sistemiyle inşa edilmiştir. Alt katta taş malzeme baskın olup, üst katta ahşap taşıyıcı hatıllarla desteklenen duvar sistemleri tercih edilmiştir. Zemin kat planında, işlevsel olarak daha çok depo, ahır veya servis kullanımlarına yönelik geniş açıklıksız hacimler öne çıkmaktadır. +0.00 kotunda başlayan zemin kat, dar açıklıklı, taş örgü malzeme ile oluşturulmuş duvarlara sahiptir ve iç mekânda büyük oranda doğal ışık sınırlıdır. Taşıyıcı kolonlar kaba yontulmuş taş bloklar ve ahşap direklerden oluşmaktadır. Mevcut durumda özellikle döşeme sisteminde geleneksel ahşap kiriş ve döşeme tahtası kullanımı görülmektedir.

Birinci kat planında ise giriş mekânı (sofa) etrafında organize olmuş odalar bulunmaktadır. Sofa, geleneksel kırsal konutlarda olduğu gibi merkezi bir dağılım mekânı işlevi görmekte; buradan bağımsız erişim sağlanan odalar ise özel kullanıma tahsis edilmiştir. Sofa mekânı üst kotta, hem iç mekân bağlantılarını düzenlerken hem de balkona geçiş olanağı tanımaktadır. Balkon, dışa taşkın kurgulanmış ve alt kat giriş

hacmi üzerinde bir açıklık oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Balkonun taşıyıcı elemanları ahşap konsollar ve yerel taş örgü duvarlarla desteklenmiştir.

Şekil 152: 199 Ada 9 Parsel Zemin Kat Planı, Birinci Kat Planı (2021).

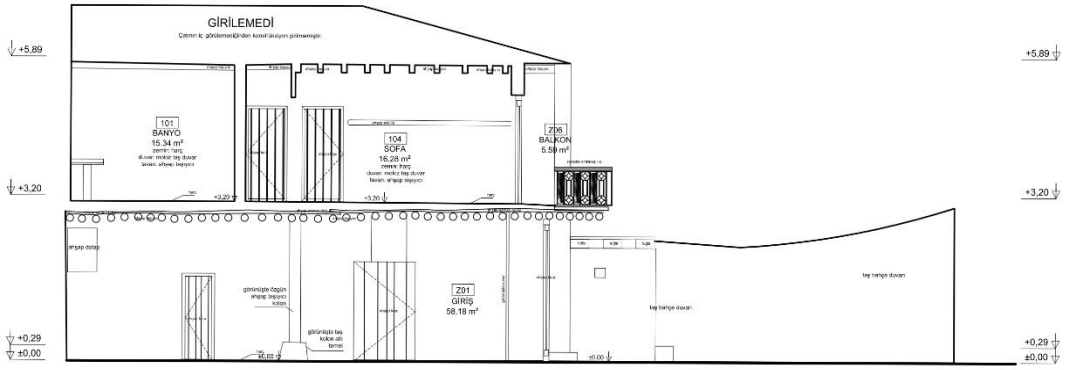
Cephe düzeninde, saçak detayları, ahşap doğramalar, kısmen korunmuş balkon korkulukları geleneksel karakteri açıkça vurgulamaktadır. Yapının doğu cephesinde taş duvar üzerine bindirilmiş ahşap doğrama pencereler ve sade bir kalkan duvar yapısı izlenmektedir. Ön cephede (güney cephesi) ise daha fazla açıklık verilmiş, simetrik pencere düzenlemesi ve merkezi balkon elemanı yerleştirilmiştir. Çatı örtüsü, geleneksel kiremit malzeme ile sağlanmış olup, düşük eğimli kırma çatı tipolojisine sahiptir.

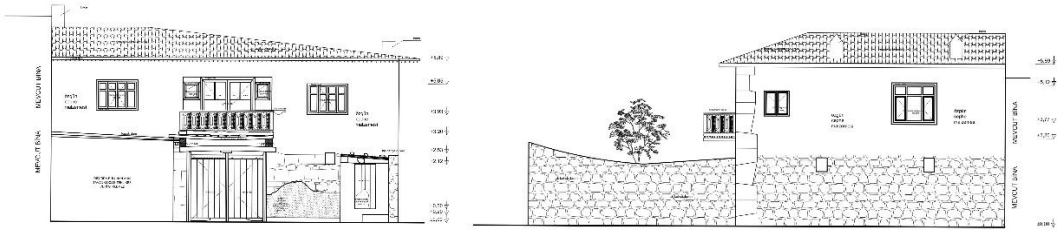
Şekil 153: 199 Ada 9 Parsel Bina Dışı ve Zemin Kat Fotoğrafları, Sokak Sağlıklaştırma Öncesi Görselleri (2021).

İç mekân fotoğrafları, özellikle iç mekânda toprak sıvalı yüzeyler, ahşap döşemeler ve ahşap doğrama elemanlarının özgün biçimde korunduğunu göstermektedir. Sofa mekânında görülen oturma sekileri, duvara gömülü dolaplar ve ahşap tavan sistemleri, kırsal mimarideki yerel yaşam alışkanlıklarının mekâna nasıl yansıdığını belgelemektedir. Özellikle özgün ocak düzenlemesi (şömine tipi yerel ocak) yapının iç mekân estetiğinde önemli bir kültürel unsur sunmaktadır.

Merdiven sistemi, kaba işçilikli ahşap basamaklar ve basit taşıyıcı elemanlar ile oluşturulmuş olup, strüktürel olarak yapının kullanım ömrünün ilerlemiş olması nedeniyle kısmi deformasyonlar göstermektedir. Bununla birlikte ana taşıyıcı sistemde genel bütünlük büyük ölçüde korunmuştur.

Şekil 154: 199 Ada 9 Parsel Kesiti (2021).

Şekil 155: 199 Ada 9 Parsel Ön ve Sağ Görünüşler (2021).

Yapının mimari özellikleri ve malzeme kullanımı, Ayazini'nin geleneksel kırsal peyzajı ile doğrudan ilişkilidir. Yerel taş ve ahşap gibi malzemelerin strüktürel ve estetik amaçlarla kullanılması, yapının hem iklimsel koşullara hem de kültürel ihtiyaçlara uyumlu olarak tasarlandığını göstermektedir. Ancak günümüzde, özellikle zemin kat strüktüründe gözlemlenen deformasyonlar, yapı için koruma ve güçlendirme müdahalelerinin gerekli olduğunu işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bu yapı, Ayazini'nin geleneksel kırsal mimarisinin tipik bir örneği olup; strüktürel sistem, malzeme kullanımı ve mekânsal organizasyon açısından kültürel miras değeri taşımakta ve özgün kimliği ile korunması gereken nitelikli bir yerel yapı stoğunu temsil etmektedir.

Şekil 156: 199 Ada 9 Parsel Bina İçi Görseller -Sokak Sağlıklaştırma Öncesi- Görselleri (2021).

Tesciili Sivil Mimarlık Örnekleri

214 ada 2 parsel

214 ada 2 parselin tescil fişinde söz konusu yapının tanımında ise zemin+1 kattan oluşan yapının zemin katında kesme ve moloz taş malzeme kullanıldığı, üst katın ahşap çatkı arasına taş malzeme doldurularak inşa edildiği ve yapının cephelerinin toprak malzeme ile sıvalı olduğu belirtilmiştir. Yapının çatısı toprak dam örtüdür. Yapının üst kat plan tipinin açık sofalı olduğu tahmin edilmiştir (Tescil Fişi, Afyonkarahisar Müzesi Arşivi).

Şekil 157: Dış Cephe Fotoğrafları (Afyonkarahisar Müzesi Arşivi, Aralık 2023).

212 ada 6-7-8 parsel

212 ada 6-7-8 parsellerin tescil fişinde tanım olarak yapıların birbirine bitişik; aynı çatı örtüsü altında üç ayrı konut, aynı avluyu kullanan dört ahır ve samanlıktan oluşan bir yapı grubu olduğu belirtilmiştir. Yapı grubu eğimli bir araziye oturmaktadır. Yapı moloz taştan imal edilmiştir, köşelerde ise geleneksel Ayazini konutlarında olduğu gibi kesme taş malzeme kullanılmıştır. Eğimde bulunan zemin katın bodrum veya samanlık olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Yapı grubunun çatı örtüsü Marsilya kiremittir. Kırma çatı sistemi kullanılmıştır. Kuzeyde bulunan yapı, diğerlerine göre daha yüksek gabariye sahiptir (Tescil Fişi, Afyonkarahisar Müzesi Arşivi).

Şekil 158: 212 Ada 6-7-8 Parsel Dış Görselleri (2024).

Afyonkarahisar Müzesi arşivinden edinilen bilgilere göre 212 ada 6 nolu parselde bulunan tecilli yapı yıkılıp yerine yeni bir yapı yapılmıştır. Bu nedenle hukuki işlemler uygulandığına ve 212 ada 7 nolu parseldeki tescilli yapıda ise izinsiz çatı onarımı yapıldığına dair veriler bulunmaktadır (Afyonkarahisar Müzesi Arşiv Kayıtları, 2023).

212 ada 29 parsel

212 ada 29 parselin tescil fişinde söz konusu yapının tanımında zemin üzeri bir kattan oluşan yapının üst katının çıkma olarak yapıldığı, parselin şekli nedeniyle köşede kavisli bir dönüş tercih edildiği, taş malzemeden yapılan yapının ahşap doğramalara ve balkonunda ahşap korkuluğa sahip olduğu belirtilmiştir. Yapının batısında taştan bir ağıl olduğu ve yapının onarıma ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir (Tescil Fişi, Afyonkarahisar Müzesi Arşivi).

Şekil 159: 212 Ada 29 Parsel Dış Görselleri (2024).

214 ada 2 parsel

Yapı zemin üzeri bir kattan oluşmaktadır. Yapının giriş kapısı üzerinde, geleneksel mimariye uygun, ahşap doğramalı balkon yer alır. Balkon, cepheden bir miktar geri çekilmiştir. Giriş kapısının üzerini kapatarak markiz oluşturan bir çıkmaya sahiptir. Yapı statik açıdan oldukça kötü durumdadır ve onarıma ihtiyaç duymaktadır.

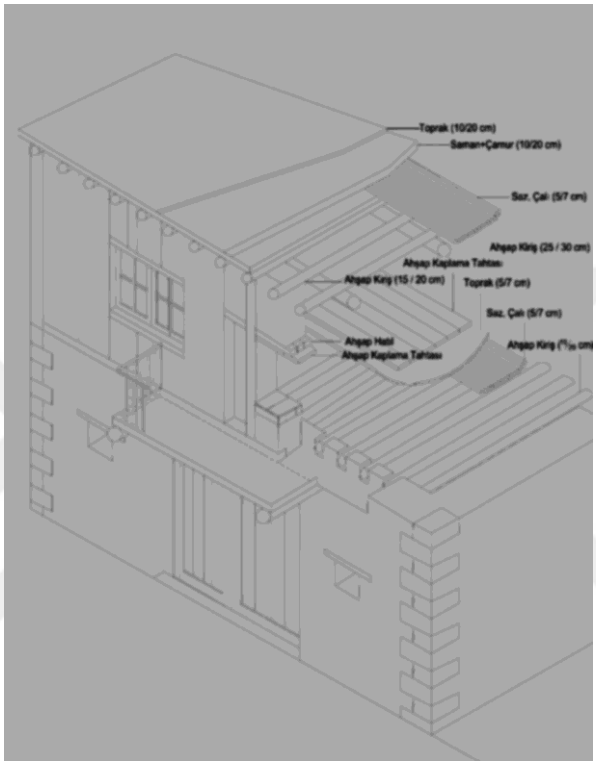

Şekil 160: 214 Ada 2 Parsel Dış Görselleri (2024).

Mimari Analiz

Ayazini yerleşimi, Frigya'nın kültürel sürekliliğini barındıran, topografya ile bütünleşmiş özgün bir mimari peyzaj örneğidir. Bu yerleşim, kaya oyma yapılar ile geleneksel taş konutların iç içe geçtiği, mekânsal sürekliliği ve tarihsel katmanlaşmayı okuyabildiğimiz nitelikli bir kırsal dokuyu yansıtmaktadır. Ayazini'deki mimari karakter, doğal topoğrafyanın zorlayıcı yapısına uyum sağlayan organik yerleşim planı ve taş ile ahşabın birlikte kullanıldığı yapı sistemleriyle belirginleşmektedir.

Analiz kapsamında belirlenen üç odak alanda yer alan yapılar, bu tipolojik sistematik üzerinden değerlendirilmiştir. I. odak alanda kaya eteğine yerleşmiş taş yapılar ve bunlara eklemlenen hacimler gözlemlenmiş; II. odak alan ise Akademi olarak bilinen

kaya oyma yapıların çevresindeki bağımsız taş yapılarla çevresel/topoğrafik ilişkisi bakımından dikkate değerdir. III. odak alan ise kaya-yapı ilişkilerinin en zengin ve çeşitli biçimlerde gözlemlenebildiği, özgün formun korunabildiği bölgeyi temsil etmektedir. Bu alanda kaya üzeri yapılar, içten ve dıştan bağlantılı taş yapılar ile bağımsız birimler bir arada görülmekte, topografyanın eğimli yapısı mekânsal çözümlemelerde belirleyici rol oynamaktadır.

Şekil 161: Ayazini Köyü Taşıyıcı Sistem İncelemesi (Erdoğan Kılıçaslan, 2024, s.72).

Yerleşim düzeninde konutlar çoğunlukla bitişik nizamda, çift cepheli veya üç cepheli olarak inşa edilmiştir. Dört cepheli ve bağımsız planlanan yapılar daha nadirdir. Eğimli arazide konumlanan yapılarda ise bahçe kullanımı sınırlı kalmıştır. Avlu etrafında konumlanan konutlarda, yapı kütlesi genellikle kaya oyma mekânların yakınına veya üzerine oturtulmuştur. Bu kaya oyma birimler, geçmişte ahır veya depo olarak değerlendirilmiş, taş yapılar bu mekânlara ek olarak inşa edilmiştir. 20. yüzyılın başlarından itibaren taş ocaklarının faaliyete geçmesiyle, tek katlı yapıların üzerine yeni katlar eklenmiş; bu gelişme konut planlarını ve iç mekân organizasyonunu dönüştürmüştür. Üst katlara geçiş genellikle taş ve ahşap basamakların birlikte kullanıldığı merdivenlerle sağlanır. Bu katlarda, sofa üzerinden yatak odalarına, mutfağa, oturma alanlarına ve balkonlara geçiş mümkündür. Ayazini konutlarında

yapı malzemesi olarak genellikle bölgeye özgü Ayazini taşı tercih edilmiş, ahşap kullanımı ise sınırlı kalmıştır. Yapıların büyük kısmı iki katlıdır; alt kat genellikle taş yığma, üst kat ise hımış sistemle inşa edilmiştir. Hımış duvarlar, taş dolgu ile desteklenen ahşap karkas yapıdadır ve yüzeyleri çamur sıva ile kaplanmıştır. Kapı ve pencere elemanları çoğunlukla ahşap malzeme ile üretilmiş olup, pencere tasarımları döneme bağlı olarak farklılık göstermektedir. Çift kanatlı ahşap kapılar, özellikle hayvan geçişini kolaylaştırmak amacıyla tercih edilmiştir (Erdoğan Kılıçaslan, 2024, s.54).

Şekil 162: Ayazini Yapıları İç Mekân Örnekleri (Erdoğan Kılıçaslan, 2024, s.75-76).

Yapıların mimari özellikleri değerlendirildiğinde, geleneksel Ayazini konutlarında zemin üzeri bir katlı sistemin benimsendiği, taşıyıcı sistemin ahşap dikmeler ve taş kaidelerle oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Ahşap yastık, ana kiriş, ara kiriş ve döşeme sistemleri, zemin kat mahallerinden doğrudan okunabilmektedir. Ayrıca, yarı taş yarı ahşap merdiven sistemleri ve bu sistemlerin yapıdaki taşıyıcı organizasyona entegrasyonu, yerel inşaat tekniklerinin özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Şekil 163: Ayazini Yapıları İç Mekân Örnekleri (2024).

Ayazini Köyü'ndeki geleneksel konutlar, plan tipolojisi bakımından dikkat çekici bir çeşitlilik sergilemektedir. En yaygın plan türü dış sofalı konutlar olup, bu tipteki yapılarda sofa genellikle L biçiminde kurgulanmakta ve zamanla iklim koşullarına bağlı olarak kapatıldığı örneklere rastlanmaktadır. Bunun dışında, iç sofalı, sofasız ve daha nadiren orta sofalı plan tipleri de gözlemlenmektedir. Orta sofalı planlarda simetrik bir düzen hakimken, iç sofalı planlarda sofa yapının merkezine yerleşmekte ve bu yerleşim halk arasında "karnıyarık plan" olarak adlandırılmaktadır. Sofasız yapılar ise tek mekânda çok işlevli kullanımın benimsendiği daha sade örneklerdir. Yapılar genellikle iki kattan oluşmakta; alt kat 'hayat katı' olarak adlandırılmakta ve tarımsal işlevlere (ahır, depo, samanlık) ayrılmaktadır. Üst katlarda ise gündelik yaşama yönelik mekânlar (sofa, odalar, mutfak) yer almakta; bu katta bulunan balkonlar ve sofalar mekânlar arası geçişte önemli rol oynamaktadır. Geleneksel mutfak düzenlemeleri, taş ocaklar, nişler, dolaplar ve sergen gibi unsurlar, hem işlevsel hem de dekoratif nitelikleriyle dikkat çekmektedir (Erdoğan Kılıçaslan, 2024, s.51–56).

Bunun yanında, mağara olarak kullanılan kaya oyma alanların depo, ahır ya da konut eki olarak yeniden işlevlendirilmesi, kültürel sürekliliğin ve uyarlanabilir mimarinin önemli bir göstergesidir. Kaya duvarlarının doğrudan yapı elemanı olarak kullanıldığı örneklerde, doğal ve inşai unsurlar arasında eşsiz bir bütünleşme söz konusudur.

Yapı cephelerinde gözlemlenen özgün olmayan eklemeler, plastik doğrama kullanımı, balkon korkuluklarının değişimi gibi müdahaleler ise Ayazini'nin mimari mirasını tehdit eden güncel sorunlar arasında yer almaktadır. Buna karşın, bazı parsellerde özgün form, malzeme ve yapı tekniğinin korunabildiği örnekler, bölgenin mimari kimliğini yaşatma potansiyelini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak Ayazini yerleşimi, taşın ve kayanın bir arada kullanıldığı, topografyaya uyumlu, organik büyüme gösteren, geleneksel yapı tekniklerini sürdürebilen ve yerel kültürel mirası somutlaştıran nadir yerleşimlerden biridir. Mimari analiz, hem bu özgünlüğü tanımlamak hem de korunması gereken değerleri belgelemek açısından temel bir araç işlevi görmektedir.

5. AYAZİNİ KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL ÖNEM DEĞERLENDİRMESİ

Kültürel mirasın korunmasına ilişkin yaklaşımlar, tarihsel süreçte anıtsal yapılardan kültürel peyzajlara doğru evrilmiştir. Daha önceki bölümlerde ele alındığı üzere, bu dönüşüm, yalnızca fiziksel korumayı değil, yapının tarihsel bağlamı, kullanım biçimi, özgünlük ve çevresiyle kurduğu ilişkiyi de kapsamına almıştır. Bu geçişte John Ruskin'in özgünlük, yaş değeri gibi kavramları ve Alois Riegl'in anımsama, çağdaşlık, eskilik, yenilik değerleri üzerine kurduğu teorik çerçeve belirleyici olmuştur.

Koruma kuramının bu genişlemesi, 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile yapı grupları ve yerleşim alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiş; 1975 Amsterdam Bildirgesi ile bu yaklaşım kentsel ve kırsal alanlara uygulanabilir hale gelmiştir. Bu bağlamda, 1999 tarihli Burra Tüzüğü, özellikle Avustralya bağlamında kültürel mirasın tanımını "yer" temelli olarak yeniden tanımlayarak; özgünlük, kullanım sürekliliği, toplumsal hafıza ve yerel değerler gibi kavramlara öncelik tanımıştır. Tüzüğe göre, koruma süreci yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda anlam ve toplumsal bağlamın korunmasıdır. Bu da "kültürel mirasın bütüncül niteliği ve kültürel önem kavramının temelini oluşturur.

Bu çalışmada koruma yaklaşımı, anıtsal yapının ötesinde, *kırsal kültürel peyzajın* çok katmanlı yapısı üzerinden sorgulanmıştır. Ayazini örneği üzerinden yürütülen araştırma, kaya oyma yapılar ile geleneksel kırsal mimari arasındaki sürekliliği ve bu yapılarla şekillenmiş kırsal yaşam kültürünü bir arada değerlendirmekte ve kültürel önemini ortaya koymaktadır.

Saha çalışmalarında veri edinilebilmiş yapılar belgelenmiş olup geleneksel yapım teknikleri özgün halleriyle kayıt altına alınmıştır. Bu bağlamda, sadece yapının değil, yapıların içinde yer aldığı kültürel peyzajın korunması hedeflenmiştir.

Bu sürecin kavramsal zeminine rehberlik etmesi amacıyla, Batı Avustralya Hükümeti tarafından 2023 yılında yayımlanan "Guideline: Assessing Cultural Heritage Significance" başlıklı rehber kitap referans alınmıştır. Bu rehber, kültürel miras alanlarının seçimi ve değerlendirilmesine ilişkin kriterleri sistematik bir biçimde sunarak, yalnızca mimari değerleri değil; tarihsel temsil kabiliyeti, nadirlik, özgünlük ve topluluk için taşıdığı anlam gibi nitelikleri de dikkate alır. Ayazini'nin kültürel önemi de bu rehberde yer alan ilkeler doğrultusunda değerlendirilmiş ve çalışmanın son bölümünde sistematik biçimde açıklanmıştır

Batı Avusturalya Miras Konseyi tarafından kültürel miras olarak değerlendirilmesi gereken ögelerin seçimine yönelik rehber kitap hazırlanmış ve 2023 yılında onaylanmıştır. Bu rehber, bir yerin kültürel miras açısından önemli olup olmadığını belirlemek ve Eyalet Miras Yerleri Siciline kaydedilmesi için gerekli koşulları ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Toplum üyeleri, miras uzmanları, Batı Avustralya Miras Konseyi ve Miras Bakanı gibi süreçte rol alan kişi ve kurumlara yol göstermeyi hedeflemektedir. Rehber, Miras Yasası 2018 kapsamında, bir yerin kültürel miras değeri taşıyıp taşımadığını değerlendirirken hangi faktörlerin dikkate alınması gerektiğini açıklamakta; ayrıca bir yerin Sicile kaydedilebilmesi için gereken önemin nasıl belirleneceğini anlatmaktadır (Government of Western Australia, 2023, s.1-2).

Kültürel miras değeri, Batı Avustralya'daki bireyler veya topluluklar için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal veya manevi nitelikte bir anlam ifade etmekte olup, Burra Şartında tanımlanan değerlerle paralellik göstermektedir. Bu değer, yalnızca bir yerin fiziksel yapısında değil, aynı zamanda kullanım biçimi, ilişkileri, anlamları, belgeleri ve bağlantılı diğer yer ve nesnelerde de somutlaşabilmektedir. Ancak, sadece doğal çevre unsurlarından oluşan alanlar da bu rehberin kapsamı dışında bırakılmıştır (Government of Western Australia, 2023, s.1-2).

Söz konusu rehber, benimsediği 3 adımlı eşik sistemine göre kültürel miras alanı seçiminde bulunmaktadır. Bu adımlardan ilki, rehber kitapta açıklanan kriterlerin çalışma alanı ile ilgili olup olmadığını değerlendirir. Diğer iki adım ise eyalet

düzeyinde kültürel miras değerlendirmesini amaçlamaktadır (Government of Western Australia, 2023, s.3).

Bu çalışma kapsamında, rehber kitabın ilk eşik değeri kullanılmış ve Ayazini'nin kültürel öneminin belirlenmesinde bu eşik yeterli görülmüştür.

2017 tarihli rehber kitapta, kültürel mirasın önemi ve eşik göstergeleri açıklanmış ve her kriter, kültürel mirasın belirli bir yönünü vurgulayarak, hangi özelliklerin bu önemi desteklediği belirtilmiştir. Bu kriterlerin, bir bölgenin kültürel mirasını değerlendirirken genel geçer ilkeler olarak benimsenmesi, her bir yerleşim alanının tarihsel ve kültürel özelliklerine göre uyarlanarak ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Bu sayede, farklı yerlerin kültürel miras değerleri, yerel koşullar ve tarihsel bağlam göz önünde bulundurularak daha net ve özgül bir şekilde analiz edilebilir.

2017 tarihli rehber kitapta, Queensland Kültürel Miras Yasası 1992 kapsamında belirlenen kriterlere göre kültürel mirasın önemi ve eşik göstergeleri açıklanmıştır. Her kriter, kültürel mirasın belirli bir yönünü vurgulamakta ve hangi özelliklerin bu önemi desteklediği açıklanmaktadır.

(a) kriteri, bir yerin Queensland tarihinin evrimi veya gelişim modelini gösterme açısından önem taşıdığını ifade eder. Bir olayın, olgunun, hareketin ya da yaşam tarzının sonucu olarak ortaya çıkan ürünler veya süreçler, toplumsal veya çevresel evrime güçlü ve etkili katkılar sunuyorsa bu kapsama girer. Erkenlik, temsil edilebilirlik, belirginlik ve nadirlik gibi göstergeler, bu önemin devlet düzeyindeki eşiğini belirler.

(b) kriteri, alanın Queensland kültürel mirasının nadir, alışılmadık veya tehlike altındaki yönlerini göstermesini ele alır. Eskiden yaygın olan ama artık nadirleşmiş yaşam biçimleri, gelenekler, işlevler veya tasarımlar bu kapsama girer. Alanın bütünlüğü, belirginliği ve olağanüstülüğü, buradaki kültürel önemin temel göstergeleridir.

(c) kriteri, bir yerin Queensland tarihinin anlaşılmasına katkı sağlayacak bilgi üretme potansiyelini ifade eder. Alanda yapılan çalışmaların, yeni bilgiler sunması, tarihsel olayları daha iyi anlamamıza yardımcı olması veya benzer alanlarla karşılaştırmalı analiz imkanı tanıması beklenir. Burada erkenlik, nadirlik, kapsamlılık ve bütünlük, önemin göstergelerindendir.

(d) kriteri, bir kültürel yer sınıfının temel özelliklerini gösterme açısından bir alanın önemini değerlendirir. Yerleşim biçimi, kullanım süreçleri, işlevler, mimari stiller, inşaat teknikleri ve belirli tasarımcıların katkıları gibi unsurlar bu kriter kapsamında önem taşır. Yine, alanın bütünlüğü, erkenliği, nadirliği veya olağanüstülüğü, devlet düzeyindeki değerlendirme için belirleyicidir.

(e) kriteri, bir yerin estetik değerleri nedeniyle önemli olduğunu belirtir. Bu kapsamda, güzel nitelikler, doğal güzellik, etkileyici ve simgesel özellikler, manzara değerleri, sokak silüetine katkı ve ifadesel nitelikler gibi ögeler vurgulanmaktadır. Alanın bütünlüğü, bozulma derecesi, konum ve çevre bağlamı gibi göstergeler, bu estetik önemin düzeyini belirler.

(f) kriteri, bir alanın belirli bir dönemde yüksek derecede yaratıcılık veya teknik başarı sergilemesi durumunda önem kazandığını ifade eder. Burada sanatsal değer, mimari mükemmeliyet, yenilikçilik, mevcut teknolojilerin sınırlarını aşan teknik çözümler geliştirme ve yaratıcı teknoloji uyarlamaları gibi unsurlar değerlendirilir. Alanın bütünlüğü ve meslektaş tanınırlığı (ödül, takdir) bu önem için göstergedir.

(g) kriteri, bir yerin belirli bir topluluk veya kültürel grupla sosyal, kültürel veya manevi nedenlerle güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu tanımlar. Alanın toplum için bir simge, buluşma noktası veya tören alanı olması gibi kullanımlar bu önemi güçlendirir. İlişkinin süresi, toplulukla bağın derecesi ve eski dönemlerden gelen süreklilik bu bağlamda değerlendirilir.

(h) kriteri, bir yerin önemli bir kişinin, grubun veya kuruluşun yaşamı ya da çalışmalarıyla özel bir ilişkisinin olması durumunda tarihsel değer taşıdığını belirtir. Önemli katkılar sağlamış bireyler, topluluklar veya organizasyonlarla ilişkili alanlar bu kapsamda incelenir. Kriterin değerlendirilmesinde, ilgili kişi veya kuruluşun tarihsel önemi, ilişki derecesi ve süresi belirleyici unsurlardır (Queensland Government, 2017, s.10-11).

2023 tarihli rehberde söz konusu kriterlerin, kültürel miras ögeleri ile ilişkisi açıklanmıştır. Buna göre kriterlerin ilişkili olduğu değer ögeler:

(a) kriteri için başlıca tarihi olmak üzere estetik, bilimsel, sosyal ve manevi değer

(b) kriteri için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal ve manevi değer

(c) kriteri için başlıca tarihi ve bilimsel, bunların yanında estetik, sosyal ve manevi değer

(d) kriteri için estetik, tarihi, bilimsel, sosyal ve manevi değer

(e) kriteri için sosyal ve manevi değer

(f) kriteri için estetik değer

(g) kriteri için tarihi ve sosyal değer

(h) kriteri için estetik ve bilimsel değer olarak açıklanmıştır (Government of Western Australia, 2023).

Estetik değer, bir yerin ya da eserin sahip olduğu görsel nitelikler veya duyusal etkiler yoluyla insanlar üzerinde oluşturduğu algısal ve duygusal etkileşimi ifade eder. Queensland Miras Yasası 1992'de belirtildiği gibi, estetik değer yalnızca güzellik standartlarıyla sınırlı değildir; bir yerin görsel cazibesi veya ilgi çekiciliği gibi daha geniş kavramları da kapsar. Estetik değer, çoğunlukla görsel nitelikler üzerinden değerlendirilse de, işitsel, kokuya dayalı, dokunsal veya diğer duyusal özellikler de bu değerin oluşmasında etkili olabilir. Bir yerin formu, ölçeği, renk ve doku ilişkisi gibi fiziksel unsurlar görsel estetik değer oluştururken; sesler, kokular, dokunma hissi, mekânsal atmosfer veya sembolik anlamlar da estetik etki yaratabilir. Estetik kavramı, yalnızca güzellik ile eş anlamlı değildir; etkileyicilik, anımsatıcılık (evocativeness), ifade gücü (expressiveness), anıtsallık (landmark presence) ve sembolik değer gibi farklı estetik ideallere göre de değerlendirilebilir (Queensland Government, 2017, s.14-15).

Queensland Miras Yasası 1992 ve Australia ICOMOS'un "tarihi değer" tanımı temel alınarak geliştirilen açıklamaya göre, bir yer aşağıdaki durumlarda tarihi değer taşıyabilir:

- Geçmişteki bir olay, dönem, hareket, süreç, faaliyet veya yaşam biçiminin (değerler, beklentiler, beğeniler ve moda dahil) ürünü olması,
- Bu unsurlar tarafından etkilenmiş veya bu unsurları etkilemiş olması,
- Önemli kişi, grup ya da kuruluşlarla ilişkilendirilmesi veya sembolik bir bağlantı kurması,

- Toplumun veya çevrenin evriminde güçlü, belirgin veya etkili bir katkı sunmuş olması.

Tarihi değer, çoğu zaman diğer miras değerlerinin (estetik, mimari, bilimsel, sosyal) temel bağlamını oluşturur. Başka türden bir kültürel miras değerine sahip olan bir yerin aynı zamanda tarihi değer taşımaması nadirdir. Tarihi değer, yalnızca istisnai veya seçkin yerlerle sınırlı değildir. Bir yerin dokusunda (fabric) tarihi olayları, süreçleri veya yaşantıları somut biçimde yansıtabilen unsurlar bulunuyorsa, bu yer geçmişin bir yönünü gösterebilmesi bakımından tarihi öneme sahiptir.
Ayrıca, bir yerde fiziksel kanıt olmasa bile, önemli bir tarihi olayın gerçekleştiği mekân olması veya önemli bireyler, gruplar ve süreçlerle ilişkilendirilmesi, o yerin tarihi değer taşımasına yeterli olabilir (Queensland Government, 2017, s.16-17).

Bilimsel değer, Australia ICOMOS tarafından 1988 yılında Burra Şartı'na hazırlanan kılavuzda tanımlandığı üzere, bir yerin içerdiği verilerin önemi, nadirliği, kalitesi veya temsil edilebilirliği ile bu yerin gelecekte önemli bilgiler sağlayabilme potansiyeline bağlıdır. Bu bağlamda, "bilimsel" terimi, doğrudan doğa bilimleriyle ilişkilendirilmekten ziyade, araştırma teknikleri ve yöntemleri anlamında kullanılmaktadır. Bir yerin bilimsel değeri, sıklıkla arkeolojik çalışmalar yoluyla ortaya çıkarılsa da, yalnızca arkeolojiyle sınırlı değildir. Bir yerin fiziksel dokusunun (fabric) ve ona bağlı belgelerin veya nesnelerin incelenmesi yoluyla Queensland'ın geçmişine dair önemli ve yeni bilgilerin elde edilebilmesi ihtimali, o yerin bilimsel değer taşıdığını gösterir. Queensland Miras Yasası 1992 bağlamında geliştirilen tanıma göre; bir yerin bilimsel değeri, yerin kendisinin veya yerle ilişkili belgeler ve buluntuların daha ileri araştırmalar sonucunda Queensland'ın tarihine ilişkin anlayışımıza önemli ölçüde katkı sağlama potansiyelinde yatmaktadır (Queensland Government, 2017, s.17-18).

Queensland Miras Yasası 1992 ve ona bağlı düzenlemelerde "sosyal değer" doğrudan tanımlanmamıştır. Ancak kavram, genel anlamda toplumla ve insan ilişkileriyle bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Australia ICOMOS tarafından 1988'de Burra Şartı için hazırlanan kılavuzda, sosyal değer, bir yerin çoğunluk ya da azınlık gruplar için taşıdığı manevi, politik, ulusal veya diğer kültürel duyguların odak noktası olması olarak tanımlanmıştır. Queensland Miras Yasası bağlamında geliştirilen tanıma göre, bir yerin sosyal değeri, belirli bir topluluk veya kültürel grup için o yerin taşıdığı algılanan anlamlardan ya da simgesel, manevi veya ahlaki değerlerden kaynaklanır.

Bu değer, topluluğun kimliğinde veya hafızasında önemli bir yer edinmiş anlamlarla ilişkilidir. Sosyal değere sahip olabilecek yerler arasında; kamusal alanlar, buluşma yerleri, eğlence ve dinlenme mekânları, yakın geçmişteki önemli olaylarla ilişkili alanlar, anıtsal veya anma yerleri ve belirli topluluklar için özel anlam taşıyan yerler bulunmaktadır (Queensland Government, 2017, s.18).

Manevi değer ise, 1999 tarihli Burra Şartında bağımsız bir değer kategorisi olarak kabul edilmiş, Queensland Rehberi'nde ise sosyal değer kapsamında ele alınmıştır. Bu değer, bir yerin bir kültürel grubun gelenekleri, sanatı, bilgisi ve uygulamaları içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu veya o yerin bir topluluğun manevi kimliğini temsil ettiğini gösterir. Aynı zamanda, o mekânda somutlaşan veya çağrıştırılan maddi olmayan değerler ve anlamlar yoluyla ifade edilir (Pak, 2024, s.132). Yanı sıra bir yere atfedilen manevi değer, hem organize dinlerin inanç ve öğretilerinden kaynaklanabilir, hem de geçmişte ya da günümüzde o yerin "ruhu"na (spirit of place) ilişkin bireysel veya toplumsal algılardan doğabilir. Bu değer, yalnızca belirli bir din veya inanç sistemine bağlı olmadan, bir yerin insanların üzerinde bıraktığı ilham, hayranlık veya derin saygı duygusuyla da şekillenebilir. Özellikle uzun süredir kutsal kabul edilen veya yeni keşfedilerek manevi anlam yüklenen yerlerde, kişisel temas sonucu oluşan güçlü bir manevi bağ, bu değerin temelini oluşturur. Dolayısıyla manevi değer, hem topluluk hafızasından gelen kolektif anlam katmanları hem de bireysel deneyimlerin yarattığı derin duygusal etkilerle ilişkili olarak gelişir (English Heritage, 2008, s.32).

Ayazini kırsal yerleşimi, sahip olduğu estetik peyzaj, mimari çeşitlilik, tarihsel süreklilik, bilimsel araştırma potansiyeli ve toplumsal değerleriyle uluslararası koruma ilkeleri bağlamında dikkate değer bir kültürel miras alanıdır. Bu bağlamda, Burra Tüzüğü'nde (The Burra Charter, 2013) vurgulanan "kültürel önem" kavramı ile doğrudan örtüşmektedir. Tüzüğe göre kültürel önem; estetik, tarihsel, bilimsel ve sosyal değerleri kapsar ve bu değerlerin özgün bağlam içinde korunması gereklidir.

Bu kuramsal çerçeve, Ayazini'nin kültürel peyzajının değerlendirilmesinde temel bir referans noktası sağlamaktadır. Bölgenin jeolojik yapısı, tarihsel katmanları ve çok kültürlü yerleşim geçmişi; estetik, tarihsel, bilimsel ve sosyal değerlerin iç içe geçtiği, yüksek **kültürel önem** taşıyan bütüncül bir miras dokusu ortaya koymaktadır. Burada yer alan kiliseler, anıt mezarlar, çok katlı kaya yerleşimleri, peribacaları ve geleneksel taş yapılar, yalnızca mimari özellikleriyle değil, aynı zamanda bölgenin tarih boyunca farklı medeniyetlerle kurduğu etkileşimi ve kültürel sürekliliği yansıtmalarıyla da

önemli birer kültürel miras unsuru olarak öne çıkmaktadır. Ayazini'deki bu unsurlar, hem arkeolojik hem de yaşayan kültürel peyzaj bileşenleri olarak, uluslararası koruma ilkelerinin vurguladığı "yer" temelli miras anlayışının somut ve kültürel açıdan değerli örnekleri arasında yer almaktadır.

Çalışma kapsamında Ayazini'nin kültürel peyzajını oluşturan bileşenler, alanın doğal, yapılı ve kültürel unsurlarını bütüncül bir yaklaşımla ele alan 3.3.4. Karakter Analizi başlığı altında detaylı biçimde ortaya konmuştur. Bu analiz, bölgenin hem fiziksel çevresini hem de toplumsal ve kültürel dinamiklerini dikkate alarak, Ayazini'nin kendine özgü peyzaj karakterini tanımlamaya yönelik kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Doğal bileşenler olarak Ayazini Deresi, Ayazini Göleti ve jeolojik kaya oluşumları; yapılı çevre kapsamında kaya oyma yapılar, geleneksel konut dokusu, tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal üretim mekânları; kültürel ve manevi değerler bağlamında ise cami, türbe, kutsal alan gibi unsurlar karakter analizinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu bileşenlerin birlikte değerlendirilmesiyle, Ayazini'nin kültürel peyzajı yalnızca fiziksel çevre ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yerel halkın yaşam biçimi, üretim pratikleri ve inanç sistemleriyle şekillenmiş, süreklilik arz eden bir miras alanı olarak tanımlanmıştır.

Şekil 164: Ayazini Göleti (Url-64).

Ayazini kırsal yerleşimi, sahip olduğu doğal bileşenlerle (Şekil-76) hem çevresel hem de kültürel açıdan önemli bir peyzaj bütünlüğü sunmaktadır. Bölgedeki doğal bileşenler; Ayazini Deresi, Ayazini Göleti (Şekil-164) ve kayalık/jeolojik alanlar

olarak öne çıkmaktadır. Bu doğal bileşenler, yalnızca fiziksel çevrenin biçimlenmesinde değil, aynı zamanda kültürel peyzajın oluşumunda da belirleyici rol oynamaktadır. Ayazini Deresi, vadinin içinden geçen doğal bir su hattı olarak yerleşimin hem biçimlenişinde hem de kırsal üretim süreçlerinde belirleyici olmuştur. Dere çevresinde şekillenen topografya, hem tarımsal faaliyetlerin hem de sosyal yaşamın yönünü belirleyerek, bölge halkının suyla kurduğu tarihsel ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Bölgenin en dikkat çekici doğal bileşenlerinden biri ise kayalık ve jeolojik alanlardır. Bu alanlar, yalnızca doğal formlar olarak değil, aynı zamanda kültürel ve arkeolojik değerler barındıran mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Frigya döneminden günümüze ulaşan kaya oyma mezarlar, kiliseler ve barınma alanları bu jeolojik yapıların içine oyulmuş, böylece doğal çevre doğrudan kültürel üretimin bir parçası haline gelmiştir. Doğal ve yapılı çevrenin bu iç içe geçmiş yapısı, Ayazini'yi özgün bir kırsal kültürel peyzaj alanı haline getirmektedir.

Ayazini'nin kültürel peyzajını oluşturan en önemli unsurlardan biri, yapılı çevredeki kültürel bileşenlerin çeşitliliği ve bu unsurların doğal çevreyle kurduğu güçlü ilişkidir. Alanın peyzaj karakteri yalnızca doğa biçimleriyle değil, aynı zamanda bu biçimlerin içinde ve çevresinde şekillenen yerleşim, üretim ve inanç pratikleriyle tamamlanmaktadır. Yapılı çevreyi oluşturan kültürel ögeler arasında en dikkat çekici olanlar, kaya oyma yapılar ve arkeolojik alanlardır. Bu yapılar, yalnızca Frigya dönemine ait kalıntılar değil, aynı zamanda bölgenin topografyasıyla bütünleşmiş yaşam alanlarıdır. Kiliseler, mezarlar, barınma birimleri gibi kaya oyma mekânlar, doğrudan jeolojik oluşumların içine yerleştirilmiş; böylece doğa ve kültür ayrılmaz bir bütün haline gelmiştir. Bunun yanında, geleneksel yerleşim dokusu, taş ve ahşap gibi yöresel malzemelerin kullanımıyla biçimlenen konut mimarisiyle dikkat çeker. Bu yapılar, konut-mağara-ahır-tarla gibi mekânsal kurgularla kırsal üretim biçimini doğrudan yansıtırken; yapıların günümüzde de kullanılmaya devam etmesi, kültürel sürekliliğin somut bir göstergesidir. Yerleşim dokusunun özgün sokak örgüsü korunmuş, mahalleler arasında sosyal yaşamı destekleyen köy odaları, çeşmeler ve meydanlar gibi ortak kullanım alanları varlığını sürdürebilmiştir. Köy mezarlıkları, taş ocakları, kuyu, tarım ve hayvancılık alanları gibi diğer yapılı ögeler de bu kırsal mekânın hem geçmişteki işlevselliğini hem de kültürel kimliğini günümüze taşıyan unsurlar olarak değerlidir. Tüm bu yapılı çevre bileşenleri, doğal öğelerle (kaya

formasyonları, dere hattı, vs.) ve arkeolojik alanlarla iç içe geçmiş durumdadır. Bu bütünleşme, Ayazini kırsal alanını yalnızca fiziksel anlamda değil, tarihsel ve kültürel boyutlarıyla da anlamlı bir miras alanı haline getirmektedir. Dolayısıyla, bu yapılı çevre örüntüsü; bölgenin tarihsel süreçteki yerleşim biçimlerini, üretim sistemlerini ve sosyal yapısını anlamak açısından kritik bir kültürel peyzaj değeri sunmaktadır.

Kültürel bileşenlerden bir diğeri bu çevrenin içinde ve çevresinde şekillenen gelenek ve göreneklerle ilgili referans noktalarıdır. Bölgedeki somut olmayan kültürel değerler; inanç sistemleri, ritüeller, halk anlatıları ve sosyal hafıza üzerinden şekillenmekte, bu değerler çoğu zaman mekânsal karşılıklarını cami, türbe/yatır ve kutsal alanlar gibi yapılarla bulmaktadır. Şekil-76 da belirtildiği üzere Ayazini Camii, Kybele Kutsal Alanı (Şekil-51) ve çeşitli türbe/yatır noktaları, bu geleneksel hafızanın fiziksel yansımalarıdır. Bu yapılar, yalnızca ibadet ve ziyaret mekânları değil, aynı zamanda halk arasında aktarılan anlatıların, kutsallık atfedilen doğa unsurlarının ve kolektif ritüellerin merkez noktalarıdır. Örneğin, Kybele Kutsal Alanı, bölgenin antik inanç sistemine dair izler taşıması bakımından hem arkeolojik hem de kültürel süreklilik açısından dikkat çekici bir unsurdur. Yerel halkın bu tür mekânlara yönelik pratikleri (adak adama, ziyaret, dua etme gibi uygulamalar) geçmişten günümüze aktarılan yaşayan bir inanç sistemi olduğunu göstermektedir.

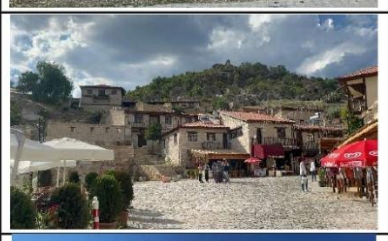
Bu inanç merkezlerinin büyük bir bölümü, doğal topoğrafya ile bütünleşmiş konumda yer almakta, böylece doğal peyzajın kutsal mekâna dönüşme süreci açıkça izlenebilmektedir. Kaya oyma alanların çevresinde bulunan türbeler ve yatırlar, bölgenin halk inanışlarıyla arkeolojik geçmişi arasındaki sürekliliğe işaret etmektedir. Bu anlamda, inanç temelli referanslar sadece dinsel değil, aynı zamanda kültürel hafızayı taşıyan mekânsal işaretler olarak da değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu alanlar, sosyal dayanışmanın, kolektif kimliğin ve toplumsal belleğin yaşatıldığı noktalar olarak işlev görmekte; kırsal toplum yapısının sürekliliğine katkı sağlamaktadır.

Ayazini'nin kültürel peyzajı, doğal çevre, yapılı çevre ve somut olmayan kültürel değerlerin bütüncül ilişkisiyle şekillenmiş çok katmanlı bir yapıya sahiptir (Şekil-76). Bu yapının en önemli parçalarından biri, gelenek ve göreneklerle ilişkili kültürel bileşenlerdir. Ayazini Camii, Kybele Kutsal Alanı ve çeşitli türbe/yatırlar gibi yapılar, yalnızca inanç merkezleri değil; aynı zamanda toplumsal belleği yaşatan, kırsal yaşamın sürekliliğini sağlayan anlamlı mekânlardır. Bu yapılar, doğal topoğrafyayla

uyumlu biçimde konumlanarak, bölgenin kültürel peyzajına hem fiziksel hem de simgesel bir derinlik kazandırmaktadır.

Geleneksel konut dokusu, kaya oyma yapılar, çok katlı yerleşimler ve kırsal üretim alanlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, bu unsurlar Ayazini'nin tarihsel sürekliliğini ve kültürel kimliğini somutlaştırmaktadır. Somut olmayan kültürel miras ise bu fiziksel yapıların içinde yaşam bulmakta; inançlar, anlatılar ve ritüellerle zenginleşmektedir. Bu nedenle Ayazini'deki kültürel bileşenler, yalnızca mimari değil, anlam ve işlev açısından da korunması gereken kırsal peyzaj değerlerindendir.

KARAKTER ANALİZİ (ŞEKİL-76) SENTEZİ İLE KÜLTÜREL PEYZAJ BİLEŞENLERİ

DOĞAL BİLEŞENLER		*AYAZİNİ DERESİ*		Yerleşim dokusunu biçimlendiren ve tarımsal üretimi destekleyen yaşam kaynağıdır.	Ayazini'nin doğal bileşenlerini oluşturan dere hattı, gölet ve kayalık alanlar, bölgenin hem ekolojik hem de kültürel sürekliliğini belirleyen temel unsurlardır. Ayazini Deresi ve Göleti, kırsal yaşamın üretim biçimlerini destekleyen su kaynakları olarak tarih boyunca yerleşim dokusunun biçimlenişinde rol oynamış; kayalık ve jeolojik alanlar ise hem doğal siluet hem de kaya oyma yapılar aracılığıyla kültürel üretimin mekanı haline gelmiştir. Doğa ve kültürün bu iç içe geçmiş yapısı, Ayazini peyzaj karakterini özgün kılarken, kırsal mirasın da temel dayanağını oluşturmuştur. Dolayısıyla doğal bileşenler, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel açıdan da Ayazini'nin kimliğini belirleyen başat ögelerdir.
		AYAZİNİ GÖLETİ		Kırsal üretimin sürekliliğini sağlayan önemli bir sulama ve rekreasyon alanıdır.	
		KAYALIK ALANLAR		Kırsal üretimin sürekliliğini sağlayan önemli bir sulama ve rekreasyon alanıdır.	
KÜLTÜREL BİLEŞENLER	YAPILI ÇEVRE	*KAYA OYMA ALANLARI*		Arkeolojik mirası ve tarihsel sürekliliği yansıtan özgün kültürel mekanlardır.	Ayazini'nin yapılı çevresini oluşturan kaya oyma alanları, geleneksel yerleşim dokusu, yeni yerleşim örüntüsü, köy mezarlığı ve tarım-hayvancılık alanları, bölgenin kırsal peyzaj karakterini çok boyutlu kılmaktadır. Kaya oyma yapılar arkeolojik sürekliliği yansıtırken, geleneksel yerleşim taş ve kerpiç gibi yöresel malzemelerle inşa edilmiş konutlarıyla kırsal yaşam biçimini günümüze taşımaktadır. Yeni yerleşim dokusu, modern ihtiyaçların karşılanmasını sağlarken geçmişle bağlarını korur; köy mezarlığı toplumsal belleği, tarım ve hayvancılık alanları ise kırsal üretim kültürünü mekana yansıtır. Bu bütünlük, yapılı çevreyi Ayazini'nin kırsal mirasının somut bir yansıması haline getirerek, peyzajın hem tarihsel hem de yaşayan kimliğini vurgulamaktadır.
		YENİ YERLEŞİM DOKUSU		Geleneksel kırsal yaşamla modern ihtiyaçların birlikte sürdürüldüğü güncel yerleşim alanıdır.	
		GELENEKSEL YERLEŞİM DOKUSU		öresel malzemeyle inşa edilmiş özgün konutlarıyla kültürel peyzajın sürekliliğini korur.	
		KÖY MEZARLIK ALANI		Toplumsal belleği ve kültürel sürekliliği temsil eden kutsal mekandır.	
		TARIM VE HAYVANCILIK ALANLARI		Kırsal yaşam biçimini mekana yansıtarak üretim kültürünün devamlılığını sağlar.	
	GELENEK VE GÖRENEKLERLE İLGİLİ REFERANSLAR	*AYAZİNİ CAMİ*		Dini ve toplumsal yaşamın merkezini oluşturarak köy kimliğini güçlendirir.	Ayazini'deki cami, Kybele Kutsal Alanı ve türbe/yatırlar, somut olmayan kültürel değerlerin mekansal karşılıkları olarak, bölgenin toplumsal belleğini ve inanç sistemlerini görünür kılmaktadır. Bu yapılar, tarihsel sürekliliği temsil etmekle kalmayıp, halkın ritüeller, ziyaretler ve sosyal dayanışma pratikleriyle yaşamaya devam eden inanç kültürünü yansıtmaktadır. Kybele Kutsal Alanı antik dönemin inanç dünyasını bugüne taşırken, cami ve yatırlar kırsal toplumun kimliğini güçlendiren yaşayan kültürel merkezlerdir. Bu unsurlar, Ayazini'nin kültürel peyzajını yalnızca fiziksel mekanlar üzerinden değil, aynı zamanda anlam ve simge değerler aracılığıyla da zenginleştirerek, kırsal mirasın korunması ve aktarılması açısından vazgeçilmez birer bileşen haline gelmektedir.
		KYBELE KUTSAL ALANI		Antik inançların izlerini bugüne taşıyarak kültürel sürekliliği görünür kılar.	
		TÜRBE/ YATIR		Halk inançlarının mekansal karşılığı olarak manevi değer ve toplumsal aidiyet yaratır.	

Ayazini Göleti Kaynak: Url-64

Şekil 165: Karakter Analizi (Şekil-76) Sentezi ile Kültürel Peyzaj Bileşenleri (2025).

Ayazini'nin yapılı çevresini oluşturan kaya oyma alanları, bölgenin kültürel peyzajına hem tarihsel hem de simgesel derinlik kazandırmaktadır. Bölgedeki başlıca eserlerden, **Ayazini Meryem Ana Kilisesi**, Bizans dönemine ait bir kaya oyma kilise olarak yalnızca bir ibadet mekânı değil; mekânsal bellek, çok katmanlı kimlik ve kültürel geçişlerin izlerini taşıyan bir miras unsurudur. Frig geleneğiyle Bizans mimarisini birleştiren plan şeması ve cephe düzeni (Eyice, 2014, s.69-71; Olcay Uçkan, 2010, s.54-55), çevresindeki diğer dini yapılarla birlikte bölgeye ritüel merkezli bir karakter kazandırmıştır. Aynı şekilde, **Aslanlı Mezar**, girişindeki kabartmalar ve alınlık düzeniyle hem Frig hem Roma geleneğini birleştiren anıtsal bir oda mezarı olup, Ayazini peyzajına simgesel, mitolojik ve inançsal bir katman eklemektedir (Ramsey, 1882, s.262-263; Kortanoğlu, 2016, s.260-261, Url-63). Yüksek konumu ve anıtsallığıyla yalnızca bir gömü mekânı değil, kültürel sürekliliğin görsel bir işareti olarak da değerlidir.

Kaya oyma alanlarının çeşitliliği, yalnızca dini değil, aynı zamanda sivil yaşamı da yansıtmaktadır. **Metropolis Katlı Yerleşimi**, kaya içine oyulmuş üç katlı planıyla konut, depo ve idari işlevleri aynı yapıda barındırarak, Ayazini'nin çok katmanlı yaşam kültürünü somutlaştırmaktadır. Yerel anlatılarda "dünyanın ilk apartmanı" olarak anılması (Ayazini Bilgilendirme Tabelası, 2025), bu yapının bölge kimliği açısından kazandığı sembolik önemi göstermektedir. Benzer şekilde, **Yazılı Kilise**, hem erken dönem litürjik düzenlemeleriyle Frigya'daki ilk örneklerden biri olması (Evcim, 2015, s.99) hem de Kurtuluş Savaşı sırasında asker yazıları farklı dönemlerin izlerini mekânda birleştiren çok katmanlı bir kültürel miras olduğuna örnektir.

Dolayısıyla Ayazini'deki kaya oyma yapılar; kiliseler, anıtsal mezarlar ve çok katlı yerleşimler aracılığıyla, yalnızca mimari çeşitliliği değil, aynı zamanda inanç, kimlik, üretim ve toplumsal süreklilik boyutlarını da temsil etmektedir. Bu yapılar, kırsal mirasın mekânda okunabilirliğini sağlayarak, Ayazini kültürel peyzajını özgün ve korunmaya değer kılan en önemli bileşenlerdir.

Ayazini'deki doğal bileşenleri oluşturan kayalık alanlar ve jeolojik oluşumların önemli bir örneği peribacalarıdır (Şekil-166). Bölgenin kültürel peyzajında hem doğal güzellikleri hem de insan yerleşimine sunduğu olanaklarla öne çıkan önemli bileşenlerdir. Asit karakterli tüfler, ignimbrit ve bazalt gibi volkanik kayaçların şekillendirdiği bu formasyonlar, özellikle ignimbritin yumuşak yapısı sayesinde kaya oyma yerleşimlerin inşa edilmesine olanak tanımış (Yılmaz, 2001, s.108–113);

böylece doğal çevre ile kültürel üretim iç içe geçmiştir. Bu özellikleriyle Ayazini peribacaları, doğal peyzaj öğesi olmanın ötesinde, kültürel mirasın mekânsal temelini oluşturan özgün bir değer taşımaktadır. Nitekim Gölgeli Peribacaları ve Bedesten Kayalıkları gibi alanların I. Derece Arkeolojik Sit olarak tescillenmesi, bu jeolojik oluşumların yalnızca doğal değil, aynı zamanda korunması gereken kültürel-doğal miras alanları olduğunu ortaya koymaktadır (EK-5).

Şekil 166: Ayazini Peribacaları (Url-65), Kişisel Arşiv (2025).

Ayazini'nin yapılı çevresinin etkilerinden biri de jeotermal kaynakların kullanımıdır. Bölgedeki jeotermal potansiyel, antik dönemden günümüze uzanan kullanımıyla yalnızca doğal bir kaynak değil, aynı zamanda Ayazini'nin kültürel kimliğiyle bütünleşmiş bir değer olarak öne çıkmaktadır. Termal alanların kutsal mekânlar ve kaya yerleşimleriyle iç içe geçmiş olması, doğal ve kültürel mirasın birlikte korunması gerektiğini gösteren önemli bir örnektir.

Kaya oyma mekânlarla geleneksel taş yapılar arasındaki morfolojik ve işlevsel birliktelik ise Ayazini kırsal mirasının (Şekil-167) eşsiz örneklerinden biri haline getirmektedir. Koç'un (2023) çalışmasında da vurgulandığı üzere, bu iki yapı türü yalnızca yan yana var olmakla kalmamış, çoğu zaman birbirine eklemlenmiş ya da doğrudan aynı topografya üzerinde bütünleşmiştir. Kaya oyma mekânlar barınma, ibadet, depo ve savunma gibi çok yönlü işlevlerde şekillenirken; geleneksel taş yapılar bu doğal topografyaya uyumlu biçimde gelişmiştir. Böylece, yerleşimin mimari çeşitliliği sadece yapısal değil, aynı zamanda kırsal üretim biçimi ve sosyal yaşam pratiklerinin mekânsal yansıması olarak da değerlidir.

Şekil 167: Ayazini Geleneksel Yapılar ve Kayalık Alanlar İlişkisi (2025).

Söz konusu ilişki, yalnızca mimari bir çeşitlilik değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin ve yerel yaşam pratiklerinin fiziksel yansımasıdır. Kaya oyma mekânların mezarlıklarla ve su yapılarıyla kurduğu bağlantılar yerleşimin sadece konutlarla sınırlı olmadığını, ritüel, tarımsal ve çevresel işlevlerin de bu dokunun ayrılmaz parçaları olduğunu gösterir. Bu bağlamda, Ayazini kırsalı sadece yapı ölçeğinde değil, tarımsal alanlar, su kaynakları ve topografya ile bütünleşmiş bir kültürel peyzaj örneği sunar. Doğal kaya oluşumları ile şekillenen bu yaşam alanları, modern koruma yaklaşımları açısından hem somut olmayan kültürel miras hem de yerel inşa bilgisinin yaşatılması için kritik öneme sahiptir.

Ayazini'deki bu eşsiz birliktelik, kırsal mirasın korunması ve sürdürülebilir kullanımı açısından model teşkil ederken, aynı zamanda arkeoloji, mimarlık ve çevre ilişkisinin güçlü bir örneğini sunar.

Şekil- 76'daki karakter analizinde kültürel bileşenler olarak ortaya konan bölgedeki gelenek ve görenek referanslarından önemli bir antik yansıma, Kybele İnancıdır. Ayazini'nin Kaplumbağa Vadisi girişinde yer alan Kybele Kutsal Alanı, bölgenin tarihsel inanç sistemlerinin günümüzdeki yansımalarını taşıyan önemli bir kült merkezidir. Metropolis Katlı Yerleşimi'nin önünden sola ayrılan yol üzerinde bulunan bu kutsal alana dair yerel halktan edinilen bilgilere göre, buraya çıplak ayakla çıkılıp dilek dilenmesi ve hediye bırakılması, dileklerin kabulüne ve bolluk-bereketin

artmasına vesile sayılmaktadır (Ayazini Bilgilendirme Tabelası, 2025; Yerlilerden Alınan Sözlü Bilgiler, 2024). Bu tür pratikler, alanın yaşayan bir halk inancı mekânı olduğunu göstermekte, kültürel sürekliliğe işaret etmektedir.

Aynı rotada ilerleyen yol üzerinde yer alan seyir terasından Kybele Kabartması da (EK-16) gözlemlenebilmektedir. Kaya yüzeyine işlenmiş bu kabartma, çevredeki peribacaları ve diğer dini yapılarla birlikte, bölgenin Frig dönemine ait ana tanrıça kültünü yaşatan sembolik bir öge olarak öne çıkar. Bilgilendirme levhalarının eksikliği nedeniyle ulaşımı sınırlı olsa da, kabartmanın seyir noktasından görülebiliyor olması, onun hem doğal topoğrafya hem de kültürel rota içinde önemli bir konumda yer aldığını göstermektedir. Kybele Kutsal Alanı ve Kabartması, Ayazini'nin inanç coğrafyasının derin tarihsel katmanlarını, doğal unsurlarla bütünleşik biçimde yansıtan özgün peyzaj bileşenleri arasında değerlidir.

Bu kapsamda Ayazini'deki kültürel peyzaj bileşenleri; doğal ögeler, yapılı çevre unsurları ve gelenek–göreneklere dayalı referans değerler üzerinden bütüncül bir şekilde ortaya konulmuştur. Alanın yalnızca bileşenler düzeyinde tanımlanması yeterli olmayıp, bu unsurların kültürel miras açısından ne tür bir önem taşıdığının da sistematik olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu noktada kültürel önemin belirlenmesine yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Şekil-168'deki tabloda Ayazini kırsal yerleşiminin kültürel önemini çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirmek ve her bir önem göstergesinin hangi **koruma değeri kriteri** ile ilişkili olduğunu sistematik olarak ortaya koymaktır. Tablo, sözkonusu rehber kitabın kültürel önem olarak sınıflandırdığı; **estetik, mimari, tarihi, bilimsel, sosyal ve diğer önemler** başlıkları altında Ayazini'nin kültürel peyzajındaki unsurları tanımlar.

Ayazini kültürel peyzajının önemini ortaya koymak üzere, alanda tespit edilmiş önem göstergeleri belirlenmiştir ve her bir gösterge bünyesinde bulunan bu kültürel önemleri belirtmektedir. Göstergeler, ICOMOS'un (2013) Türkiye Mimari Koruma Bildirgesi'nde tanımlanan koruma değerlerine göre (özgünlük, bütünlük, tarihsel değer, belgesel değer, estetik ve sanatsal değer, teknik ve teknolojik değer, enderlik-teklik değeri, gruğ değeri, kullanım değeri ve folklorik değer) açıklanmıştır.

Tabloya göre:

- **Estetik peyzaj** boyutunda Ayazini, doğal topoğrafya ile bütünleşen geleneksel taş mimarisi ve Frig dönemine ait kaya oyma mekânlarıyla, artık yaygın olmayan bir yaşam biçiminin nadir temsilini sunar. Görsel süreklilik, çevresel bağlam ve algılanabilir estetik bütünlük; hem doğal hem de kültürel unsurların dengeli birlikteliği ile güçlenmektedir. Yerel taş malzemenin ustalıkla işlenmesi, dönemin teknik bilgisini yansıtan yaratıcı detaylar ve biçimsel uyum, Burra Tüzüğü'nün "estetik değer" tanımıyla uyumlu şekilde, alanın kültürel önemini artıran unsurlardır.
- **Mimari önemi** açısından, farklı dönemlere ait yapı gelenekleri, plan tipolojileri ve malzeme kullanımı, Ayazini'nin çok katmanlı kırsal mimari yapısını ortaya koyar. Frig kaya oyma yapıları, Bizans dönemi unsurları ve geleneksel taş konutların birlikte varlığı, görsel kimliği pekiştirir. Bu durum, Burra Tüzüğü'nün "tarihsel katmanların korunması" ve "özgünlük" ilkeleriyle uyumlu olup, mekânsal bütünlük ve malzeme devamlılığı sayesinde alanın miras değeri güçlenmektedir.
- **Tarihi önem** boyutunda, Ayazini kesintisiz yerleşim süreci ile Anadolu'nun tarihsel gelişim modelini küçük ölçekte yansıtan nadir bir örnektir. Kaya oyma mekânlar, mezarlık alanları ve konut dokusunun birlikte varlığını sürdürmesi, çok katmanlı mekânsal düzenin korunmuş halini sunar. Bu özellik, Burra Tüzüğü'nün "tarihsel önem" tanımıyla doğrudan örtüşür.
- **Bilimsel önem** bakımından, farklı dönemlere ait mekânsal katmanların okunabilirliği, sosyal-dini yapılar arasındaki bütünlük ve yerleşim morfolojisinin anlaşılabilirliği, alanı geçmiş yaşam biçimlerinin araştırılmasında değerli bir örnek haline getirmektedir. Bu, tüzükte yer alan "bilgi potansiyeli" tanımına karşılık gelmektedir.
- **Sosyal önem** yönüyle ise Ayazini, yerel halkın yaşam biçimiyle kurduğu güçlü mekânsal ilişki, sosyal hafızayı taşıyan yapıları ve çok kültürlü toplumsal yapısıyla, topluluk aidiyetini geçmişten günümüze sürdüren nadir kırsal merkezlerden biridir. Toplumsal dayanışma alanları, etnik-dini çeşitliliği yansıtan mekânsal düzen ve ortak üretim pratikleri, Burra Tüzüğü'nün "topluluk için anlam" ilkesiyle uyumludur.

Bu sayede tablo, Ayazini'nin somut ve somut olmayan kültürel miras niteliklerini belgeleyen bir envanter işlevi görür. Aynı zamanda, alanın korunması, sağlıklaştırılması ve yönetim planı hazırlanırken hangi değerlerin öne çıkarılması gerektiğini açıkça göstererek planlama ve karar alma süreçlerine bilimsel dayanak sağlar.

Verilere göre Ayazini kırsal yerleşiminin kültürel peyzajında en yoğun biçimde temsil edilen kategori **Tarihsel Önem** olup 16 koruma değeriyle öne çıkmaktadır. Bu durum, yerleşimin uzun süreli yerleşim geçmişi, çok katmanlı mekânsal düzeni ve farklı dönemlere ait yapı tipolojilerinin sürekliliğiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. **Mimari Önem** 13 koruma değeriyle ikinci sırada yer almakta ve Ayazini'nin özgün yapı teknikleri, malzeme kullanımı, estetik uyumu ve yaratıcı mimari çözümleri ile ön plana çıktığını ortaya koymaktadır.

Estetik Önem, 10 koruma değeri ile üçüncü sırada yer almakta; doğal topoğrafya ile bütünleşmiş peyzaj, algılanabilir görsel uyum, yerel malzeme estetiği ve tarihi dönemlere ait biçimsel sürekliliğin korunmuş olması bu kategorinin başlıca unsurlarını oluşturmaktadır. **Bilimsel Önem** ise 11 koruma değeri ile temsil edilmekte ve Ayazini'nin geçmiş yaşam biçimlerini, sosyal-dini yapılar arasındaki bütünlüğü ve kültürel evrimi anlama potansiyelini göstermektedir.

Bunun yanında, **Sosyal Önem** 8 koruma değeri ile topluluk aidiyetini, sosyal hafızayı ve etnik-dini çeşitliliğin mekâna yansımasını öne çıkarırken; **Diğer Önemler** 7 koruma değeri ile geleneksel konut tipolojileri, üretim yapıları ve yerel ustalıkla geliştirilen teknik başarıları vurgulamaktadır. Bu dağılım, Burra Tüzüğü'nün kültürel önem tanımlarına göre Ayazini'nin özellikle tarihsel süreklilik, mimari çeşitlilik ve estetik peyzaj değeri bakımından korunması gereken özgün bir kırsal kültürel peyzaj örneği olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Ayazini kırsal yerleşimi, Burra Tüzüğü'nde tanımlanan tüm kültürel önem kategorilerini karşılayan, çok boyutlu değerlere sahip bir miras alanıdır. Özellikle estetik peyzaj değeri, doğal topoğrafya ile bütünleşmiş geleneksel taş mimarisi ve kaya oyma mekânlarının oluşturduğu görsel uyum ile öne çıkmaktadır. Bunun yanında, çok katmanlı mimari kimliği, Friglerden günümüze uzanan kesintisiz yerleşim sürecini yansıtan plan tipolojileri, yapı teknikleri ve malzeme kullanımı ile desteklenmektedir. Toplumsal süreklilik ise yerel halkın yaşam biçimi, sosyal hafızayı

taşıyan yapılar ve çok kültürlü yerleşim düzeni aracılığıyla güçlü bir şekilde hissedilmektedir.

Kültürel önem açısından Ayazini, yalnızca estetik ve mimari nitelikleriyle değil, aynı zamanda tarihi, bilimsel ve sosyal değerleri ile de bütüncül bir miras alanı niteliğindedir. Bu çok yönlü önem, hem somut hem de somut olmayan kültürel miras bileşenlerini bir arada barındırarak, bölgenin korunması gereken eşsiz karakterini oluşturur.

Bu bağlamda, alanın korunması, yönetimi ve sağlıklaştırılması süreçlerinde Burra Tüzüğü'nün ilkeleri doğrultusunda hareket edilmesi, yalnızca özgün mimari ve peyzaj değerlerinin değil, aynı zamanda kültürel önemin sürekliliğinin de güvence altına alınmasını sağlayacaktır. Böylelikle hem yaşayan kırsal doku korunacak hem de gelecek nesillere aktarılabilecek sürdürülebilir bir miras yönetimi modeli oluşturulacaktır.

AYAZİNİ KIRSAL YERLEŞİMİNİN KÜLTÜREL ÖNEMİ																	
KÜLTÜREL ÖNEM	AYAZİNİ KÜLTÜREL PEYZAJINDAKİ ÖNEM GÖSTERGESİ	KORUMA DEĞERLERİ											ÖNEM DURUMU			İLİŞKİLİ OLDUĞU KRİTER
		Özgünlük	Bütünlük	Tarihsel Değer	Belgesel Değer	Estetik ve Sanatsal Değer	Teknik ve Teknolojik Değer	Enderlik- Teklik Değeri	Grup Değeri	Kullanım Değeri	Folklorik Değer		Yerel	Ulusal	Evrensel	
Estetik Önem	Ayazini, “doğal ve kültürel estetiğin birleştiği kırsal peyzajlardan biri” değerlendirilmekte olup, kaya oyma mekanlar ve geleneksel taş mimarisiyle artık yaygın olmayan bir yaşam biçimini ve yapı üretim kültürünü temsil eden alışılmadık ve az rastlanan bir kırsal estetik örneği sunmaktadır.					■		■			■				■	b
	Doğal topoğrafya ile bütünleşen geleneksel taş mimarisi ve kaya oyma mekanlarının görsel uyumu, yerleşimin doğal ve yapay unsurlar arasında kurduğu dengeli ilişkiyle estetik bütünlüğü ve çevresel bağlamı vurgularken; görsel süreklilik, kırsal estetik kimlik ve algısal değer gibi unsurlar da alanın ifadesel niteliklerini ve algılanabilir görselliğini öne çıkararak estetik önemini artırmaktadır.		■			■						■				■	e
	Kaya oyma mekanların biçimsel niteliği ile yerel malzeme kullanılarak sağlanan görsel uyum, dönemin teknik bilgisini ve yaratıcı uygulamalarını yansıtırken; doğal topoğrafyayla kurulan mimari bütünleşme, yerel ustalık ve yaratıcı tasarım becerisi açısından öne çıkmaktadır.	■	■			■	■								■	f
Mimari Önem	Ayazini, Frig kaya oyma mekanları gibi artık nadir rastlanan yapılar aracılığıyla, farklı dönemlere ait özgün yapı geleneklerini yaşatarak kırsal kültürel mirasın nadir yönlerini temsil eder.	■		■				■							■	b
	Farklı dönemlere ait plan tipolojileri, yapı teknikleri ve malzeme kullanımı, Ayazini’nin çok katmanlı yapısıyla Anadolu kırsal mimarisinin karakteristik örneklerini ortaya koyar.	■		■	■		■								■	d
	Farklı dönemlere ait yapıların bir arada bulunması ve bütüncül görsel kimlik oluşturması, Ayazini’nin mimari ve estetik açıdan algılanabilir bir kırsal peyzaj değeri taşımasını sağlar.		■			■			■						■	e
	Frig kaya oyma mekanları ve farklı dönemlere ait yapı teknikleri, tarih boyunca gösterilen yaratıcı mimari çözümlerle bölgenin teknik birikimini ve estetik anlayışını yansıtır.			■		■	■								■	f
Tarihsel Önem	Ayazini, Frigler’den günümüze uzanan kesintisiz yerleşim süreciyle Anadolu’nun tarihsel gelişim modelini küçük ölçekte bütüncül biçimde yansıtan nadir örneklerden biridir.		■	■				■							■	a
	Farklı dönemlere ait kaya oyma yapılar, mezarlıklar ve geleneksel taş konutların birlikte varlığını sürdürmesi, artık nadir görülen çok katmanlı mekansal düzenin korunmuş örneklerinden biridir.		■	■				■	■						■	b
	Tarihsel katmanların mekansal olarak okunabilirliği ve sosyal-dini yapılar arasındaki bütünlük, Ayazini’nin geçmiş yaşam biçimlerini anlamaya yönelik önemli bir araştırma potansiyeli sunduğunu gösterir.		■	■	■										■	c
	Ayazini, farklı dönemlere ait yapı biçimleri ve işlevleriyle, Anadolu kırsal yerleşimlerinin mimari, dini ve sosyal organizasyon örüntülerini temsil eder.			■	■				■						■	d
	Ayazini, tarih boyunca farklı uygarlıkların (Frig, Bizans, Türk-İslam) yaşam sürdüğü ve iz bıraktığı bir alan olarak, bu toplulukların tarihsel sürekliliğini mekanda somutlaştırmaktadır.		■	■	■										■	e
Bilimsel Önem	Ayazini’nin geleneksel konut tipolojileri, avlu düzeni ve ortak kullanım alanları gibi mekansal özellikleri, yerel halkın tarihsel olarak gelişen yaşam biçimlerini ve sosyal örgütlenme modelini yansıtarak kültürel evrimin somut bir izdüşümünü sunar.		■	■	■									■		a
	Kaya oyma mekanlar, köy odaları ve çok kültürlü yerleşim düzeni, artık yaygın olmayan ve korunması gereken kırsal yaşam pratiklerinin nadir örneklerini oluşturur.		■					■	■		■			■		b
	Toplumsal dayanışma yapıları, etnik-dini çeşitlilik ve sosyal hafızayı yansıtan mekansal unsurlar, geçmiş topluluklar arası ilişkilerin ve yaşam pratiklerinin analizine olanak tanıyarak kültürel ve tarihsel bilgi üretimine katkı sağlar.			■	■				■	■	■			■		c
Sosyal Önem	Ayazini’deki geleneksel konut tipolojileri, kaya oyma mekanlar, köy odaları ve kırsal üretim yapıları, artık nadir rastlanan ve korunması gereken bir kırsal yaşam biçiminin somut temsilcileri olarak, kültürel mirasın alışılmadık ve tehlike altındaki yönlerini yansıtır.		■					■	■		■				■	b
	Ayazini, yerel halkın yaşam biçimiyle kurduğu güçlü mekansal ilişki, sosyal hafızayı taşıyan yapıları ve çok kültürlü toplumsal yapısıyla hem geçmişten günümüze süreklilik gösteren bir topluluk aidiyeti hem de manevi ve sosyal bağlılık açısından önemli bir merkez işlevi görmektedir.		■	■	■						■				■	g
Diğer Önemler	Ayazini, yerel halkın yaşam biçimiyle kurduğu güçlü mekansal ilişki, sosyal hafızayı taşıyan yapıları ve çok kültürlü toplumsal yapısıyla, artık nadir görülen sosyal pratiklerin ve kırsal yaşam biçimlerinin temsilcisi olarak kültürel mirasın korunması gereken özgün bir örneğini sunmaktadır.	■			■			■			■			■		b
	Geleneksel konutlar, kaya oyma yapılar ve ortak kullanım alanlarında gözlemlenen biçimsel uyum ve işlevsel düzenlemeler, Ayazini’ni yerel ustalıkla şekillenmiş yaratıcı mimari çözümler ve teknik başarılar açısından dikkate değer kılmaktadır.		■			■	■							■		f

Şekil 168: Rehber Kitap Kriterleri Çerçevesinde Ayazini Kültürel Önem Değerlendirmesi (2025).

6. SONUÇ

Bu çalışmada Ayazini kırsal yerleşimi, anıtsal odaklı korumadan bütüncül peyzaj temelli yaklaşıma uzanan kavramsal çerçeve içinde ele alınmış; Ruskin ve Riegl'den başlayıp Burra Tüzüğü'ne (2013) uzanan düşünsel arka plan üzerinden, "yer" temelli kültürel önem bileşenlerinin alan bağlamında nasıl somutlaştığı ortaya konmuştur. Değerlendirme sürecinde kültürel peyzaj alanındaki çalışmalardan, Batı Avustralya (2023) ve Queensland (2017) rehberleri referans alınarak, Ayazini'nin söz konusu çerçevelerde aranan ölçütleri karşıladığı gösterilmiştir. Böylece, yalnızca fiziksel doku değil, anlam ve toplumsal bağlamın da korunması gerektiği ortaya konmuştur.

Çalışmanının ikinci kısmını oluşturan kavramsal çerçeve bölümünde, koruma kuramının "anıt" merkezli yaklaşımdan "kültürel peyzaj" odaklı bütüncül yaklaşıma evrimi tarihsel ve kuramsal arka planıyla ortaya konmuştur. Zamanla yükselen duyarlılığın Rönesans, Fransız Devrimi ve 19. yüzyıl boyunca nasıl kurumsallaştığı; Viollet-le-Duc'un üslup birliği ve bilimsel restorasyon arayışının, buna karşılık Ruskin'in özgünlük ve yaş değeri vurgusunun nasıl bir tartışma zemini oluşturduğu açıklanmıştır. Riegl'in anımsama, eskilik ve çağdaşlık değerleriyle kurduğu kuramsal çerçevenin, 20. yüzyılın uluslararası belgeleri (Carta del Restauro, Venedik Tüzüğü, Amsterdam Bildirgesi, Washington Tüzüğü, Nara Özgünlük Bildirgesi, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi vb.) üzerinden genişleyerek kentsel ve kırsal dokuları, hatta insan-doğa etkileşimiyle şekillenen alanları koruma kapsamına dahil ettiği gösterilmiştir.

Kültürel peyzaj kavramı tanımlanmış; UNESCO'nun kavramsallaştırması ve sınıflandırması (tasarlanmış, organik/evrimsel, ilişkilendirilen peyzajlar) açıklanmıştır. Kültürel peyzajların seçimi ve değerlendirilmesinde kullanılan başlıca ölçütler, UNESCO dünya mirası kriterleri, IUCN'in doğal niteliklere ilişkin değerlendirme çerçevesi ve ulusal yazında yer alan (Madran–Uysal vb.) tamamlayıcı ölçütlerle birlikte irdelenmiştir. Böylece, kültürel peyzajın yalnızca fiziksel bileşenlerden ibaret olmadığı; estetik, tarihsel, sosyal, bilimsel ve manevi değerlerin,

somut/somut olmayan unsurların ve yerel topluluklarla kurulan ilişkilerin birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Kırsal miras, kültürel peyzajın kurucu bir bileşeni olarak ele alınmış; "kırsal"ın ölçütleri (seyrek yerleşim, arazi örtüsü, erişim/mesafe) ve kırsal peyzajın tarihsel süreklilik, üretim pratikleri, yerel malzeme ve yapım teknikleri üzerinden nasıl biçimlendiği açıklanmıştır. UNESCO tavsiyeleri, Nairobi ve Amsterdam süreçleri, Kırsal Peyzaj Mirasına Yönelik İlkeler gibi metinler bağlamında kırsal alanların korunmasında bütüncül, yerel katılımı önceleyen ve sosyo-ekonomik dinamiklerle uyumlu bir yaklaşımın gerekliliği ortaya konmuştur.

Türkiye bağlamında, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan yasal-kurumsal gelişim çizgisi özetlenmiştir. Asar-ı Atika nizamnamelerinden 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'na, 2863 sayılı yasa ve 5226 değişikliğine; GEEAYK, ICOMOS Türkiye gibi kurumsal aktörlerin rolüne değinilmiş; sit kavramının yerleşmesi, alan yönetimi ve parçalı kurumsal yapılanmanın (644 sayılı KHK sonrası ayrışma dahil) yarattığı fırsat ve sınırlılıklar açıklanmıştır. Bu çerçevede, kültürel peyzajın ulusal mevzuatta da giderek güçlenen fakat uygulamada çoğu kez parçalı kalan bir alan olduğu, disiplinlerarası ve bütünleşik karar süreçlerine duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır.

Özetle bu bölümde, tezin kavramsal zemini kurulmuş; kültürel peyzajın tanımı, kapsamı, tipolojileri ve değerlendirme ölçütleri sistematik biçimde açıklanmış; kırsal mirasın özgün konumu ve Türkiye'deki yasal-kurumsal çerçevenin evrimi ortaya konmuştur. Bölümün önemi, Ayazini örneğinde yapılacak kültürel önem değerlendirmesine yöntemsel ve ölçüt temelli bir dayanak üretmesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Ayazini ve Dağlık Frigya'nın koruma statüleri, sit kararlarının kronolojisi, UNESCO Geçici Liste bağlamı ve yerel-bölgesel kurumsal çerçeve belgelenmiştir. Doğal bileşenler kapsamında jeolojik birimler, peribacaları ve diğer jeomorfositler, flora/vejetasyon mozaiği, termal kaynaklar ve yüzey suları haritalandırılarak açıklanmıştır; Ayazini Deresi ve baraj düzenlemelerinin hidrolojik sistem, taşkın/kuraklık dinamikleri ve tarımsal sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Kültür bileşenleri içinde kaya oyma yerleşimler, kiliseler, nekropolisler ve Kybele kutsal alanı gibi arkeolojik ögeler; geleneksel yerleşim dokusu, çeşmeler-kuyu-tarihi taş köprü, cami, türbeler, köy odaları ve mezarlığın antik nekropolisle

kurduğu mekânsal süreklilik ilişkisi belgelendirilmiştir. Tarım ve hayvancılığın kırsal kimliğin taşıyıcı unsuru olduğu; taş işçiliği, sözlü kültür, efsaneler gibi somut olmayan mirasın alanın kültürel anlamını pekiştirdiği ortaya konmuştur.

Sonuç olarak bu bölüm, Ayazini'nin kültürel peyzaj karakterini çok boyutlu bir veri setiyle tanımlamış; alanın kültürel öneminin estetik peyzaj değeri, mimari çeşitlilik ve nadirlik, tarihsel süreklilik, bilimsel araştırma potansiyeli ile sosyal-manevi bağlar üzerinden bütüncül biçimde gerekçelendirildiğini göstermiştir. Bunun yanında, Ayazini Barajı sonrası değişen su rejimi ve kuraklık eğiliminin tarımsal üretimi ve dolayısıyla kültürel peyzaj sürekliliğini zayıflattığı; aşırı otlatma, sel/erozyon süreçleri ve kontrolsüz yerel müdahalelerin ek riskler oluşturduğu saptanmıştır. Sokak sağlıklaştırmanın, doğru belgeleme ve özgün malzeme-tekniklere sadakatle yürütüldüğünde turizm ve yerel ekonomi için önemli fırsatlar sunduğu; ancak belgesiz ve parçacı uygulamalarda kimlik kaybına yol açabildiği değerlendirilmiştir. Bu nedenle, her müdahale öncesi ayrıntılı belgelemenin yapılması, özgün malzeme-teknik ve mekânsal karakterin korunması, turizm gelişimi ile yerel yaşamın dengelenmesi ve hidrolojik/ekolojik risklerin yönetilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bu bölümün sonunda oluşturulan karakter analiziyle, Ayazini kırsal yerleşiminin harita temelli bir sentezle ortaya konulmuştur. Doğal, kültürel ve üretimsel katmanların aynı peyzaj içinde birbirine nasıl eklemlendiği gösterilmiş; kuzeydeki kayalık/jeolojik alanlarda yoğunlaşan kaya oyma yapılar ve Kybele Kutsal Alanı ile güneyde Ayazini Deresi boyunca uzanan sulanan–kuru tarım sahalarının mekânsal birlikteliği açıklanmıştır. Geleneksel yerleşim dokusunun arkeolojik katmanlarla kurduğu süreklilik ve temsil gücü vurgulanmış; yeni yerleşim dokusunun, koruma–büyüme dengesi gözetilerek geleneksel dokudan ayrışan kontrollü bir yayılım sergilediği belirtilmiştir. Böylece, odaklar, üretim peyzajı, yerleşim örüntüsü ve jeomorfolojik iskelet arasındaki ilişkiler ağının Ayazini'nin ayırt edici kültürel peyzaj karakterini nasıl biçimlendirdiği anlatılmıştır.

Bu bölümde, önceki alt başlıklarda tek tek ele alınan doğal (dere hattı, gölet, jeolojik oluşumlar) ve kültürel (kaya oyma alanları, mezarlık, köprü, cami, türbe vb.) bileşenleri aynı çerçevede bütünleştirerek alanın "bütünlük, tarihsel belge niteliği, temsil gücü ve ayırt edicilik" değerlerini mekân üzerinden görünür kılınmıştır. Bu sentez, koruma ve planlama açısından öncelikli zonların, müdahale eşiklerinin ve kullanımlar arası denge noktalarının (özellikle tarım–turizm–yerleşim ilişkisi) somut

olarak tanımlanmasına imkan sağlamıştır; başka bir deyişle, Ayazini'nin yaşayan kırsal kimliğinin korunması için karar üretimine doğrudan girdi verecek mekânsal bir okuma sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Ayazini'nin anlaşılması için 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarına ait tarihi fotoğraflar (1870–80 Berggren, 1921–22 savaş yılları) ile 1955–1970–1991–2024 hava görüntüleri ve yerinde doku/işlev/kullanım, strüktür–sağlamlık, kültür varlığı–özgünlük analizleri birlikte okunarak yerleşimin kaya oyma alanları, taş konut dokusu ve dere hattı etrafında biçimlenen mekânsal evrimi ortaya konmuştur; çekirdekten kuzey ve doğuya genişleyen yerleşim 1990'larda parçalanmış, 2024'te dereyi saran yayvan ve çok merkezli bir form almış; tarım–yeşil alanlar daralırken taş ocağı ve yol ağı baskısı artmıştır. Organik sokak dokusunun topoğrafyayı izlediği, kaya kütlelerinin kimi yerde duvar/temel gibi yapıya entegre edildiği, kimliğin 1–2 katlı siluet ve ana omurga boyunca konut + küçük ölçekli ticaret dizisiyle kurulduğu; çekirdeğin "yaşayan doku" niteliğini korurken geçiş kuşaklarında kısmi kullanım ve boşlukların müdahale önceliği taşıdığı; taş ve ahşap hatıllı taşın yerel malzeme olarak belirleyici olduğu, betonarme ve PVC gibi uyumsuz müdahalelerin özgünlüğü tehdit ettiği saptanmıştır.

Tescilli ve tescile önerilen yapıların, köyün ana omurgası üzerinde yoğunlaştığı, güney/doğuda uyumsuz stokların kümelendiği; üç odak alanda kaya–yapı ilişkilerinin Koç (2023) tipolojileriyle (1, 3, 4, 6, 9, 16, 18) test edilip özellikle sokak sağlıklaştırması görmemiş III. odak alanın en yüksek özgünlüğe ve acil koruma ihtiyacına sahip olduğu açıklanmıştır. Lokal bazlı incelemeler, Ayazini konutlarının ahşap dikme–taş kaide–ahşap yastık döşeme sistemi, kiriş uzantısına oturan balkonlar, gömme dolap–ocak–sedir ve mağara/oyma mekânların ahır–depo olarak yeniden kullanımını ayrıntılandırmıştır. Tüm bu bulgular, korumaya esas eşikleri (1–2 katlı siluet, dere ekolojik koridoru, kaya oyma alanları, ana omurga, III. odak alan) tanımlayarak somut riskleri (betonarme artışı, uyumsuz cephe müdahaleleri, dereye yaklaşan yapılaşma, bakımsızlık) görünür kılmakta; tipoloji ve malzeme repertuarını belgeleyerek tasarım–koruma rehberine temel oluşturmaktadır.

Özet olarak bu bölüm, Ayazini'nin tarihsel sürekliliğini ve özgün kırsal mimarisini belgeye dayalı biçimde ortaya koyup, "yaşayan miras" yaklaşımıyla güçlendirme, sağlıklaştırma ve kat/cephe rehberi gibi uygulanabilir koruma kararları için bütüncül bir referans çerçevesi sunmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde, elde edilen bütün veriler ışığında kültürel önem değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölümde, Ayazini kırsal yerleşiminin kültürel önemi çok boyutlu olarak değerlendirilmiş ve her bir önem göstergesinin hangi koruma değeri kriteriyle ilişkili olduğu sistematik şekilde açıklanmıştır. Estetik, mimari, tarihi, bilimsel, sosyal ve diğer önem başlıkları altında alanın kültürel peyzajındaki unsurlar tanımlanmış; ICOMOS (2013) Türkiye Mimari Koruma Bildirgesi'ndeki koruma değerleri esas alınmıştır. Bulgular, Ayazini'nin en yoğun olarak "Tarihsel Önem" kategorisinde (16 koruma değeri) öne çıktığını, ardından mimari (13), bilimsel (11), estetik (10), sosyal (8) ve diğer önemler (7) geldiğini göstermektedir. Bu veriler, alanın tarihsel süreklilik, mimari çeşitlilik ve estetik bütünlük açısından yüksek koruma değeri taşıdığını ortaya koymaktadır. Bölümün önemi, Ayazini'nin hem somut hem de somut olmayan miras bileşenlerini belgeleyen bu değerlendirme sayesinde, koruma, sağlıklaştırma ve yönetim planlarında hangi değerlerin öncelikli olarak ele alınması gerektiğine bilimsel ve sistematik bir dayanak sağlamasıdır.

Ayazini, çok katmanlı mekânsal dokusu, kaya oyma mimarisi, geleneksel taş konutları, doğal peyzajla kurduğu uyum ve güçlü toplumsal hafızasıyla Burra Tüzüğü'nün (ICOMOS, 2013) tüm kültürel önem kriterlerini karşılayan nadir miras alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Estetik peyzaj değeri, mimari çeşitliliği, tarihsel sürekliliği, sosyal bağları ve bilimsel potansiyeli, alanın yalnızca ulusal ölçekte değil, uluslararası ölçekte de korunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Frigya yürüyüş rotalarının kesişim noktasında yer alması, kaya oyma yapılar, geleneksel taş evler ve doğal oluşumlarla bütünleşen peyzajı sayesinde Ayazini; kültür ve doğa turizmi açısından önemli bir cazibe merkezi konumundadır. Çok katmanlı arkeolojik dokusu, farklı dönemlere ait mimari öğeleri ve yaşayan kırsal kültürü, onu bilimsel araştırma ve eğitim faaliyetleri için adeta bir "açık hava laboratuvarı" haline getirmektedir.

Alanı geleceğe taşıyacak koruma yaklaşımı; kapsamlı belgeleme süreçlerinin titizlikle yürütülmesi, özgün malzeme ve tekniklerin korunması, turizm gelişimi ile yerel yaşam biçimleri arasında hassas bir denge kurulması ve risklerin etkin biçimde yönetilmesine dayanmaktadır. Özgün malzeme ve tekniklere bağlı kalarak yapılacak sağlıklaştırma uygulamaları, hem ziyaretçi deneyimini zenginleştirecek hem de yerel ekonomiye katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu stratejilerin benimsenmesi halinde Ayazini; çok katmanlı kültürel mirasını ve yaşayan peyzaj karakterini koruyarak, Anadolu'nun özgün kırsal kimliğini temsil eden güçlü bir örnek olarak geleceğe aktarılabilecektir.

KAYNAKLAR

Afyonkarahisar Belediyesi Arşivi

Afyonkarahisar İl Özel İdaresi Arşivi

Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçe Özel İdaresi Arşivi

Afyonkarahisar Müzesi Arşivi

Afyonkarahisar Valiliği. (2016). Frig Vadisi Kültür ve Turizm Atlası.

Afyonkarahisar Valiliği Arşivi

Ahunbay, Z. (2019). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon *(11. bs.). İstanbul: Yapımevi Yayıncılık.*

Akoğlan Kozak, M. (2022). Friglerin Kullandıkları Mitolojik Unsurların Bölge Turizmine Yansımaları. Global Science Institute 5 (2), (ss. 255-268).

Akurgal, E. (2003). Anadolu Uygarlıkları. *Net Turistik Yayınları A.Ş. 8. Baskı.*

Aksoy, A., & Enlil, Z. (2023). Kültür Mirası Yönetiminde Kavramsal Açılımlar. *Aksoy, A. Ünsal, D. Omay Polat, E. Pulhan, G. Dinçer, İ. Z. Gülersoy, Gül Köksal. T, Ahunbay. Z. & Enlil, Z. (Ed.), Kültür Mirası Yönetimi: Neden Ve Nasıl? Türkiye'den Deneyimler Ve Tartışmalar (ss. 67–79). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*

Alatlı, H. İ. (2023). Türkiye'de Yakın Geçmişin Mimari Mirasının Korunması Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi (Doktora Tezi). *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Arı, Y. (2005) Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı, Doğu Coğrafya Dergisi (13) (ss. 311-339).

Arısoy, A. (2018). Nairobi 1976 Kararları Perspektifinden, Kentsel Korumanın Sosyal Sorunları. Ulus, S. *& Sıngın, Ş. (Ed.), Yerel Kimlik Geçmişten Geleceğe, ÇEKÜL Vakfı, Sayı: 56 (ss. 58-61).*

Arkun, A.K. (2012). Ulus Tarihi Kent Merkezi Kültürel Peyzaj Ögelerinin Değişimi ve Dönüşümü (Doktora Tezi). *Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Aşılıoğlu, F. & Memlük, Y. (2010). Frig Vadisi Kültür Mirası Alanlarının Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi 2(2), (ss. 185-197)*

Atay, R. F. (2016). Aloïs Riegl'in Tarihi Anıtlar Kuramı ve Modern Kült Olarak Anıtlar. *Restorasyon Ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi(16), (ss. 21-26).*

Ayaz Akdemir, S. (2019). Dünyada Ve Türkiye'de Kültürel Miras Yönetimi, Bununla İlgili Ulusal Ve Uluslararası En İyi Uygulama Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi). *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.*

Ayhan, F. (2020). Afyonkarahisar'ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri. *Journal of Awareness, Cilt: 8, Sayı: 3. (ss. 401-426).*

Ayhan, F. (2021). İdari Coğrafya Açısından Bir İnceleme: Afyonkarahisar İli. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 3. (ss. 840-860).*

Avrupa Konseyi. (Çev.) (2004). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi.

Ballıoğlu, T. (2023). Principles for the Conservation of the Rural Heritage of Hacılarobası (Safranbolu) (Yüksek Lisans Tezi). *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Başdoğan Deniz, G. (2022). Kültürel Mirasın Korunması İçin Sürdürülebilir Miras Yönetimi: Türkiye Örneği. *Kent Akademisi, 15(3), (ss. 1204-1222).*

Bilgin Altınöz, A. G. (2023). Çok Boyutlu ve Çok Katmanlı Alanlar Olarak Tarihi Kırsal Yerleşimlerin Korunması ve Yönetimi. *Aksoy, A. Ünsal, D. Omay Polat, E. Pulhan, G. Dinçer, İ. Z. Gülersoy, Gül Köksal. T, Ahunbay. Z. & Enlil, Z. (Ed.), Kültür Mirası Yönetimi: Neden Ve Nasıl? Türkiye'den Deneyimler Ve Tartışmalar (ss. 191–221). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*

Birnbaum, C. A. (1994). Preservation brief 36: Protecting cultural landscapes—Planning, treatment and management of historic landscapes. *U.S. Department of the Interior, National Park Service, Cultural Resource.*

Brown, S. (2018). World Heritage and Cultural Landscapes: An Account of the 1992 La Petite Pierre Meeting. *Heritage & Society, 11(1), (19–43)*

Bülbül, C. (2009). Eski Anaddolu Tarihinde Frigler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı :27 Yıl:2009/2 (ss. 79-94).*

Calder, W. M. (1955). Early Christian epitaphs from Phrygia. *Anatolian Studies.*

Çaypınar, Z. G. (1991). Friglerin Kökeni ve Tarihi (Yüksek Lisans Tezi). *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.*

ÇEKÜL Vakfı. (2010). Koruma Bilincinin Gelişim Süreci: Yerelden Ulusala, Ulusaldan Evrensele. *ÇEKÜL Vakfı Yayınları. ISBN: 978-605-88626-2-3.*

Chaput, E. (1941). Phrygie: Exploration Archéologique. Tome I, Géologie et Géographie Physique. *Paris: E. de Boccard.*

Coşkun, B. S. (2023). Türkiye'de Koruma Kavramının Evrimi: Örgütlenmeler ve Politikalar. *Aksoy, A. Ünsal, D. Omay Polat, E. Pulhan, G. Dinçer, İ. Z. Gülersoy, Gül Köksal. T, Ahunbay. Z. & Enlil, Z. (Ed.), Kültür Mirası Yönetimi: Neden Ve Nasıl? Türkiye'den Deneyimler Ve Tartışmalar (ss. 93–105). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*

ÇŞB WEB Dosya Portal (2021) Afyonkarahisar Tescilli Doğal Sit Alanları Ve Koruma Alanları Listesi (01.01.2021 İtibariyle).

Dalyan Ş. & Yıldırım, Y.S. (Çev.). (t.y.). Floransa Tüzüğü: Tarihi Bahçeler (1982). *ICOMOS-IFLA.*

Dinçer, S. & Özay, Y.0, C. & Oğuz, Ö., (Çev.). (t.y.). Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı (2011)**,** *UNESCO Türkiye Milli Komitesi*

Demir, Y. (2017). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ve Bizans-Avrupa Ekseninde Cereyan Eden Münasebetler. *,İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı: 2 (ss.* 54–91).

Eckbo, G. (1964). Urban Landscape Design. *McGraw- Hill Book, ABD.*

Ekiz, E. (2015). Jeopark Potansiyeli Açısından Ayazini Köyü (Yüksek Lisans Tezi). *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

English Heritage (2018). Conservation Principles Polıcies and Guidance for the Sustainable Management of the Historic Environment.

Erdemir, M. & Sündüs, M. A. (2021?). Tarihi Yapıların Modern Tekniklerle Belgelenmesinde Yersel Lazer Taraması Ve Fotogrametri Yöntemlerinin Afyon Ayazini Cami Örneği Üzerinden İncelenmesi. *Uluslararası Göbeklitepe'den Bugüne Türkiye'nin Tarihi ve Kültürel Mirası Sempozyumu.*

Erder C. (2018). Tarihi Çevre Algısı *(1.bs.). İstanbul: Yapımevi Yayıncılık.*

Erdoğan Kılıçaslan, Ş. (2024). Frig Vadisi Ayazini Yerleşkesindeki Kültürel Katmanlaşma Bağlamında Kırsal Mimarinin Koruma Sorunları Ve Çözüm Önerileri (Yüksek Lisans Tezi). *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Ersen, A. (2011). John Ruskin 1819-1900 ve Konservasyon Hareketi. *Restorasyon Ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*(*6*), *(ss. 52-60).*

Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi

Evcim, S. (2015). Dağlık Frigya Bölgesi Bizans Dönemi Kaya Mimarisi (Doktora Tezi). *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Evcim, S. (2016). Frigya Bölgesi'nde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 6(3) (ss. 861-87*6).

Eyice, S. (2014). Ayazin Kaya Kiliseleri. *Taşpınar Dergisi*, (13), *(ss. 69–71).*

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2018). Guidelines On Defining Rural Areas And Compiling İndicators For Development Policy. *FAO.*

Fowler, P. J. (2003). World Heritage cultural landscapes 1992–2002. *UNESCO World Heritage Papers 6.*

Gabriel, A. (1952). Phrygie: Exploration Archéologique. Tome II, La cité de Midas. Topographie Le Site Et Les Fouilles. *Paris: E. de Boccard.*

Gabriel, A. (1965). Phrygie: Exploration Archéologique. Tome IV, La cité de Midas. Architecture. *Paris: E. de Boccard.*

Giritli, İ. (1995). Atatürk ve Cumhuriyet. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 33 (ss. 457-466).*

Government of Western Australia, Heritage Council. (2023). A Guide to Assessıng Cultural Heritage Significance. *The State Register of Heritage Places.*

Güler, A. C. (2018). Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi Ve Korunmasına Yönelik İlkeler (Doktora Tezi). *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Güler, A.C. (2019). Tarihi Kırsal Peyzaj Kavramının Getirdiği Yeni Açılımlar. Mimarist (66). (ss. 30-40).

Güler, K. (2016). Türkiye'de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması İçin Bir Yöntem Öneri (Doktora Tezi). *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Gündüz, S. (2009). Tarihi kaynaklarda Selçuklu-Osmanlı bağlantısı. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 17 (ss. 199-216).*

Harita Genel Müdürüğü Arşivi

Haspels, C. H. E. (1951). Phrygie: Exploration Archéologique. Tome III, La Cité de Midas: Céramique et Trouvailles Diverses. *Paris: E. de Boccard.*

ICOMOS (1964). (Çev. Erder, C.). (t.y.). Venedik Tüzüğü. *ICOMOS Türkiye çevirisi. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi.*

ICOMOS. (1987). (Çev.). (t.y.). Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü *ICOMOS Türkiye çevirisi. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi.*

ICOMOS. (1999). (Çev.). (t.y.). Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü. *ICOMOS Türkiye çevirisi. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi.*

ICOMOS. (2013). The Burra Charter. ICOMOS Australia.

ICOMOS. (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. *ICOMOS Türkiye Komitesi.*

ICOMOS. (Çev.). (t.y.). Amsterdam Bildirgesi (1975). *Mimarlar Odası 1989 Yıllığı*

ICOMOS. (1994) (Çev. Mazlum, D.) (2015). Nara Özgünlük Belgesi (1994).

IUCN. (2001). Guidelines for Reviewers Of Cultural Landscapes: The Assessment of Natural Values in Cultural Landscapes. *IUCN Evaluation Of World Heritage Nominaion.*

İçlek, G. (2019). Afyonkarahisar Ayazini Örenyeri'nin (Metropolis) Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

James, E. P. Ve Martin, J. G. (1981). All Possible Worlds: A History of Geographical Ideas*, ABD, ISBN: 0-471-06121-2*

Kanabakan, A. (2024). Tarihsel Peyzaj Karakterizasyonu Yaklaşımının Antalya-Serik Bölgesi Peyzajlarına Uygulanması (Doktora Tezi). *Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Katkıcı, G. & Uygur, İ. (Çev.). (t.y.). Kamusal veya Özel Yapım Çalışmalarınca Tehdit Edilen Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (1968). *UNESCO Türkiye çevirisi*

Kayın, E. (2008). Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı. *Mimarlık Dergisi, (343).*

Koç, E. (2023). Bir Kentsel Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı Yerleşiminde Turizm ve Markalaşma Çerçevesinde Kırsal Morfolojiyi Anlamak: Afyonkarahisar Ayazini Örneği. *IV. Kentsel Morfoloji Sempozyumu.*

Kortanoğlu, E. R. (2016). Notes On Façade Architecture And Ornamental Elements On Monumental Rock - Cut Tombs In Highland of Phrygia in Hellenistic and Roman Imperial Periods. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (19) (ss. 243-267).*

Madran, E. (1996). Cumhuriyetin ilk otuz yılında (1920–1950) koruma alanının örgütlenmesi–I. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 16(1–2), 59–97.*

Memiş, E. (2013). Eskiçağ Türkiye Tarihi. *Çizgi Yayınevi.*

Memiş, E. & Bülbül, C. (2014). Eskiçağda Göçler. *Ekin Basım Yayın Dağıtım.*

Olcay Uçkan, Y. (2010). Frigya (Phrygia) Bölgesinde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi. *Eskişehir Tepebaşı Kültür Yayını.*

Olcay Uçkan, Y. (2023). Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunması Süreci. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (AÜSBD)*, Cilt: 23, (ss. 171–183).

Ouennsland Government. (2017). Assessing Cultural Heritage Significance Using The Cultural Heritage Criteria. *Department of Environment and Heritage Protection.*

Ökmen, M. (Çev.) (1973). Heredotos-Herodot Tarihi, *Remzi Kitabevi, 1.Baskı.*

Özdemir, M. A. & Kaymak, H. (2024). İhsaniye (Afyonkarahisar) İlçesi Jeomorfosit Ve Kültürel Sitler Envanteri. *Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi (12) (ss. 54-91).*

Özdemir, M. A. & Kaymak, H. (2022). Dağlık Frigya'da (Afyonkarahisar) Turizmin Gelişmesinde Yeni Bir Destinasyon: Ayazini Jeomorfositleri. *Uluslararası Jeomorfoloji Sempozyumu, C. İ. & F, Ş. (Ed.).*

Özsüle, Z. (2005). Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Mudanya Örneği (Doktora Tezi). *İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Özpunar, H. (2012). Anılar ve Fotoğraflarla İşgal Günlerinde Afyonkarahisar -I-. *Alimoğlu Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi. Birinci Baskı.*

Pak, E. (2024). İstanbul Fatih Fevzi Paşa Caddesi Ve Çevresinde Belirlenen Kültürel Önemin Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.*

Parman, E. (2002). Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri, *Anadolu Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayınları No:11.*

Perrot, G.& Chipiez, C. (1892). History of Art in Phrgia, Lydia, Caria and Lycia. Chapman and Hall, New York.

Polat, Y. (2013). Yazılıkaya Midas Vadisi'ne Yolculuk Frigler. *Arkeogezi E-Dergisi. Sayı: 4 (ss. 30-38).*

Ramsay, W. M. (1882). Some Phrygian monuments. *The Journal of Hellenic Studies, 3, (ss. 256–263). https://www.jstor.org/stable/623540*

Riegl, A. (2015). Modern anıt kültü: Doğası ve kökeni (E. Ceylan, Çev.; A. Köksal, Ed.). *Daimon Yayınları. (Orijinal eser 1903 yılında yayımlanmıştır)*

Sauer, C. O. (1925). The Morphology of Landscape. *Berkeley, Californiya: Californiya University.*

Sezer, O. & Öztürk, D. &Ocak, A. & Koyuncu. O. (2017). Flora of Phrygian Valley (Mountain Phrygia/Turkey). *Biological Diversity and Conservation 10(3) (ss. 163-183).*

Songülen, N. (2009). Fransa'da koruma olgusu ve koruma mevzuatının gelişimi. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya 14.2 tarihi Çevre Koruma: Yaklaşımlar, Uygulamalar (Haziran 2009), (ss. 43-57).*

Sönmez, E. & Dölek, İ. (2025). Türkiye'nin Jeolojik Ve Jeomorfolojik Özellikleri. *Türkiye'nin Fiziki Coğrafyası. Akengin, H. & Dölek, İ. (Ed.). Pegem Akademi, 6. Baskı.*

Süvari, A., Tarakçı, E., Okuyucu, E., & Çoban, G. (2023). Virtual reconstruction with the augmented reality technology of the cultural heritage components that have disappeared: The Ayazini Virgin Mary Church. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 11(1), (ss. 215–239).*

Taş, B. & Yakar, M. (2009). Afyonkarahisar İlinde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi 7(2) (ss.145-161).*

Tezcan, T. (1968). Ayazin Kaya Kiliseleri (Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, *Edebiyat Fakültesi.*

Toruk, F. (2014). Frig Vadisi'nde Bir Yerleşim: Kümbet Köyü. *Arış Dergisi Sayı:10. (ss. 72-111).*

Tüfekçi Sivas, T., & Sivas, H. (2012). Frigler (Phrygians) Midas'ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.*

Türkiye Cumhuriyeti. (1989). Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun *(Kanun No: 3534, Kabul Tarihi: 13.04.1989). Resmi Gazete, 20.04.1989, Sayı: 20145; Bakanlar Kurulu Kararı: 18.05.1989, RG: 22.07.1989, Sayı: 20229*.

Türkiye Cumhuriyeti. (2003). *Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun* (Kanun No: 4881, Kabul Tarihi: 10.06.2003). *Resmi Gazete*, 17.07.2003, Sayı: 25171.

Uçar, H. (2007). Çevre Sorunları Açısından Afyonkarahisar (Yüksek Lisans Tezi). *Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Ulusoy Binan, D., & Cantimur, B. (2010). Koruma Alanında Somut ve Somut Olmayan Boyutlarıyla Miras Kavramının Gelişimi ve ''Yerin Ruhu''. *Özaslan, N. & Özkut, D. (Ed.), Mimari Korumada Güncel Konular (ss. 175–191). Anadolu Üniversitesi Yayınları.*

UNESCO. (2009). World heritage cultural landscapes: A handbook for conservation and management. *Mitchell, N., Rössler, M., & Tricaud, P.-M. (Ed). (World Heritage Papers No. 26). UNESCO World Heritage Centre.*

UNESCO. (1982). Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme. *T.C. Resmi Gazete, 14.02.1983, Sayı: 17959*

UNESCO (1962). Recommendation on the Beauty and Character of Landscapes and Sites.

UNESCO &WHC (2015). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. *United Nations Educational & Scientific and Cultural Organization.*

UNESCO. (1972). Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme *World Heritage Convention. Paris: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü. Türkiye'de onay: 14.02.1983 tarihli ve 17959 sayılı Resmi Gazete.*

UNESCO. (Çev.). (t.y.). Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı**,** *UNESCO Türkiye Milli Komitesi*

UNESCO. (2017). Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi (WHC.17/01). *Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Dünya Mirası Merkezi.*

UNESCO. (1992). Report of the Expert Group on Cultural Landscapes, La Petite Pierre (France). *24-26 Ekim 1992.*

Ünal, L. (2022). Milli Mücadele Stratejisi, Uygulanması Ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Sayı: 55 (ss.47-81).*

Uyan, M. (2000?). Anılarda Afyonkarahisar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.*

Yılmaz, Ö. (2001). Afyon'un Peribacaları. *Türk Coğrafya Dergisi, Sayı.36 (ss.105-127).*

Yücel, İ. & Kızmaz, C.E.. (2024). Türk tarihi üzerine fransız arşiv kaynakları. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Özel Sayı,* 149-176.

Zafer Kalkınma Ajansı (2024). Afyonkarahisar İli Genel Sosyo-Ekonomik Görünümü.

Öktem Erkartal, P. (2016). Urban Conservation and Reconstruction: The Case of Münster Prinzipalmarkt. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, Sayı:19 (ss.498-520).*

Ayazini Alan Bilgilendirme Pano ve Tabelaları

Ayazini Yerlileri

Url-1< *https://ciam.ir/en/ >,* erişim tarihi 24.01.2025.

Url-2<*https://www.canyayinlari.com/camillo-boito?srsltid=AfmBOoq8A079p2iWP3YpGHHga3E6rn1mQgsdlaM4-6dmA9GcrZCQPRZT>,* erişim tarihi 24.01.2025.

Url-3<*https://www.uni-bamberg.de/en/denkmalpflege/forschung/projekte/abgeschlossene-projekte/gustavo-giovannoni/>,* erişim tarihi 24.01.2025.

Url-4<*https://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Kamu.veya-Oz.Yapim-Calis.-Tehdit-Edilen-Kul.Var%2C-UNESCO%2C-1968.pdf*>, erişim tarihi 24.01.2025.

Url-5<*https://www.collectgbstamps.co.uk/explore/issues/?issue=136*>, erişim tarihi 27.01.2025.

Url-6*https://www.arkitera.com/haber/garrett-eckbo-ve-gec-gelen-modernizm/* erişim tarihi 25.01.2025.

Url-7<*http://mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=376&RecID=2791*>, KORUMA ALANI YENİDEN TARİFLENİYOR: Gelişmeler Üzerine Uzman Görüşleri Erişim Tarihi 19.04.2025.

Url-8<*https://kvmgm.ktb.gov.tr/tr-44423/dunya-miras-listesi.html*>,erişim tarihi 14.03.2025.

Url-9< *https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6040/*>,erişim tarihi 14.03.2025.

Url-10<*https://tvk.csb.gov.tr/frig-vadilerinin-anadolu-acik-hava-muzesine-donusturulmesi-cevre-ve-medeniyet-projesi-1.etap-calismalari-devam-ediyor-haber-231741#group1-7*>, erişim tarihi 22.02.2025.

Url-11<*https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-70842/tarihce.html*>, erişim tarihi 22.02.2025.

Url-12< *https://kutahya.ktb.gov.tr/TR-69503/tavsanli.html*>, erişim tarihi 22.02.2025.

Url-13<*https://kulturenvanteri.com/tr/yer/solonun-mezari/#17.1/39.211273/30.607506*>, erişim tarihi 03.09.2024.

Url-14< *http://www.bolvadin.gov.tr/yedi-kapi*>, erişim tarihi 03.09.2024.

Url-15<*https://tvk.csb.gov.tr/afyonkarahisar-ili-ihsaniye-iscehisar-bolvadin-ve-bayat-ilceleri-frig-vadisi-dogal-sit-alani-tescil-ilani-duyuru-363129*>, erişim tarihi 03.09.2024.

Url-16< *https://www.doger.bel.tr/1290/doger-tarihce*>, erişim tarihi 03.09.2024.

Url-17< *https://www.doger.bel.tr/1248/doger-emre-golu*>, erişim tarihi 03.09.2024.

Url-18<*http://www.iscehisar.gov.tr/alanyurt-koyu* >, erişim tarihi 13.05.2024.

Url-19<*https://webdosya.csb.gov.tr/db/afyon/menu/dogal-sit-ve-dogal-koruma-alanlari-27_20210727092416.pdf*>,erişim tarihi 02.06.2025.

Url-20<*https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/frigya-goynus-vadisi* >, erişim tarihi 13.05.2024.

Url-21<*https://tvk.csb.gov.tr/afyonkarahisar-ili-ihsaniye-iscehisar-bolvadin-ve-bayat-ilceleri-frig-vadisi-dogal-sit-alani-tescil-ilani-duyuru-363129* >, erişim tarihi 22.02.2025.

Url-22<*https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Afyonkarahisar_districts.png*>, erişim tarihi 28.01.2025.

Url-23< *https://www.harita.gen.tr/ilce/41-afyon-ihsaniye/*>, erişim tarihi 28.01.2025.

Url-24< *https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer*

/afyonkarahisar-kalesi>, erişim tarihi 28.01.2025.

Url-25< *https://www.ihsaniye.bel.tr/1292/ilce-tanitimi*>, erişim tarihi 29.01.2025.

Url-26< *https://ayazini.org/ayazini-metropolisi/>,* erişim tarihi 29.01.2025.

Url-27< *https://www.ihsaniye.bel.tr/1309/cografi-yapi>,* erişim tarihi 29.01.2025.

Url-28<*https://afsiadtrend.afsiad.org.tr/afyon-mermerini-dunyaya-tanitan-alimoglu-mermer/>*erişim tarihi 28.01.2025.

Url-29<*http://www.afyonkarahisar.gov.tr/afyonkarahisarlogo>,*erişim tarihi 03.05.2025.

Url-30<*https://www.harita.gov.tr/urun/afyonkarahisar-fiziki-il-haritasi/466>,*erişim tarihi 21.03.2025.

Url-31<*https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63441/barajlar-ve-goletler.html>,*erişim tarihi 12.06.2025.

Url-32< *https://ayazini.org/dini-merkez/>,* erişim tarihi 10.03.2025.

Url-33<*https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-251946/eylul.html>,*erişim tarihi 14.03.2025.

Url-34<*https://afyon.ktb.gov.tr/TR-63518/gastronomi-sehri-afyonkarahisar.html>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-35<*https://afyon.ktb.gov.tr/TR-148811/efsaneler.html>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-36<*https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/3/2/afyonkarahisar--afyon-kalesi>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-37<*https://yuzyillikhikayeler.com/tarihi-kaleler/karahisar-kalesi/>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-38<*http://mustafakayihan.com/2017/05/15/karahisar-kalesi-yikilir-gelir/>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-39< *https://afyon.ktb.gov.tr/tr-63436/tarihce.html>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-40<*https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Haber/358/Zafer-Muzesi-Aciliyor>,*erişim tarihi 13.06.2025.

Url-41< *https://www.serefaksoy.com/portfolio/ayazini/>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-42< *https://ayazini.org/sifali-frigya/>,*erişim tarihi 10.05.2025.

Url-43<*https://tvk.csb.gov.tr/afyonkarahisar-ili-ihsaniye-iscehisar-bolvadin-ve-bayat-ilceleri-frig-vadisi-dogal-sit-alani-tescil-ilani-duyuru-363129>,* erişim tarihi 01.02.2025.

Url-44<*https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-Dünya-Mirası-Listesi >,* erişim tarihi 03.09.2024.

Url-45<*https://whc.unesco.org/en/criteria>,*erişim tarihi 14.03.2025.

Url-46<*https://www.getty.edu/research/collections/component/10YSXK>,* erişim tarihi 19.08.2024.

Url-47<*https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3712>,* erişim tarihi 19.08.2024

Url-48<*https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/51203,afyonkarahisar-ihsaniye-golgeli-ark-kaya-mekânlari-ve-p-.pdf>,* erişim tarihi 14.06.2025.

Url-49<*https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/68793,afyonkarahisar-ili-ihsaniye-ilcesi-ayazini-koyu-bedeste-.pdf*>, erişim tarihi 14.06.2025.

Url-50<*https://webdosya.csb.gov.tr/db/afyon/menu/dogal-sit-ve-dogal-koruma-alanlari-27_20210727092416.pdf*>, erişim tarihi 13.03.2025.

Url-51<*https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-251946/eylul.html*>, erişim tarihi 14.03.2025.

Url-52<*https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/51204,afyonkarahisar-ihsaniye-karababa-tumulusu-hk-22122016-4-.pdf*>, erişim tarihi 14.03.2025.

Url-53<*https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/51202,afyonkarahisar-ihsaniye-akbaba-turbesi-ve-nekropol-alan-.pdf* >, erişim tarihi 14.03.2025.

Url-54<*https://webdosya.csb.gov.tr/db/turkce/sitalani/frig-vadisi--8230-13871-20181023165623.pdf* >, erişim tarihi 14.03.2025.

Url-55< *https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/201286*>, erişim tarihi 28.05.2025.

Url-56< *https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/126227*>, erişim tarihi 28.05.2025.

Url-57< *https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/194269*>erişim tarihi 28.05.2025.

Url-58< *https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/*>erişim tarihi 28.06.2025.

Url-59<*https://osmlanduse.org/#14.456142092659611/30.57778/39.01996/0/*> erişim tarihi 09.07.2025.

COPERNICUS Url-60< *https://land.copernicus.eu/en/map-viewer*> erişim tarihi 09.07.2025.

COPERNICUS Url-61< *https://browser.dataspace.copernicus.eu/?zoom=16&lat=39.01313&lng=30.57468&themeId=DEFAULT-THEME&visualizationUrl=U2FsdGVkX18l7RhEBAi%2BH7VU8%2Blu%2FXz8aR6URyiZejm%2FI9vOS7t%2F3wxL5LDdxjsvHGaWUIYfs6JO6%2F2Qs4PwtqLvP4ZfL9vI4UJPEUi6Q%2BSjlX0%2BpyJ11X2VERLs9FTX&datasetId=S2_L2A_CDAS&demSource3D=%22MAPZEN%22&cloudCoverage=30&dateMode=SINGLE*> erişim tarihi 09.07.2025.

Url-62< *https://www.openstreetmap.org/#map=15/39.02337/30.58004*> erişim tarihi 09.07.2025.

Url-63< *https://ayazini.org/anit-mezarlar/*>,erişim tarihi 10.03.2025

Url-64<*https://www.youtube.com/watch?v=Lwdieq4fbCw*>,*erişim tarihi 26.08.2025*

Url-65< *https://ayazini.org/portfolio-item/peri-bacalari/*>,*erişim tarihi 26.08.2025*

EKLER

EK 1 Yapıların Envanter Fişleri
EK 2 Ayazini Kaya Mekânların Çevresi ile Güncel İlişkilerine Dair Tipoloji
EK 3 Gölgeli Arkeolojik Kaya Mekânları Envanter Fişi ve Ekleri
EK 4 Bedesten Kayalıkları Envanter Fişi ve Ekleri
EK 5 Afyonkarahisar Tescilli Doğal Sit ve Koruma Alanları Listesi 2021
EK 6 Ayazini Taş Köprü Tescil Fişi ve Ekleri
EK 7 Karababa Türbesi ve Mezarlığı Tescil Fişi
EK 8 Akbaba Türbesi ve Nekropol Alanı Tescil Fişi
EK 9 Ayazini Siti İlk Tescil Fişi
EK 10 Koruma Disiplini İçinde Rekonstrüksiyona Bakış
EK 11 Afyonkarahisar Fiziki Haritası
EK 12 Tarihi Belirsiz Ayazini Siti Tescil Fişi
EK 13 2006 Tarihli Ayazini Siti Tescil Fişi
EK 14 Frig Vadisi Doğal Sit Alanı Sınırları
EK 15 216 Ada 8 Parsel Lidar Tarama Çalışması
EK 16 Kybele Kabartması (Sıtmapınar Mevkii)

EK 1 Yapıların Envanter Fişleri

212 ADA 36 PARSEL

| | | |

216 ADA 8 PARSEL

TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ

ANIT		ENVANTER	AYAZİNİ_03	GPS VERİLERİ	ENLEM		
		S-B FOTO			BOYLAM		
		SAYDAM		HARİTA NO			
		DİJİ FOTO					
ANIT TÜRÜ	YAPI	RÖLÖVE		HALİHAZIR NO			
	KENTSEL	KROKİ NO					
	DOĞA	VİDEO NO					

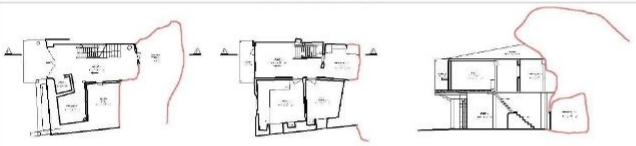
YERLEŞME	İL	AFYONKARAHİSAR	İLÇE	İHSANİYE	BELDE	AYAZİNİ	MAHALLE	FATİH	
	SOKAK VE KAPI NO	9	PAFTA NO		ADA	216	PARSEL	8	
ANIT	ADI	BOŞ EV		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ:	KONUT				
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ	KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALAN	KAMU/HİZMET ALANI	BOŞ ALAN	DOĞAL ALAN	
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK		AYRIK				KÖŞE		

YAPI TÜRÜ	BARINMA YAPILARI	SARAY	KONAK \	YALI	EV	APARTMAN	MÜŞTEMİLAT	MAĞARA				
	DİNSEL YAPILAR	TİCARET YAPILARI		EĞİTİM-KÜLTÜR-DİNLENCE YAPILARI		GÜVENLİK YAPILARI	SU YAPILARI	SAĞLIK YAPILARI	YÖNETİM/İLETİŞİM YAPILARI		ULAŞIM YAPILARI	
	CAMİ	KERVANSARAY / HAN	DEPO	OKUL	KALE	HAMAM	ŞİFAHANE	HÜKÜMET KONAĞI		İSTASYON		
	KİLİSE	ARASTA	BÜRO / İŞ	SIBYAN MEKTEBİ	SUR	ÇEŞME	BİMARHAN	BELEDİYE BİNASI		İSKELE		
	SİNAGOG	BEDESTEN	BANKA	MEDRESE	KIŞLA	SEBİL	HASTANE	İTFAİYE		LİMAN		
	İMARET	ÇARŞI	OTEL	KİTAPLIK /	KARAKOL	SARNIÇ	SAĞLIK	POSTANE				
	MANASTIR	FIRIN		MÜZE	HAPİSHAN	AYAZMA	DİSPANSE					
	TÜRBE	DEĞİRMEN		SPOR TESİSİ		SU KEMERİ						
	TEKKE	DÜKKAN		TİYATRO		SU KANALI						
	TABHANE	FABRİKA		SİNEMA		SU						
	ZAVİYE	ATÖLYE / STÜDYO		KAHVEHANE								
	MEZAR	HAL BİNASI										

KENTSEL ÖĞE	RİHTİM	KÖPRÜ	KABALTI	YOL	MEYDAN	MERDİVEN	SAAT KULESİ	HEYKEL	SOKAK LAMBASI	TABELA / LEVHA	TULUMBA	HAVUZ		
	KUYU	MEZARLIK	DUVAR	DİBEK TAŞI	ÇÖP KUTUSU	KANAPE								

DOĞA ÖĞESİ	ORMAN	KORU	BOSTAN	BAHÇE	PARK	AĞAÇ	KUMSAL	KAYALIK	MAĞARA			
DÖNEM	ANTİK		ORTAÇAĞ		OSMANLI		CUMHURİYET					
YAPIM YÜZYILI	M.Ö.		M.S.		BİLİNMİYOR		YAPIM YILI	1970'ler				
YAZIT	VAR	YOK	MAL SAHİBİ	DEVLET	VAKIF	ÖZEL	DERNEK					
MAL SAHİBİNİN ADI												
BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ			DEVLET		VAKIF	ÖZEL	DERNEK					
YAPAN			YAPTIRAN									

KAT PLANLARI VE KESİT

Zemin Kat Planı | Birinci Kat Planı | Kesit

FOTOĞRAF

Ön Cephe | Birinci Kat Sofa- Mağara Duvarına Bakış | Sol Kaya Mekanı-Yapı-Mağara Kullanımlı Kayalık İlişkisi

YAPI HAKKINDA BİLGİ

İki kattan oluşan yapının zemin katında bir giriş mahali ve buna ek bir tuvalet ve bir oda yer alır. Girişin karşısında, yapının arkasındaki kayanın kullanıldığı bir depo bulunur. Tuvalet ve odanın duvar boyu kısa olduğu için tavan ortaktır. Tavanda ahşap aşık ve dal dolgu görülmektedir. Duvarlar sıva üzeri sarı renkli boya, taban ise taştır. Kapı ve kasalar duvar gibi sarı renkle boyanmıştır. Ayazinide sıkça görülen yarı taş yarı ahşap merdiven sistemi ile üst kata erişilir. Zemin kat duvarları gibi sarı renkle boyanmış yedi basamak taşken, diğer basamaklar ahşap aşık arası ahşap basarlardır. Merdiven üst katta sofaya açılır. Merdivenin üst kotunda, sofa duvarında bir niş görülmektedir. Bu katta iki oda ve bir mutfak bulunur. Mutfak duvarı, yapının arkasındaki mağaradır. Bu alan soaya açılan bir pencere boşluğundan ışık alır. Kapı ve penceresinde kanat veya kasa bulunmamaktadır. Odaların ikisinde de ocak yeri, ön cephedeki odada gömme dolap görülür ancak dolabın kapağı veya kasası yoktur. Bir perde ile örü kapatılmıştır. Üst katın duvarları sıva üzeri beyaz boya, mağara ile kapatılmış alanlarda sadece boya bulunur. Tabanda taş, tavanda ahşap aşık üzeri ahşap kaplama tahtası görülmektedir. Sofandan ön cepheye açılan bir balkon bulunur, balkonun korkulukları bulunmamakta olup korkuluk yeri ahşap dikmeler ile işaretlenmiştir. Yapının yola açılan cephesi ön cephedir, sağ cephe boş bir alana açılmaktadır. Bu nedenle köşe yapı olarak değerlendirilebilir. Ön cephede çıkmayı taşıyan ahşap aşıkların altında, ahşap dikmeler ile hiza alan bir ahır havuzu bulunmaktadır. Günümüzde atıl malzemeler ile doludur. Ön ve yan cephede yer yer Andazit taşları ve bazı bölgelerde (özellikle üst kotlarda) sıva görülmektedir. Sıvaya ek ön cephede beyaz boya izleri bulunmaktadır. Giriş kapısı çift kanatlı düz atkılı ahşap bir kapıdır. Pencereler ve kapılar ahşaptır. Balkon kapısı ve kapıya bitişik pencere pvcdir.

YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

YAPIYA GİRİLDİ	EVET	HAYIR	YAPININ KAT DURUMU			BODRUM KATI		1 KATLI	İKİ KATLI	ÇOK KATLI		TERAS			CİHANNÜMA			
TAŞIYICI SİSTEM	HİMİŞ	KARKAS	AHŞAP	BETONARME		ÇELİK		YIĞMA	TUĞLA	TAŞ	AHŞAP HATILLI TAŞ		KERPİÇ		AHŞAP		KARMA	KAYA OYMA
ÖRTÜ TÜRÜ	DÜZ ÇATI			TEK EĞİMLİ ÇATI			BEŞİK ÇATI		KIRMA ÇATI			EĞRİSEL				KUBBE		TONOZ
ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİTİ			ALATURKA KİREMİT			KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ	TOPRAK	BETON	AHŞAP			OLUKLU LEVHA			
SAÇAK TÜRÜ	SAÇAKSIZ						DAR SAÇAK			GENİŞ SAÇAK								

KONUT PLAN TİPİ	İÇ SOFALI		AVLULU							BAHÇELİ								
			AVLU DUVARI							BAHÇE DUVARI								
					SIVALI						SIVALI							
	DIŞ SOFALI	AÇIK			SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ			SIVASIZ	TUĞLA		TAŞ		KERPİÇ		
		KAPALI				AHŞAP	BİRİKE	BETON				AHŞAP		BİRİKET		BETON		
	EYVANLI					ALMAŞIK	T					ALMAŞIK						
			AVLU DUVAR BİTİŞİ							BAHÇE DUVAR BİTİŞİ								
				HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA				HARPUŞTA	KİREMİT		TAŞ		TUĞLA		
					AHŞAP	KERPİÇ	BETON					AHŞAP		AHŞAP		KERPİÇ		BETON
				AVLU KORKULUĞU	AHŞAP	METAL					BAHÇE KORKULUĞU	AHŞAP		METAL				

ANA CEPHE

AHŞAP (BAĞDADİ)	TAŞ	TUĞLA	SIVA	METAL	CAM	SERAMİK	

CEPHE ÖZELLİKLERİ	SUNDURMA			PENCERE	KEMERLİ	PENCERE ÖĞESİ		GİRİŞ KAPISI		GİRİŞ KAPISI	AHŞAP		METAL	CAM				
	ÇIKMA	TEK KATLI	ÜÇGEN		DÜZ ATKILI	KEPENK		KEMERLİ		YAPI ÖĞELERİ	ELİ BÖĞRÜNDE							
		ÇOK KATLI	ÇOKGEN		GİYOTİN	AHŞAP	METAL	DÜZ ATKILI			KONSOL		AHŞAP	METAL	TAŞ			
		PARALEL	EĞRİSEL		ÇİFT KANATLI	PARMAKLIK		ÇİFT KANATLI			PARAÇOL							
	BALKON				TEK KANATLI	AHŞAP	METAL	TEK KANATLI			PAYANDA							
	BALKON KORKULUĞU				ÇOK KANATLI	KAFES		ÇOK KANATLI			YANGIN DUVARI							
	AHŞAP	TAŞ	METAL		TEPE	AHŞAP	METAL				BACA		ÇÖRTEN		MAĞARA			
	TUĞLA	BİRİKET	BETON		KAPATILMIŞ	RENKLİ CAM					KUYU		OCAK		AHIR HAVUZU			
	BEZEME	VAR	YOK		YOK			DEVŞİRME MALZEME	VAR	YOK		BELİRLENEMEDİ						
BEZEME								DEVŞİRME MALZEME										

TEKNİK DONATI

ELEKTRİK	SU	KANALİZASYON		ISITMA										TELEFON				
				KALORİFER	SOBA	GELENEKSEL												
SAĞLAMLIK DURUMU	HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	KÖTÜ		ORTA	İYİ								
ONARIM GÖRMÜŞ	EVET		HAYIR			İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK	ÖZGÜN		ÖZGÜN DEĞİL									
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ				TESCİLSİZ													
	TESCİL KURUMU		TESCİL NO		TESCİL		TESCİL DERECESİ											
ARAZİDE HAZIRLAYANLAR	GÜLİN BİLGİLİ						TARİH	Nis.24										
KONTROL EDENLER							TARİH											

212 ADA 31 PARSEL

TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ

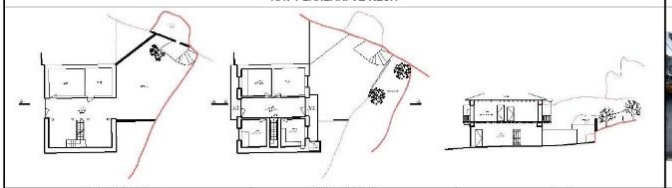
ANIT	ENVANTER	AYAZİNİ_02	GPS VERİLERİ	ENLEM	
	S-B FOTO			BOYLAM	
	SAYDAM		HARİTA NO		
	DİJİ FOTO				
ANIT TÜRÜ: YAPI	RÖLÖVE		HALİHAZIR NO		
KENTSEL	KROKİ NO				
DOĞA	VİDEO NO				

YERLEŞME	İL	AFYONKARAHİSAR	İLÇE	İHSANİYE	BELDE	AYAZİNİ	MAHALLE	FATİH	
	SOKAK VE KAPI NO	5	PAFTA NO		ADA	212	PARSEL	31	
ANIT	ADI	A. Ç. EVİ 2		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ:	KONUT				
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ	KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALAN	KAMU/HİZMET ALANI	BOŞ ALAN	DOĞAL ALAN	
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK		AYRIK				KÖŞE		

YAPI TÜRÜ								
BARINMA YAPILARI	SARAY	KONAK \	YALI	EV	APARTMAN	MÜŞTEMİLAT	MAĞARA	
DİNSEL YAPILAR	TİCARET YAPILARI		EĞİTİM-KÜLTÜR-DİNLENCE YAPILARI	GÜVENLİK YAPILARI	SU YAPILARI	SAĞLIK YAPILARI	YÖNETİM/İLETİŞİM YAPILARI	ULAŞIM YAPILARI
CAMİ	KERVANSARAY / HAN	DEPO	OKUL	KALE	HAMAM	ŞİFAHANE	HÜKÜMET KONAĞI	İSTASYON
KİLİSE	ARASTA	BÜRO / İŞ	SİBYAN MEKTEBİ	SUR	ÇEŞME	BİMARHAN	BELEDİYE BİNASI	İSKELE
SİNAGOG	BEDESTEN	BANKA	MEDRESE	KIŞLA	SEBİL	HASTANE	İTFAİYE	LİMAN
İMARET	ÇARŞI	OTEL	KİTAPLIK /	KARAKOL	SARNIÇ	SAĞLIK	POSTANE	
MANASTIR	FIRIN		MÜZE	HAPİSHAN	AYAZMA	DİSPANSE		
TÜRBE	DEĞİRMEN		SPOR TESİSİ		SU KEMERİ			
TEKKE	DÜKKAN		TİYATRO		SU KANALI			
TABHANE	FABRİKA		SİNEMA		SU			
ZAVİYE	ATÖLYE / STÜDYO		KAHVEHANE					
MEZAR	HAL BİNASI							

KENTSEL ÖĞE	RIHTIM	KÖPRÜ	KABALTI	YOL	MEYDAN	MERDİVEN	SAAT KULESİ	HEYKEL	SOKAK LAMBASI	TABELA / LEVHA	TULUMBA	HAVUZ
	KUYU	MEZARLIK	DUVAR	DİBEK TAŞI	ÇÖP KUTUSU	KANAPE						
DOĞA ÖĞESİ	ORMAN	KORU	BOSTAN	BAHÇE	PARK	AĞAÇ	KUMSAL	KAYALIK	MAĞARA			
DÖNEM	ANTİK		ORTAÇAĞ		OSMANLI		CUMHURİYET					
YAPIM YÜZYILI	M.Ö.		M.S.		BİLİNMİYOR		YAPIM YILI	1970'ler				
YAZIT	VAR	YOK	MAL SAHİBİ	DEVLET	VAKIF	ÖZEL	DERNEK					
MAL SAHİBİNİN ADI												
BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ	DEVLET		VAKIF	ÖZEL	DERNEK							
YAPAN			YAPTIRAN									

KAT PLANLARI VE KESİT

Zemin Kat Planı | Birinci Kat Planı | Kesit

FOTOĞRAF

Ön Cephe | Birinci Kat Sofa- Ön Cepheye Bakış | Avlu- Mağara-Bahçe İlişkisi

YAPI HAKKINDA BİLGİ

İki kattan oluşan yapının zemin katında özgün işlevinde ahır olan giriş mahali ve buna ek olarak iki adet depo odası bulunmaktadır. Giriş kapısının tam karşısında avluya açılan kapısız bir boşluk bulunur, çeşitli plastik esaslı örtüler ile kapatılmıştır. Avludan komşu mağara kullanımlı ahıra ulaşılır. Mağara girişinin yanından taş medivenler ile üst bahçeye (yapı sahibinin gizli bahçe olarak isimlendirdiği) erişilmektedir. Burada mağara ilişkisi yapı içinde değil avlu erişimi ile sağlanmıştır. Mevcut durumda ahır olarak kullanılmakta olup içeride hayvanlar görülmüştür. Avlunun bir kısmı taş duvar ile örülmüştür ve vuraya erişim başka bir taraftan sağlanmaktadır. Zemin kat ile birinci kat erişimi yarı taş yarı ahşap merdiven ile sağlanmaktadır. İlk beş basamağı taşken diğer basamaklar ahşap aşıklar ile taşınan ahşap basarlardır. Zemin katta ahşap dikmeler görülmektedir, bu dikmeler taş kaidelere oturur. Zemin kat duvarları sıva üzeri boya, tabanı taş ve tavanı ahşap aşık-dal dolgudur. Üst katta merdiven, iki oda arasından demir bir kapı ile sofaya açılmaktadır. Bu katta biri mutfak olarak kullanılan dört oda bulunur. Mutfakta gömme dolap ve odaların ön cepheye bakan ikisinde sedir görülmektedir. Üst kat duvarları sıva üzeri boya, tabanı halı ve muşamba kaplama, odaların tavanı ise ahşap aşık ve dal dolguyken sofanın tavanı yenilenmiş olup ahşap aşık ve üzeri kaplama tahtaları görülmektedir. Sofanın ön ve arka cephesinde iki adet balkon yer alır. Arka balkonun köşesinde bir tuvalet yer alır. Balkonlara mavi boyalı demir kapılar açılır. Balkon korkulukları ve arka cephe pencereleri mavi boyalı metal malzemedendir. Ön cephenin zemin kat pencereleri mavi boyalı ahşap, üst kat pencereleri ise pvcdir. Cephede mavi ve sarı renkler kullanılmıştır.

YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

YAPIYA GİRİLDİ	EVET	HAYIR	YAPININ KAT DURUMU			BODRUM KATI		1 KATLI	İKİ KATLI	ÇOK KATLI	TERAS				CİHANNÜMA			
TAŞIYICI SİSTEM	HIMIŞ	KARKAS	AHŞAP	BETONARME	ÇELİK	YIĞMA	TUĞLA	TAŞ	AHŞAP HATILLI TAŞ		KERPİÇ	AHŞAP		KARMA	KAYA OYMA			
ÖRTÜ TÜRÜ	DÜZ ÇATI		TEK EĞİMLİ ÇATI			BEŞİK ÇATI			KIRMA ÇATI		EĞRİSEL			KUBBE	TONOZ			
ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİTİ		ALATURKA KİREMİT		KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ		TOPRAK	BETON	AHŞAP		OLUKLU LEVHA					
SAÇAK TÜRÜ	SAÇAKSIZ				DAR SAÇAK				GENİŞ SAÇAK									

KONUT PLAN TİPİ																		
İÇ SOFALI			AVLULU						BAHÇELİ									
			AVLU DUVARI						*BAHÇE DUVARI*									
			SIVALI						SIVALI									
DIŞ SOFALI	AÇIK		SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ			SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ						
	KAPALI			AHŞAP	BİRİKET	BETON				AHŞAP	BİRİKET	BETON						
EYVANLI				ALMAŞIK						ALMAŞIK								
			AVLU DUVAR BİTİŞİ						*BAHÇE DUVAR BİTİŞİ*									
			HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA			HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA						
				AHŞAP	KERPİÇ	BETON				AHŞAP	KERPİÇ	BETON						
			AVLU KORKULUĞU	AHŞAP	METAL				BAHÇE KORKULUĞ	AHŞAP	METAL							

ANA CEPHE

	AHŞAP (BAĞDADİ)	TAŞ	TUĞLA	SIVA	METAL	CAM	SERAMİK

CEPHE ÖZELLİKLERİ																		
SUNDURMA			PENCERE	KEMERLİ		PENCERE ÖĞESİ			GİRİŞ KAPISI	KEMERLİ		GİRİŞ KAPISI	AHŞAP		METAL	CAM		
ÇIKMA	TEK KATLI	ÜÇGEN		DÜZ ATKILI		*KEPENK*			YAPI ÖĞELERİ			*ELİ BÖĞRÜNDE*						
	ÇOK KATLI	ÇOKGEN		GİYOTİN		AHŞAP	METAL			DÜZ ATKILI		*KONSOL*	AHŞAP	METAL	TAŞ			
	PARALEL	EĞRİSEL		ÇİFT KANATLI		*PARMAKLIK*				ÇİFT KANATLI		*PARAÇOL*						
BALKON				TEK KANATLI		AHŞAP	METAL			TEK KANATLI		*PAYANDA*						
BALKON KORKULUĞU				ÇOK KANATLI		*KAFES*				ÇOK KANATLI		*YANGIN DUVARI*						
AHŞAP	TAŞ	METAL		TEPE		AHŞAP	METAL					*BACA*	*ÇÖRTEN*		*MAĞARA*			
TUĞLA	BİRİKET	BETON		KAPATILMIŞ		RENKLİ CAM						*KUYU*	OCAK		*AHIR HAVUZU*			
BEZEME	VAR	YOK		YOK					DEVŞİRME MALZEME	VAR	YOK	BELİRLENEMEDİ						
BEZEME									DEVŞİRME MALZEME									

TEKNİK DONATI

ELEKTRİK	SU	KANALİZASYON	ISITMA										TELEFON					
			KALORİFER	SOBA	GELENEKSEL													
SAĞLAMLIK DURUMU	HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	KÖTÜ		ORTA	İYİ								
ONARIM GÖRMÜŞ	EVET	HAYIR				İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK	ÖZGÜN		ÖZGÜN DEĞİL									
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ					TESCİLSİZ												
	TESCİL KURUMU		TESCİL NO			TESCİL			TESCİL DERECESİ									
ARAZİDE HAZIRLAYANLAR	GÜLİN BİLGİLİ								TARİH	Nis.24								
KONTROL EDENLER									TARİH									

212 ADA 32 PARSEL

TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	ANIT	ENVANTER	AYAZİNİ_01	GPS VERİLERİ	ENLEM	
		S-B FOTO			BOYLAM	
		SAYDAM		HARİTA NO		
		DİJİ FOTO				
	ANIT TÜRÜ YAPI	RÖLÖVE		HALİHAZIR NO		
	KENTSEL	KROKİ NO				
	DOĞA	VİDEO NO				

YERLEŞME	İL	AFYONKARAHİSAR	İLÇE	İHSANİYE	BELDE	AYAZİNİ	MAHALLE	FATİH
	SOKAK VE KAPI NO	3	PAFTA NO		ADA	212	PARSEL	32

ANIT	ADI	A. Ç. EVİ	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ:	KONUT			
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ	KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALAN	KAMU/HİZMET ALANI	BOŞ ALAN
							DOĞAL ALAN

YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK	AYRIK	KÖŞE

YAPI TÜRÜ	BARINMA YAPILARI	SARAY	KONAK\	YALI	EV	APARTMAN	MÜŞTEMİLAT	MAĞARA

DİNSEL YAPILAR	TİCARET YAPILARI		EĞİTİM-KÜLTÜR-DİNLENCE YAPILARI	GÜVENLİK YAPILARI	SU YAPILARI	SAĞLIK YAPILARI	YÖNETİM/İLETİŞİM YAPILARI	ULAŞIM YAPILARI
CAMİ	KERVANSARAY / HAN	DEPO	OKUL	KALE	HAMAM	ŞİFAHANE	HÜKÜMET KONAĞI	İSTASYON
KİLİSE	ARASTA	BÜRO / İŞ	SIBYAN MEKTEBİ	SUR	ÇEŞME	BİMARHAN	BELEDİYE BİNASI	İSKELE
SİNAGOG	BEDESTEN	BANKA	MEDRESE	KIŞLA	SEBİL	HASTANE	İTFAİYE	LİMAN
İMARET	ÇARŞI	OTEL	KİTAPLIK / MÜZE	KARAKOL	SARNIÇ	SAĞLIK	POSTANE	
MANASTIR	FIRIN		SPOR TESİSİ	HAPİSHAN	AYAZMA	DİSPANSE		
TÜRBE	DEĞİRMEN		TİYATRO		SU KEMERİ			
TEKKE	DÜKKAN		SİNEMA		SU KANALI			
TABHANE	FABRİKA		KAHVEHANE		SU			
ZAVİYE	ATÖLYE / STÜDYO							
MEZAR	HAL BİNASI							

KENTSEL ÖĞE	RIHTIM	KÖPRÜ	KABALTI	YOL	MEYDAN	MERDİVEN	SAAT KULESİ	HEYKEL	SOKAK LAMBASI	TABELA / LEVHA	TULUMBA	HAVUZ
	KUYU	MEZARLIK		DUVAR	DİBEK TAŞI	ÇÖP KUTUSU		KANAPE				

DOĞA ÖĞESİ	ORMAN	KORU	BOSTAN	BAHÇE	PARK	AĞAÇ	KUMSAL	KAYALIK	MAĞARA

DÖNEM	ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	CUMHURİYET
YAPIM YÜZYILI	M.Ö.	M.S.	BİLİNMİYOR	YAPIM YILI 1970'ler

YAZIT	VAR	YOK	MAL SAHİBİ	DEVLET	VAKIF	ÖZEL	DERNEK
MAL SAHİBİNİN ADI							
BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ				DEVLET	VAKIF	ÖZEL	DERNEK

YAPAN	YAPTIRAN

KAT PLANLARI VE KESİT

Zemin Kat Planı | Birinci Kat Planı | Kesit

FOTOĞRAF

Ön Cephe | Ön Cephe- Konşu Mağara İlişkisi | Mağara- Dönem Niş lerinin Kullanımı

YAPI HAKKINDA BİLGİ

İki kattan oluşan yapının zemin katında giriş alanı olan özgün mimarideki ahır, günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Giriş mahaline ek iki adet mağara bulunmaktadır. Bu mağaralardan birinde (merdivenin arkasından giriş alan) Bizans Dönemi'nde kullanıldığı tahmin edilen nişler bulunmaktadır. Ayazini'deki kaya oyma mekanlarındaki niş mimarisinin bu yapıda bir konut içinde kaldığı görülmektedir. Zemin kattaki diğer mağaranın içine girilememiştir ancak aynı kayanın parçaları olduğu görülmektedir. Bu mağara alanları günümüzde depo olarak kullanılmaktdır. Mağara ile konut duvarları arasında kalan yerler, Ayazini taşı ile örülerek kapatılmış, yapı içine eklenmiştir. Zemin kattaki giriş mahalinde bir tuvalet alanı da görülmektedir. Zemin kat dış duvarları yaklaşık 60 cm Ayazini taşıdır. İç duvarlar kalınlığı 15-20 cm aralığında ölçülmüştür. Zemin katta görülen ahşap dikmeler, taş kaidelere sabitlenmiş,tır. Zemin katın duvarları sıva üzeri boya (bir cephede taş üzeri boya), tabanı taş ve tavanı ahşap aşık-dal dolgudur. Bu kattaki kapı ve kasalarda açık yeşil rengi kullanılmıştır. Birinci kat ile zemin kat bağlantısı yarı taş yarı ahşap bir merdiven ile sağlanır. Merdivenin ilk altı basamağı (biri yükselti) taşken, diğer basamaklar ahşap taşıyıcıya oturmuş ahşap basardır. Üst katta bir sofa, üç oda bulunur. Ahşap merdiven sofaya ulaşır, merdivenin yanında sofaya ek, mağara cephesi ile kapatılmış küçük bir girinti görülmektedir. Odalardan biri mutfak olarak kullanılmaktadır. Mutfağın ön cepheye penceresi olmadığı için, sofaya açılan pencereden ışık alır. Odalardan birinde sedir ve iki gömme dolap bulunur. Diğer odanın bir duvarı, ilişkili olduğu mağara ile kapalıdır. Sofadan ön cepheye açılan bir balkon görülmektedir. Üst kat duvarlarında mağara ile kapalı duvarlarda boya, diğer duvarlarda sıva üzeri boya görülmektedir. Tabanı halı ve muşamba ile kaplı, tavan ise ahşap aşık ve kaplama tahtalıdır. Bu katta kapı ve kasalarda boya rengi mor-lilladır. Balkon ahşap aşıklar ile taşınırken ince kesitli demir bir furuş görülmektedir. Balkon demir çerçeve ile kapatılmış, sofaya eklenmiştir. Yapının yola bakan tek cephesi ön cephedir. Ön cephe kiremit ve pastel sarı renkleri ile boyanmıştır. Üst kat pencerelerinin sağında ve solunda dörder tane dörtgen mozaik/seramik bulunurken, pencerelerde yeşil boyalı demir korkuluk görülmektedir. İlişkili olduğu kayanın bir kısmı yapı içinde kullanılmaktadır. Kesitte görülen, kayanın içine açılan kapı, komşu yapının kullanımındadır.

YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

YAPIYA GİRİLDİ	EVET	HAYIR	YAPININ KAT DURUMU	BODRUM KATI	1 KATLI	İKİ KATLI	ÇOK KATLI	TERAS	CİHANNÜMA

TAŞIYICI	HIMIŞ	KARKAS	AHŞAP	BETONARME	ÇELİK	YIĞMA	TUĞLA	TAŞ	AHŞAP HATILLI TAŞ	KERPİÇ	AHŞAP	KARMA	KAYA OYMA

ÖRTÜ TÜRÜ	DÜZ ÇATI	TEK EĞİMLİ ÇATI	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	EĞRİSEL	KUBBE	TONOZ

ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİTİ	ALATURKA KİREMİT	KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ	TOPRAK	BETON	AHŞAP	OLUKLU LEVHA

SAÇAK TÜRÜ	SAÇAKSIZ	DAR SAÇAK	GENİŞ SAÇAK

KONUT PLAN TİPİ

İÇ SOFALI	AÇIK	KAPALI
DIŞ SOFALI		
EYVANLI		

AVLULU					BAHÇELİ				
AVLU DUVARI					*BAHÇE DUVARI*				
SIVALI					SIVALI				
SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ		SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ	
	AHŞAP	BİRİKET	BETON			AHŞAP	BİRİKET	BETON	
	ALMAŞIK					ALMAŞIK			
AVLU DUVAR BİTİŞİ					*BAHÇE DUVAR BİTİŞİ*				
HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA		HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA	
	AHŞAP	KERPİÇ	BETON			AHŞAP	KERPİÇ	BETON	
AVLU KORKULUĞU	AHŞAP	METAL			BAHÇE KORKULUĞ	AHŞAP	METAL		

ANA CEPHE

	AHŞAP (BAĞDADİ)	TAŞ	TUĞLA	SIVA	METAL	CAM	SERAMİK

CEPHE ÖZELLİKLERİ

SUNDURMA			PENCERE	KEMERLİ	PENCERE ÖĞESİ	GİRİŞ KAPISI	GİRİŞ KAPISI	AHŞAP	METAL	CAM
ÇIKMA	TEK KATLI	ÜÇGEN		DÜZ ATKILI	*KEPENK*	KEMERLİ	YAPI ÖĞELERİ	*ELİ BÖĞRÜNDE*		
	ÇOK KATLI	ÇOKGEN		GİYOTİN	AHŞAP METAL	DÜZ ATKILI		*KONSOL* AHŞAP	METAL	TAŞ
	PARALEL	EĞRİSEL		ÇİFT KANATLI	*PARMAKLIK*	ÇİFT KANATLI		*PARAÇOL*		
BALKON				TEK KANATLI	AHŞAP METAL	TEK KANATLI		*PAYANDA*		
BALKON KORKULUĞU				ÇOK KANATLI	*KAFES*	ÇOK KANATLI		*YANGIN DUVARI*		
AHŞAP	TAŞ	METAL		TEPE	AHŞAP METAL			*BACA*	*ÇÖRTEN*	*MAĞARA*
TUĞLA	BİRİKET	BETON		KAPATILMIŞ	RENKLİ CAM			*KUYU*	*OCAK*	*AHIR*
										HAVUZU
BEZEME	VAR	YOK		YOK		DEVŞİRME MALZEME	VAR	YOK	BELİRLENEMEDİ	

BEZEM	DEVŞİRME MALZEME

TEKNİK DONATI

ELEKTRİK	SU	KANALİZASYON	ISITMA	TELEFON
			KALORİFER SOBA GELENEKSEL	

SAĞLAMLIK DURUMU	HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ	ÖZGÜNLÜK DURUMU	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	KÖTÜ	ORTA	İYİ
						İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK	ÖZGÜN		ÖZGÜN DEĞİL

ONARIM GÖRMÜŞ	EVET	HAYIR

TESCİL DURUMU	TESCİLLİ			TESCİLSİZ	
	TESCİL KURUMU	TESCİL NO	TESCİL		TESCİL DERECESİ

ARAZİDE HAZIRLAYANLAR	GÜLİN BİLGİLİ	TARİH	Nis.24
KONTROL EDENLER		TARİH	

216 ADA 12 PARSEL

TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	ANIT	ENVANTER: AYAZİNİ_05	GPS VERİLERİ	ENLEM
		S-B FOTO		BOYLAM
		SAYDAM	HARİTA NO	
		DİJİ FOTO		
	ANIT TÜRÜ: YAPI	RÖLÖVE	HALİHAZIR NO	
	KENTSEL	KROKİ NO		
	DOĞA	VİDEO NO		

YERLEŞME	İL: AFYONKARAHİSAR	İLÇE: İHSANİYE	BELDE: AYAZİNİ	MAHALLE: FATİH
	SOKAK VE KAPI NO: 7	PAFTA NO:	ADA: 216	PARSEL: 12

ANIT	ADI: AEVİ	GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ: KONUT+TİCARET
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ	KONUT ALANI ■ TİCARET ALANI ■ ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI / DİNSEL ALAN ■ KAMU/HİZMET ALANI / BOŞ ALAN / DOĞAL ALAN ■

YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU	BİTİŞİK ■	AYRIK	KÖŞE ■

YAPI TÜRÜ	BARINMA YAPILARI	SARAY	KONAK \	YALI	EV ■	APARTMAN	MÜŞTEMİLAT	MAĞARA

DİNSEL YAPILAR	TİCARET YAPILARI		EĞİTİM-KÜLTÜR-DİNLENCE YAPILARI	GÜVENLİK YAPILARI	SU YAPILARI	SAĞLIK YAPILARI	YÖNETİM/İLETİŞİM YAPILARI	ULAŞIM YAPILARI
CAMİ	KERVANSARAY / HAN	DEPO	OKUL	KALE	HAMAM	ŞİFAHANE	HÜKÜMET KONAĞI	İSTASYON
KİLİSE	ARASTA	BÜRO / İŞ	SIBYAN MEKTEBİ	SUR	ÇEŞME	BİMARHAN	BELEDİYE BİNASI	İSKELE
SİNAGOG	BEDESTEN	BANKA	MEDRESE	KIŞLA	SEBİL	HASTANE	İTFAİYE	LİMAN
İMARET	ÇARŞI	OTEL	KİTAPLIK /	KARAKOL	SARNIÇ	SAĞLIK	POSTANE	
MANASTIR	FIRIN		MÜZE	HAPİSHAN	AYAZMA	DİSPANSE		
TÜRBE	DEĞİRMEN		SPOR TESİSİ		SU KEMERİ			
TEKKE	DÜKKAN ■		TİYATRO		SU KANALI			
TABHANE	FABRİKA		SİNEMA		SU			
ZAVİYE	ATÖLYE / STÜDYO		KAHVEHANE					
MEZAR	HAL BİNASI							

KENTSEL ÖĞE	RIHTIM	KÖPRÜ	KABALTI	YOL ■	MEYDAN	MERDİVEN	SAAT KULESİ	HEYKEL	SOKAK LAMBASI	TABELA / LEVHA	TULUMBA	HAVUZ
	KUYU	MEZARLIK		DUVAR	DİBEK TAŞI	ÇÖP KUTUSU		KANAPE				

DOĞA ÖĞESİ	ORMAN	KORU	BOSTAN	BAHÇE	PARK	AĞAÇ	KUMSAL	KAYALIK	MAĞARA

DÖNEM	ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	CUMHURİYET ■
YAPIM YÜZYILI	M.Ö.	M.S.	BİLİNMİYOR	YAPIM YILI: 1970'ler

YAZIT	VAR	YOK ■	MAL SAHİBİ	DEVLET	VAKIF	ÖZEL ■	DERNEK
MAL SAHİBİNİN ADI							
BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ			DEVLET	VAKIF	ÖZEL ■	DERNEK	
YAPAN			YAPTIRAN				

KAT PLANLARI VE KESİT

Zemin Kat Planı | Birinci Kat Planı | Kesit

FOTOĞRAF

Ön Cephe | Ön Cephe Konsol ve Balkon Detay | Sağ Cephe

YAPI HAKKINDA BİLGİ

İki kattan oluşan yapı konut ve dükkan olarak çift işlevlidir. Düz atkılı çift kanatlı ahşap kapısı konut işlevli bölüme giriş sağlar. Burada bir tuvalet ve bir oa yer alır. Bu oda depo olarak kullanılmaktadır. Bu deponun sağındaki oda, ön cepheden ikincil bir giriş ile sağlanan dükkan kısmıdır. Yapı içinden erişim, mevcut durumda bulunmamaktadır. Zemin kattaki duvarlar sıva üzeri beyaz boyalı, taban taştır. Tavan muşamba ile örtülü olduğu için özgün malzeme gözlemlenememiştir. Ahşap direkler ve taş kaideleri bu katta görülmektedir. Beş basamaklı taş merdiven üzerinde ahşap aşıklı ahşap merdiven ile üst kata erişilir. Burada muhdes pvc bir kapı bulunur. Merdiven sofaya açılır. Burada bir mutfak, iki oda ve bir banyo bulunur. Banyo hariç tüm odaların dış cepheye açılan penceresi bulunur. Dış duvar kalınlıkları yaklaşık 60 cm ölçülmüştür. Bu katın duvarları sıva üzeri beyaz boya, tavanı ahşap lambri kaplanmıştır. Tabanı tamamen halı kaplı olduğu için özgün malzeme görülememiştir. Sofanın ön cepheye açılan bir balkonu bulunur. Bu balkon ahşap payanda ve aşıklarla taşınır. Üzeri oluklu saç ile örtülmüştür. Balkon korkulukları mavi boyalı metal malzemedendir. Yapının ön cephesi sıva üzeri beyaz boyalıdır. Konut kısmının girişi ahşap çift kanatlı bir kapıyken dükkan kısmının girişi muhdes samlı bir kapıdır. Bu cephede tuğla ile kapatılmış ancak sıvanmamış bir açıklık görülmektedir ancak özgün işlevi ve ne zaman kapatıldığına dair bilgi edinilememiştir. Üst kat pencereleri pvc ile değiştirilmiştir. Balkon kapısı ise mavi boyalı demir çift kanatlı bir kapıdır. Üst kat bütünüyle cepeye paralel çıkmadır. Balkon çıkma hattından daha öndedir. Yapının sağ cephesi de, ön cephe gibi beyaz renkle boyanmıştır. Bu cephede ön konsolun taşıyıcı ahşap dikme-taş kaidesi ve balkonun ahşap taşıyıcıları görülmektedir. Üst kat pencerelerinden mutfağa ait olanı ahşapken, diğer pencere pvc ile değiştirilmiştir. Sağ cephede, dükkan dış duvarına bitişik bir depo bulunur. Bu deponun üzeri de yapının çatı örtüsü gibi oluklu saçtır.

YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

YAPIYA GİRİLDİ	EVET ■	HAYIR	YAPININ KAT DURUMU	BODRUM KATI	1 KATLI	İKİ KATLI ■	ÇOK KATLI	TERAS	CİHANNÜMA

TAŞIYICI SİSTEM	HIMIŞ	KARKAS	AHŞAP	BETONARME	ÇELİK	YIĞMA	TUĞLA	TAŞ	AHŞAP HATILLI TAŞ	KERPİÇ	AHŞAP	KARMA	KAYA OYMA

ÖRTÜ TÜRÜ	DÜZ ÇATI	TEK EĞİMLİ ÇATI	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI ■	EĞRİSEL	KUBBE	TONOZ

ÖRTÜ MALZEMESİ	MARSİLYA KİREMİTİ	ALATURKA KİREMİT	KURŞUN	ÇİNKO	TAŞ	TOPRAK	BETON	AHŞAP	OLUKLU LEVHA

SAÇAK TÜRÜ	SAÇAKSIZ	DAR SAÇAK	GENİŞ SAÇAK ■

KONUT PLAN TİPİ

İÇ SOFALI ■	AÇIK / KAPALI
DIŞ SOFALI	AÇIK / KAPALI
EYVANLI	

AVLULU				
AVLU DUVARI				
SIVALI				
SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ	
	AHŞAP	BİRİKE	BETON	
	ALMAŞIK	T		
AVLU DUVAR BİTİŞİ				
HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA	
	AHŞAP	KERPİÇ	BETON	
AVLU KORKULUĞU	AHŞAP	METAL		

BAHÇELİ				
BAHÇE DUVARI				
SIVALI				
SIVASIZ	TUĞLA	TAŞ	KERPİÇ	
	AHŞAP	BİRİKET	BETON	
	ALMAŞIK			
BAHÇE DUVAR BİTİŞİ				
HARPUŞTA	KİREMİT	TAŞ	TUĞLA	
	AHŞAP	KERPİÇ	BETON	
BAHÇE KORKULUĞ	AHŞAP	METAL		

ANA CEPHE

AHŞAP (BAĞDADİ)	TAŞ	TUĞLA	SIVA	METAL ■	CAM	SERAMİK

CEPHE ÖZELLİKLERİ

SUNDURMA			PENCERE		PENCERE ÖĞESİ		GİRİŞ KAPISI	GİRİŞ KAPISI YAPI ÖĞELERİ				
ÇIKMA	TEK KATLI	ÜÇGEN	KEMERLİ		*KEPENK*		KEMERLİ	*ELİ BÖĞRÜNDE*				
	ÇOK KATLI	ÇOKGEN	DÜZ ATKILI		AHŞAP	METAL	DÜZ ATKILI ■	*KONSOL*	AHŞAP ■	METAL	TAŞ	
	PARALEL	EĞRİSEL ■	GİYOTİN		*PARMAKLIK*		ÇİFT KANATLI	*PARAÇOL*				
BALKON ■			ÇİFT KANATLI		AHŞAP	METAL	TEK KANATLI	*PAYANDA*				
BALKON KORKULUĞU			TEK KANATLI		*KAFES*		ÇOK KANATLI	*YANGIN DUVARI*				
AHŞAP	TAŞ	METAL ■	ÇOK KANATLI		AHŞAP	METAL		*BACA*	*ÇÖRTEN*		*MAĞARA*	
TUĞLA	BİRİKET	BETON	TEPE		RENKLİ CAM			*KUYU*	*OCAK*		*AHIR*	
			KAPATILMIŞ								*HAVUZU*	
BEZEME	VAR	YOK ■	YOK				DEVŞİRME MALZEME	VAR	YOK		BELİRLENEMEDİ ■	

BEZEME	DEVŞİRME MALZEME

TEKNİK DONATI

ELEKTRİK ■	SU ■	KANALİZASYON ■	ISITMA	TELEFON
			KALORİFER / SOBA / GELENEKSEL	

SAĞLAMLIK DURUMU	HARAP	KÖTÜ	ORTA	İYİ ■	ÖZGÜNLÜK DURUMU	FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK	KÖTÜ	ORTA	İYİ
						İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK	ÖZGÜN		ÖZGÜN DEĞİL ■

ONARIM GÖRMÜŞ	EVET	HAYIR ■

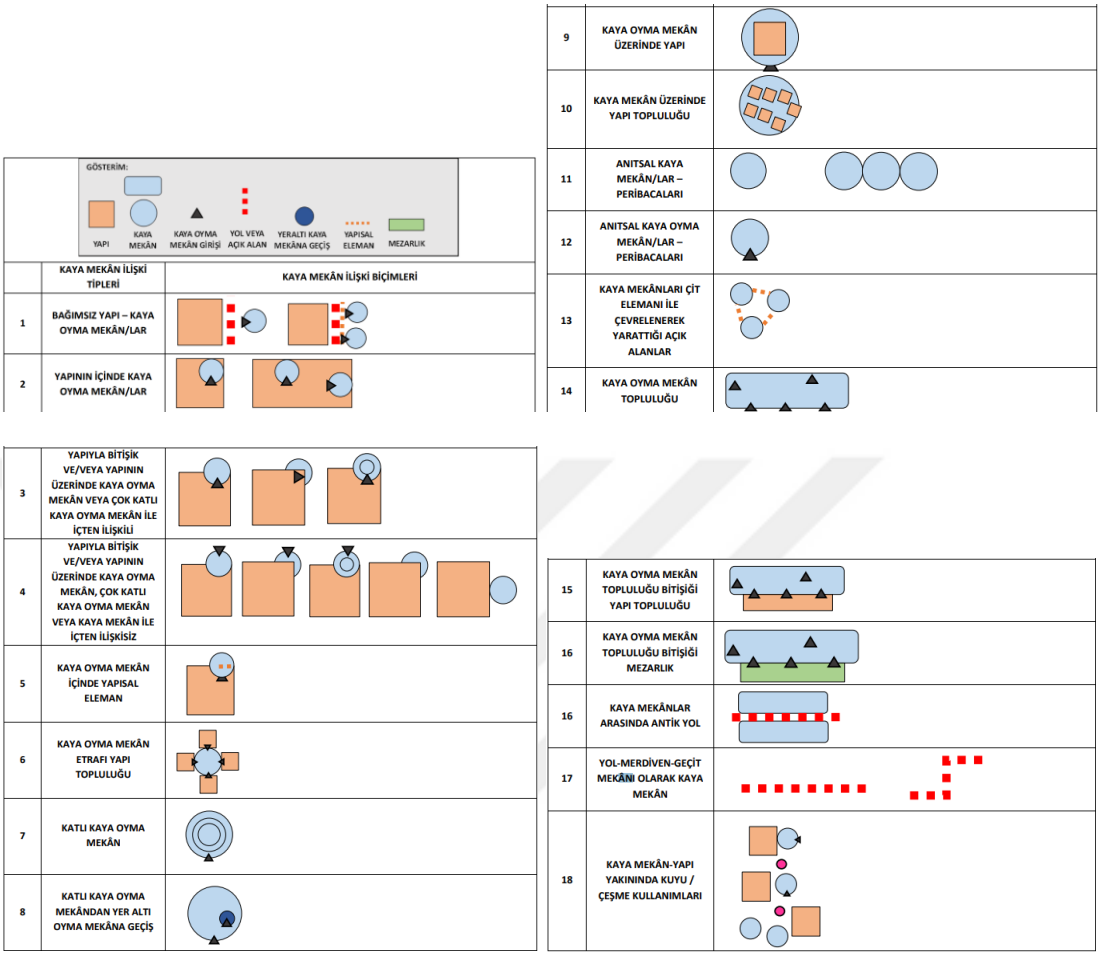
TESCİL DURUMU	TESCİLLİ	TESCİLSİZ ■
	TESCİL KURUMU	TESCİL NO	TESCİL	TESCİL DERECESİ

ARAZİDE HAZIRLAYANLAR	GÜLİN BİLGİLİ	TARİH: Nis.24
KONTROL EDENLER		TARİH

216 ADA 13 PARSEL

| | | |

EK 2 Ayazini Kaya Mekânların Çevresi ile Güncel İlişkilerine Dair Tipoloji
(Koç, 2023, s.497-498-499)

EK 3 Gölgeli Arkeolojik Kaya Mekânları Envanter Fişi ve Ekleri *(Url-48).*

03.06.357

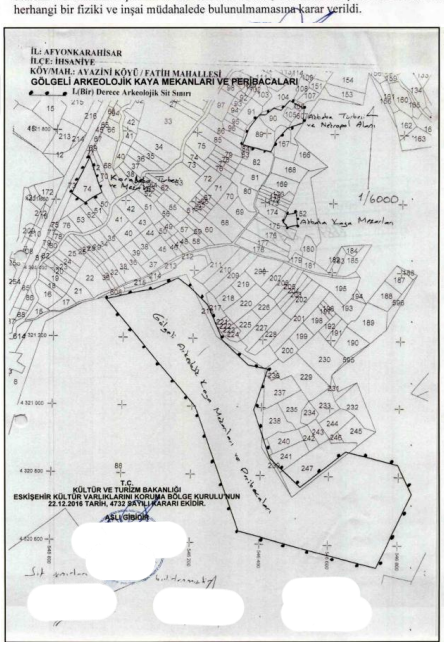
T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarih ve no: 22.12.2016 - 215 **Toplantı Yeri**
Karar Tarih ve no : 22.12.2016 - 4732 **ESKİŞEHİR**

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde tespit edilen Gölgeli Arkeolojik Kaya Mekanları ve Peribacaları'nın tescili ve öneri I. (Bir) Derece Arkeolojik Sit sınırlarına ilişkin hazırlanan bilgi ve belgelerin değerlendirilmesinin istendiği Afyonkarahisar Valiliği'nin (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) 23.06.2016 tarih, 2703 sayılı yazısı ve eki 17.06.2016 tarihli Müze Müdürlüğü uzman raporu, 16.12.2016 tarih, 11385 sayılı dosya inceleme raporu okundu, tescil fişi, koordinatlı kadastral sit sınırı paftası, fotoğrafları ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde tespit edilen Gölgeli Arkeolojik Kaya Mekanları ve Peribacaları'nın 2863 sayılı Kanun kapsamında I. (Bir) Derece Arkeolojik Sit olarak tesciline; hazırlanan tescil fişi ve sit sınırlarının aktarıldığı koordinatlı kadastral paftanın uygun olduğuna; söz konusu alanda Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun arkeolojik sitler, koruma ve kullanma koşullarına ilişkin yürürlükteki İlke Kararı'nda yer alan I. (Bir) Derece Arkeolojik Sitlerle ilgili hükümlerin geçerli olduğuna ve bu hükümlerin geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları olarak belirlenmesine; Sit sınırları içerisinde Kurulumuzdan izinsiz herhangi bir fiziki ve inşai müdahalede bulunulmamasına karar verildi.

AYAZİNİ GÖLETİ SULAMA SAHASI TESPİTLERİ

KOORDİNATLAR ED50 6 DERECEDİR.

AKBABA KAYA MEZARLARI

1	286738	4322589
2	286726	4322567
3	286740	4322552
4	286770	4322558
5	286765	4322594

AKBABA TÜRBESİ VE NEKROPOL ALANI

1	286710	4322805
2	286742	4322838
3	286788	4322852
4	286792	4322893
5	286749	4322917
6	286723	4322889
7	286703	4322896
8	286678	4322877
9	286660	4322877
10	286632	4322842
11	286612	4322793
12	286693	4322772

GÖLGELİ ARKEOLOJİK KAYA MEKANLARI VE PERİBACALARI

1	286215	4322351
2	286308	4322371
3	286355	4322378
4	286423	4322409
5	286456	4322382
6	286505	4322329
7	286546	4322225
8	286620	4322151
9	286676	4322138
10	286633	4322017
11	286678	4321875
12	286766	4321788
13	286901	4321890
14	287048	4321848
15	287086	4321761
16	286981	4321548
17	286583	4321663
18	286465	4322031

KARABABA TÜRBESİ VE İSLAMİ MEZARLIK (KOORDİNAT ED50 3 DERECEDİR)

1	545893.54	4321724.83
2	545850.48	4321630.94
3	545845.50	4321618.93
4	545882.53	4321592.40
5	545905.18	4321608.97
6	545929.62	4321623.07
7	545918.99	4321649.29

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
27 KİDİR.

AFYONKARAHİSAR İLİ
İHSANİYE İLÇESİ AYAZİNİ KÖYÜ
GÖLGELİ ARKEOLOJİK KAYA MEKANLARI VE PERİBACALARI
I. (BİR) DERECE ARKEOLOJİK SİTİ

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İL: AFYONKARAHİSAR	İLÇE: İHSANİYE
	MAHALLE,KÖY: AYAZİNİ KÖYÜ, FATİH MAHALLESİ

SİT — ENVANTER No: — HARİTA NO: — PAFTA: — ADA: — PARSEL:

ADI: Gölgeli Arkeolojik Kaya Mekanları ve Peribacaları

GENEL TANIM: Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü, Fatih Mahallesi sınırlarında, Kayahan Kasabası'nın 2,7km kuzeydoğusunda, Ayazini Köyü'nün 3,6km kuzeybatısında, Karababa Türbesi'nin 450m. güneydoğusunda ve Afyonkarahisar – Eskişehir yolunun 450m. doğusunda bulunan Gölgeli Kayalığı'nın kuzey ve kuzeydoğuya bakan dik kayalık yamaçlarında yer alan arkeolojik özellikli kaya mekanları ve bu yerleşimin güneydoğusu boyunca devam eden dik kayalık yamaç ve eteklerinde yer alan peribacalarından meydana gelmektedir. Bu alan aynı zamanda Deliktaş Tepeleri I. Derece Doğal Sit Alanı içerisinde kalmaktadır. Kaya yerleşimi Doğu Roma Dönemi'nde iskan edilmiş olmalıdır.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER: Doğal tahribat.

ŞİMDİKİ DURUMU: Doğal tahribat sonucu kaya kütlelerinin düşüp parçalanması ile kaya mekanları kısmen yok olmuştur.

SİT POTANSİYELİ: Arkeolojik Sit (Doğu Roma Dönemi) — **KORUMA DERECESİ:** I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit

ŞİMDİKİ KORUMA: Korumasız — **HAZIRLAYANLAR** 17.06.2016

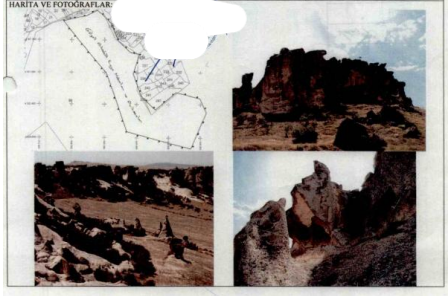
NERİLEN KORUMA: Yerel yönetimlerce korunması.

YAYIN DİZİNİ:--

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
22.12.2016 TARİH, 4732 SAYILI KARARI EKİDİR.
ASLI GİBİDİR

GÖZLEMLER: — **REVİZYON:**

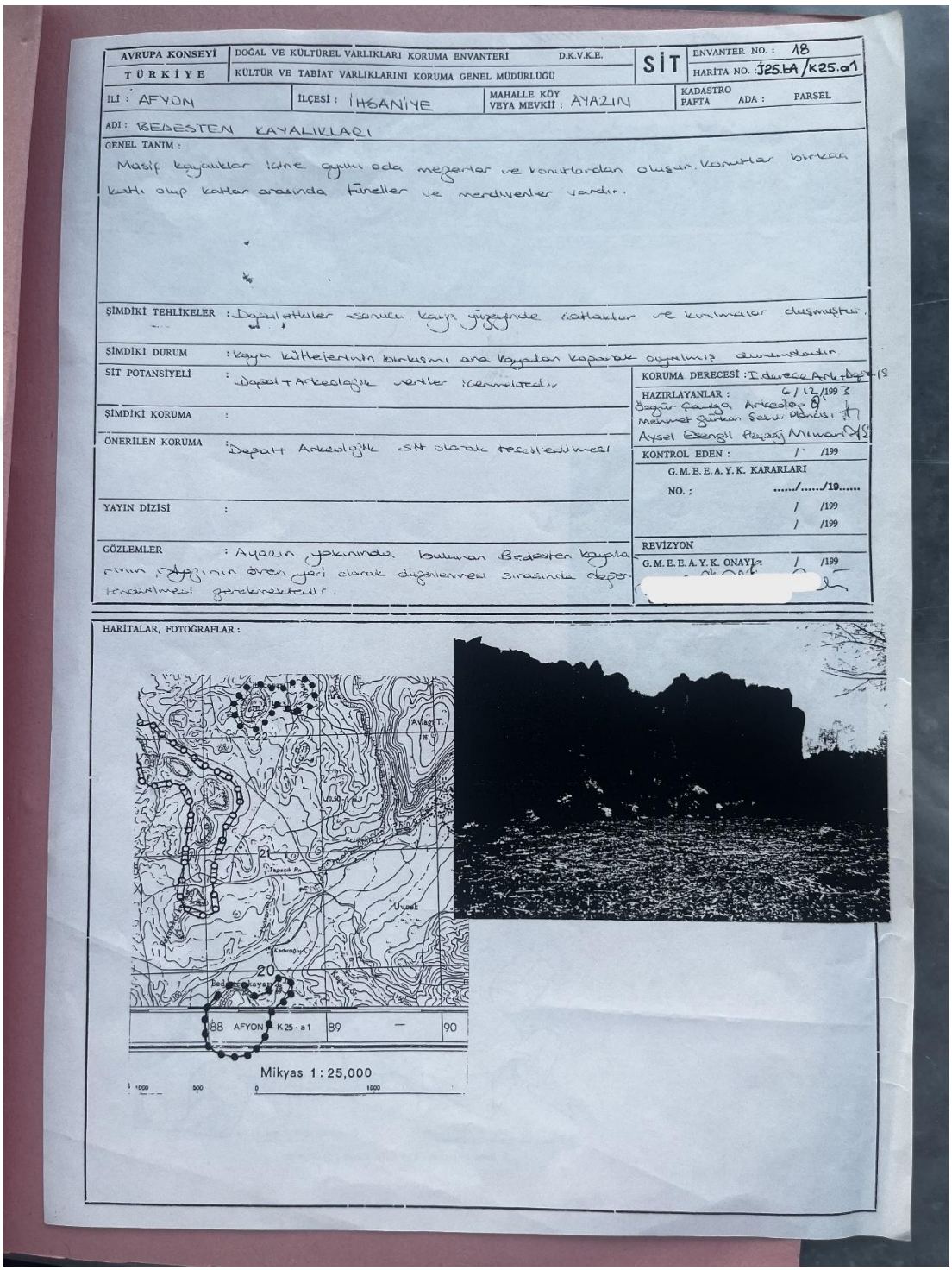
HARİTA VE FOTOĞRAFLAR:

AFYONKARAHİSAR İLİ İHSANİYE İLÇESİ, AYAZİNİ KÖYÜ GÖLGELİ ARKEOLOJİK KAYA MEKANLARI VE PERİBACALARI I.(BİR) DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANINDA KALAN PARSELLERİN LİSTESİ

İLÇE/KÖY	ADA	PARSEL	BEYANLAR HANESİNE YAZILACAK ŞERH
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	88	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	216	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	217	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	223	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	229	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	237	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	239	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	241	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	247	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"

EK 4 Bedesten Kayalıkları Envanter Fişi ve Ekleri
(Afyonkarahisar Müzesi Arşivi)

AVRUPA KONSEYİ / TÜRKİYE
DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
SİT
ENVANTER NO. : 18
HARİTA NO. : J25.bA/K25.a1

İLİ : AFYON
İLÇESİ : İHSANİYE
MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ : AYAZIN
KADASTRO PAFTA ADA : PARSEL

ADI : BEDESTEN KAYALIKLARI

GENEL TANIM :
Masif kayalıklar içine oyulmuş oda mezarlar ve konutlardan oluşur. Konutlar birkaç katlı olup katlar arasında tüneller ve merdivenler vardır.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER : Doğal etkiler sonucu kaya yüzeyinde çatlaklar ve kırılmalar oluşmuştur.

ŞİMDİKİ DURUM : Kaya kütlelerinin bir kısmı ana kayadan koparak oyulmuş durumdadır.

SİT POTANSİYELİ : Doğal + Arkeolojik varlıklar içermektedir.

ŞİMDİKİ KORUMA :

ÖNERİLEN KORUMA : Doğal + Arkeolojik SİT olarak tescil edilmesi

YAYIN DİZİSİ :

GÖZLEMLER : Ayazın yakınında bulunan Bedesten kayalıklarının yüzeyini örten geri olarak değerlendirme sırasında değerlendirilmesi gerekmektedir.

KORUMA DERECESİ : I. derece Arkeolojik
HAZIRLAYANLAR : 6/12/1993
Bağır Çakça, Arkeolog
Mehmet Şirkan Şehir Plancısı
Aysel Özengil Peyzaj Mimarı
KONTROL EDEN : / /199
G.M.E.E.A.Y.K. KARARLARI
NO. : ...../...../19.....
/ /199
/ /199
REVİZYON
G.M.E.E.A.Y.K. ONAYI : / /199

HARİTALAR, FOTOĞRAFLAR :

(Url-49)

03.06.363

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

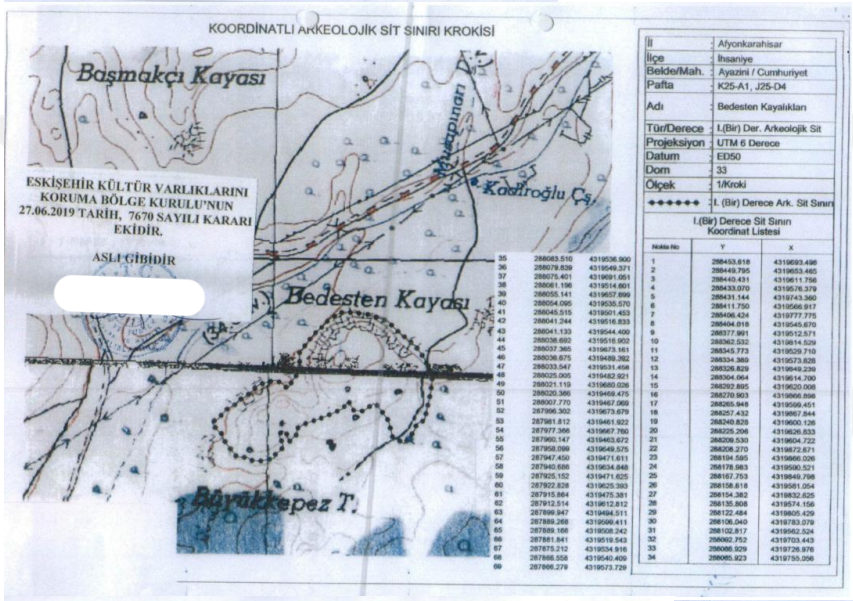
KARAR

Toplantı Tarih ve no: 27.06.2019 - 313
Karar Tarih ve no : 27.06.2019 – 7670

Toplantı Yeri
ESKİŞEHİR

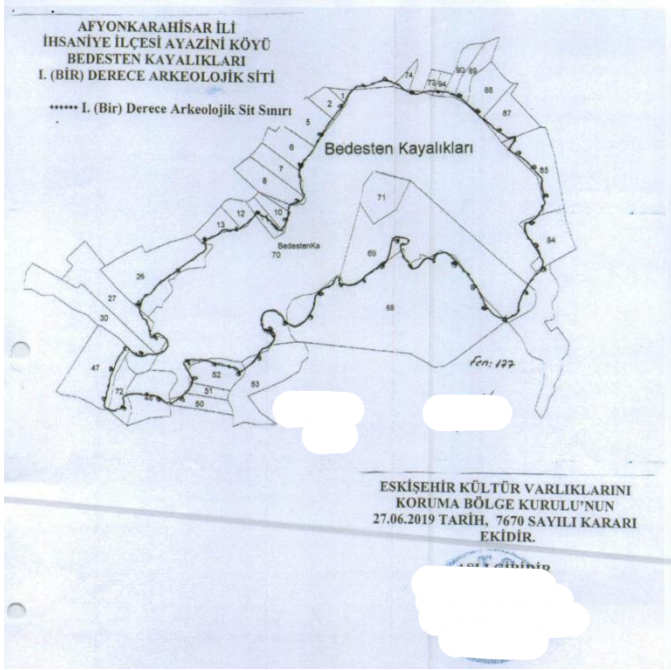
Afyonkarahisar İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyünde yer alan tescilli Bedesten Kayalıkları I. (Bir) Derece Arkeolojik ve Doğal Siti sınırlarının sayısallaştırılarak güncellenmesi konusunun Kurulumuzda değerlendirilmesine esas olmak üzere hazırlanacak belgelerin iletilmesinin istendiği Kurul Müdürlüğünün 11.04.2019 tarih, 314199 sayılı, Afyonkarahisar Kadastro Müdürlüğünün 22.04.2019 tarih, 1931165 sayılı yazıları, konuyla ilgili faaliyeti etkilenen kurum görüşlerinin iletilmesine ilişkin Kurul Müdürlüğünün 07.05.2019 tarih, 392607 sayılı yazısı, 25.06.2019 tarih, 286009 sayılı dosya inceleme raporu okundu, koordinatlı sit sınırı krokisi, koordinatların aktarıldığı kadastral krokisi, fotoğrafları ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Afyonkarahisar İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyünde yer alan, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 06.04.1994 tarih, 1944 sayılı kararı ile Kayalıkları I. (Bir) Derece Arkeolojik ve Doğal Sit olarak tescilli Bedesten Kayalıkları'nın arkeolojik sit sınırlarının sayısallaştırılarak güncellenmesine ilişkin hazırlanan koordinatlı sit sınırları krokisi ve koordinatların aktarıldığı kadastral krokinin uygun olduğuna; söz konusu alanda Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşullarına ilişkin 05.11.1999 tarih, 658 sayılı İlke Kararı'nda yer alan I. (Bir) Derece Arkeolojik Sitlerle ilgili hükümlerin geçerli olduğuna ve bu hükümlerin geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma koşulları olarak belirlenmesine; sit sınırları içerisinde Kurulumuzdan izinsiz herhangi bir fiziki ve inşai müdahalede bulunulmamasına karar verildi.

Nokta No	Y	X
1	288453.618	4319693.498
2	288449.795	4319653.465
3	288440.431	4319611.756
4	288433.070	4319576.379
5	288431.144	4319743.360
6	288411.750	4319568.017
7	288406.424	4319777.775
8	288404.018	4319545.670
9	288377.991	4319512.571
10	288362.532	4319614.529
11	288345.773	4319529.710
12	288334.369	4319573.828
13	288326.829	4319649.239
14	288304.064	4319614.700
15	288292.895	4319620.006
16	288270.903	4319666.898
17	288265.848	4319599.451
18	288257.432	4319667.844
19	288240.828	4319600.126
20	288225.206	4319626.833
21	288209.530	4319604.722
22	288208.270	4319672.671
23	288194.585	4319666.026
24	288178.983	4319590.521
25	288167.753	4319649.798
26	288158.618	4319581.054
27	288154.382	4319832.625
28	288135.808	4319574.156
29	288122.484	4319805.429
30	288106.040	4319783.079
31	288102.817	4319962.524
32	288092.752	4319703.443
33	288086.929	4319726.976
34	288085.823	4319755.096

35	288083.510	4319536.900	69	287866.279	4319573.729	
36	288079.839	4319549.371				
37	288075.401	4319581.051				
38	288061.196	4319514.801				
39	288055.141	4319557.899				
40	288054.095	4319535.570				
41	288045.515	4319501.453				
42	288041.244	4319516.833				
43	288041.133	4319544.409				
44	288038.680	4319516.902				
45	288037.365	4319573.161				
46	288036.675	4319489.392				
47	288033.547	4319531.458				
48	288025.005	4319482.921				
49	288021.119	4319680.026				
50	288020.386	4319469.475				
51	288007.770	4319467.069				
52	287996.302	4319673.679				
53	287981.812	4319461.922				
54	287977.386	4319667.768				
55	287960.147	4319463.672				
56	287958.099	4319649.575				
57	287947.450	4319471.611				
58	287940.686	4319634.848				
59	287925.152	4319471.625				
60	287922.828	4319625.393				
61	287915.864	4319475.381				
62	287912.514	4319612.812				
63	287899.947	4319494.511				
64	287889.268	4319599.411				
65	287889.166	4319508.342				
66	287881.841	4319519.543				
67	287875.212	4319534.916				
68	287866.558	4319540.409				

BEDESTEN KAYALIKLARI I. DERECE ARKEOLOJİK VE DOĞAL SİT ALANINA GİREN PARSELER

SIRA NO	İLÇESİ	KÖYÜ veya MAHALLESİ	ADA NO	PARSEL NO	KISMEN	TAMAMI
1	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	1	KISMEN	
2	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	2	KISMEN	
3	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	5	KISMEN	
4	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	6	KISMEN	
5	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	7	KISMEN	
6	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	8	KISMEN	
7	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	10	KISMEN	
8	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	11	KISMEN	
9	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	12	KISMEN	
10	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	13	KISMEN	
11	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	26	KISMEN	
12	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	27	KISMEN	
13	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	30	KISMEN	
14	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	47	KISMEN	
15	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	72	KISMEN	
16	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	48	KISMEN	
17	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	50	KISMEN	
18	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	51	KISMEN	
19	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	52	KISMEN	
20	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	53	KISMEN	
21	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	68	KISMEN	
22	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	69	KISMEN	
23	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	70	KISMEN	
24	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	71		TAMAMI
25	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	84	KISMEN	
26	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	85	KISMEN	
27	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	87	KISMEN	
28	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	88	KISMEN	
29	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	89	KISMEN	
30	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	90	KISMEN	
31	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	94	KISMEN	
32	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	73	KISMEN	
33	İHSANİYE	AYAZİNİ/CUMHURİYET	175	74	KISMEN	

EK 5 Afyonkarahisar Tescilli Doğal Sit ve Koruma Alanları Listesi 2021

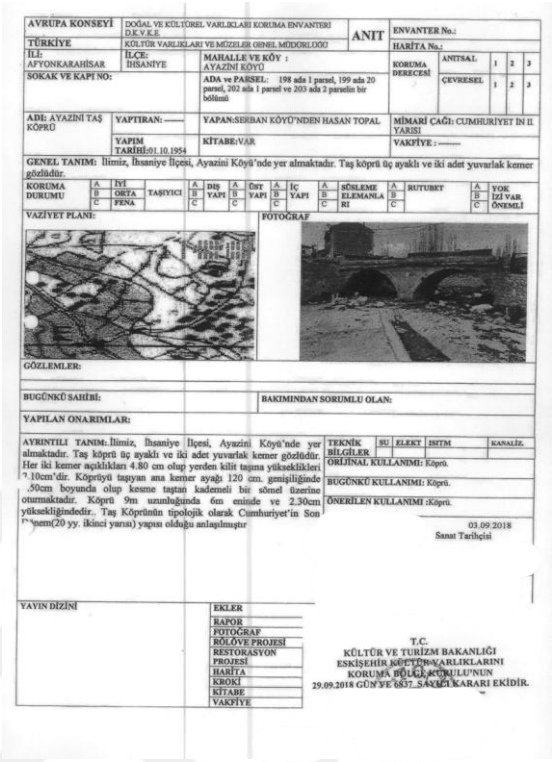
(Url-50).

AFYONKARAHİSAR TESCİLLİ DOĞAL SİT ALANLARI ve KORUMA ALANLARI LİSTESİ (01.01.2021 İTİBARİYLE)

Sıra No	İlçesi	Mahalle/Belde/Köy	Sit Adı (Google Earth)	Sit Türü (Tescil Fişi)	Yüzölçümü(Ha)	Tescilleyen Birim	Tescil Kararı		Bakanlık/Cumhurbaşkanlığı		Resmi Gazete	
							Sayı	Tarih	Onay Tarihi	Sayısı	İlan Tarihi	Sayısı
1	Sultandağı	Taşköprü ve Çevre Köyler	Akşehir Gölü	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	6.429,19	K.T.V.K.B.K.	470	14.02.2017	3.04.2018	59678	16.04.2018	30393
2	Sultandağı	Taşköprü ve Çevre Köyler	Akşehir Gölü	Kesin Korunacak Hassas Alan	3.298,26	K.T.V.K.B.K.	470	14.02.2017	1.11.2018	301 (CB Kararı)	02.11.2018	30583
3	İhsaniye	Demirli Köyü	Aktepe	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	17,19	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
4	İhsaniye	Döğer Beldesi	Asar Kayalığı ve Alasma Peribacaları	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	443,28	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
5	İhsaniye	Döğer Beldesi	Aslankaya Kayalığı	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	136,72	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
6	İhsaniye	Ayazini Köyü	Ayazini	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	92,03	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
7	İscehisar	Seydiler Beldesi	Balıklı Kayalığı	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	1,70	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
8	İhsaniye	Demirli, Bayramaliler, Sarıcaova ve Beyköy Köyü	Basamaktaşı ve Püren Tepeleri	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	1.007,94	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
9	İhsaniye	Bayramaliler Köyü	Bayramaliler Köyü	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	21,72	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
10	İhsaniye	Ayazin Köyü	Bedesten Kayalıkları	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	12,46	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
11	İhsaniye	Kıyır Köyü	Böcü İni	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	40,12	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
12	İhsaniye	Üçlerkayası Köyü	Büyükkapıkaya ve Gökçekaya	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	228,17	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
13	Merkez	Ali Çetinkaya Mahallesi	Cirit Kayalığı	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	17,31	E.T.V.K.B.K.	449	10.10.2019	10.03.2020	63610	29.03.2020	31083
14	İhsaniye	Kayıhan Beldesi	Deliktaş ve Asarlık Tepe	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	247,76	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
15	İhsaniye	Kayıhan Beldesi	Deliktaş ve Asarlık Tepe	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	11,14	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
16	Çay	Eber Köyü ve Çevre Köyler	Eber Gölü	Kesin Korunacak Hassas Alan	1.011,13	E.T.V.K.B.K.	458	12.12.2019	03.11.2020	3163 (CB Kararı)	04.11.2020	31294
17	Çay	Eber Köyü ve Çevre Köyler	Eber Gölü	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	12.221,25	E.T.V.K.B.K.	458	12.12.2019	23.09.2020	19969	27.09.2020	31257
18	Çay	Eber Köyü ve Çevre Köyler	Eber Gölü	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	320,00	E.T.V.K.B.K.	458	12.12.2019	23.09.2020	19969	27.09.2020	31257
19	Çay	Eber Köyü ve Çevre Köyler	Eber Gölü	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	349,00	E.T.V.K.B.K.	458	12.12.2019	23.09.2020	19969	27.09.2020	31257
20	İscehisar	Karakaya Köyü	Elmalı İnleri	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	91,99	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
21	İhsaniye	Döğer Beldesi	Emre Gölü	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	63,28	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
22	İhsaniye	Döğer Beldesi	Emre Gölü	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	37,80	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
23	Bayat	Merkez	Everli Peribacaları	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	345,79	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
24	İhsaniye	Gazlıgöl Beldesi	Gazlıgöl	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	37,12	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
25	İscehisar	Seydiler Beldesi	Han Yakası Kayalığı	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	0,28	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
26	Çobanlar	Heybeli Termal Turizm Merkezi	Heybeli	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	539,99	E.T.V.K.B.K.	448	10.10.2019	10.03.2020	63885	29.03.2020	31083
27	Çobanlar	Heybeli Termal Turizm Merkezi	Heybeli	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	570,32	E.T.V.K.B.K.	448	10.10.2019	10.03.2020	63885	29.03.2020	31083
28	Dinar	Merkez, Üçlerce Mahallesi	Ilıca	1. Derece Doğal Sit Alanı	0,05	E.K.T.V.K.K.	294					
29	Dinar	Duman Köyü	Işıklı-Gökgöl	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	89,93	D.T.V.K.B.K.	641	11.09.2020	29.09.2020	216204	17.10.2020	31277
30	Bayat	Derbent	İnna Deresi	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	10,56	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
31	İscehisar	Merkez	İscehisar Gölü	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	35,58	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
32	Merkez	Kale Mahallesi	Karahisar Kalesi	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	13,28	E.T.V.K.B.K.	449	10.10.2019	10.03.2020	63610	29.03.2020	31083
33	İscehisar	Karakaya Köyü	Karakaya 1	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	10,34	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
34	İscehisar	Karakaya Köyü	Karakaya 2	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	9,38	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
35	İscehisar	Karakaya Köyü	Karakaya 3-8	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	212,81	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
36	İscehisar	Karakaya Köyü	Karakaya 9-10	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	289,57	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
37	Dinar	Eldere ve Çevre Köyler	Karakuyu Gölü	1. Derece Doğal Sit Alanı	1.378,31	K.K.T.V.K.K.	2122					
38	Çay	Karamık ve Çevre Köyler	Karamık Gölü	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	5.393,11	E.T.V.K.B.K.	292	28/09/2017	3.11.2017	13108	06.01.2018	30324
39	Çay	Karamık ve Çevre Köyler	Karamık Gölü	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	3.812,32	E.T.V.K.B.K.	292	28/09/2017	3.11.2017	13108	06.01.2018	30324
40	İhsaniye	Döğer Beldesi	Kızkapanı Kayalığı 1	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	1,24	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
41	İhsaniye	Döğer Beldesi	Kızkapanı Kayalığı 2	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	6,16	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
42	İhsaniye	Döğer Beldesi	Kızkapanı Kayalığı 3	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	3,00	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
43	İhsaniye	Kayıhan Beldesi, Bayramaliler ve Demirli Köyü	Kurt Gediği ve Göynüş Vadisi	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	610,22	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
44	İscehisar	Seydiler Beldesi	Kuztepe	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	757,28	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
45	İscehisar	Seydiler Beldesi	Leylek Kayalığı	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	2,37	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
46	İhsaniye	Döğer Beldesi	Memeç Kayalığı	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	40,28	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
47	İscehisar	Alanyurt ve Çatağıl Köyleri	Ornas Peribacaları	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	935,05	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
48	Merkez	İnaz (Demirçevre) Köyü	Ömer-Gecek	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	919,96	E.T.V.K.B.K.	536	15.01.2021	21.05.2021	963962	29.05.2021	31495
49	İhsaniye	Sarıcaova Köyü	Sarıcaova Kale Tepe	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	106,09	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
50	İscehisar	Olukpınar Köyü	Sarıçayır İnleri	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	12,88	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
51	Merkez	Kayadibi ve Yoyvoda Mahalleleri	Sarıkız Kayalığı	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	10,41	E.T.V.K.B.K.	449	10.10.2019	10.03.2020	63610	29.03.2020	31083
52	İscehisar	Seydiler Beldesi	Seydiler Kalesi	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	10,62	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
53	İscehisar	Seydiler Beldesi	Seydiler Kuzeyi	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	6,32	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
54	İscehisar	Alanyurt Köyü	Şekeroğlu Kayalıkları	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	6,24	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
55	İhsaniye	Döğer Beldesi	Urumkuş, Nalbhan ve Alacaasma	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	312,48	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
56	İhsaniye	Üçlerkayası Köyü	Üçlerkayası	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	37,32	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
57	İhsaniye	Ayazini Köyü	Yazılıkaya	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	2,13	E.T.V.K.B.K.	501	15.09.2020	24.09.2020	201550	08.10.2020	31268
58	Bolvadin	Kemerkaya Köyü	Yedikapılar Kaya Yerleşimi	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	9,82	E.T.V.K.B.K.	365	6.07.2018	24.09.2018	166299	18.11.2018	30599
59	Dinar	Yıprak Beldesi	Yıprak Kalesi	1. Derece Doğal Sit Alanı	1,94	K.K.T.V.K.K.	2187					

			3 adet	1. Derece Doğal Sit Alanı	Toplam Alan	1380,30	ha	
			2 adet	Kesin Korunacak Hassas Alan	Toplam Alan	4.309,39	ha	
			40 adet	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	Toplam Alan	30.789,94	ha	
			14 adet	Sürdürülebilir Koruma Ve Kontrollü Kullanım Alanı	Toplam Alan	6.160,39	ha	
		59 adet	Doğal Sit ve Doğal Koruma Alanı		Toplam Alan	42.640,03	hektar	(16.07.2021 İTİBARİYLE)

EK 6 Ayazini Taş Köprü Tescil Fişi ve Ekleri
(Url-51).

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER No.:		
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		HARİTA No.:		
İLİ: AFYONKARAHİSAR	İLÇE: İHSANİYE	MAHALLE VE KÖY : AYAZİNİ KÖYÜ	KORUMA DERECESİ	ANITSAL:	1 2 3
SOKAK VE KAPI NO:		ADA ve PARSEL: 198 ada 1 parsel, 199 ada 20 parsel, 202 ada 1 parsel ve 203 ada 2 parselin bir bölümü		ÇEVRESEL	1 2 3
ADI: AYAZİNİ TAŞ KÖPRÜ	YAPTIRAN: ———	YAPAN:SERBAN KÖYÜ'NDEN HASAN TOPAL	MİMARİ ÇAĞI: CUMHURİYET İN II. YARISI		
	YAPIM TARİHİ:01.10.1954	KİTABE:VAR	VAKİFİYE : ———		

GENEL TANIM: İlimiz, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde yer almaktadır. Taş köprü üç ayaklı ve iki adet yuvarlak kemer gözlüdür.

KORUMA DURUMU				TAŞIYICI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI		SÜSLEME ELEMANLARI		RUTUBET		YOK	
	A	İYİ			A		A		A		A		A		A		
	B	ORTA			B		B		B		B		B		B	İZİ VAR	
	C	FENA			C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ	

VAZİYET PLANI:

FOTOĞRAF

GÖZLEMLER:

BUGÜNKÜ SAHİBİ: | BAKIMINDAN SORUMLU OLAN:

YAPILAN ONARIMLAR:

AYRINTILI TANIM: İlimiz, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde yer almaktadır. Taş köprü üç ayaklı ve iki adet yuvarlak kemer gözlüdür. Her iki kemer açıklıkları 4.80 cm olup yerden kilit taşına yükseklikleri 3.10cm'dir. Köprüyü taşıyan ana kemer ayağı 120 cm. genişliğinde ,50cm boyunda olup kesme taştan kademeli bir sömel üzerine oturmaktadır. Köprü 9m uzunluğunda 6m eninde ve 2.30cm yüksekliğindedir. Taş Köprünün tipolojik olarak Cumhuriyet'in Son [illegible]nem(20 yy. ikinci yarısı) yapısı olduğu anlaşılmıştır

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKT	ISITM	KANALİZ.

ORİJİNAL KULLANIMI: Köprü.

BUGÜNKÜ KULLANIMI: Köprü.

ÖNERİLEN KULLANIMI :Köprü.

03.09.2018
Sanat Tarihçisi

YAYIN DİZİNİ

EKLER
RAPOR
FOTOĞRAF
RÖLÖVE PROJESİ
RESTORASYON PROJESİ
HARİTA
KROKİ
KİTABE
VAKFİYE

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
29.09.2018 GÜN VE 6837_SAYILI KARARI EKİDİR.

03.06.159

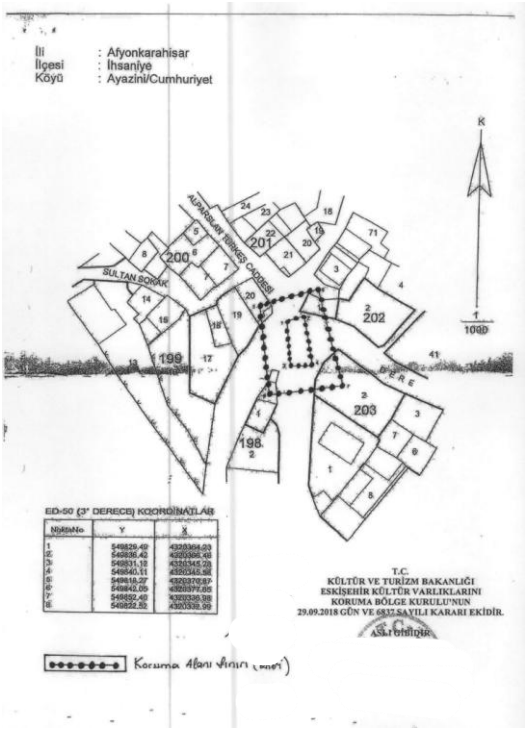
T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarih ve no: 29.09.2018 - 289 — **Toplantı Yeri**
Karar Tarih ve no : 29.09.2018 - 6837 — **AFYONKARAHİSAR**

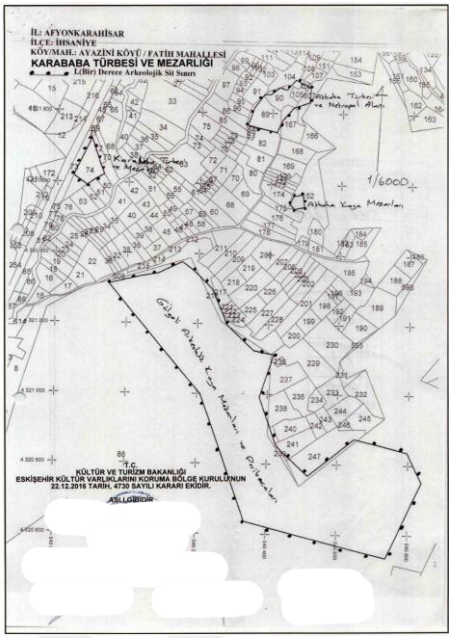
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü merkezinde Çaybaşı Deresi üzerinde bulunan Taş Köprünün yıkımına esas 2863 sayılı Kanun kapsamında yerinde incelendiğini konu alan Afyonkarahisar Valiliği(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) 11.09.2018 tarih ve 16586271-165/734669 sayılı yazısı ve ekleri, 18.04.2018 tarih ve 16586271-165/340057 sayılı yazısı, 28.05.2018 tarih ve 16586271-165/456932 sayılı yazısı ve 28.05.2018 tarih ve 16586271-165/456932 sayılı yazısı, İhsaniye Kaymakamlığının (İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü) 07.08.2018 tarih ve 81043290-045.99- E.1050 sayılı yazısı, Ayazini Köyü Muhtarı Sami KARAKAYA'nın 16.08.2018 tarihli e-postası, Karayolları Genel Müdürlüğünün (Sanat Yapıları Daire Başkanlığı) 12.09.2018 tarih ve 19245195-755.99/E.3265478 sayılı yazısı, Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarının 26.09.2018 tarih ve 451131 sayılı dosya inceleme raporu okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü merkezinde Çaybaşı Deresi üzerinde bulunan Taş Köprünün Kararımız eki kadastral kroki ve 1/3000 ölçekli paftada koruma alanı sınırları belirtildiği şekliyle 2863 sayılı Kanun kapsamında II.(İki) grup korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline; hazırlanan tescil fişinin uygun olduğuna; köprünün mevcut durumuna ilişkin gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasına; köprünün onarımına ilişkin hazırlanacak rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin Kurulumuza iletilmesine; bu süre zarfında gerekli güvenlik önlemlerinin alınması dışında köprüde Kurulumuzdan izinsiz herhangi bir fiziki ve inşai müdahalede bulunulmamasına karar verildi.

EK 7 Karababa Türbesi ve Mezarlığı Tescil Fişi
(Url-52).

03.06.328

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarih ve no: 22.12.2016 - 215 **Toplantı Yeri**
Karar Tarih ve no : 22.12.2016 - 4730 **ESKİŞEHİR**

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde tespit edilen Karababa Türbesi ve Mezarlığı'nın tescili ve öneri I. (Bir) Derece Arkeolojik Sit sınırlarına ilişkin hazırlanan bilgi ve belgelerin değerlendirilmesine ve öneri siti sınırları içerisinde gerçekleştirilen kaçak kazıya ilişkin Afyonkarahisar Valiliğinin (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) 23.06.2016 tarih, 2703 sayılı yazısı ve eki 17.06.2016 tarihli Müze Müdürlüğü uzman raporu, 16.12.2016 tarih, 11387 sayılı dosya inceleme raporu okundu, tescil fişi, koordinatlı kadastral sit sınırı paftası, fotoğrafları ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde tespit edilen Karababa Türbesi ve Mezarlığı'nın 2863 sayılı Kanun kapsamında I. (Bir) Derece Arkeolojik Sit olarak tesciline; hazırlanan tescil fişi ve sit sınırlarının aktarıldığı koordinatlı kadastral paftanın uygun olduğuna; söz konusu alanda Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun arkeolojik sitler, koruma ve kullanma koşullarına ilişkin yürürlükteki İlke Kararı'nda yer alan I. (Bir) Derece Arkeolojik Sitlerle ilgili hükümlerin geçerli olduğuna ve bu hükümlerin geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları olarak belirlenmesine; söz konusu eski tarihli kaçak kazı çukurlarının Valiliğince Müze Müdürlüğü uzmanları denetiminde kapatılarak uygulama öncesi ve sonrası rapor ve fotoğrafların Kurul Müdürlüğüne iletilmesine; bu süre zarfında kaçak kazı çukurlarının bulunduğu alanda can ve mal güvenliğinin korunmasına yönelik gerekli geçici güvenlik önlemlerinin ilgili kurumlarca ivedilikle alınmasına; sit sınırları içerisinde Kurulumuzdan izinsiz herhangi bir fiziki ve inşai müdahalede bulunulmamasına ve kaçak kazılara karşı kolluk kuvvetlerince gerekli kontrollerin sıklaştırılmasına karar verildi.

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.	**SİT**	**ENVANTER No.**
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		**HARİTA NO:**
İLİ: AFYONKARAHİSAR	**İLÇE: İHSANİYE**	**MAHALLE,KÖY: AYAZİNİ KÖYÜ, FATİH MAHALLESİ**	**PAFTA: ADA: PARSEL:**

ADI: Karababa Türbesi ve Mezarlığı

GENEL TANIM: Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü, Fatih Mahallesi, Ahalar Mevkii'nde, Kayıhan Kasabası'nın 2,7km kuzeydoğusunda, Ayazini Köyü'nün 4km kuzeybatısında, Afyonkarahisar-Eskişehir yolunun doğu kenarında yer alan türbe ve mezarlığıdır. Moloztaş örgülü, çamur sıvalı ve beşik çatısı sac ile kaplı türbe binasının yapı malzemelerinden yakın bir dönemde inşa edildiği anlaşılmakla birlikte, mezarının tarihi çok daha eski bir döneme ait olmalıdır. Türbenin güneyinde bulunan mezarlık alandan önceki yıllarda Müze Müdürlüğü'ne taşınmış Türkmen Mezar taşları bulunmakta olup buradan hareketle bu mezarlığın Anadolu Selçuklu Dönemi'nden bir Türkmen Mezarlığı olduğu anlaşılmaktadır. Türbedeki mezarın ise muhtemelen Karakoyunlu aşiretine mensup Karababa adında bir Türkmen Beyi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Bu mezarlığın doğu kesiminde kalan eğimli yamaçta da Müze Müdürlüğünce önceki yıllarda yapılan incelemelerde Doğu Roma Dönemine ait kayaya oyulu mezarlar bulunduğu belirtilmesine karşın günümüzde bu mezarlar tamamen akıntı toprak ile dolduğu için görülmemektedir.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER: Kaçak kazılar.

ŞİMDİKİ DURUMU: Mezarlık alanda az sayıda eski kaçak kazı çukuru bulunmaktadır.

SİT POTANSİYELİ: Arkeolojik Sit (Doğu Roma ve Anadolu Selçuklu Dönemi) | **KORUMA DERECESİ:** I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit

HAZIRLAYANLAR 17.06.2016

ŞİMDİKİ KORUMA: Korumasız

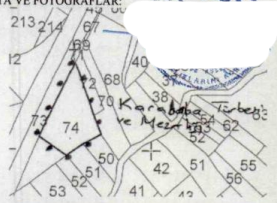
ÖNERİLEN KORUMA: Yerel yönetimlerce korunması.

YAYIN DİZİNİ: S. Gönçer, Afyon İli Tarihi I (1971) s.254.

T.C.
GÖZLEMLER: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
22.12.2016 TARİH, 4730 SAYILI KARARI EKİDİR.
ASLI GİBİDİR

REVİZYON:

HARİTA VE FOTOĞRAFLAR:

AYAZİNİ GÖLETİ SULAMA SAHASI TESPİTLERİ

KOORDİNATLAR ED50 6 DERECEDİR.

AKBABA KAYA MEZARLARI

1	286738	4322589
2	286728	4322567
3	286740	4322552
4	286770	4322558
5	286765	4322594

AKBABA TÜRBESİ VE NEKROPOL ALANI

1	286710	4322805
2	286742	4322838
3	286788	4322852
4	286792	4322893
5	286749	4322917
6	286723	4322889
7	286703	4322896
8	286678	4322877
9	286660	4322877
10	286632	4322842
11	286612	4322793
12	286693	4322772

GÖLGELİ ARKEOLOJİK KAYA MEKANLARI VE PERİBACALARI

1	286215	4322351
2	286308	4322371
3	286355	4322378
4	286423	4322409
5	286456	4322382
6	286505	4322329
7	286546	4322225
8	286620	4322151
9	286676	4322138
10	286633	4322017
11	286678	4321875
12	286766	4321788
13	286901	4321890
14	287048	4321848
15	287086	4321761
16	286981	4321548
17	286583	4321663
18	286465	4322031

KARABABA TÜRBESİ VE İSLAMİ MEZARLIK (KOORDİNAT ED50 3 DERECEDİR)

1	545893.54	4321724.83
2	545850.48	4321630.94
3	545845.50	4321618.93
4	545882.53	4321592.40
5	545905.10	4321608.97
6	545929.62	4321622.07
7	545918.99	4321649.29

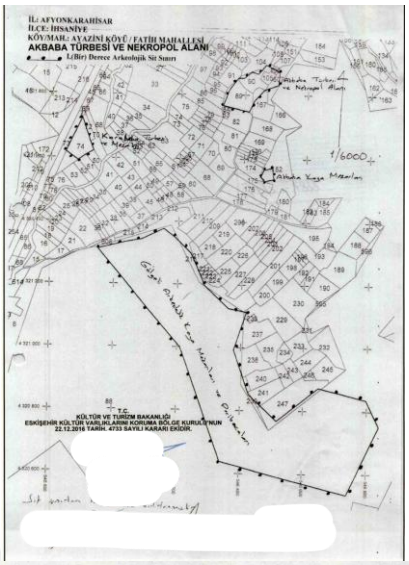
T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
22.12.2016 TARİH, 4730 SAYILI KARARI EKİDİR.

AFYONKARAHİSAR İLİ
İHSANİYE İLÇESİ AYAZİNİ KÖYÜ
KARABABA TÜRBESİ VE MEZARLIĞI
I. (BİR) DERECE ARKEOLOJİK SİTİ

AFYONKARAHİSAR İLİ, İHSANİYE İLÇESİ, AYAZİNİ KÖYÜ,
KARABABA TÜRBESİ VE MEZARLIĞI
I.(BİR) DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANINDA KALAN PARSELLERİN LİSTESİ

İLÇE/KÖY	ADA	PARSEL	BEYANLAR HANESİNE YAZILACAK ŞERH
			"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	229	74	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"

EK 8 Akbaba Türbesi ve Nekropol Alanı Tescil Fişi (Url-53).

03.06.358

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarih ve no: 22.12.2016 - 215 **Toplantı Yeri**
Karar Tarih ve no : 22.12.2016 - 4733 **ESKİŞEHİR**

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde tespit edilen Akbaba Türbesi ve Nekropol Alanı'nın tescili ve öneri I. (Bir) Derece Arkeolojik Sit sınırlarına ilişkin hazırlanan bilgi ve belgelerin değerlendirilmesinin istendiği Afyonkarahisar Valiliği'nin (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü) 23.06.2016 tarih, 2703 sayılı yazısı ve eki 17.06.2016 tarihli Müze Müdürlüğü uzman raporu, 16.12.2016 tarih, 11384 sayılı dosya inceleme raporu okundu, tescil fişi, koordinatlı kadastral sit sınırı paftası, fotoğrafları ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü'nde tespit edilen Akbaba Türbesi ve Nekropol Alanı'nın 2863 sayılı Kanun kapsamında I. (Bir) Derece Arkeolojik Sit olarak tesciline; hazırlanan tescil fişi ve sit sınırlarının aktarıldığı koordinatlı kadastral paftanın uygun olduğuna; söz konusu alanda Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun arkeolojik sitler, koruma ve kullanma koşullarına ilişkin yürürlükteki İlke Kararı'nda yer alan I. (Bir) Derece Arkeolojik Sitlerle ilgili hükümlerin geçerli olduğuna ve bu hükümlerin geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları olarak belirlenmesine; Sit sınırları içerisinde Kurulumuzdan izinsiz herhangi bir fiziki ve inşai müdahalede bulunulmamasına karar verildi.

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.	**SİT**	**ENVANTER No.**
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		**HARİTA NO:**
İLİ: AFYONKARAHİSAR	**İLÇE: İHSANİYE**	**MAHALLE,KÖY: AYAZİNİ KÖYÜ, FATİH MAHALLESİ**	**PAFTA: ADA: PARSEL:**

ADI: Akbaba Türbesi ve Nekropol Alanı

GENEL TANIM: Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi, Ayazini Köyü, Fatih Mahallesi, Ahalar Mevkii'nde, Kayıhan Kasabası'nın 3,3km kuzeydoğusunda, Ayazini Köyü'nün 3,6km kuzeybatısında, Karababa Türbesi'nin ise 650m. kuzeydoğusunda yer alan türbe ve nekropol alanıdır. Moloztaş örgülü ve beşik çatılı olan türbe iki odalıdır. Ana kapı ile girilen ilk odada ocak bulunmaktadır. Bu odadan alçak bir kapı ile mezar bulunan ikinci odaya girilmektedir. Türbenin kesin tarihi bilinmemekle birlikte, yakınındaki Karababa Türbesi ile çağdaş olduğu ve türbedeki mezarın muhtemelen Akkoyunlu aşiretine mensup Akbaba adında bir Türkmen Beyi'ne ait olduğu düşünülmektedir. Bu mezarlığın batı ve güneybatısında, kayalık yüzeyler üzerinde Doğu Roma dönemine ait ana kayaya oyulu khamazorion tipi mezarlardan oluşan nekropol alanı bulunmaktadır.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER: Kaçak kazılar.

ŞİMDİKİ DURUMU: Türbenin içi oldukça bakımsızdır. Khamazorion tipi mezarlarda kısmi doğal tahribat bulunmaktadır.

SİT POTANSİYELİ: Arkeolojik Sit (Doğu Roma Dönemi – İslami Dönem)

KORUMA DERECESİ: I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit

HAZIRLAYANLAR 17.06.2016

ŞİMDİKİ KORUMA: Korumasız

ÖNERİLEN KORUMA: Yerel yönetimlerce korunması.

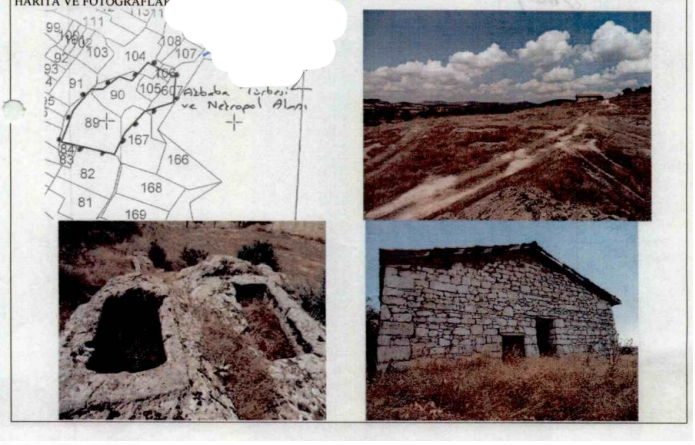
YAYIN DİZİNİ:--

KONTROL EDEN: 15.06.2016

T.C.
GÖZLEMLER: KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
22.12.2016 TARİH, 4733 SAYILI KARARI EKİDİR.
ASLI GİBİDİR

REVİZYON:

HARİTA VE FOTOĞRAFLAR

AYAZİNİ GÖLETİ SULAMA ŞAHASI TESPİTLERİ

KOORDİNATLAR ED50 6 DERECEDİR.

AKBABA KAYA MEZARLARI

1	286738	4322589
2	286728	4322567
3	286740	4322552
4	286770	4322558
5	286765	4322594

AKBABA TÜRBESİ VE NEKROPOL ALANI

1	286710	4322805
2	286742	4322836
3	286788	4322852
4	286792	4322893
5	286749	4322917
6	286723	4322889
7	286703	4322896
8	286678	4322877
9	286660	4322877
10	286632	4322842
11	286612	4322793
12	286693	4322772

GÖLGELİ ARKEOLOJİK KAYA MEKANLARI VE PEHİRACALARI

1	286215	4322351
2	286308	4322371
3	286355	4322378
4	286423	4322409
5	286456	4322382
6	286505	4322329
7	286546	4322225
8	286620	4322151
9	286676	4322138
10	286633	4322017
11	286678	4321875
12	286766	4321788
13	286901	4321890
14	287046	4321848
15	287086	4321761
16	286981	4321548
17	286683	4321663
18	286465	4322031

KARABABA TÜRBESİ VE İSLAMİ MEZARLIK (KOORDİNAT ED50 3 DERECEDİR)

1	545893.84	4321724.83
2	545860.48	4321630.94
3	545848.50	4321618.93
4	545882.53	4321582.40
5	545905.19	4321608.87 -
6	545929.82	4321623.07
7	545918.39	4321649.29

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU'NUN
22.12.2016 TARİH, 4733 SAYILI KARARI EKİDİR.

AFYONKARAHİSAR İLİ
İHSANİYE İLÇESİ AYAZİNİ KÖYÜ
AKBABA TÜRBESİ VE NEKROPOL ALANI
I. (BİR) DERECE ARKEOLOJİK SİTİ

AFYONKARAHİSAR İLİ, İHSANİYE İLÇESİ, AYAZİNİ KÖYÜ,
AKBABA TÜRBESİ VE NEKROPOL ALANI
1.(BİR) DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANINDA KALAN PARSELLERİN LİSTESİ

İLÇE/KÖY	ADA	PARSEL	BEYANLAR HANESİNE YAZILACAK ŞERH
			"Tamamı I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	105	"Tamamı I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
			"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	89	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	90	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	104	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	106	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	167	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	607	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"
Afyonkarahisar İli, İhsaniye İlçesi,Ayazini Köyü	231	247	"Bir Bölümü I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit alanında kalmaktadır"

EK 9 Ayazini Siti İlk Tescil Fişi
(Afyonkarahisar Müzesi Arşivi).

AVRUPA KONSEYİ
TÜRKİYE

DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ — D.K.V.K.E.
ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SİT

ENVANTER NO : 03.06.0/0.2
HARİTA NO : Eskişehir J-25.d-1

İLİ : AFYON | İLÇESİ : İHSANİYE | MAHALLE, KÖY VEYA MEVKİİ : AYAZIN | KADASTRO PAFTA : | ADA : | PARSEL :

ADI : AYAZİN SİTİ

GENEL TANIM :

Afyon'a 28 Km mesafede, Ayazin köyü girişinde şosenin sol tarafına yayılan kaya kütlelerinden oluşur.Köyün içine 2 Km mesafeden başlamak üzere , kaya kütleleri oyularak yapılmış büyük bir KİLİSE Frig geleceğini devam ettiren üçgen alınlıklı, kapı üstü aslan kabartmalı MEZAR ODALARI ile çok sayıda basit mezar odaları ve üç katlı olarak kayaya oyulmuş İSKAN SAHASI yer alır. Roma ve Bizans Döneminde Metropolis adını alarak dini bir merkez olan AYAZİN de eski ve yeni iskan yanyana ve içiçe yaşamaktadır.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER : 1)Tabiat 2) Köy Halkı. Sit alanı içinde köy yerleşmesinin olması nedeniyle köy evleri ile Arkeolojik alan içiçe yaşamaktadır. Bu nedenle ahır ve samanlık olarak kullanıldığı gibi genişlemek gayesi ile tahribatta yapılmaktadır.

ŞİMDİKİ DURUM : Ören yeri Bekçisinin gözetimi altındadır.

SİT POTANSİYELİ : Afyon'a yakın oluşu,kayalıkların köy şosesi boyunca diziliği, doğal ve Tarihi oluşumu nedeniyle tarihsel ve görsel değerler taşımaktadır.

ŞİMDİKİ KORUMA : Bir Bekçi ile korunmaktadır.

ÖNERİLEN KORUMA : Köyün şimdiki yerinden kaldırılarak bir başka yere taşınması ile ören yerini bu gün tehdit eden durumlar ortadan kalkacaktır.

YAYIN DİZİNİ :

GÖZLEMLER : Köy nufusunun giderek artması, ve yeni ihtiyaçlar nedeniyle köyün genişlemesi Ayazin Arkeolojik sitini tehdit etmektedir.

KORUMA DERECESİ : I.Derecede Sit Alanı

HAZIRLAYANLAR : / / 19

KONTROL EDEN : Müze Müdürü 18 / 1 / 1982

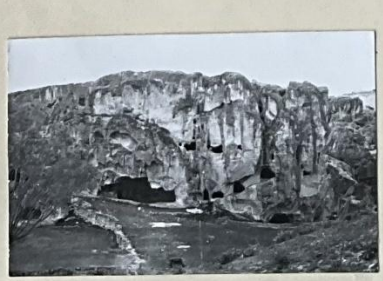
G. M. E. E. A. Y. K. KARARLARI NO. : / / 19
/ / 19
/ / 19

REVİZYON

G. M. E. E. A. Y. K. ONAYI : / / 19

HARİTALAR, FOTOĞRAFLAR :

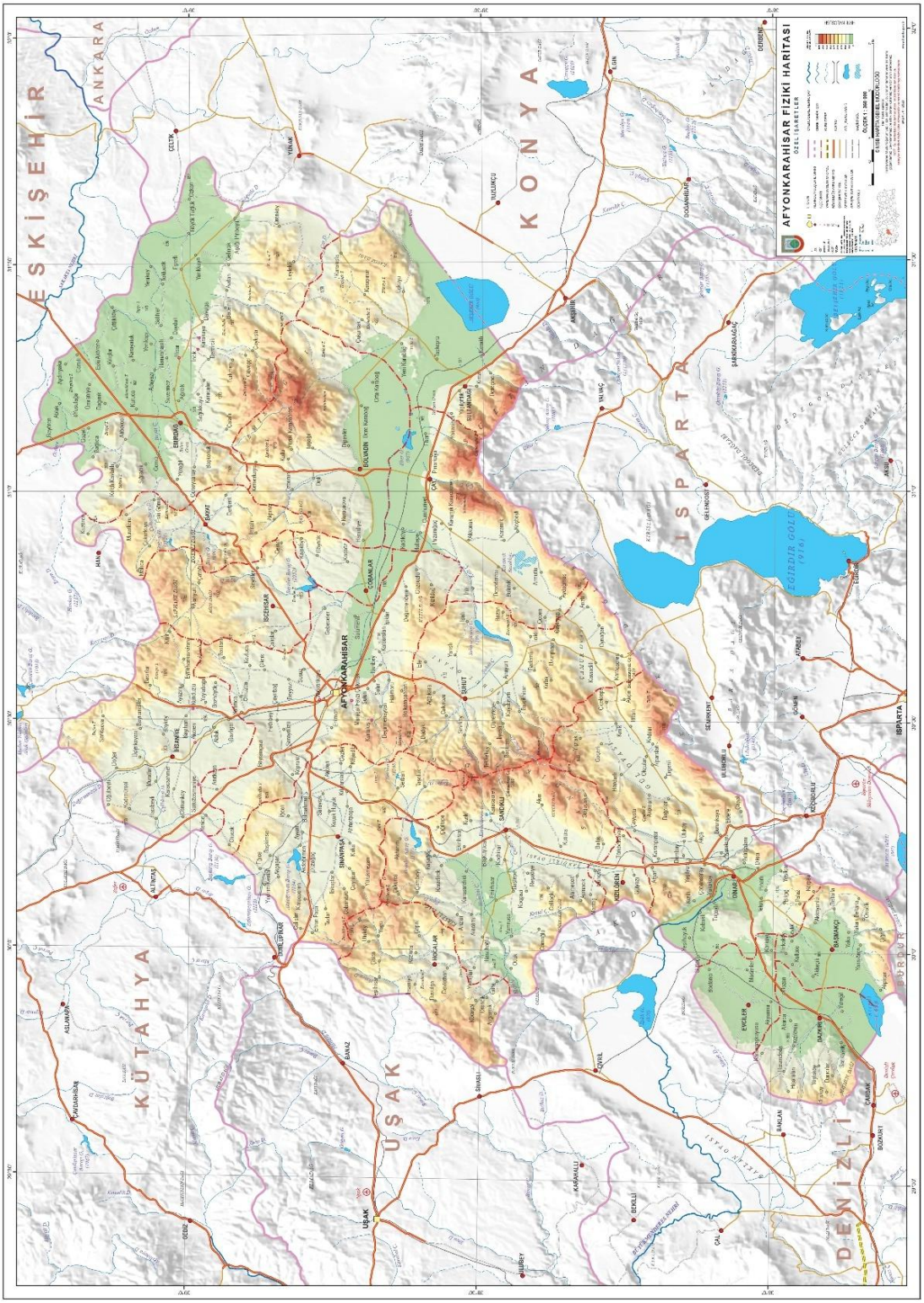

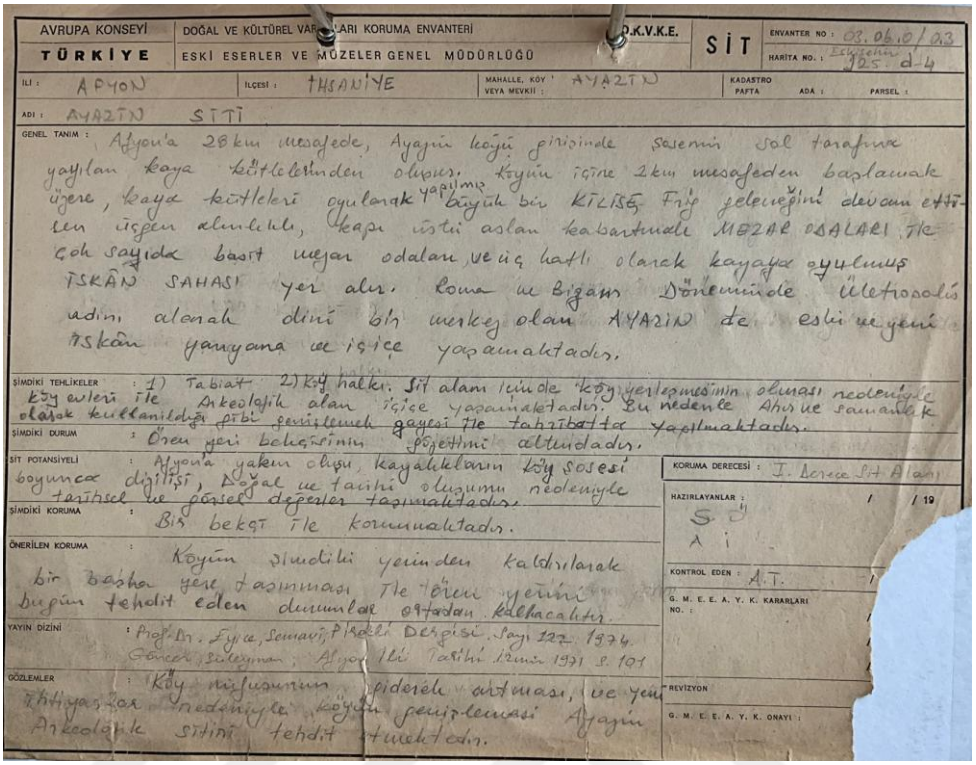
EK 10 Koruma Disiplini İçinde Rekonstrüksiyona Bakış
(Öktem Erkartal, 2016, s.503)

EK 11 Afyonkarahisar Fiziki Haritası
(Url-30)

EK 12 Tarihi Belirsiz Ayazini Siti Tescil Fişi
(Afyonkarahisar Müzesi Arşivi)

AVRUPA KONSEYİ
TÜRKİYE
DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ
ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
D.K.V.K.E.
SİT
ENVANTER NO : 03.06.0/03
HARİTA NO. : Explosion 125 d-4

İLİ : AFYON | İLÇESİ : İHSANİYE | MAHALLE, KÖY VEYA MEVKİİ : AYAZIN | KADASTRO PAFTA | ADA : | PARSEL :

ADI : AYAZIN SİTİ

GENEL TANIM : Afyon'a 28 km mesafede, Ayazın köyü girişinde sağımın sol tarafına yayılan kaya kütlelerinden oluşur. Köyün içine 2 km mesafeden başlamak üzere, kaya kütleleri oyularak yapılmış büyük bir KİLİSE Frig geleneğini devam ettiren üçgen alınlıklı, kapı üstü aslan kabartmalı MEZAR ODALARI ile çok sayıda basit mezar odaları, ve iç hatlı olarak kayaya oyulmuş İSKÂN SAHASI yer alır. Roma ve Bizans Döneminde "Metropolis" adını alarak dini bir merkez olan AYAZIN da eski ve yeni iskân yanyana ve iç içe yapılmaktadır.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER : 1) Tabiat 2) köy halkı. Sit alanı içinde köy yerleşmesinin olması nedeniyle köy evleri ile Arkeolojik alan iç içe yapılmaktadır. Bu nedenle Ahırı ve samanlık olarak kullanıldığı gibi genişlemek gayesi ile tahribatta yapılmaktadır.

ŞİMDİKİ DURUM :Ören yeri bekçisinin gözetimi altındadır.

SİT POTANSİYELİ : Afyon'a yakın oluşu, kayalıkların köy sosesi boyunca dizilişi, Doğal ve tarihi oluşumu nedeniyle tarihsel ve görsel değerler taşımaktadır.

KORUMA DERECESİ : I. Derece Sit Alanı

HAZIRLAYANLAR : / / 19
S. [illegible]
A. [illegible]

ŞİMDİKİ KORUMA : Bir bekçi ile korunmaktadır.

ÖNERİLEN KORUMA : Köyün şimdiki yerinden kaldırılarak bir başka yere taşınması ile Ören yerini bugün tehdit eden durumlar ortadan kalkacaktır.

KONTROL EDEN : A.T. /

YAYIN DİZİNİ : Prof. Dr. Eyice, Samancı, Pisideli Dergisi. Sayı 122 1974. Gönçer, Süleyman : Afyon İli Tarihi 12 mart 1971 S. 101

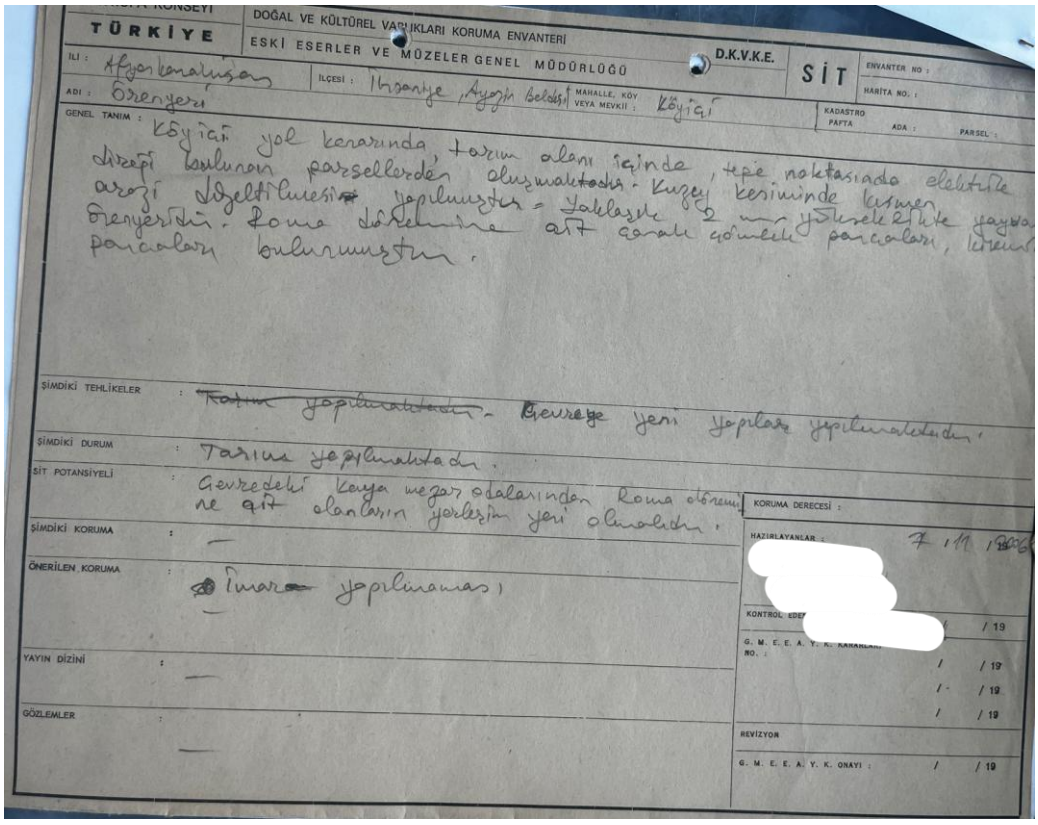
G. M. E. E. A. Y. K. KARARLARI NO. :

GÖZLEMLER : Köy nüfusunun giderek artması, ve yeni yerleşim alanı ihtiyacı nedeniyle köyün genişlemesi Ayazın Arkeolojik sitini tehdit etmektedir.

REVİZYON

G. M. E. E. A. Y. K. ONAYI : / / 19

EK 13 2006 Tarihli Ayazini Siti Tescil Fişi
(Afyonkarahisar Müzesi Arşivi)

AVRUPA KONSEYİ
TÜRKİYE
DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ
ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
D.K.V.K.E.
SİT
ENVANTER NO :
HARİTA NO. :

İLİ : Afyonkarahisar | İLÇESİ : İhsaniye, Ayazın Belediyesi | MAHALLE, KÖY VEYA MEVKİİ : Köyiçi | KADASTRO PAFTA | ADA : | PARSEL :

ADI : Örenyeri

GENEL TANIM : Köyiçi yol kenarında, tarım alanı içinde, tepe noktasında elektrikle dizaçi bulunan parsellerden oluşmaktadır. Kuzey kesiminde kısmen arazi düzeltilmesi yapılmıştır. Yaklaşık 2 m yüksekliğe yayılan Örenyeridir. Roma dönemine ait çanak çömlek parçaları, tezgah parçaları bulunmuştur.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER : ~~Kaçak yapılaşmadan~~ Çevreye yeni yapılar yapılmaktadır.

ŞİMDİKİ DURUM : Tarım yapılmaktadır.

SİT POTANSİYELİ : Çevredeki kaya mezar odalarından Roma dönemine ait olanların yerleşim yeri olmalıdır.

KORUMA DERECESİ :

HAZIRLAYANLAR : 7 / 11 / 2006

ŞİMDİKİ KORUMA : —

ÖNERİLEN KORUMA : ~~İmar~~ yapılmaması

KONTROL EDEN : / / 19

G. M. E. E. A. Y. K. KARARLARI NO. : / / 19
/ / 19
/ / 19

YAYIN DİZİNİ : —

GÖZLEMLER : —

REVİZYON

G. M. E. E. A. Y. K. ONAYI : / / 19

EK 14 Frig Vadisi Doğal Sit Alanı Sınırları

(Url-54).

EK

Afyonkarahisar ili, İhsaniye, İscehisar, Bolvadin ve Bayat ilçeleri Frig Vadisi Doğal Sit Alanı, Bakanlık Makamının 24.09.2018 tarihli ve 166299 sayılı OLUR'u ile "Doğal Sit-Nitelikli Doğal Koruma Alanı" ve "Doğal Sit-Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı" olarak tescil edilmiştir.

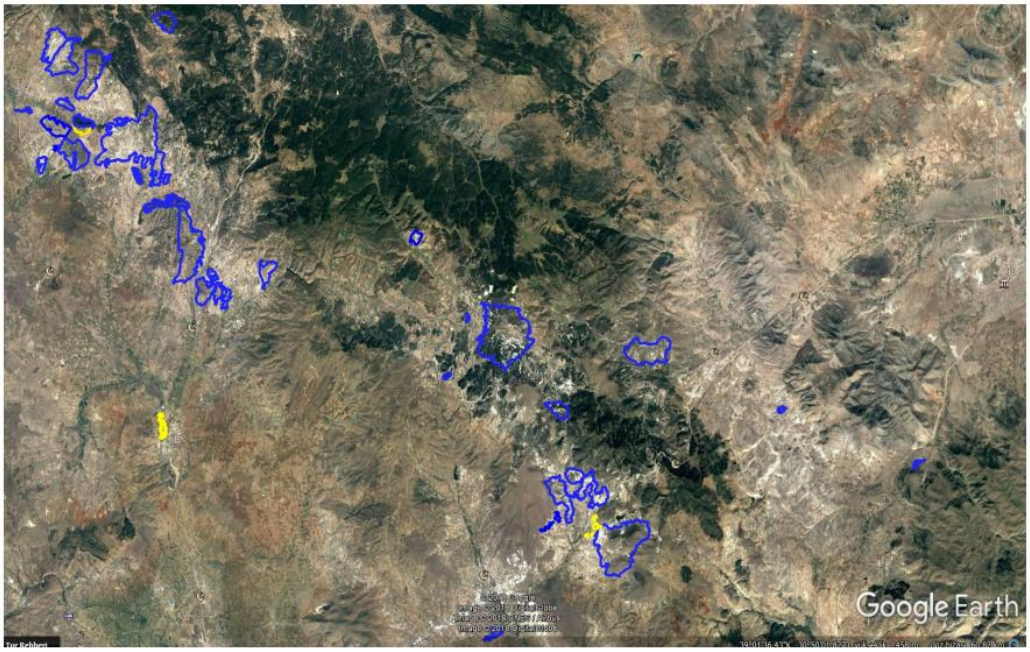
1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 109/2 Maddesinde geçen *"...Bakanlıkça tespit edilen doğal sit alanları, tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarının tescil ve ilanı Bakanın onayı ile yapılır. Ancak Bakanlıkça yapı yasağı önerilen tabiat varlıkları ve doğal sit alanları dahil orman rejimine tabi olmayan bütün koruma alanları Cumhurbaşkanınca tescil ve ilan edilir..."* hükmü gereği ekteki haritada belirtilen doğal sit alanının tescili tebliğ olunur.

Alana ait koordinat ve parsel bilgileri www.says.gov.tr adresinde mevcuttur.

İli : Afyonkarahisar

İlçesi : İhsaniye, İscehisar, Bolvadin ve Bayat

Mevkii : Frig Vadisi Doğal Sit Alanı

NİTELİKLİ DOĞAL KORUMA ALANI

SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA VE KONTROLLÜ KULLANIM ALANI

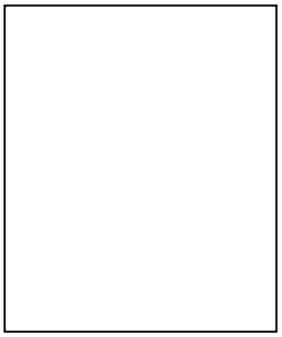
EK 15 216 Ada 8 Parsel Lidar Tarama Çalışması
(2024).

EK 16 Kybele Kabartması (Sıtmapınar Mevkii)
(2025).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Gülin BİLGİLİ SERİM

Doğum Yeri:

Doğum Yeri ve Tarihi:

Lise:

Lisans:

E-posta Adresi:

Mesleki Deneyim: